ileana vulpescu

SĂRUTĂ PĂMÂNTUL ACESTA

roman

editie ne varietur

Cuprins

dacia felix
omnes una manet nox
pe-un picior de plai
sigiliul romei
dacia capta
pax romana
romania
nota autorului

Strămoşii mei, desigur, pe-aici au stat şi ei…
– Păstori pribegi cu turme şi herghelii grozave,
Ei nu aveau palate măreţe, n'aveau nave;
Dar îşi iubeau pământul blagoslovit de zei…
[……]

Strămoşii mei, desigur, s'au chinuit pe-aici…
– Tăind cu plugul brazde adânci şi roditoare,
Cu aurul din câmpuri legând pe cel din soare,
Erau mai altfel, poate, decât i-aş crede – mici…

Tăcuţi şi arşi de soare sau răcoriţi de vântul
Ce le-aducea din zare al vremurilor semn,
Din zori şi până'n seară, arau din greu pământul,
Cu braţele crispate pe plugul lor de lemn…

Strămoşii mei, desigur, aicea au murit…
Plecau tăcuţi şi paşnici pe-al nefiinţei drum,
Spre zeul grav şi rece, de piatră, astfel cum
Doar mintea lor săracă şi l-ar fi'nchipuit…

Şi-atuncea când duşmanii se arătau în zare,
Uitând şi plug şi turme, în cale le ieşeau;
Homer nu spune – însă, ca'n vremuri legendare,
Desigur, că în lupte şi ei atunci mureau…

Strămoşii mei aicea-s… Căci altfel rost nu-şi are,
Când nopţile sunt turburi şi ploaia cade grea,
Nenumărate glasuri, ce bat fără'ncetare,
Zadarnic să frământe închipuirea mea…

M. SĂULESCU, *Strămoşii… (17 noiembrie 1913).*

DECEBAL: O, codri, codri, vă mişcaţi cu mine,
Munţi mari de piatră, fiţi-mi gânduri,
Purtaţi, stânci albe armi[i]le de cremeni,
Mergeţi naintea mea… a regelui
Să văd apropiindu-se pământul,
Cu munţii şi cu codrii.
Şi stând pe loc naintea Romei vechi!

M. EMINESCU, *Decebal (1873, Berlin)*

dacia felix

În vremea veche… de demult, demult… ceriul era limpede… soarele strălucea ca un fecior tânăr… câmpii frumoase, împrejurate de munţi verzi, se întindeau mai mult decât putea cuprinde ochiul… păduri tinere umbreau dealurile… turmele s'auzeau mugind de departe… şi armăsarii nechezau giucându-se prin rarişte… […] Ferice de oamenii din câmpie, ferice de cei de la munte!… Era vremea atuncea când tot omul trăia fără stăpân şi umbla mândru fără să-şi plece capul la alt om; când umbra văilor, pământul şi aerul ceriului erau deschise tuturora; iar viaţa se trecea lină ca un vis. […] Dar, iată, aerul se turbură… Ceriul cel limpede se îmbrobodeşte cu nori întunecoşi… Un nor de prav învăluie câmpia şi ascunde munţii… se aud vaiete… […]

Se vede amestecul unei bătălii!… Cei ce au năvălit sunt îmbrăcaţi în fier… săgeata alunecă pe pavăză, şi paloşul cu două ascuţite taie în carne vie… dar piepturile goale stau împotrivă… se luptă cu furie… […] Luptătorii se amestecă şi se izbesc… piepturile goale de paveze… capetele descoperite de coifuri…

Al. RUSSO, *Cântarea României,* XIII *(9 Nov. 1850, Paris).*

Porsilo se uita posomorât la căpeteniile-adunate în jurul mesei de piatră din încăperea unde-şi ţinea Decebal de obicei sfatul. Îi lua fiecăruia seama. Erau unsprezece; cu el, cu Porsilo – doisprezece. Îi cunoştea bine doar pe doi dintre ei, fiindu-i vecini: unul – la Răsărit, altul – la Apus. Cel de la Răsărit, om în putere, semăna cu-o putină cocoţată pe două picioruşe scurte, subţiri de necrezut, şi care te-aşteptai să se frângă la fiecare pas. Chipul teşit, şaua nasului cârn adâncită mult, buzele lăbărţate, falca de jos ieşită-nainte, fruntea dreaptă ca un zid, sprâncene ţepoase cu fire scurte, ochi cu privire de câine care stă să se repeadă: voia, desigur, să pară dârz şi ne-nfricat, pus să-nfrunte omenirea-ntreagă; pentru cine-l privea cu luare-aminte, cum făcea acum Porsilo, acest chip trăda doar viclenie-ncăpăţânată şi piezişă care, infailibil, se converteşte, totdeauna cu-aceeaşi «credinţă», la orice cauză avantajoasă. Acesta era Druxilis, vecinul de la Răsărit al lui Porsilo. Cumnat cu Bicilis (sfetnic apropiat al lui Decebal), lui Druxilis nu-i fusese greu să miroase dincotro şi încotro bătea vântul. Oricum s-ar fi terminat înfruntarea lor cu Traian – înfruntare care n-avea cum să fie-ocolită, de vreme ce Dacia făcea parte din lumea locuită, sortită să devină provincie romană, condusă de vreun *legatus Augusti* – vecinii lui Decebal nu puteau scăpa mai întâi de mâna acestuia din urmă. Decebal ştia că fără ajutorul vecinilor chemaţi acum la sfat avea să fie din ce în ce mai greu să se-mpotrivească Romei. Dacă nu le căpăta ajutorul, măcar duşmani nu trebuia să şi-i facă. Trebuia să-i ia încet şi cu duhul blândeţii, fiindcă e mai bine când sileşti pe cineva la un lucru – deşi, în sinea lui, nimeni nu se lasă păcălit – să creezi o aparenţă, şi pentru tine şi pentru el, că o face din convingere. Mijloace prin care să-i pună la respect, în caz de-mpotrivire, Decebal avea, mai mult decât ar fi fost nevoie. Ştia însă că vorba era mai bună decât ghioaga şi decât sabia. Nouă dintre cei de faţă i-ar fi luat fără să şovăie locul, în timp de pace: de pace lungă şi lipsită de primejdie. Deşi era limpede că, fără o mână de fier, romanii i-ar fi spulberat şi pân-atunci, ei nu se dădeau în lături să-şi facă socoteli de pescuit în apă tulbure: cum să-l păcălească pe Decebal – dacă nu chiar pe de-a-ntregul, măcar cât de cât – dar fără să se strice cu el; adică, să nu-i dea tot ce i-ar fi putut da, fiind vădit că-i chema la el ca să le ceară şi nu ca să-i dăruiască. Romanii erau mai departe – mai departe dacă nu ţineai seama de legiunile de la Porţi şi de podul de pe Istru – şi poate că se mai potoleau; iar, la urma urmei, şi dacă veneau peste ei: se-nchinau şi gata. Şi interesul romanilor era să se pună bine cu neamurile băştinaşe. Te supuneai, te dădeai cu ei, îţi păstrai rangul, ce aşa de mare nenorocire! Oamenii de rând urmau să muncească aşa cum munciseră de când se ştiau pe pământ; unii aveau să fie-ncorporaţi în legiunile romane şi duşi cine-ştie pe unde – în sfârşit, duşi unde-avea Roma nevoie – şi ce era cu asta!? Închinarea în faţa lui Decebal (căci închinare era, oricât ar fi-nfăţişat-o el ca pe-o alianţă) – de altfel şi-ntr-o alianţă egalitatea este o vorbă goală, fiindcă frâul îl ţine un singur aliat – nu cunoştea cale de-ntoarcere şi nici poteci cotite.

Ştiau cu toţii că lucrul dat nu se mai ia înapoi. O alianţă încheiată în faţa unei primejdii poate fi desfăcută când primejdia a trecut; ce-ai apucat să verşi în punga obştească îi rămâne însă celui mai puternic, deoarece, de când lumea, peştele cel mare nu ţine seamă de plevuşca pe care o-nghite. Afară de Porsilo, de Dromihete (vecinul lui de la Apus) şi de Chebrisis, toţi cei adunaţi acolo se gândeau cum să-l păcălească mai dibaci pe Decebal.

Pentru ca făţărnicia să fie cât mai asemănătoare cu adevărul, căile ei trebuie să pară mai adevărate decât ale adevărului.

Tot omul cumpăneşte-ndelung când ia o hotărâre de mare-nsemnătate; face mereu paşi înainte, paşi înapoi, o ia pe-un drum, se-ntoarce iară de unde-a plecat şi-şi spune de mii de ori «dar dacă…». Adesea, gândul dintâi e cel mai bun. După ce-ai urmat căile-ntortocheate ale tuturor posibilităţilor, îţi dai seama că o singură cale ai de urmat: cea dreaptă, fiind cea mai scurtă între-nceput şi sfârşit. Cea dreaptă – când ai gând cinstit.

Condiţia esenţială a făţărniciei este însă complicaţia, mulţimea ezitărilor, simularea frământării în faţa unui legământ.

Cele nouă căpetenii ştiau că Decebal nu era omul pe care să-l păcăleşti cu una-cu două. Aveau să se

ostenească mult şi să se tocmească şi mai mult. Druxilis, cumnatul lui Bicilis, alesese calea scurtă şi folositoare a slugărniciei făţişe. În altă-mprejurare, poate că Decebal nu l-ar fi-nvrednicit cu-o privire măcar pe-acest Druxilis. Acum însă nu-i prea dădea mâna să aleagă.

Stăteau tăcuţi şi-ncruntaţi, rezemându-şi mâinile de pumnalele scurte cu vârful adus, sprijinite cu teaca-n masa de piatră.

Intraseră toţi în acelaşi timp, dăduseră scurt din cap, fără să se privească, şi se-aşezaseră la un semn al Marelui Preot, Vezina, care, fără niciun cuvânt, îi lăsase-acolo şi plecase. Afară de Porsilo, de Dromihete şi de Chebrisis, îmbrăcaţi ca de sărbătoare (cu pumnal cu teacă de aur, cu bumbi tot de aur la-ncălţări, cu paftale mari, de aur şi ele, pe umărul stâng al sumanului, fiecare cu însemnele neamului său), ceilalţi nouă erau îmbrăcaţi ca-n zile-obişnuite, ca şi când s-ar fi dus să dea ocol ţarinii, răzoarelor de legume ori s-arunce o privire la băile-de-aur sau la ocne. Afară de căciula de aba cenuşie, pe care-o avea fiecare-n cap, nimic nu-i deosebea de oamenii de rând cărora le erau căpetenii. Voiau, desigur, să-i dea a-nţelege lui Decebal că de la oameni atât de modeşti mare lucru n-avea de-aşteptat.

Auziseră ei – nu se putea să nu fi auzit – povestea «regelui» Dromihete şi-a lui Lisimah macedoneanul, ajuns rege al tracilor. Acesta din urmă, dând năvală peste geţi, îi cade prizonier lui Dromihete. În loc să-l omoare, cum îi cerea obştea, Dromihete îl pofteşte pe Lisimah împreună cu însoţitorii lui la o masă toată numai talgere de aur bătute-n pietre scumpe, cu linguri şi cu şipuri aşijderea, cu bucate rare şi alese, ca la curţile satrapilor de la Soare-Răsare, în timp ce Dromihete şi căpeteniile sale mâncau din bliduri de pământ, cu linguri de lemn, mâncăruri simple, de oameni nevoiaşi, dându-i de-nţeles lui Lisimah că un om ca el, care trăia în bogăţie, trebuia să-şi vadă de avutul său şi nu să umble să prade nişte săraci ca Dromihete şi ca seminţia lui. Dar de-această parimie a lui Dromihete cel-din-vechime dac-auziseră ei, auzise şi Decebal. Dac-auzise, nu strica să-i fie-amintită.

«Oare de ce trebuie să ne fie mereu frică de cineva pe lumea asta?», se gândea Porsilo, cu ochii ţintă la uşa pe care nu intra nimeni. «Nouă – de el, lui – de romani, şi tuturor la un loc – tot de romani, parcă nu ne-ar fi de-ajuns frica de soartă şi de mânia zeilor! Ăstora li-i frică de Decebal, dar şi lui de ei. Tuturor căpeteniilor le este frică de cei peste care sunt mai mari. Le e frică de lipsa lor de-nţelegere, care duce adesea la ură – şi, mai rău, la nepăsare – de trădarea lor şi, mai mult ca de orice, de făţărnicia lor». Lui, lui Porsilo, nu-i era frică de seminţia lui? Când adunase sfatul bătrânilor în cetatea-de-scaun, îşi spusese fiecare părerea, lăsând loc glasului îndoielii şi-al prudenţei, dându-i de-nţeles, pe lângă sfaturile pe care le-ar fi hărăzit şi fiilor lor, dându-i de-nţeles prin câte o vorbă subţire că cine şi-a băgat grumazul sub jugul puterii trebuia să ştie să-l ducă singur şi să se-aştepte ca pentru faptele lui să răspundă singur, căci la necaz nimeni nu ţi se-alătură părtaş, iar neamul pe care l-ai dus la rău nu te iartă niciodată şi se leapădă de tine. Bătrânii aceia, în cinstea şi-n bunăvoinţa lor, nu făcuseră altceva decât să-i amintească ceea ce ştia şi el: cât de puţin preţuiesc uralele, cum se pot preface-n sudalmă, cum fierul care te-a apărat îţi poate străpunge beregata, fiindcă aşa e sufletul omului: schimbător. «Dacă Decebal ar şti că n-are deloc sorţi de izbândă în faţa romanilor, li s-ar mai împotrivi? Dacă romanii ar garanta liniştea ţării cu preţul detronării lui Decebal, Decebal ar primi să dea puterea din mână de dragul ţării? Numai că el degeaba ar fi dat puterea din mână, romanii aveau nevoie de-o nouă cucerire şi nu de-un conducător care să umble după altă pace decât cea impusă de ei».

Decebal se lăsa aşteptat.

Deşi fiecare dintre cei adunaţi acolo ar fi avut destule de spus, niciunul nu deschidea gura. N-aveau încredere unul într-altul şi nici în pereţi.

Decebal se lăsa aşteptat.

Era limpede că nu cine-ştie-ce treburi însemnate îl împiedicau să vină. Le punea răbdarea la-ncercare. Voia doar să le zgândăre trufia ori să-i umilească? «Şi una, şi alta», gândea Porsilo. Îşi făcea o socoteală foarte bună Decebal. Omul care-şi pierde răbdarea îşi dezleagă limba şi spune vrute şi nevrute, însă niciodată ce n-a gândit mai înainte. «În locul lui, eu cum aş face? I-aş fi aşteptat eu pe ei aici. Fiindcă eu

nu sunt făcut să chinuiesc, nu sunt făcut şi nici nu vreau. Pe mine mă silesc împrejurările să-mi cârmuiesc neamul; bucuros aş da cinstea asta altuia mai în stare decât mine. Cui însă? Dar el? Când vrei să cârmuieşti, se vede treaba că nu dai la o parte nimic din ce-ţi asigură-ntâietatea. Nu te mai gândeşti că-i umileşti pe unii, că-i calci în picioare pe alţii, că superi pe mai ştiu-eu-cine. Te uiţi doar înainte, la scop. Romanii calcă totul în picioare cu ochii la ţintă: cucerirea lumii. Sigur că lui Traian, mare general şi om cinstit se pare – cât de cinstit poate fi un împărat – i s-ar strânge inima să vadă spintecaţi în faţa lui o mamă cu un copil mic, dar pentru asta nu se-apucă să numere mamele şi copiii spintecaţi de-a lungul drumurilor pe care le taie legiunile, în piatră, în pământ şi-n carne vie, între Roma şi Eufrat».

Porsilo se uită, rând pe rând, din nou la cei unsprezece tovarăşi de aşteptare.

În partea opusă intrării se aflau jilţul Regelui şi cel al Marelui Preot. Căpeteniile se-aşezaseră, din instinct de solidaritate, unul lângă altul, afară de Druxilis, care stătea pe locul din dreapta jilţului regesc, despărţit de ceilalţi de multe jilţuri goale, pentru ca nimeni să nu aibă vreo-ndoială în privinţa cinstei la care-l ţinea marele Rege. Osteniseră să mai stea rezemaţi de mânerele pumnalelor. Afară de Dromihete. Unii-şi ţineau acum mâinile încrucişate la piept, alţii-şi mişcau întruna degetele şi-şi strângeau pumnii, iar pe chipuri li se citea o mare nelinişte. Nu-i chemase cumva ca să le ia capul, iar ei ca nişte nătângi se lăsaseră prinşi în capcană; ori ca să-i lase acolo să piară de foame? «De-ar veni odată să spună ce vrea şi să ne vedem scăpaţi de-aici», se gândea fiecare-n sine.

Dromihete – cel mai bătrân din toată adunarea, înalt şi deşirat, cu barbă lungă, cenuşie, răsfrântă ca o mătură, cu chip uscat şi-ncremenit care nu părea să fi râs ori să fi plâns vreodată, cu ochi albastru-ntunecat umbriţi de sprâncene stufoase, rămase negre printr-o ciudăţenie-a firii – cum stătea cu mâinile neclintite pe mânerul pumnalului şi cu privirea ţintă la uşa pe unde ar fi trebuit să intre Decebal, ai fi zis că era un mort cu ochii rămaşi deschişi. În muţenia şi-n amorţeala generală, izbind, fără să vrea, pumnalul de piatra mesei, Dromihete se ridică, îşi potrivi cămaşa sub chimir, îşi trase-n jos poalele sumanului şi se-ndreptă spre ieşire, în nedumerirea tuturor.

Luaţi pe neaşteptate şi treziţi fiecare din gândurile lui, care prea mult nu se deosebeau de la unul la altul, cei unsprezece bărbaţi adunaţi acolo nu ştiau ce să facă: să-l urmeze ori să rămână mai departe nemişcaţi şi să nu ispitească soarta. Fără să le-arunce nicio privire, cu pas rar şi fără grabă, Dromihete ajunse lângă ieşire, unde se opri să ia seama celor două clepsidre de sticlă sidefie aşezate ca nişte câini de pază, una în dreapta, alta în stânga uşii, prinse într-o armătură de bronz ca o gură de lup căscată. Ţinându-şi răsuflarea, urmări picătura de apă dintr-una, care, clipocind abia simţit, măsura pasul neauzit al timpului. «Încet-încet spre pământ», îşi zise el. Gândul ăsta, cuprinzând pe scurt învăţătura dobândită într-o viaţă ale cărei urcuşuri şi mai ales coborâşuri îl deprinseseră să se smerească, îl îmbună deodată în privinţa celor adunaţi acolo, pe care-i urâse şi-i dispreţuise cu o clipă mai înainte; în privinţa lui Decebal, care drag nu-i fusese niciodată; în privinţa a toate şi a toţi, căci într-o bună zi, toţi şi toate aveau să foşnească şi să clipocească pe undeva pe subt pământ.

Porsilo se gândi să urmeze pilda lui Dromihete. Rămase totuşi pe loc. Nu de teamă, ci aşa cum rămânea la luptele de cocoşi sau de câini, până ce unul din cei doi luptători îşi dădea ultima suflare, privind cu multă milă bietele dobitoace îmboldite să se ucidă, fără să aibă nimic unul cu altul, în ţipetele şi-n urletele mulţimii, din care o parte ţipa de bucurie că învinsese cocoşul ori câinele pe care pusese prinsoare, alta urla încrâncenată de ură-mpotriva vietăţii ucise, pe care ar fi ucis-o încă şi încă o dată şi de-o mie de ori fiindcă-i înşelase aşteptările şi-i golise punga. Demult, în tinereţea lui tinereţe, Porsilo se nimerise să stea la o luptă de cocoşi lângă Dromihete. Porsilo se uita mai mult la chipurile oamenilor decât la păsările care abia-ncepeau să se-ncaiere. Urmărindu-i, atunci, privirea, Dromihete îi pusese o mână pe umăr, se uitase drept în ochii lui şi-i şoptise: «Fiule, să nu-ţi închipui c-ai să vezi milă în ochii vreunuia. Pleacă. Nici aici nu e nimic nou cum nu e nicăieri sub soaie!». Porsilo ştia că nici acolo, în sala de taină a mai-marelui lor, Decebal, n-avea să fie nimic nou, ci jocul de înfruntări al intereselor, vechi de când lumea şi etern ca şi ea. Dacă Porsilo ar fi venit la acest sfat în numele lui doar, poate că s-ar fi

ridicat, l-ar fi urmat pe Dromihete, ar fi urmărit o clipă curgerea vremii prin curmătura celor două clepsidre, s-ar fi descoperit în faţa draconului de bronz ţintuit deasupra intrării, şi-ar fi-ndesat căciula-n cap şi pe-aci ţi-ar fi fost drumul. Poate. El nu venise însă în numele lui, ci al celor pe care-i cârmuia de când murise frate-său mai mare în ultima înfruntare a lui Decebal cu armatele romane. De-ar fi fost ultima!

În timp ce Porsilo se-ntreba dacă n-ar fi rămas locului, chiar venit doar în numele său, din pricina curiozităţii de totdeauna de-a vedea până la capăt o întâmplare – deşi aproape ştiută dinainte – uşa grea de lemn dăltuit cu draconi a intrării se deschise fără niciun zgomot şi-n cadrul ei apăru Marele Preot, urmat de regele Decebal.

— Încotro, cinstite unchi? i se-adresă Decebal lui Dromihete, care tocmai îşi punea căciula-n cap, în timp ce oaspeţii ceilalţi se descopereau şi se ridicau în picioare.

— Acasă, nepoate. Credeam că nu mai vii. Ăştia tineri îmbătrâniseră de-atâta aşteptat, iar eu cât pe-aci să-mi dau ultima suflare.

În glasul lui Dromihete nu se simţea nici îngăduinţă, nici supărare.

— Ne bate războiul la uşă, spuse Decebal, în chip de răspuns, îndreptându-se către masă şi poftindu-l din ochi pe Dromihete să se-aşeze.

— Nicio noutate, spuse acesta, făcând un semn cu mâna a pagubă, şi se-aşează chiar în stânga lui Decebal, despărţindu-l de Marele Preot şi aplecându-se înspre dreapta Regelui, ca să-i ia seama lui Druxilis, de parcă atunci l-ar fi descoperit.

— De ce te uiţi aşa la mine, cinstite Dromihete? îl întrebă Druxilis cu-o voce care se dorea blândă.

— Eşti cam gras, fiule. Ce zice calul dumitale? întoarse celălalt cuvânt în glumă. Un zâmbet mucalit trecu prin ochii albaştri şi-i făcu să sclipească o clipă tinereşte.

Druxilis îl privi dispreţuitor şi nu găsi de cuviinţă să-i răspundă.

Făcându-se că nu văzuse şi că n-auzise nimic, Decebal îşi plimbă roată privirea, oprind-o scurt în ochii fiecăruia.

— Prea-cinstiţi oaspeţi, războiul ne bate la uşă.

— Poate n-ar fi bătut dacă n-am fi încălcat înţelegerile cu Traian, zise Chebrisis mai mult ca pentru sine, cu vocea moale şi vorba tărăgănată a celor din Miazănoapte.

— Chebrisis, credeam c-am înţeles cu toţii că aşa-zisa pace cu Traian este pentru romani doar un răspas de odihnă ca apoi să ne izbească şi mai tare.

— Ca şi pentru noi, rosti Druxilis cu glasul convins şi important al celui care-a priceput dedesubtul lucrurilor.

— Eu tot spun că, dacă nu i-am fi căutat pricină, Roma ne-ar fi lăsat în pace, reluă blând şi-mpăciuitor Chebrisis.

Druxilis, cu-o strâmbătură de dispreţ, ridică revoltat din umeri.

— Chebrisis! i se-adresă Decebal cu glas înalt, ca pentru a-l chema la ordine. Dumneata ţi-nchipui că Romei trebuie să-i «caţi pricină» ca să te cotropească? Ţi-nchipui cumva că iudeii şi armenii, ca de-o pildă, stricau somnul Romei? Cum întindeau mâna îi luau pe romani din aşternut?! Roma a venit peste noi, nu ne-am dus noi peste ea. S-a-ntins ca o pecingine, fiindcă neamurile n-au ştiut să se unească la vreme spre a-i ţine piept. Dacă vouă, de-un sânge cu mine, şi trebuie să vă spun a mia oară că poţi să nu sufli şi să nu te mişti: când ţi-a venit rândul să te calce Roma în picioare, te calcă… Măritul rege Duras şi alţii dinaintea lui – adormiţi acuma cu toţii, veşnică fie-le-amintirea! – şi eu la fel cu ei, ne-am străduit să-i hărţuim pe romani pentru ca să n-ajungă mai puternici decât sunt, cu gând că, într-o zi, izbită din toate părţile, Roma să cadă ori să stea cuminte cu botul pe labe, mulţumindu-se cu ce-a prădat pân-atunci. Chebrisis, ştim cu toţii unde sunt castrele romanilor, în pământurile pe care ni le-au răpit acum trei ani. De altminteri, se simt de la o mie de prăjini, după mirosul de usturoi. Cine vrea li se poate-nchina. Eu nu opresc pe nimeni.

În sală se-auzi o rumoare de protest.

— Mărite Rege, eu mi-am spus părerea şi, chiar de-am să vă par slab de minte, eu tot cred că mai bine ar fi fost să fi căzut la pace cu duşmanul. Iar gândul meu de n-ar fi fost cinstit nu răspundeam la chemare.

«Ai răspuns fiindcă ai doi feciori la-nvăţat meseria armelor aici, în cetate, cum aveţi cu toţii», îi spuse Decebal în gând, uitându-se drept în ochii lui albastru-deschis, de cer fără nor, în care nu i se păru că zăreşte vreo urmă de gând viclean.

«De-ar spune-odată ce-are de spus, că doar nu de florile mărului ne-a chemat aici», se gândea Porsilo, în timp ce privea la Decebal. Când îl vedeai, mare cât un trunchi de copac şi cu gâtul acela scurt, nu-ţi venea să crezi câtă vioiciune era-ntr-însul, iar capul repezit înainte, fruntea brăzdată adânc, ca un pământ săpat de ape, şaua nasului proeminentă şi niţel cotită spre stânga dintr-o căzătură de pe când era flăcăiandru, gura cu buzele strânse puternic de parcă tot timpul ar fi stat cu dinţii-ncleştaţi, părul şi barba sură, ochii cenuşii, cu privirea ageră cum îi era şi mâna, îi sporeau înfăţişarea de lup încercat, făcut să domnească peste adâncul codrilor.

Porsilo şi cu Dromihete înţeleseră că aparenta supărare a lui Decebal din pricina spuselor lui Chebrisis crease în adunare un sentiment de vinovăţie, cum nu se putea mai binevenit pentru Rege: astfel i se pregătise de minune momentul în care nicio cerere să nu-i poată fi refuzată. «Ia să vedem, nepoate, ce mai ţii în guşă», îşi zise-n sine Dromihete. Ca şi când i-ar fi auzit gândul, Decebal li se-adresă cu glas pătruns de-o tristeţe solemnă:

— Cinstiţi oaspeţi, războiul ne bate la uşă, precum v-am mai spus. Acum nouă ani, Domiţian lăsa, la moarte, vistieria Romei golită. Roma are armate multe, duşmani mulţi – dar se vede că nu destui – lupte de dat mai tot timpul: pentru «pacificare» – ici, pentru cotropit – dincoace; are nobilime multă care nu face nimic, are sărăcime multă care, la fel, nu face nimic, dar care primeşte pâine, face baie şi merge la circ pe banii stăpânirii – căci mai bine să-i astupe gura şi s-o lase să urle doar pe la circuri, decât să şi-o ridice-n cap – şi vistieria asta trebuie umplută la loc. Când marele Cæsar îşi golise punga, acum vreo şaizeci de ani, a dat peste gali, de la care şi-a umplut-o din nou. Traian a dat peste noi, ne-a luat pământuri, ne-a prădat şi se pregăteşte să ne prade iară şi să ne piardă. Trebuie să nu-i lăsăm, oricare-ar fi sorţii războiului care ne pândeşte, să nu-i lăsăm ce să ne ia, drept care m-am gândit să punem tot ce-avem la loc sigur şi *împreună.* V-aştept, în următoarele zece zile, s-aduceţi tot ce-aveţi de preţ, odoare şi bani, şi le punem undeva, unde nici pasărea să nu le ştie. Trecem la catagrafie ce-aduceţi, şi căpătaţi şi înscris la mână. Toate câte le-ncredinţaţi în custodie sunt ale voastre, iar când trece primejdia vi le luaţi înapoi.

Se aşternu o tăcere de gheaţă.

Fiecare simţea cum îi încetineşte sângele-n vine.

— Mărite Rege, eu poimâine sunt aici cu tot ce am. Ce e-al meu e şi-al tău.

— Nu al meu, Druxilis, ci al tău, la mine o să fie doar *în păstrare.*

— Ştii cum vine asta, nepoate? i se-adresă Dromihete lui Decebal, după ce mai întâi se uită la Druxilis cu o scârbă căreia cuvintele n-ar fi avut ce să-i adauge. Ştii cum vine asta? Ca şi cum mi-ai spune: «Taie-ţi, unchiule, p..a şi lasă-mi-o mie-n păstrare. Şi să ştii că tot a dumitale e». Decebal, eu te-nţeleg. N-ai încredere şi bine faci. Mulţi te-au lăsat şi s-au închinat romanilor. Au s-o mai facă şi alţii. Ai luat feciorii cui a avut, ca să-i înveţi meseria armelor şi ca să-i ai zălog de credinţă. Cu feciorii n-au avut cum să te mintă, cu avutul însă n-o să ştie fiecare cum să facă mai pe săracul.

Afară de Porsilo, de Chebrisis şi de Rege, toţi săriră indignaţi.

— Mărite Rege, eu nu-ngădui nimănui să-mi pună buna-credinţă la-ndoială!

— Cum poţi să spui aşa ceva, moş Dromihete?

— Iac-aşa, zise Dromihete şi-şi mişcă dreapta roată, cuprinzându-i pe toţi. Cunosc firea oamenilor. Cu-atâta m-am ales, la anii câţi îi am în cârcă. Mie feciorii mi-au murit alungându-i pe romani, iar nepoţii au fost luaţi prizonieri de romani, ca şi mine. După zece ani – mai de sclavie pe uscat, mai de cutreierat

pe mări – mie mi-au dat drumul să vin să mor acasă.

— Ştim, ştim, unchiule, zise Decebal, cu îngăduinţa pe care le-o arăţi bătrânilor care bat câmpii ori spun pentru a suta oară aceeaşi poveste.

— Mă bucur, nepoate, c-ai aflat, deşi de când m-am întors de la romani – şi se fac şase ani acuma – nu ne-am prea văzut. Nu m-ai prea-nvrednicit. Nu s-a grăbit nimeni să mă răscumpere ori să mă dea-n schimb pe niscaiva romani, prizonieri la noi. Astea le spuneam şi eu aşa, ca să se ştie. Dar, de fapt, altceva voiam să-ţi spun, nepoate. Rău ai să faci dac-ai să pui totul *într-un singur loc.* Să nu uiţi că e de-ajuns o măciucă la un car cu oale. Şi mai spuneai că ai s-ascunzi totul de să nu ştie nici pasărea. Degeaba n-o şti ea, pasărea, dac-au să ştie oamenii. Teme-te de oameni, nu de păsări, nepoate! Eu, unul, nu mai am nimic. Tot ce-am avut ascuns am împărţit oamenilor. Dacă-mi putrezeau oasele prin Italia, rămâneau toate-n pământ. Aşa, se bucură careva de ele. Cred că mă crezi, nepoate!

— Vistieria obştii, unchiule, o mai avea câte ceva.

— Pentru asta, nepoate, e nevoie să-ntreb obştea.

— Dumneata eşti aici în numele ei.

— Da, dar obştea nu ştie de ce ne-ai chemat. Ea trebuie să afle. Eu ţin la vechile rânduieli.

— Mărite Rege, aş avea şi eu de spus câteva cuvinte.

— Spune-le, Porsilo.

— Eu cred că moş Dromihete are dreptate când spune că fiecare dintre noi o să-ncercăm să dosim cât mai mult, căutând să-ţi aducem, măriei-tale, cât s-o putea mai puţin.

— Poate că tu ai să faci aşa, strigară mai multe glasuri.

Druxilis se ridică în picioare, atât de mare îi era indignarea.

— Şi tu cum ai vrea să facem, Porsilo? îl întrebă Decebal, făcându-se că n-a auzit glasurile revoltate ale celorlalţi.

— Eu zic, mărite Rege, să ne pui să dăm o anumită sumă de bani, anume cântare de aur şi de argint, şi cred c-ar fi o treabă mai curată şi descurcată. Iar ce ne-o rămâne, om fi-n stare să ni-l adăpostim fiecare.

Decebal îl măsură pe Porsilo cu o privire plină de admiraţie.

— Mărite Rege, şi eu cred că Porsilo are dreptate: e mai bine să nu pui cinstea omului la-ncercare, vreau să zic să nu-i dai prilej să te-nşele, spuse Chebrisis, uitându-se drept în ochii Regelui, cu ochii lui albaştri, limpezi, care luminau o faţă de copil îmbătrânit, în care şaua nasului adâncită mult la-mbucătura cu fruntea părea să fi primit nenumărate lovituri până s-ajungă-n acea stare.

— Unchiule, e bine ce zice Porsilo? Te-nvoieşti? întrebă Decebal.

— Întâi s-aud *cu ce* trebui' să mă-nvoiesc.

— Eu voiam să te-ntreb dacă ţi se pare mai drept ce zice el sau ce ziceam eu la-nceput?

— Nepoate, Porsilo a făcut o socoteală de om cinstit: el ştie că oricum ceea ce-ai să le ceri tu acum o să fie mai mult decât *totul* pe care aveau ei de gând să ţi-l dea.

— De ce ne pui cinstea la-ndoială, moşule? se răsti Druxilis şi se sculă în picioare; şi, o dată cu el, Berbilis, Nibris şi Tantinis, pe care-i unea aceeaşi indignare şi-aceeaşi îngâmfare de pe chipurile altminteri foarte puţin asemănătoare.

Decebal le făcu semn să se-aşeze

— Parianeu, Uscus, Prandes, Amduras, Aruxus, Berbilis, Nibris, Tantinis, Druxilis, vă-nvoiţi să-mi daţi ce-am să vă cer, precum spunea Porsilo? Şi, după o pauză în care-i cercetă cu ochii lui cenuşii şi iscoditori, adăugă: Zic eu că el are dreptate.

Cei nouă strigaţi pe nume dădură din cap în semn de-nvoire.

— Dacă nimeni n-are nimic de spus, atunci să meargă Marele Preot şi s-aducă aici scribul să putem face înscrisul.

Decebal dictă scribului aceeaşi sumă de bani, acelaşi număr de chitare de aur, de argint şi de aramă, pentru fiecare.

— Înscrisul vi-l dau când aduceţi cele de trebuinţă. Dacă cineva doreşte să dea peste ce-am zis eu, poate oricând; primim. Şi mai aştept în patru zile carele cu piatră. Să-ntăriţi paza la drumuri şi să fie pregătiţi vestitorii.

Nimeni nu zicea nimic. În afară de Rege, de Dromihete şi de Chebrisis, toţi cei adunaţi acolo îi azvârleau lui Porsilo priviri pe sub sprâncene, socotindu-l vinovat de «marea economie» ce li se făcuse prin partea cerută de Rege în locul «totului» pe care i l-ar fi pus ei la picioare cu-amândouă mâinile, nestând să cugete că Porsilo nu făcuse altceva decât să dea glas adevăratului gând al lui Decebal.

— Prieteni, eu şi neamul meu suntem hotărâţi să ne dăm şi viaţa pentru pământul pe care trăim. Să vă numărăm şi pe domniile-voastre printre noi? zise Regele şi, ridicându-se-n picioare, îşi înălţă pumnalul în dreptul feţei.

Cele douăsprezece căpetenii se ridicară şi ele în picioare şi-şi înălţară pumnalele.

Dromihete se uită la Decebal. I se păru că privirea şi gândurile Regelui urmăreau ceva de dincolo de zidurile dimprejur, ceva care nu se putea măsura cu pasul şi nici spune cu vreun fel de cuvinte.

Cum stătea nemişcat, masiv şi drept ca o stâncă, o rază de soare în asfinţit, subţire şi roşie, trecându-i prin dreptul gâtului scurt şi oprindu-se-n peretele dinspre Răsărit, părea că-i desparte capul de trup.

Dromihete, scuturat de-un fior, închise ochii şi-şi spuse-n gând: «Feriţi-ne, zei!».

— Să mergem să ne cinstim, îi pofti Regele şi le făcu semn să iasă, el rămânând ultimul.

Trecură cu toţii într-o clădire, din piatră şi-aceea. Dar cu nişte cerdace de bârne cioplite, care – ca şi lemnăria dăltuită dinăuntru, îmbrăcând pereţii pur la jumătate – îi îndulceau mult înfăţişarea.

Pe masa lungă, din acelaşi lemn mieriu cu-al pereţilor, se aflau talere şi linguri de lemn, solniţe de lut ars închipuind felurite animale, străchini mari de lut acoperite cu capac, ulcele cu două toarte, mai mari şi mai mici, rânduite după numărul oaspeţilor, toate ca la sărbătoare în casă de om de rând, lăsând de-nţeles că vasele şi lingurile scumpe fuseseră ascunse acolo unde să nu le ştie nici pasărea, precum spusese Regele.

— Unchiule, fă-mi cinstea, îl pofti Regele pe Dromihete, arătându-i locul din capul mesei, locul «de sus», adică cel cu faţa spre intrare.

— Ar fi prea mult, nepoate. Am să-ţi stau de-a dreapta.

Oaspeţii se-aşezară care cum se nimeri, afară de Druxilis: el se-aşează pe locul din stânga Regelui.

Patru fete, legate la cap cu năframe albe, purtând cămăşi lungi, care-abia lăsau să li se vadă gleznele, catrinţe negre strânse bine la mijloc subt betele de lână colorată viu, şi opinci în picioarele goale (căci vremea era caldă pentru luna mai), începură să aducă la masă pâini aburind pe cârpătoarele cu care abia le scoseseră din ţesturi, străchini cât roata carului pline cu caşuri întregi, albe ca zăpada (atunci răsturnate din sedile şi în care ici-colea se vedea câte-o sămânţă de mărar), pastramă de berbecuţ şi de ied (lăsând în urmă un miros de usturoi care pătrundea mai întâi în nări, făcând să-ţi lase gura apă, şi apoi, gâdilându-te la lingurea, se strecura-n adâncul măruntaielor), ulcioare în care gâlgâia rachiu îngălbenit de vechime, adiind amărui şi ameţitor a sâmbure de prună, şi oale cu vinuri, unele aproape albe, altele sângerii până la roşu-închis.

Decebal îşi turnă rachiu într-o ulcică scundă, cu două toarte. Îi turnă şi lui Dromihete. Acesta îi trecu vecinului ulciorul. Când toată lumea avu ulcelele pline, Decebal se ridică în picioare.

— Să-nchinăm pentru sănătate şi pentru izbândă.

— Să ne trăieşti, mărite! se grăbi Druxilis, de teamă să nu i-o ia altul înainte.

— Să ne trăieşti! Să ne trăieşti!

Dromihete închină fără să bea.

— Moş Dromihete, ai trecut în rândul pustnicilor de nu mai bei? îl luă peste picior Druxilis.

— Fiule, dac-ai s-apuci bătrâneţea, ai să vezi că e a mai pustnică dintre pustnicii. N-am trecut nicăieri, decât doar că mă-ndrept încet-încet spre pământ.

— Într-acolo ne-ndreptăm cu toţii, zise Decebal, fără să se-adreseze cuiva.

— Moş Dromihete, ai fost vreodată la masă la Domiţian? Dar la Traian? se repezi să-l întrebe Parianeu, unul dintre cei doisprezece oaspeţi – vlăjgan burduhos şi bălan, cu glas gros şi cu vorbă repezită şi-ncurcată, pe care cu greu o desluşeai – vrând să abată gândurile Regelui şi pe-ale mesenilor, care nici aşa, oricât s-ar fi prefăcut fiecare, nu erau prea vesele.

— Când m-au luat prizonier, romanii m-au pus în rând cu oştenii obişnuiţi, fiind eu îmbrăcat ca un oştean de rând. Mai întâi ne-au băgat hainele la aburi fierbinţi şi ne-au pus să ne scăldăm. Pe urmă, nişte legionari însărcinaţi cu supravegherea curăţeniei ne-au presărat pe cap şi-n bărbi nişte prafuri şi ne-au pus să ne frecăm, sub ochii lor, tot cu prafurile alea, peste tot pe unde mai are omul păr. Ca să omorâm păduchii, dac-am fi avut. La-nceput, au vrut să ne radă bărbile şi să ne radă-n cap, dar *præfectul,* mai-marele peste legiune, a zis că n-avea timp părul să ne crească destul de bine până aveam s-ajungem la Roma şi că trebuia să ne lase bărbile şi părul aşa cum erau până om defila-n triumf, şi după-aceea n-aveau decât să pună pe noi foarfeca şi briciul. Pe urmă ne-au dat nişte cămeşoaie de cânepă şi sandale.

— Auzi! şi sandale! bolborosi Parianeu cu glasul lui gros, care parcă-i încurca vorbele-n gură, pentru ca apoi să le dea dramul de-a dura, una peste alta.

— Fiule, o marfă trebui' dusă cu grijă dintr-un loc într-altul, dacă nu vrei s-o strici pe drum. Noi, prizonierii, trebuia s-ajungem la Roma vii şi nevătămaţi, mai întâi ca să ne-arate ca pe urs în triumful lui Domiţian, apoi ca să ne vândă ca sclavi, şi nu pe niscaiva cepe degerate, ci pe bani buni. La-nceput ne-au pus cătuşe la picioare, cătuşe de toval căptuşite cu postav, tot ca să nu strice marfa. Pe urmă, Iulianus, mai-marele armatei vreau să zic, a pus de ni le-au scos cât am mers pe uscat… Că unde era să fugim înconjuraţi numai de armata lor?

— Adică de romani, zise cineva din adunare.

— Vorba vine, că romani sunt prea puţini.

— Şi cum se-nţeleg între ei. Dacă nu sunt toţi de-un neam?

— Au învăţat şi ei limba romanilor şi-o vorbeşte care cum poate. Unii mai ştiu şi greceşte. Se-nţeleg între ei. Mai pocit, mai stâlcit, dar se-nţeleg. Nouă ne crescuseră părul şi bărbile peste măsură şi le-am mai fi scurtat, dar nu ne-au dat voie să ne-atingem de ele fiindcă pentru mulţimea din Roma şi pentru împărat trebuia să fim cât mai pletoşi şi mai neţesălaţi, că altfel care le-ar mai fi fost bucuria? Dac-ar fi putut, ne-ar fi pus şi-un ochi în frunte. La Roma am defilat îmbrăcaţi în straiele noastre de-acasă…

— Moş Dromihete, cinstitul Parianeu te-ntrebase dac-ai fost la masă la Domiţian şi la Traian, îl întrerupse un alt mesean, pe nume Tantinis – om falnic, pe care barba tunsă ascuţit şi scurt îl făcea să semene a ţap – doritor parcă a-l face să priceapă că se-ntindea prea mult la vorbă.

— Parianeu, fiule, i se-adresă Dromihete celui pomenit, ignorându-l pe Tantinis, stăpâna mea de la Roma era neam cu Domiţian şi-acesta o poftea uneori la cină. Vă daţi seama că Domiţian nu mă punea pe mine, un sclav, în capul mesei. Trăgeam şi eu cu ochiul de după câte-o coloană ca să văd cum o duce stăpânul lumii. La masa lui Domiţian era urgie de mâncare, de băutură, şi nu numai atât.

— Adică? întrebă Tantinis, de data asta cu-o licărire vicleană în ochii negri, codaţi şi visători, ce mai tot timpul păreau să coboare pleoapele de-atâta somn.

Dromihete-i făcu semn din ochi s-aştepte să se depărteze cele patru fete, care tocmai aduseseră un berbec la proţap şi-l aşezaseră-n mijlocul mesei peste-o postavă, ca să nu curgă seul încins pe masă.

Tantinis le-aruncă o privire de jos în sus, cu ochi priceput, ca unul care-şi cam făcea nevasta să se ia de păr cu câte-o văduvă mai nurlie, cu câte-o fetişcană mai iute de picior şi să măture bătătura cu câte-o sclavă de-a casei pentru-a fi căzut la aşternut cu stăpânul.

Privirea lui Dromihete se oprise asupra uneia dintre tinere. Era cu un cap peste celelalte şi-avea un mijloc pe care, cu bete cu tot, îl cuprindeai cu două mâini. Pe Dromihete îl izbise năframa ei legată strâns pe mijlocul frunţii şi faptul că nu ridica deloc ochii din pământ. Aducea a casă cu obloanele trase. Era greu să-ţi dai seama după cum mergea, de parcă opincile nu i-ar fi atins podeaua, dacă ţinea ochii-nchişi sau deschişi.

— Cum te cheamă şi-a cui eşti? o-ntrebă când ajunse în dreptul lui.

Văzând că nu capătă niciun răspuns, Dromihete îi puse mâna pe braţ.

— Pe tine te-ntreb, fată, cum te cheamă şi-a cui eşti.

— Mă cheamă Asta, iar a cui sunt nu ştiu. Slujesc în casa Regelui, îi răspunse tânăra şi ridică asupra lui privirea îngăduitoare şi senină a celor care nu mai au nimic de pierdut.

«Ea era, deci. Îşi lega năframa pe mijlocul frunţii ca să nu i se vadă şuviţa de păr, care-i albise, cel puţin aşa spunea lumea, atunci pe loc».

Asta se uită întrebător la Dromihete.

— Dar celelalte fete cine sunt, fata mea?

— Copii găsiţi, ca şi mine; rămase şi de fără de părinţi, din războaie. Slujim şi noi în casa Regelui.

— Şi de ce nu ridici deloc ochii din pământ, de ce?

— Am făcut un legământ acum patru ani.

— Aşa?

— Aşa.

Asta porni în urma tovarăşelor ei.

— Ei, moş Dromihete, acum că plecară neprihănitele astea… îl îndemnă Tantinis, cu un zâmbet a zeflemea.

— Fiule, prihănite sau neprihănite, femeilor le datorăm respect, că de ne-aduc pe lume… când sunt lăsate, zise Dromihete, şi la ultimele cuvinte se uită drept în ochii lui Decebal. Şi, cum vă spuneam, la masă la Domiţian era jaf de mâncare şi de băutură: stridii – un fel de scoici de se-nghit de vii – (se gândi el să-i lămurească); melci gătiţi în fel şi chip; zeci de neamuri de peşti, care de apă dulce, care de apă sărată, cu tot felul de zemuri de fructe şi de miezuri de nuci, de migdale în jurul lor; păsări de curte, păuni, păsări sălbatice fripte şi-mpodobite cu penele lor; ciuperci după care pun porcii să scurme prin păduri ca să le scoată de subt pământ; purcei de lapte, godaci de mistreţ; vinuri aspre, vinuri dulci, vinuri mai moi ca mierea, aduse din Hispania ori din Ahaia; dulciuri făcute din miez de nucă şi de migdale pisat şi fiert în miere, turtite din fel de fel de făinuri amestecate cu fel de fel de seminţe, de grăunţe şi de scoarţe, înmiresmate, pisate şi cernute, venite hăt, din Asia, munţi de portocale, de rodii, de mandarine, de smochine, de cireşe, de struguri şi de câte-or mai fi fost; dar ce să vă mai spun, că nici nu le poate ţine omul minte, atâtea erau.

— Şi putea cineva să-nghită atâta amar de mâncare?

— Unii luau câte-o înghiţitură din toate, ca să le afle gustul, şi beau puţin. Alţii se ghiftuiau repede şi, ca să nu rămână ceva din care să nu fi gustat, ieşeau din triclinium, sala unde mâncau – că mănâncă stând într-o rână pe-un fel de pat, nu se poate să nu ştiţi – ieşeau de-acolo pe trei cărări sau chiar duşi pe braţe de sclavi, se gâdilau cu-o pană la omuşor şi, să mă iertaţi, vărsau; şi iar se-ntorceau înăuntru şi iar se puneau pe mâncat şi pe băut! În vremea asta, nişte muieri mai mult în pielea goală şi nişte băieţandri cam tot aşa dănţuiau şi puneau cununi de flori pe creştetele mesenilor. La un timp băgai de seamă că s-a cam golit încăperea. Se-mpuţinau şi mesenii şi dănţuitorii şi mai veneau înapoi care mai veneau, într-un târziu, jumuliţi de parcă erau scăpaţi de la foc. Se-alegeau din ochi: câte-un mesean – câte-o dănţuitoare sau câte-un dănţuitor; câte-o meseană – câte-un flăcăiandru şi se-mpreunau prin palat ori prin grădinile palatului când era vreme călduroasă.

Chebrisis îşi scoase o năframă de la brâu şi scuipă-n ea.

— Aşa scuipa şi stăpână-mea ori de câte ori pleca de la masa lui nepotu-său, împăratul.

— Şi de ce se mai ducea, dacă-i era scârbă? întrebă Druxilis, umflându-se-n fălci a supărare.

— De frică, fiule, de frică. Era de-ajuns o vorbă să-i sufle sau să-i scrie cineva lui Domiţian ca să pârască pe altcineva că nu-l respectă, că Domiţian îl şi omora ca să-i ia averea. Cine-ar fi-ndrăznit să fie poftit la el la masă şi să nu se ducă? Numai ăl de i s-ar fi urât cu viaţa. Şi de orice se desparte omul mai uşor decât de viaţă. Împăratul se ţinea cu cin' se nimerea. Frate-său, Titus, care-l luase părtaş la-

mpărăţie, umblase pe toate căile să i-o dea de nevastă pe fie-sa, Iulia. Dar Domiţian n-a vrut s-o ia.

— Cum? S-o ia pe nepoată-sa?

— N-a vrut s-o ia de nevastă, dar de ţinut s-a ţinut cu ea şi, când Iulia a murit, a trecut-o-n rândul zeilor.

— Şi-mpărăteasa ce zicea?

— Se ţinea şi ea cu un dănţuitor, unul Paris, un grec parcă.

— Şi-mpăratul ce zicea?

— A gonit-o un timp şi pe urmă a iertat-o. Iar ea, în chip de mulţumire, s-a-nvoit cu nişte senatori şi cu nişte sclavi din palat şi l-au omorât. Puţină minte-avea, săracul! Făcea el ce făcea şi ridica o mână în aer de parcă voia să se-ncredinţeze că nu plouă şi scotea şi-un genunchi înainte, iar pe celălalt picior se rezema numai în vârf. Ziceai că stă să-şi ia zborul în fiece clipă. Şi-şi ţinea capul mereu dat pe spate, ca histrionii, că te mirai cum de nu i se rupea gâtul. Şi se credea frumos nevoie-mare! Şi şi-a făcut la statui! Mai îmbrăcat, mai dezbrăcat şi chiar cum l-a făcut mumă-sa. Mătuşă-sa, stăpână-mea, zicea despre el că n-avea minte nici cât o găină. «Şi când te gândeşti ce oameni la locul lor erau părinţii lui, iar el un destrăbălat, şi crud ca o panteră! Dromihete, suflete, dacă spui cuiva o vorbă, doar una, din ce-ţi spun eu, să-ţi iei rămas-bun de la mine, căci dacă nepoţelul nu mă pofteşte să-mi tai vinele, în cel mai fericit caz mă exilează şi-mi ia averea, nu l-ar mai răbda zeii şi pământul! Şi-atunci, adio Dacia aia a voastră, unde vrei să te-ntorci! Pe văru-său bun şi pe nevasta ăstuia i-a condamnat Domiţian la moarte: i-a pârât un sclav de-ai casei că erau creştini, că se-nchinau adică unui iudeu, care cică a fost răstignit pe vremea lui Tiberius şi care-ar fi-nviat şi s-ar fi-nălţat la cer. Şi nu-mi e că mă omoară, dar mi-e că-mi ia averea nemernicul, şi-o face praf cum face şi vistieria ţării». Astea toate mi le spunea stăpâna pe drum, când eram doar noi doi şi când se-ncredinţa că nu ne-aude nimeni. Câţi oameni n-au fost târâţi pe la judecăţi şi nu şi-au pierdut viaţa tăindu-şi vinele sau pierind de foame în nişte insule unde te mănâncă ţânţarii de viu, fiindcă fuseseră pârâţi că uneltesc împotriva-mpăratului!

— Şi chiar unelteau? întrebă Decebal.

— Da’ de unde! Unii au şi uneltit, dar prea puţini şi prost. Ăi care-au uneltit bine l-au dat gata.

— Domiţian ăsta a fost un împărat rău, dac-am înţeles eu bine, zise careva.

— Stăpână-mea, continuă Dromihete, avea bani buni băgaţi împreună cu un iudeu într-un negoţ cu mirodenii, cu nestemate şi cu nişte ţesături subţiri ca pojghiţa de ceapă şi frumoase cum nu s-a mai văzut, ca nişte grădini înflorite, care se cântăresc în aur, aşa sunt de scumpe.

— Din ce-or fi făcute? întrebă cineva.

— Cică dintr-un fir pe care l-ar toarce un fel de vierme ori de păianjen.

— Câte minuni mai sunt şi pe lumea asta! zise Decebal, uitându-se la vinul din ulcică.

— Şi, cum vă spuneam, stăpâna m-a trimis în călătorie cu iudeul acela. Ca om al ei de credinţă şi ca să-ngrijesc de marinarii de pe corabie cu traista mea cu buruieni şi cu alifiile mele de leac. Aşa am ajuns eu până-ntr-o ţară-ndepărtată, de la Soare-Răsare, locuită de-un neam mărunţel, negricios şi cu ochii strâmbi, uite-aşa, care când vorbesc parcă fac cirip-cip-cip. Am petrecut câteva luni, dar ce zic eu luni, cred că doi ani pe puţin, zi de zi lângă tovarăşul de negoţ al stăpână-mii. Când a luat Traian puterea, l-am întrebat pe iudeu ce părere are de noul împărat, că lumea numai de bine-l vorbea şi zicea că de la Augustus, asemenea chinuitor nu mai avusese Roma. «Prietene, c-aşa-mi zicea iudeul, dacă vine unul şi-mi spune: „Zaheu, o vacă a fătat un viţel cu două capete, ce zici de asta?”, eu am să-l întreb: „Asta e de bine sau de rău pentru noi?”. Dumneata, Dromihete, eşti străin şi sclav, eu sunt străin şi nici eu nu sunt liber: am avere. Liber eşti când n-are nimeni ce să-ţi mai ia. Cu Traian ăsta e ca şi cu viţelul cu două capete, să ştii».

Dromihete se uită-n ochii lui Decebal şi-nţelese din tristeţea lui că Regele pricepuse: viţelul cu două capete nu venise pe lume spre fericirea lor.

— Pentru noi, fiule, continuă Dromihete, bine-ar fi fost să fi trăit Domiţian o mie de ani şi mai bine,

oricum până la sfârşitul Romei.

— Crezi că Roma o să se sfârşească-ntr-o zi? îl întrebă Tantinis ne-crezător.

— Fiule, zeii n-au lăsat niciun copac să urce pân' la cer. O să piară cum pier toate, numai să piară la timp. La masă la Traian continuă Dromihete fără nicio tranziţie, se mănâncă-n vase de aur cu pietre scumpe. Sunt sclavi în palat care au în grijă vasele scumpe, alţii pe cele de argint, alţii pe cele obişnuite.

— Şi Traian mănâncă vreodată-n vase obişnuite?

— În campanii, cică mănâncă şi bea la rând cu legionarii. La masa lui cheamă oameni puţini şi la locul lor. N-ai să vezi acolo nici dănţuitoare, nici histrioni de vreun fel. Zice că cine vrea să-i vadă n-are decât să meargă la circ şi la teatru. Se mănâncă feluri puţine şi se bea puţin la masa lui. Câteva lăptuci, un pumn de melci, două-trei feluri de peşte, o friptură, o turtă dulce, nişte fructe, două-trei feluri de vin – şi-atât. Nimeni nu se ghiftuieşte şi nici nu se-ameţeşte. Pot spune că împăratul bea mai mult decât oaspeţii: bea, îi ascultă şi rar spune şi el câte-o vorbă. Când îl ajunge oboseala ori se trece niţel cu băutura le spune *«Vale!»,* şi se duce la culcare, iar oaspeţii – pe la casele lor. La masa lui nu se-aud glume deşucheate, nu se văd priviri neruşinate. Fiecare-şi ţine rangul şi nu-şi terfeleşte obrazul.

— Dar împărăteasa?

— O femeie cam de-o vârstă cu împăratul, prelungă la chip, slabă şi cam posomorită. Rareori i se-aude glasul. Cică e foarte-nvăţată. Dac-o vezi cum umblă-mbrăcată, n-o deosebeşti de femeile de rând. Şi nu se văpseşte nici pe buze, nici pe obraji, nici pe la ochi; şi nici unghiile nu şi le dă cu văpsele dintr-alea lucioase. Cică nu rămâne ungher al palatului pe care să nu-l vadă ea, în fiecare zi, şi sclav despre care să nu ştie ea ce face, dacă-şi vede cum trebui' de munca lui şi dacă se poartă cuviincios. Nu apleacă urechea la şuşoteli şi nu se-amestecă-n treburile lui bărbatu-său.

— Copii au?

— Nu. Deşi Traian este om în puterea vârstei, de pe-acum se şi gândeşte lumea pe cine o să lase el moştenitor.

— Şi?

— El cică n-ar fi răsuflat cu nicio vorbă, dar lumea vorbeşte că doi ar cam fi să fie: unul, cică om învăţat şi cuminte; şi altul, un nepot al împăratului, învăţat şi-acela, dar mai fluşturatic, unul Hadrian, care e tot din Hispania, ca şi unchiu-său. Ce vă spun eu despre moştenitorii la-mpărăţie am auzit nu demult de la nişte dezertori care s-au pripăşit pe la noi. O fi sau n-o fi adevărat, nu ştiu. Sigur e că, de curând, Traian le-a făcut pe soru-sa şi pe nevastă-sa *augustæ,* adică aşa ca pe nişte zeiţe. Mai spuneau dezertorii ăştia că Traian s-a pornit rău împotriva creştinilor.

— Ăştia de fapt ce vor? întrebă Porsilo, care-l ascultase pân-atunci pe Dromihete fără să clipească.

— Din câte-am înţeles eu, nu vor să fie luaţi în armată şi să lupte şi nu vor să se-nchine împăratului ca unui zeu şi nici altor zei decât zeului lor, care, spun ei, ar fi luat chip de om, le-ar fi dezvăluit învăţătura lui, ar fi făcut minuni…

— Ce minuni?

— Zic c-ar fi-nviat pe careva din morţi, c-ar fi-nsănătoşit nişte ologi, c-ar fi dat vederea unor orbi şi că, după ce-a făcut minunile astea – fiindcă nu-l recunoştea ca stăpân pe-mpărat şi-i îndemna şi pe ceilalţi iudei să nu-i recunoască de stăpâni pe romani şi pe-mpăratul lor, care le-au cotropit ţara, ci doar pe zeul lor nevăzut – romanii l-au răstignit, a murit, ai lui l-au pus într-un mormânt de piatră şi el, zic ei, ar fi-nviat şi şi-ar fi luat zborul la cer, de unde-ar fi şi venit. Asta am înţeles eu de la Zaheu, iudeul acela bogat despre care v-am pomenit. Zaheu îi ura pe creştini că, zicea el, strică legea şi se depărtează de la credinţa dreaptă. Câtă vreme credincioşii ăştia ai lui Iisus – de li se zice creştini, după zisa grecilor – câtă vreme se aflau doar în Iudeea, romanilor nu le-a păsat de ei, dar de când nişte tovarăşi de-ai lui Iisus au venit la Roma ca să-i înveţe şi pe romani să nu se mai închine zeilor lor din moşi-strămoşi şi nici împăratului, romanii au început să se cam ia de grijă. Ei lasă pe oricine să se-nchine cui vrea şi cui a pomenit, dar când le pune careva rânduiala-n primejdie se schimbă lucrurile.

— Unchiule, şi dumneata crezi că oamenii ăştia, creştinii ăştia, sunt ei în stare să pună-n primejdie puterea nemăsurată a Romei? întrebă Decebal cu un glas niţel tremurat.

— Nepoate, puterea e-un zid în care, dacă izbeşti mereu, pân' la urmă se năruie. De-am avea şi noi zile şi de ne-ar învrednici zeii să vedem buruienile crescute peste zidul Romei…

— Şi cine crezi c-o să izbească atât de tare-n zidul Romei ca să-l dărâme? întrebă Tantinis, cu obişnuita lui ne-ncredere-n în glas.

— Unii care n-au casă, n-au masă, n-au ce să piardă. Fiule, pe lumea asta, ca să dai aripi îndrăznelii trebuie să nu-ţi fie teamă; şi-ncepe să nu-ţi mai fie abia când n-ai sau nu mai ai ce pierde. Noi, de nu se mai ţine minte când, i-am tot izbit pe romani ca să nu-i lăsăm să vină peste noi şi nu pentru-a ne duce peste ei. Am făcut ce face-ntotdeauna câinele de stână când vede că-l ameninţă ursul.

Dromihete închise ochii, îşi puse mâinile cruce pe piept şi nu mai scoase un cuvânt cât timp ţinu masa.

Oaspeţii vorbeau de una, de alta, mai ales de mersul holdelor şi-al livezilor, despre fierturile pe care le folosiseră împotriva omizilor şi-a altor lighioane, despre turme şi despre cirezi, despre cât aur se scosese din mine şi cât din nisipul râurilor, despre cine se mai însurase, cine se mai născuse, cine părăsise lumea asta, vorbeau, în sfârşit, despre ce vorbesc, în chip firesc, nişte oameni aşezaţi şi gospodari, când se-adună la un praznic.

Cele patru fete aduseră patru talere de lemn pline cu miezuri de nucă mari, albe, şi patru ulcioare de vin roşu dulce, semn că masa era pe sfârşite.

— Unchiule, astea-s nuci din nucul pe care l-am sădit eu cu Zico şi cu Gelo, îi spuse Decebal cu glas scăzut lui Dromihete, şi vărsă câteva picături de vin pe podeaua de piatră.

— Viaţa e ca frunza: la o adiere s-a şi dus, zise Dromihete, în timp ce deschidea-ncet ochii, plimbându-i de jur-împrejurul mesei şi oprindu-i asupra gâtului scurt al lui Decebal.

*

«Câte mâini, câte picioare, câţi ochi şi câte capete au să mai fie la locul lor peste… peste cât o fi? Şi pentru ce? Ca să rămâi cel care eşti. Şi cum poţi rămâne cel care eşti? Neclintindu-ţi rădăcina şi sufletul. Şi câţi au să rămână aici aşa cum sunt sau cum vor să pară? Nimeni nu ştie, nici chiar ei, căci în jug sendoaie grumazul, iar omul face orice numai ca să-i fie jugul mai uşor, şi ca să i se pară că-ndoaie grumazul mai puţin. Şi mai e speranţa. Eu de ce mai trăiesc? Fiindcă am sperat că avea să se-ntâmple-o minune care să ne scape. Roma nu putea însă avea la nesfârşit împăraţi nebuni sau uşori de minte. Până la urmă, cu-mpăraţi nebuni sau destoinici, împărăţia asta întocmită cu japca, din neamuri străine şi supuse de nevoie, tot se prăbuşeşte, dar când? Începând cu Decebal şi sfârşind cu oamenii de rând, cine mai crede în izbândă? Câţiva oameni de vază ai lui Decebal şi-au încărcat carele cu lucrurile de preţ şi-au pornit-o spre Miazănoapte. Oamenii de rând au rămas să-şi întâmpine soarta în casele lor, pe bucata lor de pământ, urmând vorba noastră veche de pe când nu se mai ţine minte: „Ce-o fi la toată lumea mi-o fi şi mie". Dromihete, bătrâne, de când îţi spun că ai trăit prea mult?».

Dromihete îşi plimbă iar ochii roată. Îi ştia pe toţi de când se născuseră. În afară de Rege, de Porsilo şi de Chebrisis, n-ar fi pus mâna-n foc pentru nimeni. Ceilalţi se-nălţaseră cam şerpuit: prin însurători cu nepoate de-ale lui Decebal, de-ale nevestei acestuia, prin sprijinul lui Bicilis ori prin înrudirea cu el. Decebal încercase să şi-i apropie prin mijloace blânde, lăsându-le anume neatârnare în privinţa legăturilor dintre dânşii, în hotărârile mari ei neavând însă decât un singur cuvânt: cel al Regelui. Porsilo, Chebrisis şi bătrânul Dromihete erau singurii care se trăgeau din neam de chinuitori ale căror nume se pierdeau în negura vremii; ceilalţi nouă se-nălţaseră în clipe tulburi, cum ar fi fost moartea câte unui chinuitor din neam în neam, care lăsa în urmă copii prea mici pentru a veni în fruntea obştii, ori nu lăsa pe nimeni. Folosindu-se de-mprejurare, cei care voiau s-ajungă neapărat căpetenii se grăbeau cu jurământ de credinţă faţă de regele Decebal. Odată împinşi de Rege în vârf, mai toţi uitau cum ajunseseră acolo şi s-

ar fi dorit neatârnaţi, numai că Decebal, strâns de nevoi, le-amintea mereu că-i datorau ascultare.

La masa Regelui, unul nu-ndrăznea s-arunce oasele pe jos ori să-şi lângă degetele de grăsimea gustoasă a vreunui purcel, miel, ied, iepure ori ce-ar fi fost el, să râgâie-a saţ şi-a mulţumire, ori să bea mai mult decât ar fi fost cuviincios; nici chiar unii ca Parianeu ori Uscus, care la ei acasă nu se putea spune că duceau ulcica la ureche.

Porsilo, bătând spre patruzeci de ani, înalt şi subţire la trup, prelung şi uscăţiv la chip, cu-o privire abătută de om împovărat de-o mare suferinţă, deschidea gura doar când credea că trebuie să-şi spună părerea neapărat. Păstrase acest obicei de pe vremea când nimeni nu se grăbea să-i afle gândurile. Rămas orfan de mamă de la naştere şi cu un tată care – având să se-mpotrivească unora şi altora şi mai ales lui Duras – rareori descingea sabia, Porsilo crescuse de unul singur, nebăgat în seamă de fraţii lui mai mari, care-nfruntau vrăjmaşii alături de tatăl lor, erau oameni însuraţi, cu copii, cu casă şi cu greutăţi. Gândindu-se a-i face un rost şi feciorului ăsta prizărit, posomorât şi singuratic, la paisprezece ani, tată-său îl trimisese la Pont să-nveţe negustoria precum şi ceva grecească şi latinească. Întors de la ţărmul mării, la optsprezece ani îl însurase cu-o fată de şaisprezece, bălaie, cu ochi mari albaştri privind tainic şi sfios, mereu minunaţi de priveliştea lumii, blândă şi supusă, harnică şi cuminte, care-n fiecare an îşi îngreuna trupul de lujer necopt cu povara unei sarcini pe care n-o ducea pân' la capăt, ci o lepăda aproape de nouă luni, de fiecare dată la fel de deznădăjduită, udând cu lacrimi altarele zeilor care n-o învredniceau şi pe ea să aibă parte, ca toate femeile, de bucuria unui prunc sănătos; până-ntr-o zi, când născuse, în fine, un băiat bun şi zdravăn, zdravăn până spre zece ani, când începuse să dea semne că nu era, bietul de el, în toate minţile; se ferea de oameni, de animale, de apă şi de lumină, tăvălindu-se din când în când pe jos, zvârcolindu-se cu spume la gură şi ţipând îngrozit: «Cât sânge şi cât foc, sânge şi foc, sânge, curge sânge şi arde, arde tot. Fie-vă milă şi daţi-mi apă, o picătură de apă, una măcar!». După ce, istovit, într-un târziu se ridica de jos, privea cu ochi rătăciţi în jur ca şi când ar fi văzut lumea pentru prima oară şi-ncepea să plângă-ncet «Vai, vai, vai»; iar dacă-l întreba cineva de ce plânge şi se tânguie, se lua cu mâinile de cap şi cu un glas de jale şoptea: «Nu pot să spun; n-am voie». Îl duseseră la toate locurile de-nchinare ale zeilor de deasupra şi-ale celor de dedesubt, îl afumaseră şi-l descântaseră toţi vracii cu toate ierburile: zadarnic. De când se-ntorsese de la Roma şi-auzise de-această nenorocire a lui Porsilo, cu-al cărui tată fusese totdeauna în bună vecinătate, bătrânul Dromihete îi dădea băiatului bolnav nişte fierturi anume care-i scurtau, îi domoleau şi-i răreau mult răul acela.

După ce ultimul frate-i murise-ntr-o-ncăierare cu iazigii, Porsilo, care de drept urma să ia cârma tribului, adunase sfatul bătrânilor şi făcuse cunoscut că el, Porsilo, socotea cuminte ca neamul lor să se-alăture lui Decebal, deoarece-l ameninţau primejdii mai mari decât tâlhăriile iazigilor, primejdii în faţa cărora nu era bine să fii singur. Porsilo înţelegea cât de greu era pentru nişte oameni care-şi petrecuseră tinereţea şi vârsta coaptă cu arma-n mână împotriva dacilor lui Duras (care nici de când cârmuia Decebal nu le fuseseră prieteni), să ia o asemenea hotărâre, dar de multe ori viaţa îţi arată că-i mai bine să-ţi asculţi mintea decât inima. Dacă sfatul nu-mpărtăşea părerea lui şi voia să dea cârma altcuiva, Porsilo se-nchina în faţa acestei hotărâri, făgăduia ascultare şi supunere celui ales, urmând să trăiască mai departe neştiut de nimeni ca şi pân-atunci.

Cumpănind între inimă şi folos, până la urmă, spre nemulţumirea multora, sfatul bătrânilor hotărâse să-şi urmeze cârmuitorul de drept şi să-i închine lui Decebal steagul.

— Oameni buni, eu aşa socotesc că-i mai bine. S-ar putea ca viitorul s-arate că m-am înşelat. Dacă nu ne-alăturăm acum lui Decebal, el tot dă peste noi, fiindcă are nevoie de «prieteni» în faţa romanilor, iar de romani n-o să scăpăm, fiindcă avem aur. După cum ştiţi, zeii nu m-au învrednicit cu niciun vlăstar sănătos. Eu sunt ultimul cârmuitor din neamul meu. Să fiu cumpărat n-am de ce şi nici pentru cine. Într-o zi, toate rămân de noi. Ele rămân deasupra, iar noi ne ducem dedesubt.

Oricât de nemulţumiţi ar fi fost cei de-un neam cu Porsilo de hotărârea sa atât de neaşteptată, n-aveau cum se-ndoi de buna lui credinţă.

Făr-a lăsa lucrurile să tărăgăneze, Porsilo se-mbrăcase de sărbătoare, înfăşurase steagul pe prăjină şi-i legase-o năframă albă-n vârf, sărutase pământul, se-nchinase zeilor şi, fără nicio armă asupra lui, pornise spre Miazăzi, de unul singur.

După o zi şi-o noapte de mers în pasul calului, ajunsese la cetatea-de-scaun a Regelui Decebal.

Paza îl căutase şi-n gură până să-i deschidă porţile Cetăţii. Deşi ceruse s-ajungă la Rege şi numai la Rege, fusese mânat în faţa unui om mărunţel, cu-o privire de câine bătut, care-ncercase să-l iscodească o zi întreagă ce anume-l aducea la Rege. Porsilo-i răspunsese o singură dată:

— Ce m-aduce am să-i spun Regelui şi numai lui.

Porsilo fusese uimit de răbdarea stăruitoare cu care omuleţul acela îl întrebase o zi întreagă, din zori şi până-n noapte, despre tot ce mişca pe lume, fără să ridice o dată glasul în faţa unei muţenii atât de-ncăpăţânate.

O zi şi-o noapte, Porsilo nu se-atinsese nici de mâncarea, nici de băutura care-i fuseseră puse dinainte.

A doua zi de la venirea lui în Cetate, dis-de-dimineaţă, se trezise iar cu omuleţul acela-n faţa ochilor.

— Cinstită gazdă, că nu ştiu cum să te numesc altfel, dacă Regele are de gând să mă omoare, atunci s-o facă mai repede, iar dacă are de gând să afle de ce-am venit, să se grăbească de-asemenea. Eu arme asupra mea n-am, nici otravă. Cu suflarea şi cu gândul nu se poate să ucizi. Dar ai mei, văzând că nu mă-ntorc la timpul cuvenit, au să dea năvală-ncoace şi s-ar vărsa sânge; fără niciun rost.

Când soarele se ridicase de-o suliţă pe cer, în încăpere intrase Decebal singur.

— Am auzit că mă cauţi.

— Sunt Porsilo, fiul lui Saruxis. Neamul meu a hotărât să-ţi fim prieteni.

— Şi ce dovezi îmi daţi?

— Steagul şi cuvântul nostru.

— Prea puţin.

— ?

— Dă-mi doi feciori să-nveţe aici, în Cetate, meşteşugul armelor.

— Am unul singur şi-acela nevolnic.

— Să-mi dea vărul tău Oloris, spusese Regele, făcându-l astfel să priceapă că ştia tot ce mişcă pe la vetrele lor şi pe la ei prin neam.

— Am să-i spun. Nu sunt sigur că se-nvoieşte.

— Fă-l să se-nvoiască. Un supus trebuie să se-nvoiască la orice.

— Mărite Rege, ştiai că azi e-a doua zi de când aştept să mă primeşti şi de când un omuleţ atâtica mă-ntreabă şi de laptele pe care l-am supt?

— Da.

— Puţini prieteni ai să-ţi faci în felul ăsta, mărite Rege, crede-mă!

— E sfetnicul meu.

— Cum îl cheamă?

— Bicilis, răspunse Regele după un timp.

— Să nu te-ncrezi în el, şoptise Porsilo cu un glas de cobe, şfichiuitor şi-ngheţat.

Deşi vorbele-acelea ar fi putut fi socotite o răzbunare pentru umilinţa aşteptării şi poate chiar pentru umilinţe mai vechi îndurate de-ntreg neamul lui Porsilo de la neamul lui Decebal, se vedea bine că Regele nu se-aşteptase deloc să le-audă.

— De ce crezi că n-ar trebui să mă-ncred în el?

— N-aş putea să-ţi lămuresc, doamne. Eu unul, de nimic nu mă tem mai mult decât de lucrurile pe care nu mi le pot lămuri.

Fără a mai lungi vorba-n această privinţă, Decebal îl poftise la masă.

Acesta era deci Regele Decebal, care-avea-ndrăzneala să se ridice-mpotriva romanilor şi care izbutise de-aproape douăzeci de ani să-i păcălească, prefăcându-se-a le fi supus, dar făr-a se fi înfăţişat o

dată măcar la încheierea vreunei înţelegeri cu patronul, şi nu de teamă, ci potrivit planului de păcălire prin lungirea şi prin lipsa de limpezime a târguielilor. Porsilo îşi aducea aminte că, pe vremea când era el copilandru, îl auzise pe tată-său punând prinsoare cu nişte căpetenii ale roxolanilor cum că regele Duras avea să dea puterea pe mâna lui Decebal. «Vai şi-amar de cine-o să-l înfrunte pe ăsta, că e-ndrăzneţ ca lupul şi ca vulpea de şiret», mai spusese Saruxis. «Ce tărie de cuget trebui' să aibă acest om dacă, de când se ştie, înoată mereu între două ape şi niciuna nu-i limpede», se gândise Porsilo în timp ce mergea la Decebal.

— Porsilo, nu ştiu dacă vrei să mă crezi au un, dar eu n-am prea avut cum să-mi aleg căile. Aşa cum tu n-ai venit la mine de drag, nici eu n-am apucat-o de drag pe drumul cotit pe care trebui' să-l încurc mereu. Nu vă sunt drag nici unuia.

— Şi crezi, mărite Rege, că noi cei care venim să ne-nchinăm ţie suntem vreunul drag alor noştri? Cunoşti, doamne, vreun supus pe undeva căruia să-i fie drag cel care-l chinuieşte? Se lasă cârmuiţi fiindcă trebuie să meargă unul înainte, şi-atâta tot.

— De ce n-ai spus că nu primeşti puterea?

— Dar, măria-ta, de ce nu i-ai spus regelui Duras că nu primeşti puterea?

— Am crezut de datoria mea să nu-mi las neamul la nevoie.

— Şi eu la fel, mărite Rege, iar spre măria-ta nevoia şi judecata m-au îndemnat. Nu trebui' să stăm singuri în faţa primejdiei, nu trebui' fiindcă nu se poate.

— Vorbeşti ca un om cu minte şi neprefăcut. Ce crezi, Porsilo, despre romani?

— Ce să cred? Cred că vor să facă şi cu noi ce-au făcut şi cu alţii pân-acum. Ce-ai făcut măria-ta cu iagizii şi ce-ai face şi cu alţii dac-ai avea puterea Romei.

— Porsilo, nu ţi-e teamă că vorbele tale-ar putea să mă supere?

— Nu, doamne. Mai întâi că, aşa cum stau lucrurile, nu-ţi prea dă mâna să te superi. Asta pentru clipa de faţă. Iar pentru restul clipelor, mâna omului nu-ţi poate face niciodată rău mai mare decât soarta. Măria-ta, ca şi mine, eşti doar o unealtă-n mâna ei ne-ndurătoare. Mie nu mi-e frică de moarte.

— Grecii ziceau că poţi fi socotit filosof când nu te mai temi de moarte.

— Eu nu ştiu ce-nseamnă «filosof». Dar, dacă zici că asta-nseamnă, atunci să ştii că eu sunt.

Umblaseră o vreme prin cetatea regească fără să mai spună nimic.

— Măria-ta, eu dac-aş fi avut noroc de-o viaţă ca toţi oamenii, de-o mulţumire măruntă ştiută numai de mine, aş fi dat altuia puţina şi biata putere pe care-o am, dar, fiindcă viaţa mea nu s-a-mplinit cum e firesc, n-am nimic pe lumea asta decât neamul din care mă trag. Vreau să-i fiu de folos.

Treceau tăcuţi printre coloanele sanctuarelor, pe lângă discul solar, pe lângă locuinţele căpeteniilor – case de piatră, cu largi cerdace de lemn cioplit, dăltuit şi-mpodobit cu ţinte mari de aramă – şi, mai departe, pe lângă atelierele meşteşugarilor – vestiţi până la Pont pentru măiestria lor – pe lângă prăvăliile negustorilor; treceau însoţiţi de ciripit de păsări, de mirosul pământului proaspăt întors pentru a primi sămânţa florilor de primăvară, de fumul frunzelor şi-al vreascurilor ce ardeau mocnit prin curţi, de răsuflarea tainică a firii, care, după un somn bun, se trezeşte iarăşi la veşnica ei viaţă.

— Doamne, aşa de frumos ca-n Cetatea măriei-tale doar la Histria mai e. Acolo se-aude vuietul mării, aici suflarea vântului prin brazi.

Mergeau iarăşi tăcuţi prin Cetatea aproape-adormită.

— Mărite doamne, sfetnicul măriei-tale, Bicilis, are copii?

— Un fecior şi două fete.

— Mărunţi ca şi el?

— Da' de unde! Înalţi şi frumoşi. Seamănă cu nevastă-sa. De ce mă-ntrebi?

— Nu ştiu.

Porsilo îşi luase rămas-bun de la Rege. Înainte de-a-ncăleca, luminat deodată de-un gând, se-ntorsese şi-i spusese cu un glas de taină.

— Doamne, sfetnicul măriei-tale prea are multă răbdare.

*

Şi-atunci era primăvară ca şi-acum.

Regele se ridicase-n picioare şi le ură oaspeţilor noapte bună sub acoperişul său.

Porsilo şi Dromihete se-apropiară să-şi ia rămas-bun, dânşii-având de gând să pornească ne-ntârziat spre locurile lor.

Cel dintâi puse-un genunchi în pământ şi atinse cu fruntea mâna dreaptă a Regelui.

Dromihete se-nclină uşor şi-i spuse:

— Nepoate, rămâi cu bine şi zeii să te aibă-n pază!

— Unchiule, să mai stăm niţel de vorbă. Dacă tot nu vrei să dormi…

— Şi eu aş fi vrut să-ţi spun câte ceva, nepoate, dar mă gândeam că ţi-o fi de-ajuns pe ziua de azi.

Merseră o bucată bună pe jos fără să scoată un cuvânt. Când răzbătură la loc deschis, unde nimeni nu se putea ascunde spre-a-i asculta, regele-i făcu semn bătrânului Dromihete să-şi dezlege limba.

Părându-i că aude un clinchet de metal, acesta se uită jur-împrejur.

— Ce te uiţi, unchiule?

— Mi s-a părut c-aud un zăngănit slab.

— Cămaşa mea de zale, îl lămuri, cu un zâmbet de-amărăciune, Decebal.

Dromihete clătină din cap a-nţelegere.

— Decebal, pe Livia, nevasta de-a treia a lui Augustus, au pus-o să-şi lase bărbatul ca să se mărite cu Augustus. Augustus, după ce l-a-nfiat pe Tiberius, fiul nevesti-sii Livia, ca să-i lase moştenire tronul, l-a pus de s-a-nsurat cu fie-sa Iulia – fata lui, a lui Augustus, cu a de-a doua nevastă vreau să zic. Iulia asta atât de rea de muscă ce era, că tată-său chiar a exilat-o-ntr-o insulă d-aia cu ţânţari, iar Tiberius, care-o luase de nevastă, a lăsat-o să moară de foame acolo-n insulă, după ce-a murit Augustus.

Dromihete se opri deodată, ca şi când s-ar fi-mpiedicat de ceva.

— Unchiule, de ce-mi spui toate astea?

— Chiar nu bănuieşti?

— Mă-ntreb la ce anume te gândeşti.

— Mă gândeam că ne-mpotrivim romanilor, dar ne purtăm la fel ca ei. Nu ne căsătorim, ci încheiem căsătorii numai cu ochiul la putere şi la folos. Tata a fost dat la o parte la vremea lui, deşi era primul născut, fiindcă nu s-a-nsurat cu cine-a trebuit. Eu am fost dat la o parte fiindcă m-am însurat cu-o sclavă şi-am fost scos din ladă, scuturat şi luat de bun doar la mare nevoie, că le era tuturor frică să ţi se-nfăţişeze. Am luat-o cam pe departe, ce-i drept. Decebal, s-ar putea să-mi spui că ţara arde şi baba şi-o piaptănă, şi chiar ai avea dreptate, însă eu tot am să-ţi destăinui ce-mi stă pe suflet. E vorba de fata asta de pripas, pe nume Asta. Una dintre cele patru care ne-au slujit aseară. Am aflat, cum se află toate, că fiul lui Bicilis a lăsat-o grea pe fată, că Bicilis, ca să-l despartă de ea, şi-a trimis feciorul la Pont, şi că nevasta i-a dat fetei o băutură care-a adormit-o, iar când fata s-a trezit din somn nu mai avea copilul în pântece şi că de groază şi de-amărăciune, atunci, pe loc, i-a albit o şuviţă de păr. E-adevărat?

— De unde să ştiu eu?!

— Eu te-ntreb dacă e-adevărat, nu de unde să ştii tu. Să ştii de la nevastă-ta, care nu-i străină de toată mârşăvia asta. Fiindcă pusese la cale să i-o dea pe nepoată-sa de nevastă fiului lui Bicilis.

— Şi crezi că fiul lui Bicilis trebuia să se-nsoare cu-o sclavă?

— Iar tu crezi că-i bine ce s-a făcut?

— Unchiule, mi-apasă pe umeri poveri mult mai mari decât grija sclavelor care se dau în dragoste cu fiii de neam.

— Teme-te, nepoate dragă, de blestemul nevinovatului.

— Ar fi trebuit de mult să fiu oale şi ulcele de câte blesteme am adunat pe cap, de la vinovaţi şi de la nevinovaţi.

— Eu îţi vorbesc ca un om bătrân. Teme-te de nedreptatea pe care-o faci chiar fără să vrei. Vine totdeauna pentru fiecare o vreme-a căinţei.

— Poate n-am s-o apuc.

— Nu se ştie, nepoate.

— Doar atât aveai pe suflet, unchiule?

— Mă gândeam că dacă vrei s-ascunzi totul într-un singur loc, rău ai să faci.

— Am şi ascuns ce era de-ascuns, unchiule, undeva, unde nu poate duce pe nimeni gândul.

— Doar pe cei care ştiu.

— Aceia nu mai pot vorbi.

— Doar dac-au murit.

— Au murit, unchiule.

— Cum?

— Fără să ştie şi fără să-i doară.

— Şi cine erau oamenii ăştia de le-ai luat viaţa fără părere de rău?

— Erau ocnaşi. Săvârşiseră nelegiuiri şi meritau pedeapsa cu moartea.

— Şi-atunci de ce mai erau în viaţă?

— Şi la ocne cine să muncească? Oameni nevinovaţi?

— Nepoate, le-ai luat viaţa ca să tacă, nu fiindcă erau atât de vinovaţi.

Dromihete oftă.

— Şi-afară de dumneata şi de ocnaşii aceia – fie-le somnul lin! — mai ştie cineva de-ascunzătoare?

— Un singur om.

— Şi pe-acela de ce nu l-ai omorât?

— În el am încredere ca-n mine.

— Rău faci. Ai fost vreodată pus la cazne?

— Mulţumesc zeilor, nu.

— Ai de ce să le mulţumeşti. Pe mine m-au pus la cazne şi tată-tău, şi unchiu-tău, Duras.

— Romanii te-au pus?

— Nu m-au pus. Cu dânşii n-aveam nimic de-mpărţit.

— Romanii te dau la fiare.

— Dar mai întâi te pun să te-mbăiezi la terme ca să mănânce fiarele lucru curat… Neam rânduit, romanii! E bine să nu le cazi viu în mână, spuse Dromihete cu glasul de taină al celui care vrea să-mpărtăşească o mare-nvăţătură.

— Cât aur au prădat din cele patru zări ale lumii, câte clădiri ca munţii de-nalte au, câte drumuri au tăiat şi-au pietruit în lung şi-n lat, şi tot nu se mai satură, şi tot cruzi au rămas.

— Nu sunt cruzi numai ei, nepoate. La ei se vede mai mult, că sunt mai mari şi-a auzit o lume de dânşii. Ei sunt cruzi pe faţă. Astâmpără cruzimea din oameni făcându-i să se uite la cruzime. Atâta răcnesc, strigă, ţipă, urlă şi-şi smulg părul prin circuri – şi prostimea şi nobilimea – că, după ce-i văd pe creştini sfâşiaţi de fiare şi câţiva gladiatori morţi, după ce deci au mai golit un val de sălbăticie dintr-înşii, abia aşteaptă s-ajung-acasă şi să se culce, osteniţi şi-mpăcaţi. Nobilimea – prin casele ei frumoase cu grădini ca-n basme, sărăcimea – prin casele-alea înalte, urâte ca temniţele, cu multe caturi, cu scări înguste de-ţi iese sufletul până să te vezi sus, de unde morţii se coboară pe ferestre cu frânghia. Dacă treci noaptea prin faţa vreunei case de-astea de-ale sărăcimii e bine să mergi pe mijlocul drumului că de nu, când ţi-e lumea mai dragă, odată-ţi sloboade unul de sus, drept în cap, oala-n care şi-a făcut nevoile.

Decebal scuipă printre dinţi.

— A doua zi se duc la terme, se-mbăiază, joacă tot felul de jocuri, se-ntâlnesc cu unul cu altul. Săracul

se duce la unul mai avut care-i patron, îi dă ăstuia «bună dimineaţa» şi patronul pune-un sclav să-i dea săracului în schimb *sportula,* adică banii din care să-şi cumpere mâncarea pe-o zi. Nepoate, la Roma, unu' din zece oameni nu face altceva decât ce-ţi spusei eu. Şi aşa-i în toată ţara. Cu ce să-i ţină stăpânirea dacă n-ar jefui – azi o ţară şi-un neam, mâine altă ţară, alt neam? Lumea care munceşte din greu acolo, fie la pământ, fie la meserii, n-ar avea cum să ţină atâţia fluieră-vânt. Din rândul sărăcimii ăsteia care nu face nimic se ridică oameni ca lumea, care vor să trăiască fără să-ntindă mâna. Unii se fac meseriaşi, alţii intră-n armată, că leafa e bunicică, partea de pradă – parte de pradă, unii se fac gladiatori, că ăştia uneori se-mbogăţesc peste noapte.

— Printre dezertorii care s-au pripăşit pe la noi…

— Şi pe care nu i-ai dat înapoi când ţi i-a cerut Traian…

— …Unii zic c-au fost sclavi.

— Şi i-ai întrebat de ce-au dezertat?

— Au spus că li s-a urât de-atâta război.

— Nimeni nu zice că nu li s-o fi urât. Dar nu de-asta au dezertat. Se vede treaba că-i descoperise că erau sclavi. Sclavii n-au dreptul să se-nroleze. Când îi prinde, ori îi mănâncă ocna, ori îi îmbarcă pe galere – ceea ce tot ocnă e, dar ocnă pe valuri. Să nu te-ncrezi în ei…

— Parcă mai ştii în cine să te-ncrezi…

— Decebal, în nimeni nu te poţi încrede, fiindcă nici alţii nu se pot încrede-n tine şi tu însuţi nu te poţi încrede-n tine. Cine n-a fost pus la cazne şi-nchipuie mult bine despre alţii şi despre sine. La cazne spui şi ce n-ai făcut şi ce nici măcar n-ai gândit. Doar în moarte poţi să te-ncrezi.

— Noi suntem hotărâţi ori să rămânem stăpâni peste pământul nostru, ori să murim.

— Puţini sunt oamenii pentru care libertatea e mai scumpă decât viaţa.

— Vrei să zici, unchiule, că oamenii mei n-ar fi gata să-şi dea viaţa ca să-şi apere pământul?

— Sunt gata să-şi dea viaţa ca să-şi apere pământul, dar la ce-ar face cu viaţa dacă n-ar mai avea ce să apere sau n-ar mai putea să apere – te-ai gândit?

— Mai bine morţi decât supuşi romanilor!

— Tu, Decebal, şi cei de rang. Dar oamenii de rând, care seamănă, culeg, doboară lemne-n codri, pasc oile-n munţi, taie la piatră, scot sare din ocne? Crezi că ei şi-ar da mai bucuroşi viaţa decât să fie supuşi romanilor? Crezi că romanii le-ar schimba-ntr-atât viaţa încât ei să vrea s-o dea pe moarte?

— Numai de nu i-ar duce cine-ştie pe unde…

Dromihete-nţelese din aceste vorbe că Regele nu mai trăgea mare nădejde-n biruinţă. Avea să lupte doar ca să mai amâne ziua înfrângerii, ca să pricinuiască pagubă duşmanului şi ca să moară cu spada-n mână, cum se cuvenea cuiva care toată viaţa stătuse cu spada-n mână, împotriva înrobirii.

— Cât am trudit neam de neamul nostru ca să ridicăm clădirile astea, să-nălţăm zidurile astea şi lăcaşurile de-nchinare! Iar ei să vină să le dea foc şi să le izbească şi să le dărâme şi să-nstrăineze oamenii, să-i ducă-n pribegie…

— Decebal, când ai hotărât să te-mpotriveşti romanilor, ai ales neatârnarea, dar şi focul, pustiul, moartea. Dacă vrei ca toată munca să rămână-n picioare, te poţi închina.

— De nimic nu mi-e mai jale decât de oameni. Să nu-i ducă cine-ştie pe unde. Şi, mai cu seamă, să nu-i despartă…

— De când sunt pe lume, romanii asta fac: despart. Dezbină neamurile de neamuri, dezbină neamul între el, fratele de frate, părintele de copil, dezbină şi cârmuiesc. Ai dreptate să te gândeşti la oameni, Decebal. E greu să trăieşti fără martorii vieţii tale. Mai bine decât mine cine să ştie ce-nseamnă să trăieşti printre străini? De fapt, nu trăieşti, ci rămâi doar în viaţă. Mergeam pe drumurile Romei şi mă-ntrebam: «Cine sunt eu? N-am visat oare că mă cheamă Dromihete şi că m-am născut undeva departe, în creierul unor munţi, că tata mă trimisese flăcăiandru la Pont să-nvăţ greceşte şi latineşte, să scriu şi să socotesc, să deprind meşteşugul armelor şi negustoria, că-ncercase tot neamul să mă despartă de

Amalusta, sclava noastră frumoasă de care jurasem că n-avea să mă despartă decât moartea?». Şi moartea ne-a despărţit. Când ajungeam în acest loc de pe firul vieţii mele simţeam un cuţit în inimă şi nu mă mai îndoiam că viaţa mea nu fusese-nchipuire. Când mă vedeam acasă – la stăpână-mea, vreau să zic – mă-nchinam până la pământ în faţa ei şi-i spuneam: «Stăpână, rogu-te, mai lasă-mă să-ţi povestesc din viaţa mea ca să nu uit cine sunt». «Povesteşte, Dromihete, povesteşte cât mai ai cui. În curând ai să povesteşti despre mine ca să nu uiţi cine-am fost. De la o vreme, dacă apuci bătrâneţea, începi să ai mai mulţi cunoscuţi în Câmpiile Elizee decât pe pământ». Când a murit Amalusta am învăţat ce este moartea: durerea fără seamăn care te desparte pe tine de tine însuţi: cel de *dinainte* şi cel de *după*. Îmi muriseră părinţi, fraţi, surori, prieteni şi mă duruse. Dar durerea care-ţi taie viaţa-n două, care-ţi aduce nepăsarea faţă de tine însuţi, după care nimic nu mai este cum a fost mai înainte, atunci am simţit-o pentru prima oară. De-atunci, fiule, pentru mine viaţa e doar o datorie… Am ţinut la stăpâna mea de la Roma, fiindcă-mi zicea pe nume curat: «Dromihete». Alţii nu se străduiau să-ţi spună cum trebuie numele. La romani, mai toţi stăpânii le dau sclavilor nume romane şi greceşti ca să nu se mai încurce: «Pe tine te cheamă Davus, pe tine – Livius, pe tine – Cleon», şi-aşa mai departe. Stăpâna m-a pus de multe ori să-mi rostesc numele şi ea după mine până să-l spună curat. «Măcar atât să-ţi rămână şi ţie dintr-o viaţă de om: numele», zicea ea. Nu-ţi închipui, Decebal, ce e-n sufletul omului care-şi aude numele pocit. Parcă nimic nu te face să te simţi mai străin şi mai împuţinat. Simţi că viaţa ta s-a dus. Eşti în viaţă, dar nu mai trăieşti. Asta-nseamnă să fii învins. Înseamnă să fii silit să te prefaci că vezi prin ochii-nvingătorului şi că vorbeşti prin gura lui. Un neam învins rămâne-n viaţă, dar nu mai trăieşte.

— Şi-atunci nu e mai bine să mori decât să-ţi pleci grumazul?

— Numai că, vezi, de nimic nu se desparte mai greu omul ca de viaţă. Oricine ar fi şi oricâţi cei care mor, viaţa merge mai departe. Ea nu cunoaşte nici milă, nici întristare şi nici nu-ţi dă răgaz să ai milă şi să te-ntristezi. Te-mpinge din urmă cu nevoile şi cu grijile ei. O urăşti de multe ori şi eşti sătul până peste cap, dar să te hotărăşti cu bună-ştiinţă şi de voia ta să te desparţi de ea – asta nu.

— Dumneata, unchiule, ai avea curaj să-ţi iei viaţa?

— Mie mi-a fost greu să *nu* mi-o iau. Când i-am lăsat pe Zico şi pe Gelo dincolo de zidurile astea, cu capetele tăiate de niscaiva legionari care voiau să se fălească în faţa lui Domiţian cu vitejia lor, greu mi-a fost să rămân în viaţă. Am avut şi am totdeauna la mine ce-mi trebuie pentru a-mi încheia socotelile, pe loc şi fără durere.

— Şi pentru ce ţi-ai lua dumneata viaţa?

— Dac-ar fi să mai fiu silit să-mi părăsesc ţara ori dacă n-aş mai putea umbla şi n-aş mai putea avea singur grijă de trupul ăsta, bătrân şi ostenit ca şi sufletul din el.

Tăceau din nou, fiecare cu gândurile lui.

Dromihete cu gândul la soarta care-l făcea să mai bântuie încă pe potecile spinoase ale unei vieţi de mult trecute de soroc, Decebal cu gândul la atâţia oameni care-i încredinţaseră soarta şi care-şi puneau toată nădejdea-n el. «Ferice de cel care altă grijă pe lumea asta n-are decât grija lui însuşi».

— Unchiule, mai ştii ceva de feciorii lui Zico şi-ai lui Gelo? Trebui' să fie oameni în toată firea acum.

— Unul a ajuns în Egipt, negustor, băiatu-ăl mare al lui Zico; iar ăl mic e-un fel de negustor şi el, la Roma.

— Un fel?

— Are-o prăvălie care se cheamă acolo librărie, unde scriitorii vând tot ceea ce scriu şi copii după scrierile lor.

— I-auzi!

— Ăl mare-al lui Gelo e gladiator, iar ăl mic are-un atelier de hamuri şi de şei într-o margine-a Romei. Noru-mea a mare e-n Egipt cu fiu-său. A mică are o livadă de măslini lângă atelierul lui fiu-său ăl mic. Au fost zece ani sclave, luate ca pradă împreună cu alte familii ale unor căpetenii dinspre Miazănoapte. Apoi s-au răscumpărat.

— Înapoi nu vor să vină?

— I-am rugat. Nu mai vrea niciunul. A intrat groaza-ntr-înşii. Nurorile mi-au spus amândouă: «Să ne-ntoarcem ca s-o luăm de la-nceput? Ca să ne sângereze iar picioarele până la os mergând pe jos de-acasă până la Roma? Ca să ne tremure iar inima-n fiece clipă că dau unii, că dau alţii peste noi, că ne pârjolesc, ne omoară, ne schilodesc? Tată, crede-ne, dor ne e de-acasă, că şi câinelui i-e dor de locul unde-a crescut, dar nu mai avem putere. Câte zile-om mai avea de trăit le-om trăi aci-ntre străini, neştiuţi de nimeni, nişte străini printre-atâţia alţi străini, că nici nu se bagă de seamă că mai eşti şi tu pe lume». Iar nepoţii mi-au spus toţi patru, fără să se fi vorbit între ei: «Bunicule, dacă ne-am întoarce acum acasă, teamă ni-i că primii care nu s-ar bucura ai noştri ar fi. Le-am strica multora socotelile. S-ar uita la noi ca la nişte strigoi care, în loc să stea acolo, subt pământ, unde le este locul, ar veni deasupra să tulbure apele. N-am mai avea linişte nici ziua nici noaptea, cu gândul că mulţi ar umbla să ne ia zilele. Bunicule, noi ne-am împăcat cu gândul că suntem învinşi. Învinsul nu mai este cine-a fost; e-o fiinţă care vrea să treacă nebăgată în seamă». «Eu – mi-a spus fecioru-ăl mare-al lui Gelo, gladiatorul – eu, bunicule, mi-am schimbat numele, mi-am luat nume grecesc, pentru ca să nu ştie lumea de ce neam sunt. Grecii au fost învinşi mai de mult; s-au învăţat, sărmanii, ca sclavii să poarte nume greceşti. Aşa am ajuns să mă cheme Leontes. Acum, afară de moarte, nu mă mai pândeşte nicio primejdie, iar moartea e scrisă de la-nceput în soarta fiecăruia. Nu vrea nimeni să-mi ia locul ne-nsemnat pe care-l am în viaţa asta. Nici eu, nici frate-meu, nici verii mei nu ne-am însurat, n-avem copii. O să ne stingem fără urmă şi fără părere de rău. Eu te rog să mă ierţi că n-am să duc neamul mai departe, dar nu mai am curaj». «Şi ca să-nfrunţi moartea-n fiecare zi cu gladiul în mână pentru ca să bată din palme nişte capete seci nu ţi-e teamă?», l-am întrebat eu. «Bunicule, aici mai mult decât moartea nu mi se poate-ntâmpla nimic. Meseria mea e s-o-nfrunt. De murit mori o dată. Pânda, nesiguranţa, frica şi capcanele n-au număr şi nici sfârşit!». «Meseria mea, băiete, a fost să-mi apăr ţara. Fă ce vrei cu viaţa ta şi rămâi cu bine, Leontes!». Asta e, nepoate, adăugă într-un târziu bătrânul Dromihete, şi te rog să mă ierţi că mă-ntind la vorbă ca o babă dată-n mintea copiilor.

— Te doare, unchiule.

— Cine are copii vrea să fie ca un strat din care să-şi tragă seva tulpină după tulpină. De când i-am pierdut şi pe ei patru, mă simt ca o baligă uscată.

— Ce să faci, unchiule…

Dromihete căzu-ntr-o muţenie ursuză, cum i se-ntâmpla totdeauna după ce-şi descărca sufletu-n faţa cuiva. Plăcându-i să vorbească numai când socotea că are ceva de spus şi nu doar ca să se afle-n treabă, cum fac atâţia, Dromihete se-obişnuise cu tăcerea, mai ales după anii petrecuţi la romani, timp în care stătuse neîntrerupt cu urechea ciulită ca să afle tot mai mult şi ca să tragă mereu mai multe-nvăţăminte din ce-auzea. În lungile lui răspasuri de tăcerea aduna atâtea gânduri, încât, uneori, când simţea că are cui să le spună, vorbele ţâşneau dintr-însul ca o apă-nvolburată care sparge zăgazul.

*

Ambrilis, tatăl lui Dromihete, făcuse parte dintre căpeteniile care, făr-a fi fost potrivnice regelui Scorilo, nu i se-alăturaseră, deoarece voiau să-şi păstreze neatârnarea. Scorilo încercase să şi-l apropie pe Ambrilis printr-o înrudire de interes: voise a da de nevastă pe una dintre fiicele sale unuia dintre fiii acestuia, şi-anume lui Dromihete, care se afla de vreun an ostatic al lui Scorilo. Cu gândul la Amalusta, sclava lor care-l aştepta acasă, Dromihete, ştiind prea bine că-şi punea-n primejdie libertatea, dacă nu chiar viaţa, nu se lăsase însurat. Neizbutindu-i planul acesta, Scorilo nu se dăduse bătut, ba chiar găsise un fel şi mai îmbucurător pentru sine de-a se înrudi cu Ambrilis. Văduv nu de-mult, Scorilo ceruse de nevastă pe fiica cea mare a lui Ambrilis. Această fiică avea să fie mama lui Decebal şi chezăşie de pace-ntre două ramuri ale-aceluiaşi neam. La câţiva ani de la căsătoria asta care nemulţumise multă lume şi

mai ales căpetenii din neamul lui Scorilo – destui vrând să-şi vadă o fiică, o nepoată, în fruntea ţării, în fine o rudă, şi nu o străină şi încă dintr-un neam care nu-i prea ostenise cu prietenia – acest Scorilo deci, murind pe neaşteptate, fusese urmat la scurt timp de tânăra lui nevastă, a cărei viaţă se stinsese deodată, ciudat şi nelămurit mai ales pentru neamul ei, care-i ceruse trupul sub cuvânt de a-l arde după datină şi a-i păstra cenuşa, după datină de asemenea, lângă cenuşa strămoşilor. Noul rege, Duras, fratele lui Scorilo, nu voise cu niciun chip să dea trupul, care, tot după datină, trebuia să se odihnească alături de răposatul rege şi de celelalte răposate neveste-ale sale. Când îşi văzuse cumnata prefăcută-n cenuşă, Duras, cuprins de mărinimie, dăduse lui Ambrilis urna-n care erau pecetluite rămăşiţele celei al cărei drum ţinuse-atât de puţin. În mintea lui Ambrilis încolţise de la-nceput bănuiala-n privinţa acelei morţi, bănuială întărită, pe de o parte, de-ndârjirea cu care neamurile lui Scorilo, la adăpostul datinilor, nu se-nvoiseră să-i dea trupul celei duse, pe de alta, de uşurinţa cu care se despărţiseră de cenuşa ei, închizând ochii asupra aceloraşi datini. Înghiţindu-şi amarul, Ambrilis se prefăcuse a crede că pentru moartea fiică-sii n-avea de blestemat decât soarta. Deoarece Duras, înţelegător cu durerea unui tată, se-arătase atât de mărinimos, Ambrilis îndrăznise, pentru mângâierea inimii lui îndurerate, să-şi ceară şi nepotul. Încercarea lui Ambrilis de-a nu mai lăsa niciun zălog de credinţă-n neamul răposatului ginere Scorilo dăduse greş. Tânărul vlăstar regesc trebuia crescut în neamul viteaz al tatălui său, ca unul care-ntr-o zi avea să cârmuiască acest neam. Dorinţa lui Scorilo fusese – cel puţin aşa se spunea – ca Duras să cârmuiască până-n ziua când tânărul Decebal avea să fie-n stare să ţină frâiele-n mână. Singura nădejde-a lui Ambrilis cu privire la acea zi se-ntemeia pe faptul că Duras n-avea copii, toţi cei cu care-l înfredniciseră zeii stingându-i-se din faşă, precum şi pe faptul că de pe urma primelor căsătorii ale lui Scorilo nu rămăseseră-n viaţă decât fete, femei în toată firea la vremea-aceea, având copii mai vârstnici decât fratele lor vitreg, Decebal. Crescut cu drag şi cu-ngăduinţă-n casa unchiului său Duras şi-a soţiei aceluia, Decebal îi socotise, pe unchiul şi pe mătuşa lui, ca pe nişte părinţi. Mărindu-se, îşi pusese însă multe întrebări cu privire la moartea părinţilor săi adevăraţi, şi mai ales a maică-sii, şi toate-i întăreau bănuiala că printre cei care-l înconjurau se aflau ucigaşii lor sau măcar ai maică-sii, despre care abia mai târziu aflase din ce neam se trăgea. Pentru siguranţa celor care-i strecuraseră bănuiala-n suflet – mai ales sclavi bătrâni, care nu mai aşteptau mare lucru de la viaţă – şi pentru siguranţa lui însuşi, Decebal se făcuse că nu ştie nimic şi nu pusese-ntrebări la care i s-ar fi dat bine-nţeles nişte răspunsuri mincinoase, dar care, în schimb, i-ar fi putut pune viaţa-n primejdie. Bănuind pe toată lumea, îşi cântărea vorbele, îşi ascundea gândurile, nu-şi făcea prieteni dar nici duşmani, arăta o supunere desăvârşită unchiului său, Duras, şi-o ură trainică duşmanilor ţării.

Pe vremea când Decebal era copilandru, bunicul său, Ambrilis, trimisese-o solie cu daruri pentru regele Duras şi pentru nepot. Darurile fuseseră primite, nepotul însă nu fusese-nfăţişat soliei, sub cuvânt că se afla-ntr-o tabără militară la-nvăţat meşteşugul armelor. Mai târziu, în timpul când Duras îşi pusese de gând să se facă stăpân pe unele pământuri ale iazigilor, iar romanii ameninţau să izbească Dacia, el ceruse «cuscrilor» – neamului dac al lui Ambrilis – un număr de oşteni care trebuia să fie neapărat conduşi de-un fiu al acestuia. Ambrilis îl alesese pe fiu-său, Dromihete, fiindcă tot le ştia seama dacilor lui Duras de pe când fusese ostaticul lui Scorilo. Dintr-o prevedere care până la urmă se dovedise dăunătoare, ca tot ce e prea mult, Duras îl despărţise pe Dromihete de oamenii lui, lăsându-l la vatră, sub strânsă supraveghere, fără ca regelui să-i fi venit măcar gândul bun de-a nu-l lua pe Dromihete dintre-ai lui înainte ca acesta să-i lămurească de ce-aveau ei să lupte sub comanda unui străin. Nedumeriţi şi plini de bănuială cu privire la soarta lor şi-a mai-marelui lor, mirosindu-le a capcană, când se văzuseră-n faţa iazigilor, fără să se fi vorbit între ei, căci le era frică şi de umbre, oamenii lui Dromihete trecuseră cu toţii la iazigi, întorcând armele-mpotriva celor de-un sânge cu ei, dacii lui Duras. Cine era să fie făcut răspunzător de fuga lor dacă nu Dromihete?! Drept care, îşi luase iar locul în temniţa regească pe care-o cunoştea de pe vremea lui Scorilo. Îl puseseră la cazne că doar-doar să-şi recunoască vreo vină şi mai ales pe cea de-a fi avut plănuită de la bun-început fuga la iazigi. Văzând că ostaticul nu-şi recunoştea nici

vina asta şi nici alta, şi vrând să nu-i îndârjească şi mai rău împotriva sa pe dacii lui Ambrilis, Duras se-nvoise a-i da drumul pentru-o mare sumă de bani. Dintre puţinii oameni cu care-avusese de-a face-n temniţă, unul mic şi sfrijit, cu-o privire de câine bătut, îi dăduse de-nţeles că Decebal ar fi voit să-l vadă. Deoarece n-avea cum să ştie dacă omul acela umbla cu gând cinstit ori îi întindea o capcană, şi vrând să nu-i dea prilej nepotului să greşească, Dromihete nu trimisese niciun răspuns. Într-o noapte, cu puţin înaintea eliberării, se trezise cu un tânăr aplecat asupra lui. Buimăcit de somn, crezuse-n prima clipă c-au trimis să-l sugrume. Tânărul îi apăsase o palmă lată şi grea peste gură, în timp ce, cu arătătorul celeilalte mâini dus la buze îi făcea semnul tăcerii. Tânărul îi luase palma de pe gură şi-l privea la lumina unui opaiţ, pe care desigur el îl pusese pe brâul carcerei. Ostaticul se ridicase-n capul oaselor. Se uita la tânărul care, privit de jos în sus, părea foarte-nalt; se uita şi tăcea.

— Eşti Dromihete, fiul lui Ambrilis? se hotărâse în sfârşit tânărul să deschidă gura.

— Când ai venit aici ştiai cine sunt!

— Eu sunt Decebal, nepotul dumitale de soră.

— Decebal ştiu că mi-e nepot de soră, dar că dumneata eşti Decebal n-am cum să ştiu. Şi chiar dac-ai fi…

Tânărul îşi ridicase cămaşa pân' la gât şi-i arătase pe pieptul păros un semn cam prin dreptul inimii: o pată cafenie semănând cu-o frunză de plop.

— Am auzit că toţi din neamul meu dinspre mamă au semnul ăsta.

O clipă, lui Dromihete, care-acum ştia că tânărul din faţa lui era fiul răposatei soră-sii, îi stătuse pe limbă să-i spună că semnul acela era făcut fiecărui copil de parte bărbătească din neamul lor pentru ca – dacă, ajuns la vârsta judecăţii, împrejurările l-ar fi silit vreodată să-şi ia viaţa prin fier – să ştie unde să-l înfigă spre-a sfârşi repede şi cu mai puţine chinuri.

Dromihete se uitase la nepotu-său fără să dea semn de-ncuviinţare.

Cu iuţeala unei păsări de pradă, flăcăul se repezise la Dromihete şi-i ridicase cămaşa, apropiind opaiţul de locul unde – dacă nu fusese păcălit că omul din faţa lui îi era unchi – trebuia să vadă semnul ştiut.

Acum se-ncredinţase şi Decebal că nu era vorba de-nşelătorie.

— Unchiule, ţi-am dat prin cineva de ştire că vreau să-ţi vorbesc, dar nu mi-ai răspuns. De ce?

Glasul lui Decebal sunase aspru şi poruncitor.

— În hruba asta n-am cum să deosebesc adevărul de minciună. Una la mână. Două la mână: e bine să nu greşim – nici tu, nici eu. Eu nu trebui' să-ngreuiez cu nimic învinuirea nedreaptă care-apasă asupra mea, iar tu nu trebui' să-ţi primejduieşti starea pentru nimeni şi pentru nimic.

— Ce ştii despre părinţii mei? sunase aspru şi poruncitor glasul tânărului.

— Ce-ar trebui să ştiu?

— Ce ştii, nu ce-ar *trebui* să ştii!

— Nu ştiu la ce te gândeşti, Decebal.

— Cum au murit?

— Nu ştiu. Ştiu doar că unchiu-tău, Duras, n-a vrut să ne dea leşul mamei tale. Ne-a dat însă cenuşa ei.

— E-adevărat că s-a zvonit printre-ai voştri că mama oricum n-ar fi murit de moarte curată?

— S-au zvonit multe…

— Dumneata, unchiule, ce-ai crezut?

— N-am crezut nimic fiindcă n-am avut dovezi.

— Dar de bănuit?

— Bănuiala de multe ori e cu păcat.

— Şi?

— Cei care ţi-au pomenit de vorbele-acelea, de zvonurile-acelea, ce ţi-au spus?

— Eu vreau să ştiu ce-mi spui dumneata.

— Şi câţi paşi ai înainta spre cunoaşterea adevărului dac-ai afla o bănuială mai mult? Decebal, fiule, nu ştiu ce e mai păgubitor pe lumea asta: să ai încredere-n toată lumea ori să bănuieşti pe toată lumea. Un lucru e sigur: cine se-ncrede-n toată lumea duce viaţă mai liniştită decât cel care se teme şi de umbra lui. Dac-ai afla adevărul, pe morţi tot n-ai putea să-i învii.

— Mi-aş da jumătate din viaţă ca să aflu adevărul.

— Rău ai face, fiule. Fiindcă cealaltă jumătate ţi-ai pierde-o-n ură şi-n planuri de răzbunare împotriva făptaşului sau a făptaşilor.

— Pe făptaşul ăsta-l aflu eu!

— Dar cine-ţi spune că el există?

— Îmi spune inima.

— Şi dac-ai afla că e-o fiinţă la care ţii?

— De când mi-a-ncolţit în suflet bănuiala, nu mai ţin la nimeni.

— Păcat, fiule! Ascultă un sfat de la unul mai bătrân decât tine: trăieşte printre oameni făr-a te gândi că mulţi nu merită nici «bună ziua» să le dai. Şi uită că m-ai văzut. Zeii să te aibă-n pază!

— Să-ncerc să-l înduplec pe unchiul Duras să-ţi dea drumul? Sau să te fac fugit?

— Nici una, nici alta. Ca să-l înduplec – i-ai trezi bănuieli. Ca să mă faci fugit – nici atât. Am nevastă şi copii şi nu vreau să le pun viaţa-n primejdie. Nu vreau să pun viaţa *nimănui* în primejdie.

— Îl crezi pe unchiul Duras în stare…?

— Cine vrea să aibă-n mână puterea nu se-mpiedică de-o viaţă, fiule, şi nici de mai multe.

— Am înţeles.

— Cu cât ai să-mbătrâneşti, cu-atât ai să-nţelegi mai bine cât de robiţi amăgirii sunt oamenii. Mergi sănătos şi uită că m-ai văzut!

Dromihete-şi trăsese cerga peste cap în semn că nu mai aveau ce să-şi spună.

Peste puţine zile de la-ntâmplarea aceasta, Duras îl chemase pe Dromihete şi-i ceruse, în schimbul libertăţii, pe cei doi fii ai săi, drept zălog de credinţă. Acesta nu se-nvoise. Peste alte două zile, spălat, curat, îmbrăcat în hainele cu care venise la curtea lui Duras în urmă cu-aproape-un an, petrecut de-un pâlc de străjeri înarmaţi până-n dinţi, în fruntea cărora se afla Decebal, fusese scos şi dus cu vreo două sute de prăjini dincolo de cetate, fără vreo lămurire, în câmp deschis, unde era aşteptat de cam tot pe-atâţia bărbaţi din neamul lui, înarmaţi şi-aceştia până-n dinţi, în frunte cu Zico şi cu Gelo, care salutaseră scurt, cum îşi salută un oştean căpetenia, fără niciun semn că omul pe care veniseră să-l ia înapoi la ai lui le-ar fi fost tată. Nici pe chipul lui Decebal, nici pe-al lui Dromihete nu se citea vreun semn că ei doi s-ar fi zărit măcar vreodată. Dromihete se-ntreba cât din punerea lui în libertate se datora – dacă se datora – nepotului Decebal. Sau Decebal, ştiind că Duras avea de gând să dea drumul ostaticului, se gândise că nu strica să se pună bine cu acest unchi după mamă, făcându-l să creadă că nepotul ostenise mult pentru a-l vedea liber.

Din ceea ce putuse băga singur de seamă în puţinele dăţi când îl văzuse – dar mai ales din spusele unora care-l ştiau de când venise pe lume – în privinţa lui Decebal, pe Dromihete nu înceta să-l uimească fereala acestuia de mâna prefăcută a omului – de pildă, intra ultimul într-o încăpere şi tot ultimul ieşea, iar de cămaşa de zale doar nevastă-sa ar fi putut spune dacă măcar în somn se despărţea – aceeaşi viaţă pe care şi-o punea în schimb în primejdie ca pe nimic, ispitind soarta, şi nu doar o dată, ci ori de câte ori înfrunta deschis duşmanul, că era el om, că era fiară. Pe când era flăcăiandru, un urs se-nnădise la rele într-un cătun din latura de Apus a cetăţii-de-scaun. Fura oi, purcei, viţei, iar într-o noapte caldă de toamnă, când mai întârzie lumea pe la porţi, luase chiar şi-un copil din faţa unei case mărginaşe. Umblaseră oamenii cu furci, cu suliţe, cu ţapine, cu săgeţi după el, dar nu era chip să-l prindă şi nici să-l atingă. Începând să urască ursul ca pe-un răufăcător cu bună-ştiinţă. Decebal îşi pusese-n minte să-l găsească şi să-l ucidă. Începuse prin a bate pădurea pas cu pas şi-a însemna copacii pentru a nu se-nvârti pe loc. O luase de cu primăvară, de când dă colţul ierbii şi se trezesc la viaţă toate făpturile pădurii.

Ursul îşi vedea de furtişaguri mai ales noaptea, când, până să se dezmeticească oamenii din somn, îşi şi lua valea şi-şi pierdea urma. Se rărise frunza-n codru, se scurtaseră zilele, se lăsase-un frig aspru şi pătrunzător, şi Decebal tot nu dăduse de bârlogul fiarei. Cam pe când aproape că-şi luase ghidul să-l mai prindă-n anul acela – fiindcă după cum se-nteţea frigul însemna că ursul avea să se pună pe iernat – după o ploaie măruntă şi lungă, fiara mai fură porcul unui om, de data asta lăsând urme-adânci în lutul moale care despărţea cătunul de pădure. Însoţit de Por, câinele lui de vânătoare, şi de doi străjeri din garda lui Duras, Decebal dăduse de bârlogul ursului, bine-ascuns îndărătul unor copaci căzuţi. Aprinsese-n gura bârlogului un foc mocnit, din vreascuri şi din frunze umede, numai bun să facă fum mult şi să scoată fiara la lumină. Din fundul bârlogului se-auzea foşnet de frunze uscate şi-un mârâit răguşit şi furios. Străjerii-aşteptau cu suliţele-n mâini. Por lătra şi scurma pământul.

— Por, culcat! Voi, băieţi, staţi deoparte. Al meu e!

Ursul se ridicase repede-n două labe şi dăduse să-l apuce pe Decebal, care se şi repezise cu jungherul să i-l vâre-n inimă. Cu o labă ursu-l trântise la pământ, izbindu-l cu faţa de-un copac căzut. Cu şaua nasului ruptă, plin de sânge şi scuturat de-o durere cumplită, Decebal se ridicase şi, sărindu-i ursului în spate, îi înfipsese cuţitul adânc în ceafă. Împreună cu străjerii, făcuse-o sanie din crengi legate cu nişte curmeie cu care trăsese trupul uriaş până la marginea pădurii, pentru a li-l arăta sătenilor cum le-ar fi arătat leşul unui duşman învins. O săptămână, Decebal nu văzuse nimic, într-atât i se umflase faţa de la izbitura de pe urma căreia avea să-i rămână şaua nasului cârmită-ntr-o parte. Un geamăt nu scosese.

«Când nu mai vezi afară, te uiţi tot mai adânc înăuntrul tău şi-al lucrurilor», atât zisese doar în acele zile.

Zadarnic îl mustrase Duras. Chiar şi de când luase-n mâini frâiele ţării, Decebal înfigea mai departe jungherul în inima lupului, a ursului, a mistreţului atins de săgeată, când se făceau vânători.

*

— Unchiule, se hotărî Decebal să rupă tăcerea, crezi că dacă Domiţian ar mai fi trăit ar fi pornit din nou împotriva noastră?

— Crezi c-ar fi pornit el de capul lui? Ar fi pornit unde l-ar fi trimis ăi care-l urcaseră unde era şi care l-au ţinut atât cât nu le-a pus în primejdie mărirea şi averea. Crezi că nevasta aia a lui Domiţian, cu *præfectul prætorienilor* şi cu libertul ăla, mai-mare peste garda palatului, au pus la cale uciderea lui Domiţian de capul lor? A fost pusă la cale de ăi pe care împăratul nu-i mai slujea cum trebuie. Crezi că de Caligula şi de Nero nu şi-a dat tot omul seama că nu erau în toate minţile? Şi copiii ştiau că ăştia doi erau smintiţi, darămite Senatul şi comandanţii de armată! I-au folosit cât ei nu le-au pus starea-n primejdie. Apoi, altul la rând. De ce crezi că l-au ales pe Traian, care nu e nici de neam şi nici din Roma? Fiindcă, văzând că se-ngroaşă gluma cu noi pe-aici, cu parţii dincoace şi, mai ales, cu nesupunerea şi cu neorânduiala-n ţară, au avut nevoie de-o mână de fier care să-i apere, care să le-asigure cât mai multă pâine şi mai mult circ pentru gloată şi cât mai multă linişte şi huzur lor, care l-au înălţat. De ce crezi că Traian se are bine cu toţi: şi cu ăi de l-au urât pe Domiţian şi cu ăi de-i pupau poalele togii? Fiindcă ştie că ei l-au ales. Nerva n-a fost decât unealta, mâna – *ei* au fost, sunt şi-au să fie. Un împărat nu e nici la Roma, nici în altă parte altceva decât piatra care pleacă din praştie. Eu ştiu, nepoate, că nu-ţi spun nimic nou, fiindcă nimic nu-i nou sub soare. Răul cel mare nu se cheamă nici Domiţian, nici Traian: se cheamă Roma şi e-alcătuit dintr-o ţesătură deasă şi trainică de interese legate-ntre ele ca iedera de-un copac. În rău ca şi-n bine sunt trepte însă. Domiţian ne-ar fi fost mai puţin primejdios decât Traian. Vorba-vine, fiindcă, pân' la urmă, Domiţian l-ar fi pus în fruntea legiunilor care-aveau să ne izbească tot pe «cel mai bun general», aşadar tot pe Traian.

— Deci, ar trebui să facem în aşa fel ca-n fruntea legiunilor să vină altul: care să fie bun, dar nu «cel mai bun»…

Decebal rostise-atât de-ncet aceste cuvinte, încât Dromihete se gândea că poate ele-i trecuseră doar prin închipuire.

— N-ar strica, sună ca o părere şi glasul lui Dromihete. Ar fi o amânare. De-ar putea fi cât mai lungă…

— Îmi spuneau nişte dezertori romani că…

— Să nu te-ncrezi în ei, nepoate. Bun, în orice-mprejurare, este omul care luptă să păstreze ceva şi nu cel care doar fuge de ceva, ca o păstaie purtată de vânt.

Cu toate că vorbele lor erau ferite şi, pentru cine i-ar fi auzit, ar fi părut în dodii, fiecare prinsese gândul celuilalt.

— Îmi spuneau dezertorii ăştia că Traian primeşte-n cort pe oricine.

— O fi primind…

— N-ar fi rău să fie-aşa…

— Să nu te-ncrezi în dezertorii ăia.

— Nu m-aş încrede, însă ei vorbesc latineşte.

— Vorbesc latineşte şi unii din jurul tău…

— Vorbesc ei, dar nu s-ar învoi… Dacă sunt prinşi…

— Prinşi ar fi sigur. Şi soarta – una singură. Totul ar fi să nu-i prindă *înainte,* ci *după.*

— Tocmai de-asta nu s-ar învoi…

— Dar să moară pe câmpul de luptă cum s-ar învoi? Care e deosebirea? Ar muri tot pentru pământurile lor…

— Pe câmpul de luptă e-nfruntare deschisă şi sorţi deopotrivă pentru viaţă şi pentru moarte.

— Soarta, fiule, soarta hotărăşte sorţii…

Amândoi se simţeau apăsaţi de gândurile pe care nu şi le spuneau cu voce tare, dintr-o veche-obişnuinţă-a fiecăruia din ei de-a nu vorbi cu nimeni cum ar fi vorbit cu sine însuşi.

Dromihete se-ndoia că Decebal s-ar fi-ncrezut în cineva ca-n sine însuşi, cum spusese cu privire la Bicilis, făptura aceea fără vârstă, măruntă la trup, văzută de Dromihete, atunci demult, în temniţele regelui Duras. Pe lume nu se putea trăi singur. Slujindu-se unii de alţii, oamenii erau nevoiţi de multe ori, fără să se-ncreadă unii-n alţii, să-şi lase de-nţeles că s-ar încrede. Totul de fapt era ca acela-n care te-ncredeai sau în care te făceai că te-ncrezi să aibă interese comune cu tine şi, prin urmare, să nu te trădeze. Ştia şi Decebal, ştia şi Dromihete că, de cele mai multe ori, schimbarea interesului însemna schimbarea credinţei, că aşa-zisa credinţă se-ntindea după interes cum se-ntinde vrejul buruienii după soare. Dromihete nu vorbise niciodată cu Decebal, fiul soră-sii, ci stătuse de vorbă cu Decebal, moştenitorul regelui Duras şi fiul regelui Scorilo. Poate că sângele nu se făcea niciodată apă, dar îşi putea pierde mult din fierbinţeală. Dacă l-ar fi văzut crescând de prunc sub ochii săi, cine-ştie, Dromihete l-ar fi-ndrăgit pe Decebal şi l-ar fi simţit rudă. Oamenii se fereau unii *de* alţii cât timp aveau ce pierde unii *prin* alţii.

Dromihete nu mai avea pe lângă el nicio fiinţă căreia să-i facă rău prin vreo nechibzuinţă. De ce n-ar fi stat de vorbă drept cu străinul de lângă el, care-i mai era şi nepot?

— Unchiule, zilele omului doar zeii le ştiu.

— Într-adevăr, fiule.

— Ne-a trecut viaţa şi n-am stat o dată măcar de vorbă. Am uitat şi eu şi dumneata că ne curge-acelaşi sânge prin vine. Toată viaţa a trebuit să mă feresc.

— Oricine are ce pierde se fereşte. Şi ăl care poate pierde-un blid.

— Cum o fi când omul nu mai are ce pierde?

— Linişte şi senin, fiule. Senin, linişte şi-nstrăinare. Te uiţi la viaţă ca la o haină care nu e-a ta.

Dromihete şi-o aminti pe Amalusta, pe patul de moarte. Căzuse din nuc şi sub nuc îi puseseră aşternutul de zăcere. Când îşi dăduse ea seama că n-avea să mai poată umbla niciodată-n picioare, îi şoptise lui Dromihete: «aici», şi-i arătase cu vârful degetelor pământul de sub ea. Din acea zi nu mai

mâncase, nu mai băuse şi nu mai vorbise cu nimeni. De câte ori se-apropiau ai ei, pe faţă-i trecea un zâmbet lin şi depărtat de grijile lumeşti, zâmbetul unei despărţiri senine şi-mpăcate. «Câte cuvinte-nghite omul, câte umilinţe – atâta cât are ce pierde. Cum se leagă de fiinţe şi de lucruri – însemnate unele, dar şi câte fleacuri! Şi toate – doar de frică să nu piardă! Eu nu mai am ce pierde. Mi-a mai rămas pe lume doar pământul străbunilor şi neamul din care mă trag. Şi romanii au să pună stăpânire şi pe ele, oricât ne-am amăgi…».

— Decebal, dac-ai şti că altcineva ar cârmui ţara mai bine decât tine, i-ai da puterea?

— N-aş da-o nimănui, fiindcă nimeni n-ar cârmui mai bine decât mine.

— Ai răspuns fără prefăcătorie şi ca un adevărat cârmuitor. Un adevărat cârmuitor e totdeauna-ncredinţat că el este cel mai bun.

— Unchiule, dumneata nu eşti încredinţat că sunt cel mai bun?

— Pentru o ţară ameninţată de năvălitori e bun un cârmuitor aspru, dârz, curajos. Eşti cel mai bun dintre toţi.

— În urmă cu câţiva ani, cel puţin nouă dintre cele douăsprezece căpetenii adunate azi la sfat mi-ar fi luat fără să şovăie locul; acum, puţini s-ar mai îmbulzi, socot.

— Niciunul.

— Unul singur: Druxilis.

— Fiindcă e prost şi-ngâmfat. Şi tot pe-atât de viclean. Ăsta n-o să piară niciodată.

— Aşa cum zici, unchiule. Fiind prost, nimeni nu-l crede primejdios.

— Nici chiar tu, Decebal.

— Eu mă fac numai că nu-l cred primejdios.

«Dacă vorbeşti atât de pe faţă, nepoate, înseamnă că tu socoteşti că n-ai ce mai pierde», se gândi Dromihete, fiindcă altfel nu-şi putea închipui cum nepotu-său, din a cărui gură nu-i fusese dat vreunui om să afle-o părere despre cineva – cei din jurul lui trezindu-se măriţi sau micşoraţi fără vreo lămurire, ca în urma unei legături ascunse, ştiută numai de Rege şi de insul cu pricina, în aşa fel că niciunul nu părea uimit de-nălţare ori de coborâre – cum nepotu-său îşi dezlegase limba fără nicio fereală.

— Unchiule, cred că nimic pe lume nu e mai primejdios decât prostia.

Dromihete încuviinţă din cap.

— Cum altfel s-ar putea ca atâtea neamuri să fie călcate-n picioare de romani în loc să se unească-mpotriva lor? Toate neamurile astea dimprejurul nostru nu ştiu cum să se mănânce-ntre ele şi fiecare-n parte cum să lovească-n noi.

— Pentru ei, tu eşti peştele-ăl mare care-i înghite. Nu văd în tine apărătorul în fata romanilor, ci doar asupritorul lor apropiat. Mintea omului are uneori bătaie nebănuit de lungă, alteori nu trece de vârful nasului. Primejdia apropiată-l sperie pe om, cea depărtată i se pare că n-o să-l atingă niciodată. Cine sare primul cu ciutura să stingă un foc n-o face de dragul celui păgubit, o face de frică să n-ajungă flăcările şi la avutul lui. Pe câţi nu i-au izbit romanii şi nu le-am sărit nici noi în ajutor…

— Eram prea departe, n-aveam cum s-ajungem pân' la ei.

— Decebal, e greu să ne-mpăcăm cu gândul că suntem toţi la fel: că nu dăm niciunul liniştea şi-aşternutul nostru moale pentru gâlceava altuia.

Glasul bătrânului sună blând şi-mpăciuitor.

— Lumea n-o s-o schimbăm noi acum, şi-aşa cum se-arată n-o s-o schimbe nimeni niciodată. Fiecare se iubeşte prea mult pe sine ca să aibă timp şi de altul; gândul ăsta numai la sine e răul cel mai mare.

— Aşa e de totdeauna, zise Decebal şi oftă scurt.

— Cât despre prostie – rămâne a mai mare putere pe pământ, căci proştii şi viclenii au să-şi dea totdeauna mâna împotriva deştepţilor şi-a cinstiţilor. Şi sunt atât de mulţi şi proşti şi vicleni… Şi nimeni nu se teme de ei.

Tăceau. Şi li se părea că, de la o vreme, păşesc temători. Ca şi când ţesătura deasă şi dibace a

prostiei şi-a vicleniei ar fi şi-nceput să le-ncurce picioarele.

Un sunet de trâmbiţă înalt spintecă liniştea limpede-a nopţii. Alte trâmbiţe i se-adăugau de peste tot, înălţându-se tremurate spre bolta cerului, gata s-o despice-n două. Cântau cocoşii.

Decebal şi Dromihete rămăseseră locului. Cântatul cocoşilor, măsurătoare a timpului ascunsă de fire în nişte păsări de ogradă, acum îl auzeau parcă pentru prima dată, într-atâta-i uimi şi-i înfioră.

— Unchiule, trei lucruri am a-ţi spune.

În cuvintele şi-n glasul Regelui se simţeau graba şi nerăbdarea celui căruia timpul nu-i mai dă răgaz.

— De-o vreme încoace am luat ostatic un general rămas de-acum trei ani cu trupele romane de la Porţi.

Se opri ca şi când s-ar fi-mpiedicat de ceva. Dromihete nu-ntrebă nimic.

— Am un gând cu el.

— Orice gând ai avea cu omul, fiule, pune-te-ntotdeauna-n pielea lui. Închipuie-ţi ce-ai face tu în locul lui.

Decebal se posomorî.

— Ştiu ce-aş face.

— Să nu uiţi că – nici la Roma, nici în altă parte – nimeni nu este de ne-nlocuit.

Decebal pricepu că bătrânului îi trecuse prin minte ce gând era acela.

— Nicăieri nu se-mbulzeşte nimeni să răscumpere ostaticii, se gândi Dromihete să vorbească mai desluşit.

— Încercarea moarte n-are.

Dromihete se uită-ntrebător la Decebal, fiindcă nu pricepea de ce anume trebuie să fie înştiinţat el de acest lucru.

— Tot ce-l sâcâie şi-l nedumereşte pe duşman e binevenit.

— Unchiule, *orice* s-ar întâmpla, noi *trebuie* să ne purtăm bine cu omul ăsta.

Dromihete se uită la fel de-ntrebător.

— Vreau să spun că orice *mi* s-ar întâmpla, omul ăsta nu trebui' să păţească nimic; trebui' însă ţinut.

Dromihete vru să-şi întrebe nepotul cum de-şi făcea testamentul în faţa unuia de două ori mai bătrân decât el, dar se opri, aducându-şi aminte că şi-n unii oameni firea ascunde o măsurătoare a timpului-timp şi-a timpului fiecăruia-n parte, ca şi-n cocoşi.

Maică-sa, mama lui Dromihete, în ziua când murise, din zori tot întrebase: «Mai e mult pân' la asfinţit; mai e mult pân' la asfinţit?», şi la asfinţit îşi dăduse ultima suflare.

Prin inima lui bătrână şi plină de tristeţi pietrificate mai trecu un fior de rea-prevestire asemenea celui de cu zi când, în sala de piatră, o rază roşie de soare-n asfinţit păruse că-i desparte Regelui capul de trunchi.

Se hotărî s-asculte făr-a mai pune-ntrebări şi făr-a se mai mira.

— Unchiule, eşti al treilea om – cei dintâi fiind Bicilis şi cu mine – care *trebuie* să ştie unde-am ascuns lucrurile de preţ.

— Decebal. Nu vreau să ştiu. Dac-am să ştiu, are să-mi fie frică de ce-aş putea vorbi şi-n somn. Nu-mi spune.

Glasul bătrânului suna deodată plăpând şi rugător. Decebal şopti ceva în urechea bătrânului ca şi când nu l-ar fi auzit.

— Şi, ca să nu pun toate ouăle-ntr-un singur coş, precum bine-ai zis dumneata – şi asta ştim *doar noi doi* – ţine petecul ăsta de pânză pe care e-nsemnat locul unde se află partea din avutul vistieriei pe care numai Regele are dreptul s-o vadă. Când ai să simţi că ţi se-apropie ceasul, să dai pânza cui ai să crezi că-i vrednic să ducă taina mai departe.

— Grea povară pui pe umerii mei.

— Povara cea mai grea acum vine: orice s-ar întâmpla, să nu pleci din locurile noastre. Să mai aibă

cei care-or rămâne de cine-asculta. Aşa să le spui, că ţi-am lăsat cuvânt.

«Dac-ar mai face viii ce zic morţii», se gândi cu-amărăciune Dromihete.

Se-ntorseseră-n tăcere, pe-acelaşi drum, la casa unde fuseseră găzduiţi oaspeţii.

— Unchiule, ca să poţi desluşi pânza pe care ţi-am dat-o, trebui' s-o-nmoi în apă, şi pe urmă s-o storci. Cu bine, unchiule, mergi sănătos!

— Cu bine, Decebal!

Bătrânul se uită scurt în ochii Regelui.

Coborî pleoapele. Stătu aşa, o vreme, cu ochii-nchişi, înălţând o rugă puterilor de deasupra. Şi Regele îşi coborâse pleoapele. Înţelegerea lor de taină era pecetluită.

LONGIN: Nu avem vreme să pricepem tot,
Abia ne-ajunge-a cârmui o lume.
Nu este greu dar nici uşor nu e
Destul că îţi răpeşte toată viaţa.
Dreptatea noastră e puterea noastră
Cu ea deodată vom cădea şi noi…
De vom cădea eu nu zic: «Vai de Roma!»
Ci-o spun în gura mare: «Vai de cei
Ce-or răsturna-o – vai de lumea toată!»

M. EMINESCU, *Decebal*

omnes una manet nox

O moarte, ce ţi-aş pofti,
Viţă verde iadăra,
La mine când îi vini,
Viţă verde iadăra.

Da-ţi-oi aor şi argint,
Viţă verde iadăra,
Să nu mă pui în pământ,
Viţă verde iadăra.

O, omule, ce gândeşti?
Viţă verde iadăra,
Cât ai vre tu să trăieşti?
Viţă verde iadăra.

RAPSOD ANONIM, *Bocet din Maramureş.*

Lui Gnæus Pompeius Longinus îi pierise demult somnul, dacă aţipeala – toropeala care-l dobora din când în când dup-atâta veghe – se putea numi somn. Stând întruna cu ochii deschişi îi simţea la un moment dat uscaţi, înţepeniţi. Pleoapele coborâte atunci pentru a umezi şi-a odihni globii care usturau şi stăteau să iasă din orbite, obloanele-acelea subţiri şi plăpânde i se păreau, pentru scurt timp, un zid despărţitor între două-ncăperi în care se afla-nchisă viaţa lui. Într-una, Gnæus Pompeius Longinus, prizonier al unui rege barbar; în cealaltă, Gnæus Pompeius Longinus, prizonier al Romei, prizonier a doi stăpâni – căci altfel cum să numeşti pe cel cu drept de viaţă şi de moarte asupra ta? – doi stăpâni, unul mai neîndurător decât altul. Ne-ndurarea, judecăţile şi prejudecăţile Romei le cunoştea, într-însele se născuse, din cauza lor avea să moară, oricare ar fi fost aparenţele. Cu privire la ne-ndurarea căpeteniei barbare n-avea nicio îndoială. Deşi învinuirile pe care şi le-aducea lui însuşi nu serveau la nimic şi hotărârea lui era ca şi luată, Longinus nu-şi putea muta gândul de la ele şi nici nu se putea opri să şi le repete până la istovire.

*

De câte ori nu-i spusese bunica lui dinspre mamă, Gnæa Pompeia că, viaţa fiind singurul bun pe care nimeni nu ţi-l poate da înapoi, odată pierdut, de nimic ce-ţi poate cinstit păstra viaţa nu trebui' să te ruşinezi şi că trebuie să te fereşti de tot ce-o pune în primejdie, fără să te ruşinezi, de-asemenea, şi fără să te gândeşti la ce-ar putea zice lumea. Din faţa hulei şi-a dispreţului au scăpat mulţi cu zile, în timp ce laudele şi-admiraţia n-au înviat pe nimeni.

Cam pe când se pregătea să-mbrace toga virilă, într-o zi de arşiţă, scăldându-se-n Tibru cu nişte sclavi de vârsta lui, nimerise-ntr-un vârtej. În primele clipe, teama de-a se face de râs îi biruise groaza. În joaca şi-n exuberanţa lor de-adolescenţi care nu ştiau cum să se stropească mai tare unii pe alţii, cum să ţipe mai tare, în dezlănţuirea lor de vietăţi tinere, cu trupuri şi cu suflete mustind de sevă, în uitarea de sine şi de altul pe care-o dă învăluirea unei ape-n curgerea ei domoală sub razele molcome-ale unui asfinţit de toamnă caldă, minute-n şir, nimeni nu-şi dăduse seama că tânărul stăpân nu face tumbe-n apă, aci ivindu-se la suprafaţă, aci cufundându-se cu totul, ci că se luptă cu moartea. Când puterile-i erau ca şi sfârşite şi uitată grija de-a-şi păstra intactă demnitatea, într-o zbatere care, fără ajutor, ar fi fost ultima, strigase «Ajutor!». După ce-l scoseseră pe mal, după ce-l învârtiseră de picioare, cu capul în jos, ca să dea afară apa-nghiţită, când îl văzuseră că, în sfârşit, îşi venise cât de cât în fire, abia atunci îi apucase groaza pe bieţii sclavi. Dezmeticindu-se şi deschizând ochii, cum stătea-ntins pe nisip, Gnæus îşi plimbase privirea pe chipurile lor pierite. Stăteau toţi roată în jurul său, ţepeni ca nişte stane de piatră. Atâta groază împietrită pe feţe îl făcuse pe Gnæus să creadă că e pe lumea cealaltă şi că vede umbrele fumurii ale Hadesului. Doar goliciunea lui şi-a lor i se păruse-un semn din lumea celor vii. «Vă mulţumesc, prieteni», izbutise el să-ngaime. Cuvintele-acestea – spuse din toată inima şi cu gândul de-a arăta sclavilor că sunt momente-n viaţă care şterg deosebirile dintre oameni – nimeriseră ca o scânteie peste-un sloi de gheaţă. Nicio tresărire – pe chipuri, în ochi – nicio lumină. Doar răceala unei învinuiri mute. Aceeaşi răceală o văzuse de-atunci încolo, după fiecare luptă, în ochii legionarilor, în timp ce vreun comandant – el, de pildă – făcea elogiul celor căzuţi. De când i se deschiseseră cât de cât ochii pentru toate câte se aflau pe lume, Gnæus Pompeius Longinus băgase de seamă că cei de sus, chiar când fraternizau cu cei de jos, nu abandonau o anumită măsură: cea care, de fapt, păstra neştirbite ierarhiile. Acelaşi lucru se putea spune şi despre fraternizarea de jos în sus; tot acceptare limitată şi strict ierarhizată era şi-aceea.

Gnæus Pompeius mergea până la a crede că, măcar individual, unul de sus – în sufletul său – îl putea adopta, îl putea emancipa total pe unul de jos, în timp ce-acesta păstra totdeauna rezerve şi-avea intoleranţe faţă de cel de sus. Stăpânii petreceau nestingheriţi în faţa sclavilor, dar niciodată sclavii în faţa stăpânilor. De teamă, de ruşine? Nu. Fiindcă nu-i socoteau de-ai lor. Fiindcă-i respingeau, îi excludeau. Stăpânii se simţeau vinovaţi adesea faţă de sclavi, aceştia – niciodată faţă de stăpâni.

Comandant plin de omenie, Longinus făcea tot ce-i era cu putinţă pentru a-şi cruţa legionarii şi pentru a nu le primejdui fără folos viaţa. Ducea acelaşi trai cu ei în toate campaniile. Dar nu era victorie sau înfrângere după care să nu simtă ostilitatea mută a trupelor faţă de el. Nu faţă de Gnæus Pompeius Longinus care s-ar fi făcut vinovat de ceva anume, ci faţă de el, *comandantul*.

În viaţa fiecărui comandant, fie că şi-o mărturisea sau nu, erau momente de-ntrerupere-a comunicării cu subordonaţii, momente-n care-aceştia lăsau să se bănuiască ostilitatea imemorială a subordonatului faţă de căpetenie. Pentru Gnæus Pompeius, acela era momentul supremei singurătăţi şi-al supremei umilinţe-n faţa vieţii. Încerca, după ce-ncepea să-şi revină din deprimarea-n care-l azvârleau – acesta era cuvântul – muţenia legionarilor şi privirea lor goală, încerca să tălmăcească această ostilitate fără cuvinte, cea mai rea dintre toate. Luându-se pe el măsură a lucrurilor, se gândea ce privire-ar fi avut el şi ce cuvinte dacă, în aceleaşi împrejurări, s-ar fi aflat în faţa Senatului şi-a Principelui. Cum ar fi tălmăcit el propria privire şi propria muţenie? Fiindcă nici el n-ar fi avut de spus cuvinte. O singură tălmăcire i se părea cu putinţă: *«Cui prodest?»,* întrebare ce cuprindea nu doar esenţa oricărei jurisprudenţe, ci şi pe cea a tuturor mobilurilor omeneşti.

Împărţirea prăzii şi petrecerea ce-i urma, sfârşită totdeauna-n beţie, atenuau nemulţumirea surdă pe care, asemenea unei seminţe de boală ascunsă, o poartă cu sine gândul deşertăciunii. *Cui prodest?* Cui foloseşte?! Cinstit cu sine însuşi, în faţa rugurilor care-n curând urmau să mistuie dovada atâtor vieţi pierdute, Longinus cu greu găsea cuvintele de glorificare-a Romei, cuvinte-n care nu credea şi care sunau sacadat şi rece ca nişte pietre izbite-ntr-un scut.

Cine, ce era eterna, glorioasa, invincibila Romă, pentru care se stingeau atâţia oameni, pentru care alţii mai norocoşi sau mai nenorocoşi – cine-ar fi putut spune? – o viaţă trăiau departe de locurile şi de familiile lor?

Cine, ce era această Romă?

În timp ce magnifica măsura Cetatea şi-i elogia pe morţi şi pe supravieţuitori, cuvintele lui se precipitau. Urechea mai puţin dedată cu nuanţele putea lua enervarea care mocnea în ele drept participare şi entuziasm. Legionarii oricum n-ascultau discursurile comandanţilor. Unii, de altfel, nici nu ştiau atâta latină ca să le-nţeleagă. O-ndelungată practică-i învăţase însă pe toţi ca la fiecare pauză a discursului să izbucnească-n urale. Dovadă formal indiscutabilă că spusele comandantului exprimau gândurile lor. Dacă vreun soldat îi asculta cu-adevărat discursul, pentru comandant era mai bine să nu se uite la el.

Cine, ce era în clipele-acelea Roma pentru Gnæus Pompeius Longinus? Principele? Senatul? Nu sempliniseră nici doi lustri de când principele era Domiţian, vietate crudă, insidioasă şi desfrânată care, exaltând ce este mai josnic şi mai detestabil în om, transformase delaţiunea-n politică de stat şi procesul de intenţie-n condamnare la moarte. Orice bănuială cu privire la vreun dubiu al cuiva asupra augustei sale persoane mărea lista condamnărilor la moarte şi-a bunurilor confiscate-n favoarea aceleiaşi auguste persoane.

Longinus îşi amintea cuvintele spuse de Tacitus odată, când se aflau doar ei doi pe promenadă: «Repulsia lui Domiţian faţă de omul care gândeşte este asemenea repulsiei noastre faţă de gângăniile primejdioase ori parazite: le strivim instinctiv sub talpă. Să nu uiţi asta, Gnæus, şi oricum să n-o repeţi, dacă vrei să nu ne tăiem amândoi vinele ori să ne mănânce ţânţarii de vii!».

Cine, ce era acea Romă? Senatul, care demult nu mai avea legătură cu-nţelepciunea senectuţii de la originile sale republicane, ci ajunsese-o liotă de-mbuibaţi din neam în neam ori de parveniţi hămesiţi de onoruri, de arbori genealogici şi de opulenţă, fără cuvânt în faţa tiranului, făcând pe adormiţii cât acesta era treaz şi pe victimele când se schimba tiranul? Cancelaria Principelui, oare? Compusă din liberţi fătarnici şi obraznici, puşi pe căpătuială, tâlhari care-nvârteau pe degete împărat, senat, plebe, pugilatori, quadrigarii, gladiatori, negustori, cărora nu le mai ajungeai cu prăjina la nas şi cărora, fără plocon, nu le mai puteai pune-n palmă o petiţie, uniţi între ei ca o imensă familie, pe care n-aveai cui să-i reclami, într-o corupţie care-ncepea cu sclavul şi sfârşea cu împăratul? Plebea, cumva? Muşuroi colcăind de gângănii

leneşe, mişună care, pentru a-şi îndestula burta, îşi începea ziua cu-o temenea ipocrită în faţa unui patron – la fel de ipocrit în mărinimia lui – şi care, după ce greul ăsta trecea, se-ndrepta fără grabă spre terme ca să-şi asigure o condiţie fizică numai bună pentru urlat în arene, unde-şi sfârşea «istovitoarea» activitate zilnică? Plebea, care nu-şi mişca picioarele decât după pomenile de la particulari şi de la stat, care nu mai da din mâini decât pentru a-şi vârî mâncarea-n gură; plebea, aidoma cu-o căpuşă ajunsă apodă de-atâta supt dintr-o găină grasă?

Cine, ce era acea Romă? Acei bieţi năpăstuiţi care, pentru-nchipuirile lor inocente, pentru visele lor cu ochii deschişi, erau aruncaţi fiarelor în arene, în faţa unui public mereu însetat de oroare, îndemnat la sete de oroare, ca să nu-şi pună-ntrebări şi ca să nu-şi dezmorţească mintea? Acei visători prea visători, care mureau cu un zâmbet de beatitudine pe chip şi cu ochii spre-o vedenie, prea umili, prea creduli ca să nu poată fi manevraţi, credincioşii unui iudeu răstignit printre-atâţia alţii – pe vremea lui Tiberiu, parcă? Preavisătorii aceştia, care-şi sporeau mereu numărul, cu prea multa lor blândeţe şi cu prea multul lor dezinteres pentru cele pământeşti, să fi fost, oare, sămânţa unei noi tiranii care, într-o bună zi, avea să ceară sacrificiu de vieţi omeneşti în numele zeului ei blând, bun şi drept, care luase, zice-se, chip de om, căci lumea nu cunoştea zei care să nu fi cerut sacrificii? Să fi fost ei o sămânţă chiar atât de primejdioasă încât Roma, tolerantă cu toate credinţele, dintre care-adoptase atâtea, să le dea importanţa de a-i transforma-n martiri? Să fi fost ei mucigaiul, pecinginea care să roadă pe dedesubt impunătorul edificiu al Romei?

Dar astea erau alte întrebări.

Ce era pentru el Roma în faţa rugurilor celor învinşi? (Căci nu ştia cum să-i numească altfel pe cei morţi într-o bătălie, fie ea şi victorioasă.) Peste paraponul acestor imagini, rod al extenuării unor campanii între care Gnæus Pompeius Longinus nu apuca să răsufle, peste revolta de nereprimat la vederea atâtor bărbaţi răpuşi, unii rămaşi cu ochii deschişi, pironiţi spre cer, într-o acuzare eternă, peste sentimentul zădărniciei şi poate ca o reacţie împotriva zădărniciei, în gândul lui, peste-aceste imagini se înălţa în cele din urmă ca o nălucă uriaşă, omnipotentă şi omniprezentă, Roma a cărei brazdă inauguralăfusese trasă de mult în legendă, Roma ridicată cu credinţă de oameni harnici şi pricepuţi, Roma peste care trecuseră incendii, ciume, crime, dezbinări, împăraţi smintiţi cărora li se damna numele şi li se sfărâma efigia de pe monumente, monumente ale grandomaniei, dar şi-ale grandorii, se înălţa Roma indestructibilă, în ciuda atâtor strădanii de distrugere din partea sorţii şi-a oamenilor, Roma celor şapte coline, paznici de neclintit ai întregii Peninsule, Roma de unde porneau în lume drumuri civilizatoare, cetate solară al cărei sens tainic, pentru Gnæus Pompeius Longinus, putea fi asemănat doar cu sensul la fel de tainic – îndreptat spre o finalitate indescifrabilă, dar de netăgăduit – al vieţii omeneşti. Această imagine-a eternităţii, din a cărei alcătuire făcea parte şi el, îl împăca pe Longinus cu soarta lui, cu soarta-n general, cu viaţa lui de legionar, cu sine însuşi, într-un sentiment de pietate filială faţă de Cetatea-mamă. Acesta era momentul în care Gnæus Pompeius Longinus se simţea mai mult ca oricând *civis romanus*.

Discursurile funebre ale acestui comandant supus neliniştii, amărăciunii, deznădejdii şi, mai ales, îndoielii – ca orice fiinţă gânditoare – dar nu mai puţin devotat cetăţean al Romei, nu sfârşeau niciodată apoteotic: se-ncheiau prin cuvinte simple, care cereau îndurare, linişte şi pace pururе puterilor mai presus de om, pentru sufletele celor căzuţi întru gloria şi întru eternitatea Cetăţii. După momentul de reculegere, în care-i mai privea o dată pe cei aureolaţi de experienţa supremă, Gnæus Pompeius Longinus făcea semn să se-aprindă rugurile şi să se dea onorurile.

Odată încheiată ceremonia, seninătatea pe care i-o aducea ruga adresată puterilor nevăzute – în a căror existenţă Longinus credea, dincolo de materializarea, în temple şi-n statui, a ideilor omeneşti despre divinitate – se retrăgea iară din faţa tristeţii ce-i năpădea sufletul şi-a dorinţei de singurătate, asediată de incertitudini, de întrebări şi de-o neobosită îndoială. Se gândea la cei prefăcuţi în cenuşă, dintre care unii nu văzuseră niciodată Roma, nu-i cunoscuseră limba – mobilurile Romei fiindu-le, în cel mai bun caz,

străine, dacă nu ostile. Străinii aceştia, sacrificaţi pentru o cauză asupra căreia se concentra partea cea mai supărătoare a-ndoielilor sale, luau pentru Gnæus Pompeius proporţiile unei mari ameninţări. Edificiul Romei se-nălţa tot mai sus, dar cu mai multe straturi de cărămidă nelegată cu mortar, straturi ce se lărgeau îndepărtându-se de perpendiculara pe temelie a oricărui zid corect clădit. Edificiul Romei semăna tot mai mult cu-o pâlnie în echilibru şovăielnic. Străinii aceia luptau pentru Roma fără să crâcnească. Tăcerea nu e totdeauna semn de-adeziune. Singurele momente când păreau să participe – şi nu doar fizic – la viaţa Romei erau cele când, nemaiţinând seama de Senat şi de ierarhii, legiunile se supărau şi-şi proclamau (niciodată nu se ştia dacă fără o instigare prealabilă) un împărat. Fără să fi fost adept al procedeelor favorabile dezordinii, în sinea lui, Longinus dădea dreptate legiunilor s-aleagă *ele* împăratul, fiindcă *ele*-ntindeau şi apărau imperiul.

«Se cunoaşte că n-am aspirat niciodată la supremaţie; altfel aş fi fost pentru legitimitatea procedeelor. Nici complotul n-ar fi fost de lepădat. Nici adopţiunea», îşi zicea Longinus, şi se-nsenina de-un zâmbet când îşi dădea seama câte forme îmbrăca un singur conţinut.

*

De câte ori se ivise prilejul, se uitase atent la Traian în timpul ceremoniilor funebre. Nu citise pe chipul lui nimic altceva decât se putea citi în împrejurările obişnuite. Poate colţurile gurii i se lăsau ceva mai mult, iar cutele – care-ncepeau de lângă aripile nasului şi coborau ca două brazde, mărginindu-i bărbia – se-adânceau, accentuând aerul sever al chipului. Nimeni nu se putea lăuda să-l fi văzut vreodată pe Traian pierzându-şi cumpătul de bucurie ori ieşindu-şi din fire de supărare. Dacă stăpânirea de sine se datora educaţiei şi mai ales auto-educaţiei – dacă, deci, era voită şi dirijată – sau dacă era pornită din adâncul firii lui, din îmbinarea umorilor, cine-ar fi putut spune? Câţiva apropiaţi? Poate. Longinus se-ndoia. Deşi martor al unei bune părţi a vieţii lui Traian (şi nu a celei mai lipsite de-nsemnătate), pentru el, Traian rămânea la fel de impenetrabil ca şi la-nceputul cunoştinţei lor. Cunoscându-i consecvenţa-n disciplină, cât şi simplitatea comportamentului fără meandre şi fără ascunzişuri, Longinus nu s-ar fi încumetat, totuşi, să prezică vreo mişcare a camaradului său de arme din atâtea campanii. Fidel lui Domiţian – sub domnia căruia-şi începuse cariera civilă, numit fiind în diverse magistraturi, precum şi, de fapt, şi pe cea militară, de anvergură – Traian nu lăsase-o clipă să i se bănuiască vreun gând de dezaprobare cu privire la acest împărat şi la politica lui, ceea ce nu-l împiedicase, după moartea lui Domiţian, să spună despre-acesta că fusese cel mai rău dintre cezari, dar că ştiuse să-şi aleagă prieteni buni, printre care era limpede că se număra pe sine însuşi.

Multă lume, şi mai ales cine-avusese de suferit pe vremea lui Domiţian de pe urma delatorilor, se-aşteptase ca noul împărat, general încercat şi «cel mai bun cetăţean», om în plină putere, să n-o mai scalde cu-acei profesionişti ai denunţului – datorită cărora căzuseră-atâtea capete şi se destrămaseră-atâtea familii – cum o scăldase Nerva, om bătrân şi şubred, precum avea s-arate domnia lui atât de scurtă. Nerva dăduse câteva rescripte – măsuri timide – împotriva unor delatori mărunţi, cu cei importanţi luând însă chiar masa, din când în când, după câte spuneau gurile-rele. Nici Traian nu luase măsuri contra marilor delatori – oameni bogaţi, influenţi, făcând parte din puternice şi inextricabile ţesături de relaţii şi de interese – pe care, zgândărindu-i, riscai să dezlănţui un val ameninţător de ostilitate, ci se mărginise la o demonstraţie-n stare s-astupe gura publică, mereu căscată, şi s-arunce-un fel de ţărână formală-n ochi, ţărână de care oamenii sunt atât de-amatori, trimiţând în voia vuiturilor o corabie plină cu delatori mărunţei, prin pedepsirea cărora nu se stârnea nicio animozitate primejdioasă. Consecvent ideii de ordine şi de disciplină – de asta Longinus nu se-ndoia – pe care voia s-o impună-n viaţa Cetăţii, deşi convins că Domiţian fusese cel mai rău dintre cezari, Traian lăsase, în liniile mari şi importante, lucrurile să se potolească de la sine, morţii să-şi doarmă somnul din care nicio dreptate tardivă nu-i mai putea scula, viii să-şi reia locurile din care cel mai rău dintre cezari îi izgonise, iar timpul, vindecător fără

pereche, să le-nchidă încet-încet rănile şi s-aştearnă-n suflete colbul uitării. Pentru ca, încă de la-nceput, să ştie tot natul că disciplina nu era obiect de târguială – cum se întâmplase, de pildă, atunci când Casperius Ælianus, *præfect* al *prætoriului* şi sub Domiţian, şi sub Nerva, se tot tocmise cu Nerva în privinţa ucigaşilor lui Domiţian, pentru ca apoi, încălcând autoritatea imperială, Ælianus să-i ucidă pe ucigaşi – Traian, ajuns împărat, îl chemase-n Germania pe-acest Casperius şi, o dată cu el, şi pe ceilalţi răzbunători ai lui Domiţian şi le luase capetele.

Pliniu, *quæstor,* tribun şi *prætor* sub Domiţian – atât de abil, încât reuşise să-şi păstreze funcţiile, domiciliul şi capul, deşi susţinuse, sub cel mai rău dintre cezari, procese-n care-l avusese adversar pe Regulus, unul dintre cei mai abjecţi, mai influenţi şi mai temuţi delatori – văzând care este atitudinea actualului imperator faţă de trecutul apropiat, dăduse drumul gândurilor atâta vreme zăgăzuite şi-l declarase şi el pe Domiţian cel mai rău dintre cezári, neuitând să-l opună mereu celui mai bun dintre principi, Traian desigur. Învăţat să-şi ascundă gândurile şi să-şi ţină gura, o dată, furat totuşi de replică, Pliniu spusese faţă de câţiva intimi că, luând capetele răzbunătorilor lui Domiţian, Traian făcuse gestul cel mai sincer şi, totodată, cel mai plin de recunoştinţă din viaţa lui: răzbunase moartea ucigaşilor lui Domiţian, ucigaşi fără de care n-ar fi ajuns împărat.

Primii care nu se-aşteptaseră la această măsură din partea unui împărat care jurase că nu va lua viaţa nici unui senator fuseseră, fără-ndoială, Casperius Ælianus şi aliaţii săi întru răzbunarea lui Domiţian. Cum altfel s-ar fi putut interpreta graba lor de-a se prezenta la chemarea noului suveran? Acesta nu le dăduse timp să-şi revină din uimire şi nici să se căiască. Nu erau puţini cei care se miraseră de asprimea inaugurală a proaspătului înscăunat. Tot Pliniu, cu limba lui subţire şi, după unele păreri, despicată, spunea, pentru lămurirea celor care nu uitau jurământul noului imperátor «Una sunt senatorii, alta *præfecţii prætoriului!*».

*

Gnæus Pompeius Longinus făcea parte dintre cei foarte surprinşi de asprimea lui Traian. Când Traian, după moartea lui Nerva, devenise unicul conducător, Longinus îl întrebase: «Marcus, cum se simte omul pe umerii căruia se sprijină cel mai important imperiu al lumii?». «Apăsat», îi răspunsese Traian, prompt, pe tonul cu care-ar fi comunicat cel mai obişnuit lucru.

«Marcus, acum, când eşti primul cetăţean al Romei, îmi îngădui să-ţi spun şi eu ce cred despre politica imperiului. De fapt, aş începe cu-o-ntrebare: tu crezi că este cea mai bună?».

Fără să clipească, fără ca vreun muşchi al feţei să-i tresară, cu-acelaşi ton ca şi la primul răspuns, Traian rostise cât se putea de scurt: «Politica Romei, bună sau rea, este cea pe care-o cere momentul». Longinus, deşi pricepuse că împăratul nu se afla într-o dispoziţie de conversaţie şi cu-atât mai puţin de confidenţe, continuase, convins că era bine ca primul cetăţean al Romei să afle părerea onestă a altor cetăţeni cu privire la treburile publice. «Marcus, eu, umilul tău camarad de arme, te-ntreb: este-atât de bună această politică încât să nu merite a fi schimbată? Când îţi pun întrebarea, mă gândesc la dispersarea forţelor noastre-n lumea largă». «Mai mult decât ţi-am spus nu-ţi pot spune. Şi să ştii: nu-i uşor să fii primul… nicăieri», venise destul de târziu aşa-zisul nou răspuns. «Bănuiam», murmurase Longinus, şi mersese tăcut mai departe alături de Traian.

Dezamăgirea şi ironia din acest singur cuvânt cu mai multe-ascuţişuri şi cuprinzând mai multe obiecte-ale dubiului îi accentuase lui Traian starea de indispoziţie pe care i-o pricinuise convorbirea cu vechiul său camarad de arme. Simţea că, afară de cei câţiva membri ai propriei familii şi, poate, de Longinus, cercul celor care-i vor cântări faptele cu ochii de pe vremea când nu era împărat avea să se micşoreze. Tot mai des îşi dădea seama cum o nouă poziţie socială aduce după sine un nou punct de vedere asupra celui urcat sau coborât. Când coborai erai părăsit, iar cei care te părăseau îşi motivau totdeauna laşitatea şi oportunismul prin defectele tale, care singure îţi aduseseră căderea binemeritată. Când urcai, erai şi-

atunci părăsit, dacă nu public, în orice caz sufleteşte: atitudinea nimănui faţă de tine nu mai era cea de dinaintea măririi. Nimeni nu-ţi mai vorbea liber ca înainte şi nimeni nu te mai accepta ca înainte. Mărirea te punea sub lumina unui mare semn de-ntrebare. Defectele tale nu mai aflau îndurare în faţa nimănui, iar însuşirile păleau şi nu mai erau suficiente pentru noua ta poziţie. Orice schimbare de ierarhie te ducea spre singurătate.

Pentru a-ndulci un pic asprimea replicilor care nu erau chiar cele menite să-l apropie de vechiul camarad de arme, Traian se gândise că era bine să-i dea o explicaţie a părerilor sale. «Gnæus – i se-adresase, oprindu-se din mers şi privindu-l drept în faţă – drumul pe care-a apucat-o Roma e fără-ntoarcere!». Lui Longinus i se păruseră sincere-aceste cuvinte care prezentau starea imperiului ca pe-o fatalitate şi, cu gândul la aceeaşi fatalitate cu două feţe, îi spusese lui Traian, privind spre Răsărit, de unde credea el că soarta avea să-şi trimită mesagerii: «Fără-ntoarcere?! Cu-o singură *întoarcere:* la origine, în Peninsulă…». «Gnæus, chiar crezi că într-o zi Roma are să fie redusă la Peninsulă?». Pentru prima oară în această discuţie, tonul Imperátorului nu mai fusese impersonal. «Pe unde ne ducem tăiem drumuri, înălţăm clădiri, zidim terme, *construim* şi instaurăm ordinea, ducem peste tot spiritul Cetăţii şi *le* oferim tuturor un fel de viaţă la care nici n-au visat; *îi civilizăm».* «Îi civilizăm. Marcus, îi civilizăm. Cei care nu ştiau să se spele – învaţă, cei care nu ştiau să citească – învaţă, le tăiem drumuri, le pietruim, le construim, le-aducem binefacerile Cetăţii, *îi romanizăm.* Învaţă până la urmă chiar şi-un fel de latină, după ureche, îi înfrângem şi-i romanizăm. Iar noi ce facem? Ne depărtăm tot mai mult de Roma şi ne corcim cu-aceşti candidaţi la romanitate: încetăm *noi* să mai fim romani. Te-ntrebi până la urmă cine pe cine a-nvins, cine pe cine a-nghiţit…». «Gnæus, crezi că eu am încetat să mai fiu roman, fiindcă provin dintr-o familie de provinciali?». «Marcus, nu ajung toţi provincialii Seneca şi nici împăraţi», se gândise Longinus să fie sincer. Şi, pentru-a duce sinceritatea până la capăt, continuase: «Până la moartea lui Domiţian ai fost un executant disciplinat». (Ca noi toţi, se gândise el s-adauge, amintindu-şi că doar un an îi despărţise, pe el şi pe Traian, la consulat, pe vremea răposatului Domiţian.) «Acuma tu dispui. În mine vei avea totdeauna un legionar disciplinat, care nu-ţi va discuta ordinele. Mă-ntreb un singur lucru: Marcus Ulpius Traianus gândeşte în sinea lui despre politica Romei la fel cu Marcus Ulpius *Nerva* Traianus, împăratul?». De data asta se oprise din mers Longinus şi-l privise pe Traian drept în faţă. «Marcus Ulpius Traianus trebui' să se-obişnuiască a-i da ascultare lui Marcus Ulpius *Nerva* Traianus», răspunsese împăratul, în al cărui glas lui Longinus i se păruse că desluşeşte oarecare părere de rău.

De la această întrevedere, Traian şi Longinus începeau să se privească unul pe celălalt cu alţi ochi decât înainte ca Marcus Ulpius Traianus să fi ajuns Marcus Ulpius *Nerva* Traianus.

*

Rememorându-şi viaţa, Longinus îşi dădea seama că doar în fragedă copilărie mai avusese-atât de mult timp cât avea-n singurătatea captivităţii la regele barbar. Om de acţiune, comandant de armate (mereu atacând, mereu retrăgându-se, mereu construind limesuri pentru stăvilirea barbarilor, mereu atent la disciplina trupelor), ducând de tânăr viaţă de tabără şi gustând doar arareori confortul Romei (cu bâzâitul lui de zvonuri, de bârfe şi de intrigi), în primele zile ale captivităţii, Longinus nici nu ştia la ce să se gândească mai întâi: la-ncrederea de neiertat pe care, cu bravură copilărească, i-o arătase vicleanului rege barbar, la consecinţele acestei bravuri (pe care curând avea s-o numească bravadă), la viaţa lui de pân-atunci ori la timpul pe care-ajunsese prea târziu stăpân. Aşa-zisa încredere în regele barbar nu-şi afla faţă de Longinus însuşi scuza unei greşeli scuzabile. Longinus nu putea spune că nici prin minte nu-i trecuse că i se-ntindea o capcană. Fusese poftit de regele barbar pentru convorbiri în legătură cu anumite amănunte privind pacea-ncheiată de Senat cu dacii în urma ultimei campanii, cea din 855 u. c.[1]. Decebal îl anunţase pe general că putea să-şi ia pe oricine dorea în suită. Longinus se

gândise să meargă singur, ceea ce-i comunicase în primul rând libertului său, Lucius, faţă de care, neavând secrete, se obişnuise-a gândi cu voce tare. În ochii slujitorului citise mustrarea din perechile de ochi care-l priviseră cu ani în urmă, întins mai mult mort decât viu, pe malul Tibrului. Făcându-se că nu pricepe semnificaţia acelei priviri, Longinus continuase să-şi expună presupunerile-n legătură cu buna-credinţă a regelui barbar. Pentru a-l convinge pe Lucius şi pentru a se autoconvinge că primejdia nu putea fi decât o-nchipuire, generalul – luându-l, ca spor de argument, pe libert pe după umeri – spusese: «Nu te gândeşti, Lucius, că n-ar îndrăzni…?!». «Stăpâne, îşi luase Lucius curajul să vorbească, a îndrăznit atâtea pân-acum… şi-apoi teme-te mai mult ca de orice de fiara-ncolţită. Şi dacă are de spus ceva, de ce nu trimite la Roma delegaţi împăratului, Senatului». «Roma e departe. Eu sunt mai aproape şi reprezint *aici* Senatul şi poporul roman». «Să nu te căieşti, stăpâne». «Oricum, ar fi prea târziu», răspunsese Longinus cu melancolie, ca şi când faptul s-ar fi şi consumat.

*

Trimişii lui Decebal, nouă bărbaţi în straie de pănură albă, sosiseră în faţa castrului la ora adunării de dimineaţă a trupelor. În stânga celor nouă daci mergea un al zecelea bărbat. După-nfăţişare (tuciuriu, buzat, coroiat, cu părul şi cu barba numai inele de-un negru arămiu) şi după opulenţa hainelor (încărcate cu fir de aur, neobişnuite prin partea locului), acest al zecelea delegat semăna a corcitură de armean, cu sirian, cu evreu ori cu grec. Longinus – chemat de *vigilia* turnurilor din faţă, pază căreia străinii îi fuseseră anunţaţi de posturile din afara castrului – vedea grupul celor zece apropiindu-se. Străinii se opriseră-n faţa porţii *prætoria.* Nouă dintre ei sunaseră din tulnic, apoi, înţepenindu-se-n şa, rămăseseră nemişcaţi ca pentru-aşteptare lungă. Printr-o pâlnie porta-voce fuseseră-ntrebaţi ce vor. Într-o latinească de om şcolit, din care însă nu se ştersese-accentul latinei vorbite-n Egipt, străinul cu-nfăţişare de oriental comunicase mesajul lui Decebal. În urma unui scurt conciliabul între general şi ofiţerii din castru, cataracta porţii *prætoria* fusese ridicată şi cei zece care, după cum se dovedise, n-aveau arme-asupra lor, fuseseră-nfăţişaţi generalului, în *prætoriu.*

Uitându-se la aceşti nouă bărbaţi pletoşi, bărboşi şi mustăcioşi, cu feţe posace, pe care căciulile miţoase trase până peste sprâncene le-ntunecau şi mai tare, Longinus pricepuse numaidecât că avea a face cu oameni de rând, care nu umblau cu ascunzişuri fiindcă nu cunoşteau şi nici nu bănuiau gândul stăpânului lor, ci erau doar nişte inocenţi mesageri – vorba venea «mesageri» – căci singurul care cuvânta cu mărimile romanilor era străinul. El ştia şi limba dacilor, şi pe cea a duşmanilor acestora. Era limpede că acei nouă trimişi ai lui Decebal nu reprezentau o monedă de schimb. Sacrificarea lor n-ar fi însemnat o mare pierdere pentru daci, iar dacă, bănuitori, romanii i-ar fi supus la torturi, pe nicio limbă n-ar fi putut afla de la ei lucruri importante, chiar de i-ar fi făcut bucăţi, în timp ce-l asculta pe Kikinis, adevăratul purtător de cuvânt al regelui Decebal, Longinus – căruia privirile evazive şi felul alunecos de-a fi şi de-a se exprima al orientalilor îi erau de mult cunoscute şi nu-l mai interesau cine-ştie-ce – nu-i slăbise din ochi pe cei nouă delegaţi, care stăteau cuviincios unul lângă altul cu căciula-n mână, nendrăznind să se-atingă de mâncarea şi de băutura cu care generalul îi cinstise ca pe nişte oaspeţi ce se aflau. Pe feţele lor nu se vedea nicio urmă că ar fi priceput vreo iotă din ceea ce vorbea generalul cu traducătorul, ci doar împietrirea unei răbdări netulburate pe care-o lasă viaţa asupra omului învăţat cu greul.

*

Pe câmpul de luptă, Longinus n-avusese timp să se uite la daci. Ei erau duşmanii care trebuiau învinşi. Acum lua aminte în voie la oamenii simpli din faţa lui, atât de-asemănători cu ţăranii din Peninsulă şi cu cei de pretutindeni. Aşa arătau de-aproape acei temuţi luptători, ne-ntrecuţi în vitejie şi-n viclenie, care

ştiau ca nimeni altul să-ntindă capcane şi să se facă una cu iarba, cu frunzele, cu pietrele, în sfârşit cu elementele în mijlocul cărora trăiau?! Privea la bărbaţii liniştiţi, cu-nfăţişare de gospodari aşezaţi şi nu-i venea să creadă că făceau parte din neamul celor care pe zidul unor cetăţi de-ale lor înfipseseră-n ţepi, ca pe nişte ornamente sinistre, ţestele prizonierilor romani, că erau din acelaşi neam cu femeile care, aducând ofrandă unui zeu al războiului, pârjoleau de vii prizonierii, la flacără scăzută, şi-i înţepau mărunt până când aceştia-şi dădeau sufletul. Cel puţin aşa se spunea. N-ar fi pus mâna-n foc pentru adevărul acestor spuse, dar de-auzit le-auzise. La urma-urmei, şi tigrul era o pisică paşnică până ce nu era vorba de hrană. Longinus văzuse ce făceau sarmaţii cu prizonierii: îi ciopârţeau şi le dădeau drumul să se târască – mizerabile cioturi şiroind de sânge – înapoi la trupele romane, ca să-şi dea acolo sufletul, în chinuri de ne-nchipuit şi-n urlete care nu mai aveau nimic pământean. Văzuse-n Germania prinşi romani atârnaţi cu gâtul în crăcane şi cu picioarele zdrobite-n butuci. Dar parcă nici sarmaţii, nici germanii n-aveau înfăţişarea potolită şi aşezată a acestor barbari; şi n-aveau nici cetăţile lor, care vădeau o ştiinţă a construcţiei, nici organizarea lor şi nici tipul fizic atât de-apropiat de-al romanilor. Ştiinţă, construcţie, organizare. Erau ele mai bine reprezentate altundeva pe lume decât la Roma?

Câte seminţii pe lume se-mbăiau zilnic, de la căpetenie până la săracul sărac? Unde pe lume ştiau atâţia oameni să scrie şi să citească? Unde pe lume săracul mai avea o bucată de pâine-asigurată de stăpânire ca la Roma? Şi totuşi, în aceeaşi Cetate în care se mutaseră-nvăţătura şi arta multiseculară a Greciei, unde matematica, arhitectura, poezia, retorica erau la mare preţ, se aruncau oameni fiarelor în arene, sclavi nedisciplinaţi – murenelor care-i devorau în bazine; şi asta fără amestecul vreunui zeu, ci doar spre a «bucura» ochiul şi sufletul unor privitori care nici măcar nu mai aveau conştiinţa ororii. Cât de-asemănătoare este imaginaţia-n rău la toate popoarele! se gândea Longinus şi nu-şi mai lua ochii de la trimişii regelui barbar. Roma era blândă cu cei care se supuneau fără să crâcnească.

Dac-ar fi fost să dai crezare *Panegiricului* pe care Pliniu, devenit consul, i-l închinase lui Traian, într-atâta-i fericea Roma cu binefacerile pe cei intraţi sub stăpânirea ei, încât celor care se aflau în afara Imperiului nu le rămânea să-şi dorească altceva decât s-ajungă mai curând în cuprinsul acestuia. Longinus nu era nicidecum convins că dacii din faţa lui nu şi-ar fi dorit fericire mai mare decât să fie-nghiţiţi de Roma. El ascultase-acel panegiric fără să-şi ia ochii de pe chipul lui Traian şi se minunase cum de acest împărat-ostaş, obişnuit cu limbajul rudimentar al vieţii de tabără, putuse răbda atâtea laude şi linguşeli fără să roşească şi fără să clipească măcar, în timp ce lui, lui Longinus, îi venea să intre-n pământ. Oare-acest Traian Ulpius Nerva, care-accepta imperturbabil asemenea laude – exagerate chiar şi-ntr-un elogiu funebru – era unul şi-acelaşi cu împăratul care mergea pe jos alături de trupe, care bea rachiu din ploştile soldaţilor, care-şi făcea tunica fâşii ca să oprească sângele răniţilor, cel care nu-mbrăcase după nicio victorie *tunica palmată,* ci numai hainele simple de legionar?! Ce stomac trebuia să aibă-un împărat ca să-nghită unsoarea atâtor făţărnicii! Dar şi făţarnicii, la rându-le – ca să nu li se-aplece de scârba de ei înşişi! Mâine-poimâine, împăratul-oştean avea să fie proclamat divin. Şi-avea, poate, să se şi simtă zeu. La urma urmei, de vreme ce zeii-l aleseseră-nlocuitor al lor pe pământ… Căci să dispui, cu puteri discreţionare, de viaţa altora, devenind instrument major al destinului, nu-nsemna, oare, să fii o emanare a divinităţii? În campanii, Traian ducea o viaţă de legionar. Sub aceste-aparenţe de modestie, Longinus bănuia planuri care, din câte ştia lumea, o dată doar mai încolţiseră-n mintea unui om. În ochii împăratului tremura uneori lumina unei lacome visări ce, sfidând depărtările, străpungea zarea spre Răsărit. Incredibil de paşnic pentru un slujitor al lui Marte, visând la vremea când, retras din viaţa publică, avea să se poată consacra lecturilor (a căror insuficienţă o simţea ca pe-o incapacitate aproape fizică), visând să se poată bucura de parfumul lămâilor în floare din preajma vilei părinteşti – aflată la jumătatea distanţei între Neapolis şi Roma, pe Via Salaria – Longinus nu-şi putea înfrânge admiraţia faţă de măreţia ambiţiei încă nemărturisite a lui Traian de-a împlini visul ilustrului său predecesor în temeritate: Alexandru Macedoneanul. Longinus, animat de paşnicul ideal domestic al omului obosit de privelişte dură pe care-o presupune orice cucerire, înţelegea însă cum un strateg de mărimea lui Traian

avea ambiţii peste măsura puterilor sale, ambiţii pentru care *contenens terra Europæ* însemna doar ceea ce era geografic: o peninsulă a mult-râvnitei Asii.

Cu toate că-şi pierduse supleţea tinereţii, cum se-ntâmplă mai tuturor oamenilor care mănâncă şi beau pe săturate – ceea ce, o dată cu vârsta, se dovedeşte-a fi prea mult – Traian rămăsese surprinzător de vioi în mişcări. Îndată ce sta locului însă, căpăta înfăţişarea greoaie a marilor zburătoare când poposesc pe pământ. În trapul robust şi pe chipul cu trăsături mari şi proeminente se vedea atunci toată oboseala adunată între Eufrat şi Rhin: stratificată-n privirea aspră a ochilor bătând în cenuşiu şi-n brazdele-ncăpăţânate care porneau de lângă aripile nasului şi coborau de-a lungul gurii cu buze subţiri, până-n josul bărbiei repezite voluntar înainte; în umerii prăbuşiţi ca sub apăsarea unei poveri prea mari; în mâinile şi-n picioarele-ngroşate şi care se umflau adesea. În campanii, împăratul obişnuia în fiecare seară, după ce se suna stingerea, să se-asigure printr-o inspecţie că totul era cum trebuia să fie-n tabără. Mai făcea un rond doar pentru mişcare, şi-apoi rămânea-n faţa cortului său cu privirea spre orizont, ca şi când de-acolo-ar fi aşteptat iniţierea-n nepătrunsele mistere şi ordine-ale sorţii. Atunci, oricine-l însoţea în inspecţia nocturnă se retrăgea, lăsându-l în singurătatea confruntării cu nemărginirea şi cu sine însuşi, cele două feţe-ale dialogului cu eternitatea.

Idealul Cetăţii omnipotente şi binefăcătoare era, faţă de adevărurile vieţii, ca valul căruia-i este de-ajuns un obstacol în cale pentru-a se sparge zgomotos.

Dacii din faţa lui Longinus, oameni ca toţi oamenii, care mâncau, beau, iubeau, urau, se-nmulţeau, mureau, reprezentau stânca menită să pună la-ncercare fragilitatea idealurilor.

Om luminat la minte, Longinus nu ura un popor pentru că interesele-acestuia erau contrare Cetăţii. Nici nu-l dispreţuia când era înfrânt de Roma încă invincibilă. Pornită să cucerească lumea şi convinsă de superioritatea ei care merita impusă tuturor. Cetatea nu accepta-mpotrivirea faţă de evidenţa acestei superiorităţi, astfel încât cea mai măruntă «provocare» din partea oricui însemna un binevenit *casus belli;* iar tratativele premergătoare sau următoare ostilităţilor – cărări cotite-abil care duceau, toate, la drumul mare-al supunerii. Tratativele-amintite erau rezultatul unei făţărnicii ingenios elaborate, în care efortul de-a-nfrânge era poleit cu aparenţa dorinţei de-a convinge. Acela care-ar fi fost martor la asemenea tratative sau care-ar fi ascultat *Panegiricul* lui Pliniu – şi le-ar fi dat crezare – ar fi putut spune că Roma n-avea decât un vis pe lume: pacea. Pe vremea lui Domiţian se-ncheiase cu dacii o pace prea avantajoasă pentru-aceştia ca Roma să fi avut de gând s-o menţină. Dacii nu se lăsaseră păcăliţi de-atâta mărinimie: drept care, se pregătiseră febril de război. Timpul dovedise că nu se-nşelaseră. Neamul şi locul asupra cărora-şi punea Roma ochiul n-avea scăpare. Nu putea fi departe momentul când pe aversul unei emisiuni monetare să stea scris «Dacia capta».

Longinus regretase de multe ori că nu era prea bun cunoscător al elinei şi, de-asemenea, că nu putea vorbi fără intermediar cu barbarii-n faţa cărora-l aducea viaţa. Simţea cum comunicarea printr-un intermediar pierdea şi din sinceritate, şi din amănuntele fără de care-nţelegerea ajungea ca un desen lipsit de perspectivă. L-ar fi interesat să stea de vorbă cu barbarii pe care-i avea acum în faţă despre lucruri simple: ca, de pildă, felurile lor de mâncare, pescuitul, vânătoarea, despre toate câte-apropie oamenii, dar îi şi deosebesc după locul unde-şi duc viaţa.

*

Longinus ascultase mesajul regelui Decebal fără să-l întrerupă niciodată pe emisar, iar acesta se uita încurcat şi nedumerit la generalul roman care continua să tacă şi să privească ţintă la cei nouă daci, multă vreme după ce mesajul se terminase. Într-un târziu, întorcându-şi ochii spre el ca şi când atunci i-ar fi descoperit prezenţa, Longinus i se-adresase lui Kikinis:

«Onorate mesager, te-aş ruga să-l întrebi pe oaspetele din stânga, din extremă, dacă-i este frică de moarte».

Când Kikinis, vorbind celui desemnat, tradusese cuvintele latineşti, toţi delegaţii se uitaseră mai întâi la traducător, apoi la generalul roman, cu uimirea omului care se-ntreabă dacă nu e-nchipuire ce-i aud urechile. Delegatul interpelat se ridicase-n picioare, îl privise pe general, înclinase capul în semn că pricepuse întrebarea, spusese câteva cuvinte pe limba lui, înclinase din nou capul în semn de reverenţă şi se-aşezase la loc. «Nu mi-e frică. Pe toţi ne-aşteaptă moartea», tradusese Kikinis răspunsul.

Longinus ceruse ordonanţelor s-aducă un nou crater de vin şi alte cupe. Ceruse să i se toarne mai întâi lui. Gustase din vin şi urase tuturor sănătate. Dacii puteau pune-ntrebarea generalului pe seama eventualei lor temeri de-a fi otrăviţi. Dovadă – schimbarea vinului. În felul acesta întrebarea-şi afla rostul imediat.

Răspunsul delegatului dac îi dăduse de gândit generalului: i se părea că, socotindu-i pe toţi cei nouă străini oameni simpli, se cam pripise. Decebal era vulpoi prea şiret pentru a se-ncrede-ntr-un emisar de neam străin, care făcea un serviciu contra cost şi care n-ar fi avut de ce să nutrească mai multă simpatie faţă de daci decât faţă de romani, mai ales că banul n-avea miros. Era limpede că *măcar unul* dintre cei nouă oameni de-ncredere-ai regelui dac ştia latineşte.

Asupra unui lucru atât de-nsemnat – chiar cel mai însemnat – cum era moartea, şi omul simplu şi cel învăţat îşi puneau, de când lumea, întrebări cărora-ncercau să le afle-un răspuns. În această privinţă, deosebirea-ntre oamenii-nvăţaţi şi cei ne-nvăţaţi era aceea că primii vorbeau şi scriau despre răspunsurile pe care şi le dădeau, făcând din ele obiect de acord sau de controversă, în timp ce oamenii simpli păstrau şi-ntrebările şi răspunsurile-n adâncul sufletului, ca pe-o mare taină, lăsându-le să se bănuiască doar din pilda vieţii şi-a morţii lor. Pentru cineva care-ar fi înţeles întrebarea lui Longinus abia din traducerea interpretului, delegatul dac răspunsese prea repede şi prea fără ezitări.

Omului simplu, mai ales în faţa unor oameni de altă condiţie decât a lui, cuvintele-i cer timp până să fie rostite, aşa cum cerea apa să fie scoasă din puţ. Delegatul dac avusese cuvintele prea aproape de buze.

Longinus, îmbrăcat de campanie, călare pe-un cal murg, plecase din castru petrecut de privirile şi de uralele soldaţilor, ale ofiţerilor şi-ale subofiţerilor aliniaţi în careu pentru onorul la comandant. Ajuns în faţa porţii *prætoria,* strânse scurt frâul, întoarse calul în loc şi-şi plimbă ochii peste patrulaterul castrului: planul acestuia, cu mici deosebiri impuse de natura terenului, fiind acelaşi cu-al tuturor castrelor, Longinus ar fi putut să-l deseneze cu ochii-nchişi, la scară şi cu detalii. Din punctul unde se afla el vedea numai *via prætoria, prætoriul* şi barăcile paralele cu *via principalis*. Cu toate că-şi petrecuse bună parte din viaţă în castru, pătrundea pentru prima oară simplitatea acelei geometrii prin care spiritul de ordine-al Romei se răspândea în lume. Luându-şi rămas-bun de la ordinea asta într-ale cărei linii îşi petrecuse viaţa şi căreia-i fusese şi-i rămăsese fidel slujitor, Longinus (Gnæus Pompeius), cetăţean al Romei, pornea să-şi împlinească destinul.

Odată în afara castrului, făcu semn să fie coborâtă cataracta porţii *prætoria.* Călărea singur, în fruntea ne-nsemnatei lui suite: libertul Lucius, un centurion, pe nume Ceionius, cei nouă daci şi străinul de origine încă nelămurită, Kikinis. N-apucase să străbată mai mult de câţiva paşi, când Longinus îşi opri calul, întoarse capul şi, printr-un gest, îl chemă pe dacul căruia-i pusese întrebarea despre moarte. Kikinis dădu să se-apropie şi dânsul de general, dar acesta-i făcu semn să rămâie pe loc. Dacul se opri în faţa romanului la distanţa pe care i-o impunea respectul cuvenit, dar acesta-l îndemnă să înainteze şi mai mult. Când între capetele lor nu mai erau decât trei palme, Longinus, cu o privire care-ncerca să cuprindă toate-nvăţămintele despre zădărniciile lumii, învăţăminte deprinse-ntr-o viaţă, se uită în ochii dacului şi, ca spre a pecetlui şi prin cuvânt cele rostite de căutătură, îi şopti:

— *Omnes una manet nox…*[2]

Apoi, îl lăsă liber să-şi reia locul între-ai lui.

Mergeau în tăcere. Nu se-auzeau decât copitele cailor şi ciripitul păsărilor. La-nceput, drumul trecea prin pădure cu frunză căzătoare, pentru ca, pe urmă, să urce-n pantă lină spre zonă de brad şi de molid.

«Violente sunt anotimpurile-n ţara asta. După gerul uscat din iarnă, când îţi îngheaţă suflarea şi crezi

că totul e mort pentru totdeauna, urmează dezgheţul, trezirea năvalnică, şi-abia apoi se instaurează ordinea: râurile reintră-n albie, seva curge disciplinat prin plante, vieţuitoarele se dezmorţesc. Viaţa se-ntoarce mereu de unde-a plecat, în miraculoasa ei ciclicitate. În fiecare primăvară îmi spun aceleaşi lucruri: nişte platitudini, desigur, dar care-mi dau linişte şi-ncredere. Încredere-n ce? În tot. Şi mai ales împăcare. Gândul că după oricâte bătălii, după oricât omor şi masacru, natura-şi vede mai departe, fără nicio poticnire, de ordinea ei fără greş – te face să te-mpaci. Cu ce? Cu tot. Şi ce stă mai presus de-acest tot? Oricât ai vrea să-l ocoleşti: gândul morţii. În Campania, acum, trebui' să fie cald. Peste două zile sunt calendele lui mai[{3}]».

*

Până spre cincizeci de ani, primăvara îi mâna sângele cu biciul prin vine. Longinus se gândea la anii tinereţii ca la un timp de mult trecut, pe care-l privea cu-nţelegere şi cu indulgenţă, dar de care se simţea înstrăinat. Se uita la viaţa lui rămasă-n urmă cu stânjeneala cu care s-ar fi uitat pe furiş într-o-ncăpere-n care se iubesc doi oameni. Nimeni n-ar crede la tinereţe cum te despart anii de tine însuţi. Cum îţi cenzurează trecutul. Primăvara, pe vremea tinereţii îl apuca mai întâi o mare disperare, fără cauză: nu-şi afla stare, nici loc, era nemulţumit de orice şi mai ales de el însuşi: se găsea ridicol, sub-mediocru, deplasat în tot ce făcea şi ce spunea, avea porniri de agresivitate care-alternau cu muţenia, cu supărarea pe lume şi pe viaţă, pentru ca, până la urmă, afluenţii ăştia de dezgheţ să se-adune-ntr-un şuvoi unic şi viguros de sete de dragoste. Era o sete sănătoasă, care făcea parte din ordinea firii şi nu se domolea altfel decât aşa cum se domoleşte la toate vieţuitoarele. Jumătatea de secol, peste care trecuse de doi ani, îi adusese-un fel de secătuire şi-o mare teamă de ridicol. În suflet i se veştejise elanul care nu judecă pofta. Corpul lui, cu care dusese toată viaţa casă-bună, începea să dea semne de oboseală. Îl dureau locurile vechilor răni, junghiurile-i vesteau cu trei-patru zile-nainte orice schimbare de vreme, trebuia să depărteze de ochi tot mai mult obiectele pentru-a le vedea clar, mâinile şi picioarele-i erau mereu îngheţate, îl furnicau neplăcut, muşchii îi tresăreau; în sfârşit, vitregia bătrâneţii îi trimitea mereu mesageri. Cumpătat din fire, mâncase totdeauna doar cât să-şi astâmpere foamea şi băuse doar cât să-nchine, ceea ce-l depărtase de camarazii lui de arme, dacă n-ar fi fost să se gândească decât la Traian. Longinus nu-şi încercase niciodată rezistenţa la băutură. Nu ştia cum ar fi trecut această probă. El n-avea curiozitatea experienţelor, a căror idee o respingea. Nu se-mbătase niciodată. Făcuse câteva indigestii – nicidecum din lăcomie, ci din alimente care nu-i priiseră – şi-i fusese de-ajuns. Era ostil oricărui exces. Repulsia lui faţă de beţie era, în primul rând, de ordin moral. Spectacolul pe care-l dă omul la beţie, dacă nu este chiar degradant, în niciun caz nu oferă nimic înălţător, ci privire-nţepenită şi sticloasă ca a peştelui mort, limbă care se-mpleticeşte după-mpleticeala minţii, picioare ca de gelatină. Puţini oameni ştiu să tacă la beţie – această vânătoare cu copoi care scot gândurile din vizuinile lor, unde-şi ascundeau urâţenia. Despărţirea sufletească lentă a lui Longinus de Traian începuse de fapt prin dezamăgirea pe care Longinus o-ncerca de fiecare dată când Traian se-ntrecea cu băutura. Traian, mai degrabă taciturn de felul său, nici la băutură nu vorbea din cale-afară de mult şi nici nu spunea lucruri neapărat necuviincioase. Totul se năclăia însă-n vulgaritate ca-ntr-un strat de mâzgă. Până şi vocea i se schimba: dintr-o voce baritonală se prefăcea-ntr-o gâjâială joasă alternând cu ceva piţigăiat ca un cântat de puiandru pe cale de-a deveni cocoş; vocabularul pierdea mult din ţinută, accentul hispanic, abia simţit la trezie, devenea pronunţat şi bolovănos. Longinus considera că un anumit loc într-o ierarhie obliga la un anumit comportament. Slăbiciunile – care făceau din Traian un om ca toţi oamenii – de-nţeles la cineva trăit mai mult pe câmpul de luptă decât la el acasă, Longinus nu i le accepta primului cetăţean al Romei.

Hadrian, nepotul lui Traian, nu făcuse nicio taină din efortul şi din dorinţa lui de-a se dezbăra de accentul hispanic – stârnitor, la Roma, de zâmbete. Nici accentul lui Traian nu se corectase de la sine, ci prin lecturi cu voce tare, făcute-n singurătate şi fără ştirea nimănui de pe când era tribun militar în Siria.

Nepotului spaniol, subţire la trup şi la minte, manifestările soldăţeşti ale unchiului nu-i puteau fi pe plac. Totuşi, în loc de-a medita asupra artei şi-a filosofiei greceşti, care-i erau atât de dragi, ori de-a se cufunda într-o lectură care să-i încânte mintea şi sufletul, acest nepot, tânăr înglodat în datorii, avea tăria – pentru a nu se singulariza de mediul ostăşesc şi, mai ales, pentru a sta mereu în preajma unchiului împărat – să mănânce şi să bea cot la cot cu toată ofiţerimea, ceea ce era de nesuferit pentru un om sobru în privinţa mâncării şi-a băuturii. Cineva care-ntr-atât reuşea să-şi dirijeze trupul până la a-l face să-şi domine dezgustul, trebuia să fie animat de mari ambiţii.

Eleganţa, de la-mbrăcăminte pân' la exprimare, subtilitatea gândirii şi rafinamentul gustului erau elemente care-l deosebeau pe nepot de unchi. Dintre discursurile destinate să fie citite-n public de Traian, nici unele nu părea mai «autentic» imperiale decât cele scrise de Hadrian. Avidius Nigrinus şi Pliniu, autori şi ei de discursuri imperiale, se străduiau desigur să le compună cât mai în spiritul lui Traian; totuşi, nu-i lăsa inima ca măcar printr-o întorsătură de frază, printr-un cuvânt să nu se lase bănuiţi în spatele-acestor opere de circumstanţă.

Hadrian, scriindu-i lui Traian discursurile, ştia să se şteargă din ele până la anihilare. Nici o-nfloritură, nici o alegorie, nici o aluzie-n care să se străvadă tânărul suprarafinat care-şi atrăsese porecla de «grecotei» nu apărea în aceste discursuri, scrise-ntr-un stil care nu păcătuia prin exces de metafore şi care se identifica felului cam plat şi oarecum abrupt de-a se exprima al împăratului, ştiut de toată lumea. Tacitus, ascultându-l o dată pe Traian citind un discurs compus de Hadrian, îi şoptise unui prieten: «Dacă n-aş şti cine i l-a scris, aş jura că l-a scris singur!». Dacă cineva ar fi vrut să parieze pentru prezumtivii succesori ai lui Traian, Longinus ar fi mizat, fără nicio ezitare pe Hadrian, acest *auriga*[4] menit să-nvingă-n cursa puterii. Din întregul anturaj imperial, nimeni nu-l întrecea pe Hadrian în mimetismul de circumstanţă şi-n ştiinţa de-a-şi doza efectele şi eficienţa efortului spre ţel, dibaci mascate sub aparenţa unei agreabile superficialităţi.

*

«Legănat de mersul calului, de cântecul păsărilor şi de mirosul de primăvară, pe unde mă poartă gândul! Uitasem unde mă duc. *Unde* mă duc ştiu, mă-ntreb doar *la ce* mă duc. Mă luasem cu gândul dragostei. Cu toate că mi-am păstrat supleţea din tinereţe şi nici în mişcări n-am devenit prea greoi, n-aş mai îndrăzni să aţin calea unei fiinţe tinere şi s-o strâng în braţe ca pe vremuri. M-ar împiedica „ierarhia" vârstei şi protocolul ei. Acum, în tabără, toată lumea mă consideră imprudent, şi chiar sunt; dac-aş fi refuzat întrevederea cu Decebal, toţi m-ar fi socotit un laş. Ferice de cel pe care viaţa-l scuteşte de-asemenea alternativă!». Dispoziţiile Senatului, ale lui Traian deci, erau clare: n-avea să se refuze nici o-ntrevedere cerută de daci. Romanii, ca şi dacii, ştiau că pacea încheiată în 855 u. c. era doar un armistiţiu de mai lungă sau de mai scurtă durată. Şi unii şi alţii se pregăteau intens de război, dar aparenţele formale trebuiau păstrate. Amândouă părţile se găseau datoare să se prefacă până-n ultimul moment.

Deşi caii nu dădeau semne de oboseală, generalul se opri pentru popas. Lucius, grijuliu ca o cloşcă, se-apropie, cu sacul de provizii, de fostul lui stăpân. Longinus îl refuză cu un gest blând. Îi dădu de-nţeles din privire să-i poftească pe străini. Aceştia descălecară, îşi priponiră caii de copaci, apoi îşi luară hrană din coburi: felii mari de pâine albă, slănină afumată şi ceapă. Unul dintre ei puse pe-un ştergar două felii de pâine cu slănină deasupra, o ceapă strivită-n pumn, un pic de sare pe-o frunză de măcriş ruptă din iarbă şi le aşează-n faţa generalului. Acesta îşi duse mai întâi mâna dreaptă la inimă, ca semn de mulţumire, apoi gustă din bucate. Lucius şi Ceionius se-apropiară de daci şi, întinzând proviziile, îi poftiră la masă. Mâncau, strânşi toţi roată. Văzuţi din spate, cum se-nclinau de la mijloc, pentru a-ntinde mâna spre mâncare, într-o tăcere desăvârşită, cei treisprezece bărbaţi păreau adunaţi acolo pentru iniţierea într-un mister.

Dacul bănuit a şti latineşte rupsese-o brânduşă viorie şi-i răsucea cu trei degete lujerul scurt, privind când floarea, când soarele care peste puţin timp avea să apună.

Liniştea unui moment asemeni aceluia pe care-l trăia acum, când oameni de neamuri diferite n-aveau de-mpărţit altceva decât lumina unui asfinţit şi mireasma unei păduri era – pentru sufletul golit de patimi al lui Gnæus Pompeius Longinus – un rar privilegiu: ca un fâlfâit de aripă a sublimului.

*

La vreo trei ore după asfinţit, umblând mereu prin pădure, dăduseră piept în piept – se putea spune – cu o casă, atât era de bine ascunsă între copaci şi de neaşteptat durată-n locul acela. Răzoarele de flori şi-un rând de arbuşti – ca nişte imense globuri galbene – plantaţi în semicerc dinaintea intrării arătau că mâna omului îşi făcea întruna de lucru pe-acolo. Altminteri, obloanele-nchise cât şi lipsa oricăruia dintre zgomotele care dezvăluie că o casă respiră chiar atunci când locuitorii ei dorm te puteau face să crezi că ai nimerit într-un loc pe unde nu mai trecuse de nu se mai ştia când picior de om. Kikinis o luă înainte pe aleea pietruită ce ducea către intrarea locuinţei. La prag, îl rugă pe general să descalece şi să dea dispoziţie însoţitorilor lui să facă acelaşi lucru. Cât despre daci, toţi cei nouă descălecară şi ei; ducând dreapta la piept şi-nclinând capul, trecură prin faţa generalului, apoi încălecară din nou şi se depărtară. În semn de salut, Longinus întinse către ei dreapta, uşor înălţată, cu palma deschisă întoarsă în jos.

După ce pătrunseră-năuntru, Kikinis făcu o adâncă plecăciune-n faţa comandantului roman, îi ceru iertare dacă-l supărase cumva şi-l anunţă că misiunea lui de intermediar se-ncheiase. Arătându-i drumul printr-un gest, doi bărbaţi îl invitară pe omul care le trecuse pragul să-i urmeze. Alţi doi, plini de cuviinţă, îi opriră pe Lucius şi pe Ceionius, despărţindu-i de general, care-ntre-timp ajunsese-ntr-o-ncăpere dreptunghiulară, luminată cu torţe cu miros de răşină.

Cu faţa spre uşă, aşezaţi la o masă paralelă cu peretele opus intrării, se aflau douăzeci şi unu de bărbaţi, care se ridicară-n picioare la vederea generalului Romei. I se oferi loc la mijlocul aceleiaşi mese, dar de cealaltă parte, aşadar cu spatele la uşă. Longinus, în scaunul de lemn, se simţi mai degrabă ca un inculpat în faţa unui tribunal decât un *primus inter pares*. Bărbatul care şedea chiar în faţa lui, mărunţel şi pirpiriu că abia-i ajungeau mâinile pe tăblia de nuc, îl întrebă – într-o latină corectă şi fluentă, rostită însă cu tendinţă de-a comprima vocalele – cum călătorise şi cum i se păruse drumul. Longinus răspunse şi puse şi el, după cuviinţă, întrebări despre vreme, despre starea recoltei… O convorbire convenţională, ca atâtea altele pe lume, când oamenii n-au ce să-şi spună cu-adevărat sau când amână cu bună-ştiinţă momentul realei comunicări. Oaspetelui i se-adusese-un vas cu apă-nmiresmată, pentru spălat pe mâini, şi-un ştergar. «Mai urmează cununa de flori pe cap, şi cinăm între patricieni», se gândi Longinus: pricepuse că i se demonstra cunoaşterea purtărilor alese din lumea-bună romană. Patru fete, îmbujorate de căldura din bucătărie, aduseră fel de fel de bunătăţi şi le-nşirară-n faţa lui, care gustă din toate bucatele, spre cinstirea gazdelor, închină o cupă-n sănătatea lor, şi nu mai scoase niciun cuvânt, cum, de altfel, nu scotea nimeni. Era limpede că nu-i ardea nimănui de mâncat, de băut şi de petrecut. Longinus privi pe rând la fiecare dintre cele douăzeci şi unu de chipuri ce-i stăteau în faţă. Pe fiecare se desluşea încordarea-ngrijorării. Deşi Decebal îi fusese descris de mai multe căpetenii care-l trădaseră, Longinus nu reuşise să-l identifice. I se spusese că are şaua nasului strâmbată puţin spre stânga. Trei dintre bărbaţii din faţa sa aveau şaua nasului aidoma. Dacă nu-l punea la socoteală pe vorbitorul de latină, ceilalţi douăzeci de daci – presupunând că toţi erau daci – semănau destul de mult unul cu altul. Oricât de concentrate-ar fi fost gândurile mesenilor şi oricât de ne-nsemnat cheful lor de vorbă, tăcerea tuturor nu putea fi decât un consemn. Oricum s-ar fi purtat ei, generalul roman tot n-ar fi crezut că-l poftiseră fiindcă-i duceau dorul şi pentru că nu puteau mânca fără el. Tăcerea prelungită era chibzuită cu multă judecată: nimic nu-l nelinişteşte mai mult pe om decât nesiguranţa. Longinus observase de la-nceput că nimeni afară de omul pirpiriu nu rostise niciun cuvânt şi că tot ce vorbiseră ei doi nu fusese tradus:

prin urmare, cine trebuia să priceapă ce spunea romanul ştia latineşte, cât despre ceilalţi, ştiau-nu ştiau limba, probabil că părerea lor n-avea, în împrejurarea de faţă, greutate. Nemaiîndoindu-se că se lăsase prins într-o capcană, hotărî să nu-şi trădeze prin nimic neliniştea. Terminase de mult cu gustatul bucatelor, iar de cupă nu se mai atinsese din clipa-n care-nchinase. Îşi ţinea mâinile-ncrucişate la piept şi-şi plimba ochii de-a lungul frizei de piatră cu motive florale ce-mpodobea peretele din faţa lui: nici nu mai ţinea minte a câta oară-i număra frunzele, vrejurile-n volută, petalele florilor.

Dacă Decebal şi statul lui major aşteptau ca el să rupă tăcerea, atunci puteau s-aştepte mult şi bine. De-un singur lucru se temea Longinus: de tortură. Nu putea să uite durerile pe care i le pricinuiseră destul de numeroasele răni căpătate pe câmpurile de luptă. Îl trecu un fior la gândul unor chinuri administrate sistematic. «Doamne, ajută-mă să lupt cu ceea ce pot schimba, ajută-mă să-ndur ceea ce nu pot schimba şi dă-mi puterea să le pot deosebi pe una de cealaltă», îi adresă el un gând divinităţii – căreia nu-i atribuia nici chip, nici nume – o rugă, rostită cine-mai-ştia-unde întâia dată-n lume, auzită de el în copilărie, în casa bunicilor materni, din gura unei sclave bătrâne. Cugetând că-şi încredinţase fiinţa unei forţe mai presus de el şi de oricine, se linişti. Tăcea cuminte spre-a nu provoca destinul. Se uita mai departe la friza cu motive florale şi-i admira frumuseţea, minunându-se – a câta oară? – în faţa minţii omului, amestec straniu de abjecţie şi de sublim. Simţea cum îl dobora oboseala şi se temea să n-adoarmă cu ochii deschişi, cum i se mai întâmplase de câteva ori. Oamenii pe care-i privea şi care profitaseră de credulitatea lui nu-i stârneau niciun pic de ură: când cineva îşi apără ţara ameninţată, nu stă să-şi aleagă mijloacele. Mărunţelul de stat la care se uita înţelesese că romanul n-avea să rupă tăcerea, lucru firesc, de altfel – admitea şi el – deoarece *ei* îl chemaseră, deci *ei* aveau ceva să-i spună.

— Mărite general, Regele nostru vă-ntreabă ce ştiţi despre planurile împăratului în legătură cu noi.

Nimeni nu-i adresase vorbitorului de latină vreun cuvânt. Întrebarea Regelui îi fusese transmisă deci cu mult înainte de sosirea generalului.

— Nu sunt împuternicit să răspund unei asemenea întrebări.

— Ar fi mai bine să ne răspundeţi, totuşi.

Din descrierile căpeteniilor dace – multe-puţine care se-nchinaseră romanilor – Longinus recunoscu, în fine, în vorbitorul de latină, pe Bicilis, cel mai apropiat sfetnic al regelui Decebal. Bicilis formulase ameninţarea deferent, rostind-o cu glas persuasiv şi aproape rugător. Imprudenţa este adesea o trăsătură de caracter a oamenilor impulsivi, care se lasă mânaţi de prima pornire, şi mai arar a unora cu judecată slabă, aceştia trecând de multe ori peste momente grele, scăpând mai degrabă de ele, tocmai prin încetineala cu care iau o hotărâre. Cântărind repede toată desfăşurarea faptelor, pentru Longinus era limpede că dacii n-aveau nevoie de eventualele sale dezvăluiri, pe care, probabil, nici nu le luaseră-n calcul. Nu. Aveau nevoie de-un ostatic de oarecare importanţă. Ca să testeze. Ce? Viaţa-l învăţase pe generalul roman să nu-şi subestimeze niciodată adversarul. De-aceea se hotărî să le vorbească adversarilor prezenţi ca unor oameni în stare să-i înţeleagă poziţia. N-avea rost să se prefacă revoltat şi ofensat de-ndrăzneala lor, nici să-i ameninţe cu nemaipomenite repercusiuni ale necugetatei fapte de-a insulta Roma printr-un general al ei, deoarece toate astea i se păreau vorbe goale ce n-ar fi speriat pe nimeni, şi mai ales pe-aceşti oameni! Fără niciun dubiu, aflaseră la vârsta lor că – oricine-ar fi cel care piere – lumea nu se scufundă, şi că, deci, Roma, unde numai de generali nu se ducea lipsă, n-avea să-şi pornească iar legiunile peste daci – dacă avea s-o facă! – pentru a-l salva ori pentru a-l răzbuna pe Longinus. Se ridică în picioare şi, în timp ce le vorbi, se uită pe rând în ochii fiecăruia:

— Onorate gazde, oameni buni, aşa după cum domniile-voastre aveţi îndatoriri faţă de-ai dumneavoastră, drept care nu vă sfiiţi de la nimic, tot astfel şi eu am îndatoriri faţă de-ai mei, şi nu le pot încălca. Iscoade aveţi – şi-aţi avut totdeauna – în rândurile noastre. Ca să ştiţi ce gânduri are Imperatorul meu, nu m-aţi aşteptat pe mine.

Deşi credulitatea lui, cel puţin aparentă, nu pleda-n favoarea unei mari deşteptăciuni, dând cărţile pe faţă, Longinus le dovedea că nu era un prost: mai întâi, pentru că nu-i considera pe ei ca atare; apoi,

pentru că-i lăsa să vadă că le-nţelesese jocul. Capcana pe care i-o-ntinseseră pentru aşa-zise informaţii cu privire la intenţiile împăratului era doar un pretext (valabil) al unei partide mai complicate, cu miza mai mare.

— Şi totuşi, ar fi mai nimerit să ne spuneţi, îşi înnoise Bicilis abia deghizata ameninţare, păstrând acelaşi ton deferent ca şi la-nceput.

— Mai nimerit sau mai puţin nimerit, mai bine sau mai rău, n-am ce spune, răspunse generalul cu un glas neutru ca şi cel de pân-atunci, rămânând mai departe-n picioare spre-a da de-nţeles că, din punctul lui de vedere, convorbirea era încheiată; acesta fiind singurul semn prin care ţinea să amintească, indirect, că este cetăţean al celei mai mari puteri a lumii.

Bicilis vorbi în limba lui. Ceilalţi douăzeci rostiră toţi deodată un singur cuvânt: monosilabic. Nu putea fi decât «da» sau «nu». *«Pollice verso* ori…», se gândi Longinus – general în cea mai puternică armată a lumii – care, în acel moment, umilit de viaţă, se simţi un gladiator învins aşteptând verdictul publicului.

— În cazul acesta, veţi mai rămâne la noi, i se-adresă Bicilis, cu anume părere de rău în glas.

— În cazul acesta şi-n toate celelalte, răspunse cu-o brumă de ironie Longinus, pentru a le-arăta celor în stare să priceapă că nu se lăsase-nşelat de manevra lor.

— Însoţitorii domniei-voastre, generale, vă stau la dispoziţie. Ne puteţi transmite, în fiecare zi, orice dorinţă, prin câte un om al nostru.

Ca prin minune, de-a dreapta şi de-a stânga lui apărură cei doi bărbaţi care-l conduseseră la-nceput în încăpere.

— Dacă este îngăduit, aş vrea să ştiu cu cine-am avut onoarea să stau de vorbă, întrebă Longinus, făcând un gest semnificativ spre cei douăzeci şi unu de bărbaţi, care-acum se aflau cu toţii-n picioare.

— La Roma s-ar numit *concilium principis.*

*

Când se revăzură, Lucius şi Ceionius nu-l întrebară nimic. În ochii lui Lucius apăruse-o clipă-nvinuirea pe care Longinus n-o uitase niciodată, de-atunci, din ziua când scăpase de la înec. Cu gândul la-ntâmplarea de demult, îi anunţase că se puteau considera ostatici.

Întinzându-se-n pat, deşi mort de oboseală – stare pe care contaseră mult dacii pentru a-i forţa mâna – Longinus mai aruncă o privire asupra-ntâmplărilor acestei zile ce se-ncheia. Concluziile nu-l încurajau.

În succesiunea lor, întâmplările vieţii par a decurge una dintr-alta într-o ordine conformă unei judecăţi, ordine cu care, tocmai de-aceea, judecata s-a obişnuit. Dar atâtea-ntâmplări îşi contrazic evident cauza: atâtea au, deci, urmări care contrazic judecata. Pentru a exprima abaterea de la obişnuit şi de la previzibil, mai toate popoarele spun, într-un fel sau altul, în esenţă acelaşi lucru: «unde dai şi unde crapă!». Longinus văzuse că pe lume totul era cu putinţă: şi credibilul, şi incredibilul. Şansele ca el să scape din capcana-ntinsă de regele dac, ba cu faţă curată încă, erau de vreo cincizeci la sută, presimţirile însă, a căror sorginte n-o cunoaşte nimeni, trezindu-se uneori dintr-un somn adânc, purtător al cine-ştie câtor vestigii şi-al câtor proiecţii în viitor, presimţirile îi spuneau lui Gnæus Pompeius Longinus că n-avea să mai vadă niciodată Roma.

*

Ca şi când vremea şi-ar fi dat mâna cu dacii spre-a-i mări generalului sentimentul de-apăsare, a doua zi plouase de dimineaţa până târziu noaptea, ploaie mohorâtă şi duşmănoasă, ca de toamnă. Chiar de la prima oră a zilei aceleia ploioase, Kikinis, intermediarul, se-nfăţişă pentru a afla dorinţele «înaltului oaspete». Iar pentru a le-ndeplini, în privinţa mâncării, a curăţeniei, a spălatului rufelor – cu alte cuvinte,

a tuturor treburilor gospodăreşti – se-nfăţişă una dintre fetele care, în cea dintâi seară, se-ngrijiseră de masa la care nimănui nu-i arsese de mâncare. Luându-i mai bine seama, Longinus îşi aminti c-o mai văzuse. Înaltă şi subţire, de parc-ar fi fost alcătuită din înmănuncherea unor lujere necoapte, tânăra făptură avea un aer straniu ce stârnea curiozitatea. Ţinea tot timpul ochii plecaţi. Două perdele de gene dese, castanii, în contrast cu sprâncenele blonde şi cu faţa albă, păstrau pururi o umbră aşternută peste pleoapele de jos. «Fără privire. Ca statuile», se gândi romanul.

— Spune-i, te rog, să vină mai aproape şi mai în lumină, i se-adresă el lui Kikinis.

Aşa cum umbla cu ochii-n jos, te ducea cu gândul la vietăţile care, lipsite de vedere sau cu vederea slabă, orientându-se numai după auz, se mişcă totuşi cu siguranţă, ca şi văzătoarele.

— Spune-i că *o rog* să ridice pleoapele, adăugă, întorcându-se din nou spre traducător.

După ce-ascultă în limba ei rugămintea generalului, fata, pe chipul căreia se citi nehotărârea, ca şi când atunci s-ar fi trezit din somn, clipi de câteva ori până ce privirea ei albastră, sfioasă şi grea de resemnare, să-ntâlnească ochii lui Longinus. Generalul simţi cum i se deschid, în adâncul fiinţei, coardele prea întinse de ultimele-ntâmplări ca şi de-ntreaga lui viaţă, ale cărei intemperii îi secătuiseră trupul şi-i aspriseră sufletul. Valul de căldură care-i trecu prin inimă era la fel de neaşteptat ca un mugure pe-o ramură uscată.

— Câţi ani ai? o-ntrebă într-un târziu, adresându-i-se direct, ca şi cum ridicarea pleoapelor ar fi şters deosebirea dintre latină şi limba pe care-o vorbea fata.

Kikinis tălmăci întrebarea.

— Nu ştiu. Am rămas de mică fără părinţi, din războaie, răspunse ea, uitându-i-se generalului în ochi.

— Cum te cheamă?

— Cum te cheamă? repetă Kikinis.

— Asta.

— Asta, îţi mulţumim că munceşti pentru noi şi ne pare nespus de rău că nu te putem răsplăti. Dacă ai nevoie de-ajutorul nostru, cere-l. Suntem trei bărbaţi, rosti Longinus, arătându-i cu dreapta pe Lucius şi pe Ceionius.

După ce fata se duse la treburile ei şi după ce Kikinis, cu-o adâncă plecăciune-orientală, îşi luă cuvenitul rămas-bun, generalul li se-adresă celor doi, însoţitorilor săi:

— Să nu v-atingeţi cumva de fata asta!

Lucius, de vârsta fostului stăpân, socotea că-i cam trecuse vremea să se-atingă de fete care-ar fi putut să-i fie nepoate; îi trecuse vremea şi nici inima nu-i mai dădea brânci, lucru pe care Longinus nu se putea să nu-l fi băgat de seamă. Prin urmare, pricepu că pluralul folosit era un fel mai ocolit de-a-i atrage aghiotantului său Ceionius atenţia asupra purtării pe care se cuvenea s-o aibă faţă de străină.

*

Trecuse de nonele lui iunie[5], aşadar se-mplineau aproape patruzeci de zile de când Longinus se afla-n captivitate, în ceea ce se putea numi libertate supravegheată, adică dreptul generalului roman şi-al însoţitorilor lui de-a se plimba prin pădure, de-a merge la vânătoare şi de-a vedea pe oricine-ar fi dorit din «consiliul principelui» dac. În preumblările pe cărările codrului, pe jos ori călare, generalul era-ntovărăşit doar de-o persoană din partea dacilor, mereu alta, cât şi de nelipsitul Kikinis, ca element fix. Longinus înţelesese cât de bine era organizată supravegherea lui de vreme ce nu-şi văzuse niciodată supraveghetorii: prin capacitatea lor de-a sta nemişcaţi, aceştia se confundau cu pietrele, cu arborii; zgomotele pe care, ca orice fiinţă, n-aveau, la un moment dat, cum le evita, erau identice, probabil, celor ale vietăţilor sălbatice, iar semnalele sonore – aidoma chemărilor aceloraşi vieţuitoare. Deşi, de gândurile pe care şi le făcea şi de-nvinuirile pe care şi le-aducea, generalului îi venea tot mai des să se dea cu capul de ziduri, îşi impusese, cumpătat, să nu cheme pe nimeni din «consiliul principelui» şi nici

măcar lui Kikinis, umbra lui, să nu-i pună vreo-ntrebare cu privire la intenţiile dacilor. Dacă trebuia să piară – şi ghidul îl bântuia mereu – măcar avea să piară cu demnitate faţă de sine, faţă de Roma, faţă de-aceşti inamici ai imperiului, care, în disperarea lor, încercau marea cu degetul. Longinus considera că orice semn de enervare pe care l-ar fi dat i-ar fi scăzut în faţa dacilor prestigiul. Socotea de datoria lui să-şi asume ispăşirea culpei de vanitate, fiindcă, sincer cu sine, trebuia să-şi recunoască păcatul: în capcana regelui barbar nu căzuse din credulitate, nici din slăbiciune de minte. În urmă cu-aproape patruzeci de ani, din aceeaşi vanitate, era să-şi piardă viaţa-ntr-un vârtej de apă: vanitatea de-a nu se face de râs strigând după ajutor. Sclavii de-atunci, băieţandrii cam de-o vârstă cu el, de câte ori îl întâlneau, în zilele ce urmaseră nefericitei întâmplări, îşi fereau privirile de-a lui. O dată, pândindu-l pe Lucius când nu erau decât ei doi, îl întrebase de ce se-nstrăinaseră de el tinerii sclavi. După-ndelungi ezitări, cu ochii-n pământ, Lucius îşi luase inima-n dinţi şi-i răspunsese: «Te-ai gândit, măcar o clipă, stăpâne, la ce ne-ar fi făcut Stăpânul dacă te-ai fi înecat?…». Şi bietul Lucius căzuse-n genunchi şi se izbise cu fruntea de pardoseală, zguduit de plâns, dând astfel, cu-ntârziere, glas groazei prin care trecuse. Pe vremea lui Augustus, un patrician aruncase-un sclav de viu în heleşteul cu murene pentru vina de-a fi spart un vas din cristal de stâncă. De la un om excesiv la bine şi la rău, cum era Longinus-senior, te puteai aştepta la orice.

După treizeci şi şase de ani, Longinus punea din nou în primejdie viaţa lui Lucius.

Pentru moment, buba cocea mocnit. Clipa când avea să spargă nu putea fi prea departe. În măsura-n care Traianus urma să se ţină de planul iniţial privitor la noua campanie contra dacilor, armatele romane aveau să atace-n curând Sarmizegetusa.

*

În casa albă de piatră din pădure – de astă dată, fără spectacolul vreunui ospăţ – se-ntruni din nou «consiliul principelui».

Gazdele nu se mai simţeau nicidecum datoare să se prefacă.

În schimbul generalului Longinus, Decebal îi cerea împăratului roman înapoierea teritoriilor cucerite în 855 u. c., încheierea unei noi păci – avantajoase pentru daci – prin urmare, întoarcerea la pacea lui Domiţian. Dacă zisa cerere a dacilor n-ar fi fost doar un mijloc de-ncurcare a iţelor, de-amânare şi de punere-n derută a duşmanului, atunci s-ar fi dovedit a fi de-o înduioşătoare naivitate copilărească. Numai că Longinus cunoştea inamicii Romei, de la Eufrat până la Rhin, şi-nvăţase – de-a lungul vieţii lui de soldat – că isteţimea omului, asemeni cu-aceea a oricărei vieţuitoare, se-ascute pe măsura primejdiei ce-l ameninţă.

Se uită, privindu-i pe-ndelete, la cei douăzeci şi unu de bărbaţi ce-i stăteau dinainte, nemişcaţi în hainele lor albe, curate şi cuviincioase ca-ntotdeauna, mereu magnifice prin simplitate – a ţesăturii şi-a croielii – haine pe care-acum înfloreau, subliniind-o, podoabe solitare: fie o pafta scumpă, tăiată-ntr-o gemmă cu însemnele neamului şi-ale rangului; fie un bumb de chihlimbar conservând în transparenţă o elitră ori un crâmpei de frunză ruginie; fie o torsadă subţire de fir, bătută cu safire; fie un nestemat din cleştar cu intarsii de metal rar; fie o alisadă cu verigi de fildeş de care se legăna un agat negru; fie un giuvaer de filigran cuibărind în reţeaua sârmei preţioase un bob de mărgăritar persic; fie o fibulă de os lustruit şi cizelat, încrustat cu ţinte de oricalc; fie un lanţ din za de argint, petrecut prin câte o cheotoare; fie o cataramă de aur ciocănit, înfăţişând un hipocamp sau un dracon cu ochi de rubin. Erau impenetrabili ca nişte zeităţi împietrite la bucuriile şi la suferinţele pământenilor.

Le-ascultă epistola către imperatorul romanilor, semn al ascuţitei lor inteligenţe, crescută-n faţa pericolului, epistolă echivalentă cu verdictul de condamnare a captivului la supliciul capital, le luă fiecăruia-n parte seama şi pricepu că nu putea să urască pe niciunul. Epistola nu spunea care-aveau să fie măsurile ce urmau a fi luate-n privinţa lui Longinus, în cazul în care suveranul roman ar fi respins

propunerile dacilor. Nu era necesar, deoarece lucrurile se-nţelegeau şi fără «codiciluri». Longinus se-ntreba dacă împăratul ar fi acceptat schimbul propus de daci pentru a-şi salva propriul fiu, presupunând că ar fi avut unul. Înclina să creadă că n-ar fi căzut la-nvoială. Printr-o asemenea dezicere de-o întreagă concepţie, Traian s-ar fi discreditat – în primul rând, în faţa Romei, apoi, desigur, şi în faţa dacilor – şi, oricum, n-ar fi făcut altceva decât să prelungească o viaţă, dar nu să-i şi asigure nemurirea. «Consiliul principelui», întrunit mai ales pentru ca Longinus să poată vedea cât preţ puneau dacii pe capul său – de fapt un joc de-a păcăleala, deoarece ei ar fi pretins acelaşi lucru în schimbul oricărui general captiv – mai era şi-un mijloc de-a-l umili pe oşteanul roman, care n-avea decât să aştepte mult şi bine eliberarea. În faţa noii situaţii, de astă dată clară, Longinus, din pură curiozitate şi fără a lega nicio speranţă de răspuns, îşi puse-ntrebarea cât anume se cuvenea să-şi îngăduie a-l aştepta de la Roma. Când se dezmetici după lovitura care, deşi prevăzută, îl ameţise în primul moment, gândul i se-ndreptă către Lucius şi către Ceionius: cum şi ce să facă spre-a le scăpa viaţa? Pentru ca împăratul roman să fie convins că generalul îi era sănătos, dacii îl rugau – un fel de-a spune! – pe nobilul oaspete să-i scrie după voie principelui său, în josul epistolei lor, şi să pună şi data sub cele scrise *manu propria.*

«Doamne,

Înălţimea-voastră n-are a-şi face, în ceea ce mă priveşte, griji. Sper ca lucrurile să capete o întorsătură care să ne evite prejudicii. Sunt adânc întristat pentru supărarea pe care o aduc înălţimii-voastre. Dar, deoarece *omnes una manet nox,* cum spunea poetul, mă veţi ierta, poate.

Îndrăznesc a-i recomanda bunăvoinţei voastre pe libertul meu Lucius, precum şi pe centurionul Sophronios Celer Ceionius, ambii devotaţi mie însoţitori.

Fiţi mai fericit decât Augustus şi fie-vă mai lungă decât a lui viaţa.

A. D. VII. EID. IVN. DCCCLIX. AVC.{6}

Gnæus Pompeius Longinus».

Cu toate că nu se proclamase oficial *dominus,* Traian «admitea» să i te-adresezi cu-acest apelativ. În adaosul propriu la epistola dacilor, Longinus se străduise a fi cât mai ambiguu: versul lui Horatius putea sugera împăratului cam unde bătea gândul generalului, care, cu toată gravitatea situaţiei în care se afla, nu se putuse opri să nu-i întindă nevinovata cursă. «Dacă n-are să ştie din cine e versul, să-l întrebe-acum pe Hadrianus, care-i cu el în campanie, sau să li se-adreseze mai târziu, după ce termină cu dacii, lui Plinius ori lui Tacitus, lui Nigrinus ori Plotinei, la alegere. Tare mi-ar plăcea să fiu de faţă când, cu aerul lui sever, posac şi greoi, ar lua-o pe ocolite, cam de pe vremea Titanilor, ca s-ajungă la versul ăsta. Fiindcă până nu va afla al cui este n-are să aibă linişte!». Nimeni nu-i cerea unui soldat să ştie poeţii pe dinafară. Dar acestui soldat, stăpân al lumii de la Eufrat la Atlantic, îi venea greu să accepte că nu putea stăpâni totul, deşi nici unei minţi nu-i îngăduie timpul (şi timpurile) să ajungă a fi atotcuprinzătoare.

Resemnându-se-n faţa sorţii care, în acea zi, alegându-şi-i drept mesageri pe cei douăzeci şi unu de sfetnici ai regelui Decebal, îi pecetluise viaţa, Longinus cugeta că n-are să-i mai fie hărăzit a cunoaşte niciodată răspunsul lui Traianus la epistola dacilor. «În timp ce el poate-afla-ntr-o-clipă cine-i autorul acestui vers – pe care, poate, cineva are să-l mai citească şi după ce pe aţa vremii au să se-nşire cine-ştie câţi imperatori ai Romei şi câţi generali, pân-are să li se-ncheie tuturor şirul – eu n-am să ştiu niciodată cât preţ punea pe mine fostul meu camarad de arme ajuns împărat al Romei şi-al romanilor…». Să se-nvoiască la schimbul cerut de adversarul dac ar fi-nsemnat o sfidare a bunului-simţ. Să-l înşele pe inamic, prefăcându-se că-i acceptă propunerea şi că se retrage, ar fi fost cu totul utopic din punct de vedere strategic: foarte costisitor ca bani, ca timp, ca istovire de oameni; şi-apoi, Traian juca întotdeauna cinstit! Pentru daci, viaţa lui Longinus însemna cât de cât ceva doar atâta timp cât puteau obţine, în schimbul ei, barem o amânare: altminteri nu preţuia nici măcar cât o ceapă degerată. Traian avea desigur

să trimită un răspuns ambiguu… Nu se cădea să le spună dacilor: «Faceţi ce vreţi cu Longinus, nu ducem lipsă de generali!». Răspunsul urma să-l ticluiască probabil Hadrian, care, dacă voia, putea vorbi ore-n şir fără să spună absolut nimic; şi, tot aşa de bine, să spună mai mult decât o epopee într-o singură frază. Iar dacii, ştiind că târguiala pentru pielea generalului n-avea să ţină o eternitate, nu era să-i aştepte pe romani în eventualitatea că ar porni să-şi elibereze ostaticul. Presupunând că dacii l-ar fi aşezat pe Longinus într-un car cu flori şi l-ar fi înapoiat Romei împreună cu salutul respectuos al Regelui lor, Traianus nu i-ar fi făcut o primire călduroasă, cu-atât mai puţin una apoteotică, militarului din cauza căruia s-ar fi pierdut, dacă nu multe altele, măcar un timp preţios. Iar ostaşul culpabil recunoştea că Traianus ar fi avut dreptate.

Pân-atunci, Longinus nu fusese pus în situaţia de-a-şi închipui cât de greu se desparte omul de viaţă şi mai ales din proprie voinţă. Istoria Romei, istoria ei cea mare, cea ştiută de oricine voia s-o cunoască, precum şi mica istorie, cea a întâmplărilor mărunte, ştiută doar în cercuri restrânse, istoriile Romei deci, erau pline de istorii şi de istorioare cu oameni care, aflaţi în faţa sorţii potrivnice, ştiuseră să-şi încheie cu demnitate viaţa. Brutus, între alţii, Antonius… Plinius nepotul, cum îi spunea Longinus, istorisea cum, pe vremea lui Claudius, o matroană, pe nume Arria, vrând să pună capăt suferinţei de-a-şi fi pierdut fiul şi celei de-a-şi fi văzut soţul bolnav de-o boală fără leac, hotărăşte să-şi ia zilele şi, ca să-şi convingă bărbatul să-ncheie şi el cu-o viaţă care nu mai însemna decât restrişte şi chin, îşi înfige-un pumnal în inimă, apoi şi-l trage din rană şi, întinzându-i-l bărbatului, rosteşte: «Nu doare, Petus, nu-ţi fie teamă!». Poate că Petus o crezuse. Longinus însă, care cunoştea durerea, arsura lamei în carne, nu se putea gândi fără un fior de teamă la un asemenea sfârşit. Cucuta, buruiana care creştea mai peste tot şi pe care, cu toate cele trei soiuri ale ei, o cunoştea prea bine, omora, fără-ndoială, dar cât de chinuitor, asta nu mai ştia, fiindcă nu văzuse pe nimeni murind de cucută. Dacă otrava pe care-o dădeau grecii-n vechime condamnaţilor ar fi fost cucută şi-ar fi omorât, cum relata Platon moartea lui Socrate – înghiţeai licoarea-nveninată, apoi un timp te plimbai, până ce simţeai o greutate-n picioare, te-ntindeai numaidecât culcându-te, iar când răceala, pornind de la picioare, îţi cuprindea tot trupul, erai plecat din lumea celor vii – dac-aşa ar fi stat lucrurile, atunci Longinus ar fi ascuns nişte lujere de cucută-ntre florile sălbatice pe care le-aduna punându-i-le Astei în braţe, de câte ori ieşea să cutreiere ca să-şi bucure sufletul de frumuseţea şi de mireasma pădurii ce-i înconjura captivitatea, consolându-i-o. Să-şi fi tăiat vinele cufundat în baia plină cu apă caldă ar fi fost o moarte conformă tradiţiei romane: moartea romanului căzut în dizgraţie. Ce dizgraţie poate s-o-ntreacă pe cea a sorţii?! Dar cum să-i lase fetei ăsteia mute, cu mers ca o adiere printr-un lan, fetei a cărei prezenţă-n viaţa lui fără prea mari bucurii era un dar al cerului şi-o ultimă legătură luminoasă cu pământul, cum să-i lase-o asemenea amintire? Cine-avea să şteargă pardoseala de apa amestecată cu sânge? Ea. Nu era cu putinţă să i-o lase. Pentru Longinus, decenţa era suprema dovadă a bunului-simţ. Să se spânzure. Tot ea l-ar fi văzut prima. Longinus văzuse, între Rhin şi Eufrat, destui spânzuraţi. Nici asta nu era o privelişte pentru o fiinţă pe care voiai s-o cruţi şi faţă de care voiai să-ţi păstrezi obrazul nepătat. Nu-i rămânea decât otrava.

Toate vinile pe care Longinus nu contenea să şi le recunoască, enumerându-şi-le de dimineaţa până seara, toate nu-nsemnau nimic faţă de învinuirea majoră pe care şi-o aducea: aceea de-a nu-şi fi luat otravă cu el. N-ar fi avut decât să-i şoptească un cuvânt lui Olympios, medicul trupelor, un om închis şi sfios, mare meşter în meseria lui şi cu ştiinţă de tot ce mişca pe lume. Şi dacă făcuse-o greşeală, de ce trebuise oare să şi stăruie-n această greşeală? Cum de nu se gândise, în aproape două luni de când era captiv, deşi de la-nceput ştia că era condamnat, cum de nu se gândise la-ncheierea cea mai onorabilă şi mai estetică, dacă-şi punea probleme atât de subtile ca imaginea pe care-avea s-o lase posterităţii? Posterităţii! Cine-ştie-ce analist dintr-aceia care, neavând imaginaţie, nu făcea risipă de ea în interpretarea faptelor, ci se mulţumea să le consemneze doar, adeseori mult mai târziu decât se petrecuseră – deci, din povestite, şi, deci, trecute prin multe rânduri de urechi, unele mai atente, altele mai puţin – cine-ştie-ce astfel de analist avea poate să menţioneze şi numele lui, al lui Longinus, în vreo

frază fără prea mari preocupări de stil, cum găseai mai întotdeauna prin anale, frază-n care unei avalanşe de predicate cu greu îi atribuiai sau mai repede-i bănuiai un subiect. Posteritatea era ceva atât de nesigur şi-atâta minţea de multe ori… Nici prezentul, nici posteritatea nu considerau o problemă de căpetenie respectarea adevărului. Istoriei mereu i se dădea cu purpură pe buze şi-n obraji, mereu i se-aureau pleoapele…

De posteritate îi păsa lui Longinus în mod abstract, ca oricărui om crescut în anumite canoane. Posteritatea lui imediată era, în primul rând, Asta; apoi erau Lucius, Ceionius şi Kikinis. Părerea lor nu-i era indiferentă. Dacă nu s-ar fi temut că le trezeşte bănuieli dacilor, i-ar fi rugat să-l învoiască a-şi trimite misiva prin Lucius şi prin Ceionius; ori măcar printr-unul din ei, Lucius de preferinţă, fiindcă faţă de-acesta vina lui era mai mare şi mai veche. Când se căsătorise cu Augustina, soţiei sale şi lui, bunica paternă a lui Longinus le dăruise două inele identice: două smaralde – ajunse-n familia Longinilor în primul an al domniei lui Augustus – montate-ntr-o ramă torsadată de aur roşu. În cei dintâi ani ai căsătoriei, când mergeau la circ, Longinus şi Augustina îşi scoteau inelele şi se uitau prin ele, prin nestemate, cum auziseră că făcea Nero, care-avusese vederea scurtă. Prin smarald vedeau totul – deşi micşorat – mult mai clar. Se concentrau atât de mult asupra acelei imagini, încât nici nu mai auzeau vuietul din jur, de fiecare dată având impresia că păşeau pe-un tărâm straniu-n care un spirit misterios transforma toate proporţiile lumii cunoscute. Erupţia Vezuviului, incendiul Romei şi ciuma, toate catastrofe survenite una după alta în timpul domniei lui Titus, tulburaseră veselia şi chiar sufletul tinerei Augustina, în vârstă, pe-atunci, de nici douăzeci de ani. În rândul celor înclinaţi spre credinţele-orientale ce gravitau în jurul ideii de ispăşire şi-a celei de mântuire se răspândise zvonul că şirul de restrişti abătute asupra Peninsulei nu era decât semnul de netăgăduit că divinitatea-i avertiza pe oameni că umpluseră paharul nelegiuirii. Ca urmare a acestei crize de conştiinţă – stare firească-n faţa nenorocirii consecvente ce pusese multă lume pe gânduri – Augustina, în mare taină, pentru a nu pricinui vreo neplăcere familiei sale şi, mai ales, lui Longinus, promiţându-şi să nu devină o practicantă, Augustina trecuse, în adâncul sufletului ei, la credinţa creştină. Această aplecare mistică-i fusese-ntărită şi de faptul că nu ţinea sarcinile. Cu timpul – trecuse la asceză. Căci dumnezeul noii credinţe (pe care cei de prin părţile lui îl numeau Joshua; alţii, latinizându-i numele – Iesus ori Iisus; mulţi – Chrestos ori Cristos – după greci), dumnezeul acesta ar fi spus: «Luptaţi împotriva cărnii şi dispreţuiţi-o, nedând niciodată frâu liber poftei. Întăriţi-vă sufletele prin credinţă şi prin cunoaştere!». Învăţătura asta îi fusese şoptită de unul dintre sclavii ei, un egiptean, închinător şi el la dumnezeul din Iudeea. Augustina ajunsese-atât de slabă, încât te mirai că n-o sufla vântul şi că încă mai mergea în loc să zboare. În ultimii ani de viaţă îşi eliberase toţi sclavii, iar celor ce n-o părăsiseră le-mpărţise proprietatea dotală, neţinând seama de protestele lui frate-său, Gaius. Când îl văzuse ultima oară pe Longinus, Augustina îi dăduse-napoi inelul cu smarald; socotindu-şi încheiate legăturile cu lumea şi dezlegându-şi bărbatul de căsătoria-n care ea nu fusese-n stare să-i aducă nicio bucurie. Îi înapoia simbolul unirii lor. Protestele lui Longinus, care-o socotise o soţie-model, cum şi era, nu folosiseră la nimic. Existau, probabil, oameni care simţeau cum li se depărtează sufletul de trup. La două luni după asta, într-un apus, Augustina se stinsese, plânsă de liberţii ei, care, potrivit cu ultima sa voie, o-nmormântaseră fără podoabe, de-a dreptul în pământ, la capătul unei livezi de cireşi, orgoliul ei şi-al întregii familii, «cireşi din cireşii lui Lucullus»… «Lucius Licinius», nu uita niciodată s-adauge, spre a nu-l nedreptăţi pe vestitul general gurmet prin vreo confuzie cu fratele său. Când alesese livada ca loc statornic al său pe pământ, se gândise oare că ei doi acolo se cunoscuseră, la o petrecere sub cireşii-nfloriţi, când ea avea cincisprezece ani, iar el aproape douăzeci şi trei?

Longinus o evoca pe Augustina fără durere, cu sufletul uşor. De când era captiv, singurele clipe de seninătate erau cele-n care se gândea la Augustina şi cele-n care urmărea mişcările potolite-ale Astei, armonioase şi mereu aceleaşi, ca făcând parte din imuabila alcătuire-a lumii. Fata venea din zori şi se-aşeza pe scara de piatră. Nu intra până ce nu se deschideau obloanele, semn că toţi cei dinăuntru se

treziseră. Nici în jurul casei nu trebăluia, nu cumva să le strice somnul. Stătea pe scară şi-l purica pe Lupei, un căţel ciobănesc fără coadă, găsit când nu făcuse încă ochi. În aproape două luni, de când îl ştia Longinus, Lupei părăsise iia Astei: acum, fata-l purta într-o traistă atârnată pe umăr. Lupei nu mai sugea lapte din băşica de peşte. Acum, limpăia cu nădejde şi cu spor mâncare din strachină. Fata-l scotea din traistă, îl întorcea cu burta-n sus şi-i omora puricii-ntre unghii. Cum izbutise ea să-l facă pe căţel să nu scoată niciun sunet, la fel ca dânsa, nimeni n-ar fi putut spune. După ce-l purica, îl lăsa jos. Căţelul făcea o scurtă incursiune pe la răzoarele cu micşunele şi cu garofiţe, pe la arbuştii-ale căror flori galbene se ofiliseră şi căzuseră, apoi se-aşeza la picioarele Astei. Când se deschideau obloanele, ea se spăla pe mâini cu apă dintr-o cofă pusă-n dreapta scării. Freca în palme o buruiană care făcea puţină spumă şi-avea un miros plăcut. Îşi usca mâinile cu un ştergar şi intra să deretice prin casă, Lupei rămânând afară. Din când în când, Asta ieşea să-l vadă. Adeseori, când era singur, căţelul ofta adânc: de dorul stăpânei.

Într-o zi, Longinus urmărise fiecare pas, fiecare mişcare-a fetei. Se gândea că viaţa lui, dacă n-ar fi fost general roman, s-ar fi putut desfăşura departe de războaie şi de inamici care trebuiau învinşi. O viaţă-n care s-ar fi uitat la cer, după semnele de schimbare-a vremii, la pământ, după semnele fertilităţii, la misterioasele-alcătuiri ale firii, urmărind din privire-o fiinţă cu care să fi comunicat prin esenţa căutăturii şi-a gestului, cum se-ntâmpla cu Asta. La-nceput, fata umbla numai cu ochii-n pământ. Ca s-o facă să-l privească, Longinus i se-aşeza-n faţă şi-o striga. Ea ridica-ncet pleoapele, ca pe nişte obloane grele, şi-n cursul acestei anevoioase mişcări în sus, îl descoperea pe general treptat, începând cu vârful încălţărilor, îl vedea şi-l îmbina bucată cu bucată, clădindu-l parcă, până dădea de ochii lui căprui, care-o priveau cu zâmbet. O-nduplecase prin semne, după multe codeli, să rostească numele lui. Îl pronunţase corect, fără nicio poticneală. Vocea joasă şi gravă a fetei părea că vine din alt trup decât din corpul ei subţiratic. Văzând cum Longinus nu-şi lua ochii ore-n şir de la fată, Kikinis îndrăznise, cu ocolişuri, să-l întrebe dacă i se făcuse dor de trup de femeie. «Ştiu la ce te gândeşti, Kikinis. Pentru mine, Asta, fata asta, e ca o rază ultimă de soare înaintea ploilor mohorâte-ale toamnei. Îmi bucur, privind-o, sufletul. Trupul meu e bătrân pentru ea… Dar şi sufletul. Mai ales el. La o vârstă, omul trebui' să-nveţe să se bucure-ntre frontierele decenţei…». Kikinis pricepuse că generalul îşi impunea o atitudine şi nicidecum că ar fi depus armele bărbăţiei. Din partea unui om în a cărui viaţă frontierele-avuseseră o importanţă capitală, ultima frază, rostită cu melancolică ironie, suna ca definirea unui principiu politic aplicat propriei persoane. Se uitase la roman cu zâmbetul resemnat al omului care se vede părtaş la o pagubă inevitabilă: era cam de-aceeaşi vârstă cu generalul imperial.

Ameţit de năvala gândurilor, Longinus se hotărî să-şi împartă neliniştea cu Lucius. Îşi luă inima-n dinţi şi-i destăinui pe nerăsuflate planul lui de-a-şi pune capăt zilelor, neuitând să-i spună că nu-şi putea ierta eroarea de-a nu fi apelat la Olympios. Lucius se albise la faţă.

— Singura speranţă e cucuta. Ştii tu ceva mai bun, Lucius? Ori ai vreo idee?

— Stăpâne, să mai stăm, să ne mai gândim!

— Eu vreau să-i rog pe daci să te trimită pe tine cu mesajul către împărat. Pe tine şi pe Ceionius.

— Asta le-ar trezi bănuieli, stăpâne. Nu-i ruga nimic!

— Ai dreptate. Dar nu mi-ai spus nimic despre…

— Stăpâne, să nu ne grăbim. De ce să n-aştepţi răspunsul Împăratului? Poate că ajunge la o-nţelegere cu barbarii…

Vocea lui Lucius sunase moale şi neconvingător: era limpede că nici el nu credea ce spune.

— Lucius – Longinus îl privise cu o mustrare blândă – Împăratul nu mi-ar ierta-o niciodată!

Nu vru să-i spună libertului ceea ce Lucius ştia şi singur: că Traian nu l-ar fi răscumpărat, poate, nici la un «preţ» mai mic decât cel exorbitant pe care-l cereau dacii.

Nu mai schimbară toată ziua niciun cuvânt. Către miezul nopţii, Lucius ieşi tiptil din camera lui, stătu nemişcat în faţa uşii lui Ceionius până ce-l auzi sforăind, apoi, în vârful picioarelor, intră, fără să bată la uşă, în odaia generalului. Longinus stătea întins pe spate, cu mâinile sub cap, cu ochii-ndreptaţi spre luna

care se vedea prin fereastra deschisă. Se ridică brusc în capul oaselor. Lucius îşi făcu peste buze un semn, a tăcere. Se lăsă-n genunchi în faţa stăpânului, deschise de câteva ori gura, dar nu ieşi niciun sunet. Longinus dădea întrebător din cap. Libertul tremura ca lovit de friguri. Din mâna lui stângă strecură în dreapta celuilalt, care stătea desfăcută ca pentru salut, o bilă cam cât un flacon de parfum, şi-i închise degetele peste ea. O clipă, lui Longinus i se opri răsuflarea, mâinile i se răciră. Simţi cum îi cade falca de jos. Se uită întrebător la fostul său sclav. Acesta-nchise pleoapele. Rămaseră-aşa, ca-mpietriţi. Umbra morţii le trecuse prin suflet.

— Iartă-mă, Lucius, pentru atunci, pentru acum, pentru toată viaţa!

— Stăpâne, ţi-am dat semnul iertării, îngăimă Lucius cu glasul sugrumat.

Longinus se ridică în picioare şi-l ridică şi pe Lucius. Se uită lung în ochii lui. Apoi îl strânse pe libert la piept.

— Stăpâne, e de la Locusta. O nepoată de-a ei mi-a dat-o. Se toarnă-n atâta lichid – şi sugeră cu mâna cantitatea – şi se dă peste cap.

Tăcu nehotărât. Îşi căuta cuvintele cu care să spună esenţialul.

— E fulgerător! Şi n-are gust…

Longinus ascunse mica sferă cu otravă sub pernă, îşi scoase inelul de smarald din deget şi-l puse pe mâna lui Lucius.

— Noapte bună, Lucius. Acum să-ncercăm să dormim…

Lucius nu se mişca din loc.

— Nu-ţi fie teamă, nu. Mai aşteptăm. Pentru ceva fulgerător şi fără gust, mai e timp.

După ce Lucius ieşi, Longinus trase bila de subt pernă. Se uită la ea, o mută dintr-o mână-ntr-alta. Până la urmă, cu mare grijă, îi trase căpăcelul. Dedesubt se afla un dop minuscul de sticlă. Se-apropie de fereastră, unde luna lumina mai puternic. I se păru că desluşeşte granule incolore: «Dacă şi-or fi pierdut puterea?!». Locusta murise-n urmă cu treizeci şi mai bine de ani. Galba apucase, în scurta lui domnie, s-o condamne la moarte. Într-o frunză, luată din braţul de flori sălbatice împodobind un colţ al încăperii, Longinus înfăşură un grăunte de otravă. A doua zi, plimbându-se-n jurul casei, scutură o frunză în locul unde Asta obişnuia s-arunce firimiturile de la masă vrăbiilor şi porumbeilor sălbatici care veneau să le ciugulească. Şi-şi făcu de lucru pe lângă arbuştii aceia ca nişte globuri, frângând câte-o uscătură, smulgând câte-o buruiană din răzoarele de flori. Cu coada ochiului privea păsările-adunate la firimituri; când terminară tot, îşi luară zborul. O singură vrabie rămase locului. Longinus simţi o sudoare pe şira spinării. Se-apropie fără grabă, ridică vrabia şi o ascunse-n sân. După un timp, o aruncă-n latrină şi-l asigură pe Lucius că otrava era «bună».

Lucius fu ales să ducă, împreună cu doi daci, mesajul. Avusese dreptate când îl îndemnase pe general să nu-i roage nimic pe daci.

— Stăpâne, mâine sunt în castru!

— Atunci, poimâine…

— Da.

Îşi luară bun-rămas de faţă cu ceilalţi, fără efuziuni. «Prin urmare, în cursul nopţii de mâine», îşi spuse Longinus în gând.

Înainte de asfinţit, Asta bătu la uşă. Ţinea pe braţul stâng un teanc de rufe ale generalului, spălate şi netezite. Se-nclină şi se-apropie de raftul unde le era locul. Se-nclină din nou, semn că se pregătea de plecare.

— Asta, o strigă Longinus, ca s-o oblige să-l privească. Stai aici.

O luă de mână şi-o făcu să se-aşeze pe scaunul lui, singurul din încăpere. Îi zâmbi şi, cu mişcări încete, ca şi când s-ar fi temut să n-o trezească din somn, îi desfăcu nodul năframei. Fata-şi puse mâinile-n cap, în semn de-mpotrivire. Longinus i le depărtă. Rămase uimit să vadă că fata avea, din mijlocul frunţii şi până la ceafă, o şuviţă albă care-i despărţea părul blond în două. Îi despleti apoi coada groasă,

adunată-ntr-un coc în care nu se afla niciun ac de păr. Trecu din nou în faţa Astei, o apucă de bărbie şi se uită-n ochii ei. Ceva se topi în ochii albaştri ai fetei. Îi zâmbi romanului, cu zâmbetul ei plin de resemnare şi lipsit de vârstă, care nu-i însenina defel chipul, ci părea doar că o depărtează de lume. Fără nicio mişcare, fără nicio schimbare a feţei, peste care domnea o seninătate venită de dincolo de timp, fata-ncepu să plângă. Longinus îngenunche într-o latură şi-şi culcă obrazul în poala ei. După un timp, degetele Astei îi mângâiară, încet, abia simţit, părul. Într-un târziu, Longinus se ridică, trecu în spatele scaunului, luă în mâini părul Astei şi-şi îngropă faţa-n el. Mirosea a busuioc şi-a ierburi de câmp. Apoi i-l împleti la loc şi-ncercă să-l facă aşa cum fusese la-nceput. Ea îşi înnodă năframa, trăgând-o strâns peste rădăcina părului. El o petrecu până la poartă. Acolo îl scoase pe Lupei din traista fetei, îl întoarse cu burta trandafirie-n sus, se uită mult în ochii lui şi-l strânse la piept cu-amândouă mâinile. Pe urmă, se-nclină şi sărută mâna Astei. Uluită, fata îşi duse mâna la gură. Longinus se uită după dânsa până ce n-o mai văzu.

Spre miezul nopţii, se hotărî să bea otrava. Îşi îmbrăcă toga, se-ncălţă şi puse la vedere pe masă pergamentul prin care declara că nimeni nu era vinovat de moartea lui. Lăsa amintire: Astei – un inel de smarald, celălalt; lui Ceionius şi lui Kikinis – câte o fibulă de aur. Proprietatea părintească o lăsa libertului său, Lucius. Le mulţumea şi-i binecuvânta pe toţi patru.

«Nu mai amâna, generale! Gândeşte-te că nu trebui' să te predai inamicului. Longinus îţi mulţumeşte pentru părul tău cu şuviţă albă, Asta. Iar pe tine, Locusta, căreia parcă Tacit ţi-a spus „artifex veneni", pe care-atâţia te-au blestemat pentru otrăvurile tale, pe tine, în sfârşit, te binecuvântează cineva. *Omnes una manet nox*... Din lungul şir de generali ai Romei, unul te salută, *poeta! Omnes, omnes*...».

Trupul generalului roman fu luat a doua zi şi dus nu se ştie unde: n-avusese nimeni dintre oamenii casei voie să-l însoţească. Cât despre testament, i-a fost respectat întru totul.

Ceionius avea să fie trimis în castru cu un nou mesaj din partea dacilor: dacă romanii voiau să li se trimită corpul generalului, trebuia mai întâi să li-l predea pe Lucius. Ceionius îşi luă rămas-bun de la Asta.

— Kikinis, te rog, spune-i că, dacă scap cu viaţă, vin s-o mai văd.

În aceeaşi zi, în curtea casei din pădure, Asta sădi un brăduţ. Iar după asfinţit, pe apa râului din josul Cetăţii, trimise pentru sufletul plecat o cunună de flori şi-un opaiţ aprins.

DECEBAL: Dureri cum se ’ntrevăd pe frunţi de regi.

M. EMINESCU, *Decebal*.

pe-un picior de plai

Cântă, Melpomene, moartea regelui Decebal.

«Pe norii zenitului ţin sfat zeii. E ψνχοσ□τσι□[7]

În talgerele de aur se cumpănesc două suflete. Al împăratului Romei e unul, al regelui Daciei e altul. Apasă pe talgerul Romei privirea de soare a părintelui Iupiter Capitolinul. Apasă pe talgerul Daciei privirea de foc a stăpânitorului trăsnetelor Zalmoxis Dacicul, Şi nu e mijloc să se plece mai tare un talger, ca să condamne la cădere, ruşine, moarte, talgerul cel mai uşor.

[……]

Prin codri uitaţi de lumină grăbeşte spre Nord biruitul. Încă o dată, mai vrea să'şi adune vitejii, să lupte cu Cesarul Romei. Sufletul lui arde de iubirea pământului tată. De-ar fi zeu, ar da suflet copacilor uriaşi ce-l cuprind sub bolta lor largă şi plină de murmur.

……

Pe norii zenitului zeii au hotărât. Cu rază de soare, Iupiter luminează calea Romanilor cari grăbesc după Rege… În balanţa de aur, talgerul lui se ridică… Cu arma muiată la zile de glorie în sânge duşman, Regele, liber, pe pământ încă liber, săvârşeşte jertfa. În zidul cetăţii de munţi şi de râuri, sufletul lui părintesc ocroteşte, etern, dăinuirea Daciei».

Vasile PÂRVAN, *Memoriale – Parentalia.*
Închinare împăratului Traian la XVIII veacuri de la moarte,
XXVI Septemvrie MCMXIX.

Armatele romane-nconjuraseră cetatea-de-scaun a regelui Decebal şi tăiaseră conductele care-o alimentau cu apă. Rezervele de apă, drămuite cu grijă, ca cel mai de preţ avut, şi-mpărţite fără părtinire de bătrânul Dromihete, erau pe sfârşite. Sub toate streşinile clădirilor şi chiar în loc deschis fuseseră aşezate putini şi ciubere, în aşteptarea ploii. De câteva ori se-nnorase, fulgerase, pe undeva pe-aproape trăsnise, dar de plouat nu ploua. Dăduse-un ropot scurt, cât să umezească straiele năduşite, chipurile uscate şi limbile încleiate-ale oamenilor. Şi-atât. Cu stăruinţă neobosită, romanii îi îndemnau pe-asediaţi să se predea. Kikinis, mereu la datoria lui de intermediar, tălmăcea mesaje. Într-o viaţă de om învăţase că nu e bine să dai sfaturi nici măcar cinstite, prin urmare, gândite ca pentru tine însuţi. Priveliştea Sarmizegetusei asediate şi-nsetate, pentru el însemna învierea unei vechi amintiri: cetatea Masada, ultim refugiu şi punct de rezistenţă al iudeilor după căderea Ierusalimului. Loc de unde mamă-sa şi el scăpaseră printre cei câţiva supravieţuitori. Sfatul lui către daci ar fi fost acelaşi cu-ndemnurile romanilor: «Dacă vreţi să scăpaţi cu viaţă, capitulaţi!». Şi ar fi adăugat: «Iar dacă vreţi să muriţi, alegeţi altă cale decât setea». Încât se ruga lui Iahve să-l ferească de-a vedea iară viii sugând sângele morţilor.

Dromihete, socotindu-se cu cel puţin un picior în cea lume, se oprea să dea sfaturi de căpetenie. Îi învăţa pe oameni doar cum să nu-şi irosească zadarnic puterile: să se mişte cât mai puţin şi dacă se putea să nu vorbească deloc. Din temniţele regelui Duras, unde iarna fusese pus la pedeapsa frigului, adică lăsat fără haine trei zile-n şir, Dromihete învăţase că trupul îşi păstra cel mai bine căldura firească în poziţie cât mai adunată şi mai asemănătoare cu cea a fătului în pântecul mamei, aşadar cu capul apropiat de genunchi. Şi pe căldură, cuibărirea-n felul ăsta economisea puterea. Decebal ordonase-ncetarea luptelor. Asediaţii, secaţi de sete, uscaţi de arşiţă, trebuiau să se păstreze pentru-nfruntarea din momentul când romanii aveau să izbească-n Cetate. Regele mergea mereu printre oameni, făcându-le semn să nu se mai ridice şi le spunea câte un cuvânt de-ncurajare. Preoţii nu-şi încetau rugile. Fără să şi-o spună, locuitorii gândeau la fel: zeii hotărâseră să-i piardă. Bărbaţii aşteptau să intre romanii-n Cetate ca să poată muri cu arma-n mână spre-a se-nfăţişa cu fruntea sus zeilor; de la o zi la alta, cuvintele Regelui erau şi ele altele: îndemnul de-a nu se da bătuţi se schimbase-n acela de-a pricinui cât mai mare pagubă duşmanului şi de-a folosi învălmăşeala intrării acestuia-n Cetate ca pe-un prilej de-a ieşi din încercuire şi de-a o lua spre Miazănoapte.

Amorţeala de dincolo de zidurile întărite îi neliniştea pe romani. Ei ştiau că, oricâte rezerve de apă ar fi avut dacii, într-o bună zi acestea tot aveau să se termine ori să nu mai fie bune de băut, dat fiind că numai apa vie nu se-mpute. Să-i sleiască de puteri şi să le taie cheful de luptă nu strica, dar acest lucru trebuia făcut cu măsură, deoarece niciun învingător n-are interesul să-i extermine pe învinşi, din simplul motiv că n-are cu cine-nlocui mâna lor de lucru. Potrivit unei bune strategii, un învingător trebuia să lase-n viaţă măcar un număr de-nvinşi necesar pentru a-i îngropa sau a-i incinera pe învinşii morţi. Armata romană, fără să fi suferit de sete, nu era chiar în starea cea mai propice pentru a se-apuca mai întâi de curăţat Cetatea de morţi, apoi de ras locul – ca supremă pedeapsă a duşmanului încăpăţânat – ceea ce mai putea aştepta, şi oricum pentru a se-apuca de muncile câmpului – că doar nu era să li se-aducă mâncare de la Roma – de păşunat vitele, de ridicat aşezări noi în locul celor pârjolite şi sfărâmate. Apoi, pentru a da o cât de măruntă satisfacţie soldatului învingător, trebuia să-l pui în faţa unui duşman care să se ţină cât de cât pe picioare şi care să justifice un strop de ură măcar, fiindcă, oricum, războiul era plin de privelişti în stare să-ntristeze şi cea mai împietrită inimă. O epavă poate inspira dispreţ, silă – ură, însă, nu. Rachiul dat trupei după o bătălie însemna răsplată, sărbătoare, dar mai ales aburire-a minţii spre schimbarea gândurilor în care nu răsunau numai bucinele victoriei.

Un soare arzător şi roşu ca focul, neumbrit de niciun nor, încingea, de peste şapte zile, pietrele Cetăţii, care noaptea n-apucau să se răcească, sleia trupurile apărătorilor şi le-ncleia minţile. De când încetaseră atacurile – şi cele pornite din Cetate, şi cele pornite din afara ei – oamenii dinăuntru nu schimbaseră niciun cuvânt unul cu altul. Nu mai aveau nevoie de sfaturile lui Dromihete pentru a-şi economisi forţele. O nemulţumire surdă mocnea în tăcerea şi pe chipurile lor posomorâte. Deşi încredinţat că mai presus de

orice putere lumească stăpânea o soartă ce n-avea cum fi îmblânzită, fiecare, în sinea lui, aştepta o dezlegare de la mai mai-marele lor pământesc, Regele. Atâta timp cât cel care-şi băgase capul în jugul cârmuirii trăia, cu viaţa lui răspundea de viaţa fiecăruia dintre ei. Aştepta fiecare porunci. Regele şi căpeteniile nu mai plecau dintre oamenii lor.

La-mpărţirea ultimei porţii de apă, nevasta lui Porsilo vru să-i dea lui fiu-său partea ce i se cuvenea ei. Acesta, care de la-nceputul asediului se purtase ca un om în toate minţile, respinse cu blândeţe mâna ce-i întindea apa. Luă ulcica de lut cu cele câteva picături şi-o duse la buzele maică-sii.

— Bea tu, băiatul mamei.

— Mamă, tată, eu de azi nu mai beau şi nici nu mai mănânc.

Porsilo, nevastă-sa Panesia şi Dromihete, care terminase de-mpărţit apa, îl ascultau împietriţi.

— Ce vorbă e asta, băiatul tatei? îl întrebă Porsilo căutând să-şi stăpânească groaza care-i trecuse prin suflet.

— Spre seară intră duşmanul în Cetate, spuse băiatul abia şoptit.

— Cine poate şti…? zise moale şi-ntr-o doară Dromihete.

— Cine ţi-a spus asemenea lucru? îl întrebă îngrijorată Panesia, deşi nu era umbră de-ndoială că băiatul nu se mişcase de lângă dânsa.

— De unde ştii? îl întrebă şi Porsilo.

— *Ştiu.*

— Şi chiar dac-o să intre duşmanul, ce-o fi cu toată lumea o fi şi cu noi, zise Porsilo şi-i puse băiatului o mână pe umăr ca pentru a-ndepărta piaza-rea.

— Tată, vin vremuri grele şi lumea are nevoie de oameni sănătoşi.

— Te-ai însănătoşit, dragul mamei! Vorbeşti ca ăl mai cu minte om.

Băiatul făcu un semn îngăduitor cu mâna.

— Moş Dromihete, pe-aici are să curgă sânge. Mereu. Eu am văzut şi văd. Mângâie-i pe părinţii mei că plec. Te rog, toarnă-mi câteva picături din băutura-de-trecut-dincolo.

— Despre ce băutură vorbeşti, fiule? păru să se mire Dromihete.

— O ai într-o teacă de jungher sub cingătoare şi-ntr-o ploscă sub o piatră. *Ştiu.* Moş Dromihete, văd *mâna* şi *capul:* stau aruncate la picioarele *străinului.*

Porsilo şi Panesia erau atât de sleiţi de sete, că nu aveau putere să se-ngrozească de cele pe care copilul lor – nevolnic până mai ieri, părând acum în toată firea – le spunea cu glas domol ca pe-un lucru obişnuit.

Băiatul se-apropie de părinţii lui, îngenunche în faţa lor, le luă mâinile şi-şi culcă faţa în ele.

— Iertaţi-mă şi trăiţi mai departe pentru alţii. Gândiţi-vă că nici unui copac nu-i e dat s-ajungă pân' la cer. Moş Dromihete, în genunchi te rog, uşurează-mi trecerea!

— Fiule, nu pot lua ce nu pot da înapoi.

— Mamă, roagă-l dumneata.

Femeia se lasă-n genunchi şi-şi plecă fruntea-n pământ. Porsilo se uită-n ochii lui Dromihete şi-ncuviinţă din cap. Băiatul pricepu că ruga lui avea să fie-ndeplinită. Se trase-n spatele unui zid şi, dintr-o ascunzătoare, dădu la iveală un rând de haine curate şi-o pafta cu însemnele neamului său. Dintr-o traistă scoase cununa morţilor, pe care singur şi-o-mpletise, pe-ascuns, din crenguţe de brad şi de merişor. Se frecă pe tot trupul cu frunze de mentă şi se unse apoi cu balsamurile cu care se dădeau morţii. Îmbrăcat în hainele de sărbătoare, cu paftaua de aur pe umăr, purtând cununa morţilor pe braţ, se-apropie de părinţi, le sărută dreapta şi şi-o duse la frunte, apoi se-nfăţişă lui Dromihete. Luă din mâna acestuia cana cu băutura-de-trecut-dincolo şi le făcu semn părinţilor să-l urmeze. Îi duse pe-un drum ştiut numai de el într-o-ncăpere de sub locuinţa Regelui. Într-unul din pereţi se afla o firidă.

— Spuneţi-i lui Dromihete: când o simţi că i se-apropie sfârşitul, să dea pânza unei femei.

Porsilo şi Panesia se priviră nedumeriţi.

— Făgăduiţi-mi! le spuse băiatul, cu un glas poruncitor pe care ei nu i-l auziseră niciodată.

Amândoi îngenuncheară-n faţa copilului lor prin a cărui gură primeau o poruncă venită ca din altă lume.

Băiatul intră în firidă şi se-ntinse cu grijă, punându-şi cununa pe piept. Cum stătea culcat duse ulcica la gură şi spuse-n gând: «Zei, primiţi-mă!».

*

De pe platforma unuia dintre turnuri, un străjer, înainte ca cineva să fi băgat de seamă şi să-l fi putut opri, ţinându-şi pumnalul în dreptul inimii, îşi dădu drumul de sus. Decebal şi căpeteniile se repeziră-n jurul trupului din care curgea sângele şiroi. Mortul fu acoperit şi dus degrabă din locul acela. Asta, rămasă-n Cetate, adună sângele cu cârpe şi şomoioage de paie cărora le dădu foc apoi ca să nu se-adune muştele. Oamenii se ridicară-n picioare şi se descoperiră. Când Regele şi căpeteniile trecură printre ei, lăsară şi unii şi alţii ochii-n pământ.

«Sunt clipe când nimic nu e mai greu pe lume decât să dai o poruncă. Scump se plăteşte uneori puterea de-a porunci», gândea Regele în timp ce, mâhnit şi sleit de vlagă, mergea în urma celui dintâi dintre oamenii lui care-şi luase cu bună-ştiinţă viaţa. Celor care nu erau hotărâţi să-nfrunte soarta până la capăt şi să moară de mâna romanilor – sau de-a cine-ştie-cui, în cazul în care-aveau să scape din încercuire şi s-ajungă-n Miazănoapte – dacă voiau să-şi ia viaţa, trebuia să le fie uşurată suferinţa.

— Unchiule, dă-le oamenilor licoarea aceea, dacă ţi-or cere, îi spuse Decebal lui Dromihete.

— Căror oameni?

— Oricui.

— Trebuie-nştiinţaţi.

— Am să-i înştiinţez eu, unchiule. Crezi că le-ar ajunge?

— Cu prisosinţă.

Dromihete se gândi o clipă să-i întindă Regelui şipul cu otravă, de care el, Dromihete, nu se despărţea nici în somn.

Dar se opri, de vreme ce Regele nu voia să-şi pregătească o suferinţă mai uşoară pentru împrejurarea care l-ar fi silit să-şi dorească sfârşitul, cu toate că primejdiile cele mai mari pe dânsul îl aşteptau. Niciun supus nu trebuia să-l vadă închinând steagul curajului. Nici chiar bătrânul său unchi, Dromihete.

«Am otravă pentru toţi câţi ar vrea să-şi ia cu bună-ştiinţă viaţa, nu doar de-aici, dintre noi, am pentru toţi de pe lume! O, nepoate, nu ştii cum s-agaţă omul de viaţă! Cu cât e mai nenorocit, cu-atât se-ncleştează mai tare. Bună, rea, viaţa merge mai departe», se gândea Dromihete.

Căpeteniile se-nfăţişară curând bătrânului, întinzând tecile pumnalelor, pe tăcute. Dromihete se-ntreba în sine câţi aveau să-nghită otrava. Câţi aveau să dea neprevăzutul şi nesiguranţa vieţii, mai ales a unei vieţi de-nvins, pe liniştea şi siguranţa morţii? Şi oftă. «N-am dreptul să judec pe nimeni. Mie, cu un picior în cea lume, viaţa nu prea mai are ce să-mi arate. Dar lor? Cât am suferit de când ascund şi port otrava asta, şi n-am înghiţit-o încă. I-am spus o dată lui Decebal: „Greu mi-a fost să nu-mi iau viaţa”. Dacă nu i-aş fi făgăduit lui Decebal că am să trăiesc, oare aş fi-nghiţit otrava? Oare n-am simţit ca o uşurare legământul pe care mi l-a cerut regele? Oare dorinţa firească a omului de-a trăi nu cuprinde-n ea şi sămânţa laşităţii de-a-ndura orice de dragul vieţii? Sigur. Dar ce greu e să iei asupra ta povara de-a-nlocui voinţa zeilor, de-a-ntrerupe ceea ce n-ai început singur, ci a fost început mai presus de tine! Moş Dromihete, faci pe filosoful, iar oamenii ăştia mor de sete şi-n curând au să moară de fierul romanilor. Când nu ţi-a mai rămas decât puterea gândului, ce altceva să faci?».

Porsilo şi Panesia îşi privegheaţi feciorul mort. Lor nu le dăduse otravă.

Copiii sufereau mai rău decât oricine. Cei mici de tot, neştiind încă pe ce lume se află, nu-nţelegeau de ce trebuia să rabde atâtea chinuri. Mamele-ncercau să le potolească setea cu câte o frunză de măcriş ori

cu saliva lor încleiată, umezindu-le cu limbile gurile spuzite de uscăciune şi arse.

Chebrisis trecu de câteva ori prin faţa oamenilor săi. Se uită în ochii fiecăruia lung şi cu-nţeles. Pentru a-i face să priceapă că durerea lui şi-a lor, aceeaşi, n-avea nevoie de cuvinte. În acele clipe de restrişte, oamenii se-ntorceau la semnele de dinaintea cuvântului. Din când în când, ferindu-se-a fi auzit, Chebrisis ofta adânc şi-nchidea ochii. Amâna clipa-n care să se-apropie de bătrânul Dromihete. Nu se-ndura de copiii lui, cinci la număr. Nici de nevastă-sa, care-i adusese cu mare chin pe lume, fiind aproape să-şi dea viaţa de la primul şi cu toate astea ne-ndurându-se să-l lepede pe niciunul. Cum să fi hotărât el să le ia viaţa? Iar el cum să-şi ia viaţa şi să-i lase ai nimănui pe lume? Dar dacă romanii îi despărţeau? S-ajungă sclavi cine-ştie pe unde… «Zei, ajutaţi-mă să deosebesc binele de rău, ajutaţi-mă s-aleg Calea!». Şi cum să-i spună el nevesti-sii? Cum să omoare copiii unei femei dacă ea nu voia? Cum să omoare nişte fiinţe care n-ar fi vrut să moară? Cât drept are cineva să hotărască asupra vieţii altcuiva chiar când acela-i era copil, şi-asupra vieţii care, ca şi moartea, e mai presus de oricine şi de orice? Cum să tulburi rânduielile firii, numai fiindcă nu vrei să fii mai puţin decât ai fost şi pentru că nu vrei să-nduri umilinţa pe care-atâţia o-ndurau de la cea dintâi până la ultima clipă a vieţii lor? Unde-ncepea şi unde se sfârşea libertatea omului de-a hotărî? Libertatea de-a-ţi pune capăt zilelor nu ţi-o putea lua nimeni niciodată. Iată că această libertate, cea mai mare dintre câte hărăzise firea, era şi cea mai grea povară, fiindcă-n faţa ei te aflai singur şi nu mai puteai invoca piedica nici unei asupriri şi-a nici unui asupritor. Viaţa îşi orânduise bine capcanele: într-un noian de piedici, de oprelişti şi de-nrobiri îţi strecurase rătăcită, şi libertatea absolută. Ca de orice lucru care depăşea mărimile obişnuite, omul se depărta cu teamă de marea libertate. Sclavia-ncepea prin legăturile cu care viaţa respinge libertatea supremă: la ea, de când erau pe lume, oamenii se gândeau cu groază.

Chebrisis îşi luă inima-n dinţi. Cu pas domol, cum îi era întreaga alcătuire, se-apropie de bătrânul Dromihete, ca de fiinţa pe care soarta ar fi învestit-o cu-ndeplinirea neînţeleselor ei hotărâri. Se opri în faţa bătrânului şi se uită în ochii lui albaştri şi fără vârstă, ca un petec din cerul unui tărâm pe unde nu bântuiau furtuni. Privirea lui Chebrisis cerea ajutor. Cu toată nenorocirea dimprejur, primită de oameni fără gemete, fără cuvinte şi cu-atât mai amară, bătrânul tresări subt privirea-n care se-adunase deznădejdea unui neam întreg.

— Moşule, învaţă-mă, sună plină de evlavie vocea lui Chebrisis, ca şi când ar fi cerut lumină de la zei.

— Ce să te-nvăţ, fiule?

— Învaţă-mă ce să fac.

— Nu ştiu unde ţi-e gândul, fiule.

— Moşule, acuma pentru noi două gânduri au mai rămas: al vieţii şi-al morţii.

— Fiule, gândurile astea firea le-a sădit în om de la-nceputul începuturilor. Ele dorm uneori multă vreme în noi. Dorm până ce o-mprejurare neobişnuită le trezeşte din somnul lor. La unii, somnul ăsta e mai adânc, la alţii e ca al iepurelui.

Dromihete încerca să abată gândul lui Chebrisis de la moarte.

— Moşule, ce s-aleg?

— Alege singur, Chebrisis.

— Dumneata în locul meu ce-ai alege?

— Fiule, când nu eşti în stare să croieşti neamului tău drumul pe care l-ai voit, fie că n-ai ştiut cum, fie că soarta ţi-a fost potrivnică, urmează până la capăt soarta neamului tău. Nu te gândi că din mare ai s-ajungi mic. Gândeşte-te că grosul unui neam din omul mărunt e-alcătuit. Viaţa e mai presus de umilinţă şi de trufie. Şi mai presus de orice e libertatea. Între soarele orbitor al libertăţii şi om, zeii au înălţat muntele ăsta anevoios al vieţii. Fiule, eu am urcat pe brânci muntele ăsta. Mai am niţel şi-ajung în vârf. Să-ţi mai spun ceva, Chebrisis: după moarte nu mai poţi face nimic împotriva duşmanului.

— Şi dacă eşti învins, ce mai poţi face?

— Îl poţi urî.
— Mare scofală!
— Ura macină ca picătura de apă care cade mereu în acelaşi loc. Ţine minte, fiule: neamul care-nghite alte neamuri îşi înghite pieirea odată cu ele.
— Pieirea Romei e-atât de departe…
— De ce-ai făcut copii, Chebrisis? Ca la rândul lor şi ei să aibă copii, şi-aceşti copii – alţi copii. Copiii ăştia care-au să ducă viaţa ta în veacuri nu sunt departe?
— Moş Dromihete, mi-aş lua viaţa.
— Nimeni nu te poate opri. Nu crezi că mâine, dac-ai putea să-nvii, ţi-ar părea rău?
— Mâine?!
— Mâine înseamnă toată viaţa pe care omul o are înainte.
— Nu văd nicio ieşire, nicio lumină.
— Fiindcă n-ai să mai fi căpetenie?
— Fiindcă are să trebuiască să fiu altul.
— Gândeşte-te bine, fiule.
Dând a pagubă din cap, Chebrisis se îndepărtă de unchiaş.

*

Druxilis, căruia-i tremurau fălcile, ca două pere bătute de vânt, clocotind de nemulţumire, de fierbinţeală şi de arsura lipsei de apă, ne-nţelegând cum de Regele nu oprise niciun strop pentru sine şi pentru căpetenii, nu-şi afla stare şi loc. Se-nvârtea de colo-colo ca pişcat de streche. Nimeni nu-l întreba nimic. Puţina-nsemnătate care i se dădea îl zgândărea până-n adâncul sufletului. Se-ndreptă spre Rege cu pas hotărât şi când ajunse-n faţa acestuia se opri dintr-o dată, cu picioarele depărtate, ca şi când mărirea locului de sprijin ar fi dat mai multă greutate spuselor lui.

Bicilis, mărunt, prizărit şi tot mai împuţinat de sete, care pân-atunci stătuse de vorbă alături de Rege, se depărtă pe nesimţite când îşi văzu cumnatul, pe Druxilis, cu privirea cruntă şi cu picioarele depărtate, ca şi când ar fi călărit un cal ameninţător.

— Doamne, trebuie să facem ceva, sună tremurat glasul lui Druxilis.
— Ce? îl întrebă Decebal privindu-l pe sub sprâncene.
— Ceva.
— Ce?
— Aş încerca să ies cu oamenii mei pe dedesubt şi să străpung spre Apus.
— Ai nimeri drept în braţele romanilor.
— Eu totuşi aş încerca.
— Druxilis, dacă vrei să te predai romanilor, nimeni nu te opreşte. Pentru asta nu e nevoie să ne sece limba-n gură de-atâta vorbă.

Regele îi făcu semn cu mâna să se depărteze. Socotea că făţărniciile nu mai aveau rost.

Ca şi când neliniştea şi starea lui Druxilis ar fi fost molipsitoare, Decebal se ridică, apoi şezu, iar se ridică, se mişcă în dreapta, în stânga, îşi potrivi de câteva ori cingătoarea, îşi aşează pumnalul şi rămase cu mâna pe mânerul lui.

Ajunsese clipa cea mai grea a vieţii lui. «Oare-o fi pe lume ceva mai cumplit decât ce mi-e dat mie să trăiesc acum?», se-ntreba el, în timp ce se-ndrepta spre sala tronului. «Zei, ce-a fost viaţa mea?! Dacă Traian ar avea copii, nu i-aş meni blestemul ăsta. Zei, daţi-mi putere până la capăt! Ajutaţi-mă să-nving mila, cel mai de temut duşman!».

Nevastă-sa, cei doi feciori ai lor, nurorile şi cei şase nepoţi – doi dintr-înşii copii de ţâţă – erau închişi în sala tronului. Nevasta şi feciorii lui Decebal, aceştia – bărbaţi la prima tinereţe, încercau să-i

ţină potoliţi pe cei patru copii mai mari. Le povesteau cum bunicul lor, Regele, ucisese-n tinereţea lui un urs rău şi hoţ. «De ce nu-l ucide şi pe Traian, bunico?», întrebă fiul cel mare-al urmaşului la tron. «O să-l ucidă, o să-l ucidă», îl linişti bunică-sa. «Fiindcă şi el e-un hoţ!». Nurorile regelui încercau să-i potolească pe mezini, care scânceau întruna de foame, dându-le să sugă un sân din care nu mai venea lapte. Una dintre nurori puse mâna pe fruntea pruncului ei. «Mi se pare că are fierbinţeli. Dac-ar fi moş Dromihete aici, i-ar da o fiertură de buruieni…». «Sărmana de tine!», îşi spuse Decebal.

Regele venise prin intrarea de taină.

Soţia lui se ridică prima în picioare, i se uită în ochi, pricepu că doar *acel lucru* îl putea aduce la dânşii şi-şi plimbă încet privirea peste chipurile feciorilor, ale nepoţilor şi-ale nurorilor ei. «Au fost femei cuminţi şi-ascultătoare», îşi spuse ea.

Regele se-apropie de fiul lui cel mare, îl privi în ochi şi coborî pleoapele-n semn că venise clipa.

— Să le spun? şopti moştenitorul la tron, alb la faţă, trăgându-şi marginile cămăşii ca să nu se vadă cum îi tremurau mâinile. Sperase – ce sperase? – că avea să se-ntâmple o minune. Şi minunea nu se-ntâmplase. Trebuia să termine repede. Repede.

— Cum să fac, tată?

— Aşază-te-n jilţul tău. Cheamă-ţi copiii şi nevasta. Aşezaţi-vă ca la marile sărbători.

— Şi ce să le spun?

— Că v-am adus ceva de băut, care-astâmpără setea.

— Tată, aş îndrăzni să te rog… îngăduie-mi să-i spun nevesti-mii, să nu moară aşa, fără să ştie.

— Tu o cunoşti mai bine. Să nu cumva să bocească, să ţipe. Gândeşte-te ce faci.

Moştenitorul se-aşează drept în faţa nevesti-sii, ca nimeni să n-audă şi nici să nu bănuiască, după mişcarea buzelor, ce-avea să-i spună.

Femeia scăpă copilul din braţe. Bărbatu-său întinse mâinile şi-l prinse. Femeia puse copilul la sân, uitând să-şi ridice cămaşa. Copilul îşi adună toate puterile şi scoase-un geamăt lung şi-atât de puternic că nu-ţi venea să crezi că ieşea dintr-o mână de carne veştejită de sete.

— Să-mi pun hainele domneşti, spuse, cu glas pierdut, nevasta moştenitorului, legănându-şi pruncul care-acum dădea spasmodic din cap, izbindu-se de coastele maică-sii.

— Şi cu copiii ce facem?

În glasul şi pe chipul ei se ivi spaima omului care pricepe fulgerător grozăvia lucrului pe care-l săvârşeşte.

Bărbatu-său înghiţi de câteva ori în sec, pentru a câştiga timp.

— *Luăm* toţi o dată.

Femeia porni resemnată alături de bărbatul ei; ca din senin începu să sughiţă şi să tremure. Îi clănţăneau dinţii mai rău decât la frigurile de baltă. Cu-o mână zgâlţâi copilul căruia-i scăpase ţâţa din gură, cu cealaltă se-agăţase de braţul bărbatului ei. Îl lăsă pe bărbat să-i îmbrace pe cei doi copii mari în haine de sărbătoare şi să le pună pe umăr paftaua cu cap de lup. Ea schimbă cu mare greutate – într-atât îi tremurau mâinile – scutecele pruncului care ţipa ca din gură de şarpe.

Nora cea mică a Regelui îşi plimba ochii de la bărbatu-său şi de la socru-său, care-şi tot şopteau ceva, la cumnatu-său, la cumnată-sa şi la copiii acestora. Simţi că toţi puneau ceva la cale de care pe ea n-o-nştiinţau, inima-i spunea că urzeau ceva împotriva ei şi-a copiilor ei. De ce-şi îmbrăcau cumnaţii copiii ca-n zi de mare praznic? Plănuiau să fugă? Avea să fugă doar moştenitorul cu familia lui, iar celălalt fiu al Regelui şi-ai lui să rămână pe mâna romanilor? Ca să-i omoare ori să-i ducă la Roma şi să-i târască-n cortegiul triumfal ca pe ultimii sclavi? Oare ce puneau la cale? Bărbatu-său, în cele din urmă, se-apropie de ea.

— Tata ne-a adus ceva de băut, ceva care ţine timp lung de sete.

Femeia-l privi ne-ncrezătoare.

— Eu şi copiii *mei* nu bem din băutura asta.

— De ce? o-ntrebă cu glas scăzut şi blând bărbatul.

— *Nu bem.*

— Bine, dar cum vrei să trăim fără apă?

— De când sunt pe lume n-am auzit de altă băutură care să ţină de sete afară de apă.

— Te rog eu să bei.

Bărbatul se uita rugător în ochii ei şi-i venea să plângă.

— Poţi să mă rogi mult şi bine, eu nu beau şi nici pe copii nu-i las să bea.

— Trebuie, zise bărbatul şi-i zgâlţâi o mână.

— De ce?

— Vin romanii.

— Şi dacă vin?

— Femeie, tu eşti nebună? Vrei s-ajungi sclavă?

— Şi dacă n-ajung sclavă?

— …?

— Nu vreau să mor, m-auzi? Şi nu vreau să-mi omor copiii, m-auzi?

Femeia îşi pierduse cumpătul. Glasul ei răsună subţire şi tremurat în toată-ncăperea.

Decebal veni în faţa ei şi mai întâi o ţintui cu ochii ca pe-o sălbăticiune pe care-ar fi vrut s-o supună cu puterea privirii şi-a gândului.

— Copila mea, când te-ai măritat cu fiul meu ştiai că te-aşteaptă mărirea, dar deopotrivă primejdia.

— De ce să m-aştepte pe mine primejdia? Doar nu sunt nevasta moştenitorului. Eu nu m-am măritat cu fiul măriei-tale, *am fost* măritată, se hotărî femeia să-l înfrunte pe Rege, în faţa căruia, în alte-mprejurări, n-ar fi îndrăznit nici ochii să-i ridice.

— Te-ai măritat sau ai fost măritată, pentru mine tot una e. Şi pentru romani.

— Dac-au să vină romanii, ştiu: ajung sclavă. Mai bine sclavă şi vie…

— Neamul *meu,* sângele *meu* nu *poate* ajunge sclavul nimănui.

— Şi măria-ta de ce nu te omori? zise noră-sa în şoaptă.

— Cârmaciul părăseşte ultimul corabia care se scufundă, copila mea.

Regele se uită cu milă şi cu blândeţe în ochii femeii al cărei chip se destinse deodată. Ea-şi culcă încet pruncul pe masa lungă de piatră din dreapta încăperii. Îşi potrivi hainele, îşi îndreptă capul, se-apropie de Rege.

— Cruţă-mă, doamne, şi dă-mi mie mai întâi.

Din ochi îi arătă Regelui pe cei trei copii ai ei.

Fără să-şi ia rămas-bun de la nimeni şi făr-a mai privi pe cineva, cu pas grăbit, ca trasă de-o aţă, se duse într-un colţ. Întoarse un jilţ cu faţa la perete, se-aşeză la mijloc, îşi potrivi poalele, se uită la cele câteva picături fără culoare din fundul cupei, închise ochii şi bău. «Astă primăvară mi-a cântat cucul în faţă», fu cel din urmă gând al ei.

Moştenitorul, nevasta şi copiii lui, mezinul şi copiii lui – îmbrăcaţi ca la marile sărbători – plecau genunchii în faţa regelui pentru a-şi lua rămas-bun. Se-aşeză apoi fiecare la locul rânduit de datină şi-şi duse cupa la gură. «Cât aş fi vrut să mă văd prima doamnă a ţării, dar… N-am avut parte. Bieţii mei copilaşi, ce soartă pe voi…!». Acesta fu cel din urmă gând al primei nurori a Regelui.

Decebal, nemaiprivind în urmă, se-ndreptă spre uşa de taină. Lângă perete, nemişcată, îl aştepta nevastă-sa, care între timp strecurase otravă în gura pruncilor aşezaţi pe masa de piatră unul lângă altul.

Regele o strânse la piept.

— Cu bine, femeie.

Regina îngenunche în faţa Regelui şi-şi plecă fruntea pe mâna lui dreaptă.

— Cu bine, măria-ta, izbuti ea să murmure printre dinţii încleştaţi.

Regele ieşi din încăpere fără să se uite-n urmă. Regina se ridică în picioare şi numără paşii bărbatului

ei, paşi care, o vreme, se mai auziră dincolo de perete. Ultima ei legătură cu viaţa se sfârşea o dată cu zgomotul ultimului pas al Regelui. Se uită în lungul sălii tronului. «Cât mi-a mai bătut inima pentru scaunul ăsta, cât mi-a mai bătut inima!». Din adâncurile fiinţei sale se-aduna un năduf năvalnic şi răscolitor, care-i înăbuşea răsuflarea. Deschise deodată gura larg, precum peştele care-şi trage ultima suflare pe uscat, şi scoase-un urlet lung în timp ce, frângându-se din toată înălţimea, se-azvârli cu faţa la pământ. Întinsă, cu braţele depărtate de trup, ca o răstignită pe crucea nevăzută a sorţii, gemea-n neştire. Într-un târziu, suspinând tot mai rar, se rezemă în coate. Şterse cu podul palmei lacrimile cu care udase pardoseala. Ridicându-se-n şezut îşi sprijini capul în palme. «O, zei, ce e viaţa omului! Câtă mârşăvie şi pentru ce?! Câtă ne-ndurare-am avut în suflet, câţi oameni am pedepsit, pe câţi am nedreptăţit şi cum nu m-am gândit niciodată la clipa asta». Acest ultim cuvânt i-o aminti pe slujnica ei, Asta. Îşi trecu o mână prin faţa ochilor ca pentru-a scăpa de-o gânganie supărătoare. Sări de-odată-n sus, înspăimântată de gândul că romanii ar fi putut s-o găsească vie. Când dădu cu ochii de toţi ai ei, înţepeniţi în ultima lor stare pe-acest pământ, îşi duse-amândouă mâinile la gură pentru a-şi stăpâni un geamăt. Păşi cu grijă, de parcă s-ar fi temut să nu le tulbure liniştea. Se chinui şi-o aduse pe noră-sa cea mică în braţe pe locul ce i se cuvenea, alături de mezinul domnesc, apoi o-mbrăcă în hainele de mare praznic, după cum se cădea în cea mai solemnă clipă a trecerii ei pe pământ. Le puse-apoi nurorilor în poală fiecăreia pruncul ei. Din încăperea alăturată, se opinti să tragă după ea covorul îngust ce se-aşternea o dată pe an între uşa principală a sălii tronului şi jilţul domnesc, în ziua când se sărbătorea câte un an de la încoronarea lui Decebal. După ce desfăşură covorul şi-l întinse cu tălpile, se aşeză pe prima dintre cele trei trepte care despărţeau locurile familiei domneşti de sală. Scoase-o năframă de la brâu şi se şterse de năduşeală. Gârbovită ca sub povara câtorva secole, târşâind pasul, ajunse-n încăperea alăturată sălii domneşti. Se dezbrăcă, îşi împături hainele purtate, îşi şterse trupul de sus până jos cu-o bucată de pânză-nmuiată-n vin, se primeni cu hainele de mare praznic. Acum se afla la uşa care dădea spre sala tronului. Se-ndreptă spre arcul de piatră boltit pe sub care-şi făcea Regele intrarea la praznice. Aici îşi mai potrivi o dată faldurile mantiei, se-ndreptă din umeri, dădu capul pe spate şi porni cu pas falnic spre tron ca şi când întregul neam al dacilor ar fi avut privirea aţintită asupra ei. «Când înveţi să te smereşti în faţa vieţii, vine moartea», se gândea Regina, în timp ce călca apăsat pe mijlocul covorului auriu. Urcă cele trei trepte. Când se uită iar la fiii, la nepoţii şi la nurorile ei i se tăie răsuflarea ca la o privelişte neaşteptată. Atâta cât îşi văzuse de trupul şi de-ndatoririle sale, cele din urmă pe lumea ştiută, uitase de ei. Se aplecă asupra fiecăruia şi-l sărută pe frunte. Copiii rămăseseră cu ochii deschişi. «Cât de ciudat e să te oglindeşti în ochi care nu te mai văd!». O clipă se gândi să le-nchidă pleoapele. Nu. Trebuia să rămână cu ochii deschişi. Romanilor – care-aveau să-i găsească pe morţii regeşti – ochii deschişi ai copiilor trebuiau să le rămână-n suflet ca o veşnică mustrare. Când aveau să se-aştearnă la masa victoriei şi când avea să le fie lumea mai dragă, peste vreme, să-i fulgere-n suflet privirea albastră şi-ncrezătoare a şase perechi de ochi. Şi să nu le mai tihnească. Niciodată.

Pe tablaua jilţului ei de primă-doamnă a ţării o aştepta cupa. Decebal o pusese acolo. Un semn de ultimă cinstire adus celei care-i însoţise o parte din viaţă la bine şi la rău. Regina se-aşeză cu mare grijă. Îşi potrivi faldurile, luă cupa în mână, se uită la băutura puţină şi fără culoare ca într-o mare a nemărginitelor taine-ale vieţii şi-ale morţii, care-ar fi avut menirea să-i dezvăluie ce-nsemna repedea trecere a omului pe pământ; se-nţepeni în jilţ, închise ochii şi dădu băutura peste cap. «Primiţi, zei, încă un suflet care lasă-n urmă lumea zădărniciei!».

*

Înaintea apusului soarelui, în sala tronului numai două jilţuri rămăseseră goale. În toate celelalte, aşezat fiecare după rang, se aflau oamenii de credinţă ai lui Decebal, care socotiseră că acolo se cuvenea şi *li* se cuvenea să-şi sfârşească zilele, alături de neamul celui pe care cu cinste-l slujiseră până-n ultima

lor clipă.

La un moment dat, în sală intră Parianeu, căpetenie-a unui neam din Răsărit, aliatul lui Decebal. Voinic, alb-trandafiriu la faţă, gălăgios, petrecăreţ şi hazliu în împrejurări obişnuite, cu un fel de-a vorbi în care cuvintele se buluceau unele peste altele ca nişte cai nărăvaşi – de-aceea greu de-nţeles, dar totdeauna pline de tâlc – Parianeu, pe care-l lua repede iureşul sângelui său năvalnic, era gata oricând să-şi pună viaţa-n primejdie dacă era vorba să se-arunce-asupra duşmanului. Îndată însă ce afla răgazul să se gândească, aşezat şi socotit, la moarte, Parianeu era apucat de-o asemenea spaimă, încât ar fi luat-o ca nebunul încotro ar fi văzut cu ochii, numai să uite-acel gând. Trufaş din fire, obişnuit să i se dea ascultare ca unei căpetenii ce se afla, greu se-nvăţase cu gândul de-a se pleca în faţa lui Decebal spre a-şi păstra rangul între-ai lui. Şi iată că doar pentru a-şi păstra viaţa putea fi nevoie să te pleci pân-a te face una cu pământul. Într-o răbufnire de revoltă, la gândul plecării capului în ţărână – ceea ce-l aştepta negreşit dacă pica-n mâna romanilor – Parianeu îi ceru lui Dromihete otravă. Bătrânul îi dădu fără niciun cuvânt şi fără strângere de inimă. Învăţase-atât de bine să-i deosebească pe cei care cereau băutura veşnicei linişti pentru-a trece la veşnica linişte de-acei care-o cereau doar pentru-a fi în rând cu primii, încât ar fi făcut prinsoare pe orice şi cu oricine în privinţa celor pe care-avea să-i întâlnească a doua zi vii şi nevătămaţi. Parianeu făcea parte, atât cât se pricepea Dromihete la oameni, dintre cei prea legaţi de bucuriile vieţii, multe-puţine câte erau, pentru-a le fi schimbat pe dreptul de-a te pleca doar în faţa ta însuţi. În momentul în care-i ceruse lui Dromihete otrava, Parianeu era hotărât să-şi ia rămas-bun de la viaţă şi ar fi băgat fierul în oricine-ar fi pus la-ndoială buna-credinţă a acestei hotărâri. Primul fir de pai ieşit în cale avea să fie bine-venit pentru a-l face să-şi schimbe gândul şi a i-l încurca iară-n odgonul care priponeşte amarnic omul de viaţă.

Când Parianeu dădu cu ochii de morţii din sala tronului, mai întâi se frecă la ochi; nu-i venea să creadă că, aşa cum stăteau, paşnic aşezaţi ca la un sfat de coroană, oamenii aceia nu mai erau în viaţă. Nu văzuse niciodată un mort stând în scaun. Văzuse morţi atârnaţi pe ziduri de cetăţi; morţi spintecaţi şi călcaţi în picioare de oameni; cu ţestele zdrobite de ghioage ghintuite; morţi rămaşi cu un picior în scara şeii, măturând cu capul şi cu trupul câmpul de bătaie-n goana calului care se trezea deodată fără călăreţ; văzuse morţi albiţi de apele-n care se-necaseră; morţi înnegriţi de trăsnetul care-i lovise; morţi de moarte venită la sorocul hărăzit de soartă, dormindu-şi liniştiţi somnul, cu mâinile-adunate a pace pe piept; dar morţi de voia de a-şi lua viaţa, aşezaţi în scaun ca la praznic, nu văzuse.

Parianeu rămase pironit în uşă. Se afla în sala tronului, avea otrava asupra lui, romanii aveau să intre curând în Cetate. Nimic nu se schimbase faţă de clipa-n care se-nfăţişase bătrânului Dromihete. Simţea nevoia să iasă din încăperea aceea, de parcă morţii ar fi-nghiţit tot aerul din jur. «Ar fi trebuit să mă sfătuiesc cu Dromihete. El a văzut multe la viaţa lui. Ce să mă sfătuiesc?! Doar nu-şi închipuia că-i cer otravă ca să mă oblojesc de bătături ori de gâlci. Suntem oameni în toată firea!», se mustră Parianeu, stând cu ochii-nchişi pentru a-şi aduna mai bine gândurile. Deschise iară ochii şi porni cu pas măsurat de-a lungul sălii, uitându-se la fiecare dintre cei petrecuţi. Dând şi de unii care nu-i fuseseră prea dragi în viaţă, parcă mai căpătă niţel curaj, parcă-i veni să mai trăiască. Afară de-nstrăinarea pe care-o aduce cu sine înţepeneala morţii, pe niciun chip nu se citea împăcarea ori liniştea. Adormiseră toţi încrâncenaţi, de parcă s-ar fi-ndreptat spre noi confruntări cu cine-ştie-ce alţi romani ai celei lumi.

Ajunse în faţa tronului. Din dreapta şi din stânga priveau încrezătoare patru perechi de ochi. Pe chipurile celor patru vlăstare domneşti, liniştea nevinovăţiei se unise cu veşnica seninătate. Parianeu dădu cu ochii şi de cei doi prunci dormind fiecare-n braţele mamei lui, cu ochii mari deschişi şi cu gura niţel căscată, gata parcă să-şi primească hrana. Lui Parianeu i se-nmuiară genunchii. Lacrimile-i curgeau şiroaie. Nu mai vedea nimic în faţa ochilor. Trebuia să se aşeze, nu-l mai ţineau picioarele. Pipăi pe orbeşte şi se lăsă într-un scaun gol. Într-un târziu îşi şterse lacrimile şi se uită înainte fără ţintă. «Fiecare cu soarta lui. Nu poţi lua asupra ta ceea ce i-a fost hărăzit altuia!». Se ridică din şale, ţinându-se de genunchi, ca după o mare osteneală. Abia atunci îşi dădu seama că stătuse pe tronul lui Decebal. Plecă,

uitându-se-n pământ. Ajungând la uşă, îşi aduse-aminte că nu-i văzuse printre morţi pe «ăi doi cumnăţei»: Bicilis şi Druxilis. «Dacă ei, care erau oamenii de credinţă-ai lui Decebal, mâna lui dreaptă, nu şi-au luat viaţa, să mi-o iau eu?!». Se mai uită o dată de-a lungul sălii tronului. «Hai să nu ne-ascundem îndărătul altora. De ce să nu recunosc eu cinstit că nu-mi e mie a-mi lua zilele cum nu-i e câinelui a linge sare!».

*

Bicilis, cu pasul mărunt, potrivit făpturii lui de-o şchioapă, se-apropie de Rege. Ţinând capul în jos, fiindcă nu se cuvenea să-l vadă nimeni plângând. Se opri-n faţa suveranului şi puse-un genunchi în pământ. Cu sufletul înecat de durere, Decebal se uită la omuleţul care, copleşit de-amărăciune şi prăvălit la picioarele lui, părea un copil de şapte-opt ani. Bicilis luă mâna dreaptă a Regelui şi-i sărută inelul cu-nsemnele puterii. Decebal se-aplecă şi-l ridică pe Bicilis. Îl strânse apoi la piept. Sfetnicul lui de-o viaţă. Pe vremea când avea cam doisprezece ani, Decebal luase sub oblăduirea lui un băieţel de cel mult zece, mărunţel, plăpând, retras şi tăcut, de care toţi copiii de vârsta lui râdeau în fel şi chip fiindcă el, bietul, nu izbutea nici măcar să ţină-n mâini un arc, darămite să-l mai şi-ncordeze. Între copiii care trebuiau să fie voinici şi ageri, buni să mânuiască arcul şi spada ca să-şi apere mai târziu pământul, copilul mărunţel, pricăjit – a cărui singură armă era agerimea minţii – nu-şi afla nici prieteni, nici loc. Copilul ăsta avea s-ajungă sfetnicul cel mai apropiat al regelui Decebal. El era Bicilis. Ajuns la vârsta bărbăţiei, lui Decebal nu-i fusese greu să bage de seamă că tânărului şi plăpândului său prieten i se topea sufletul după o verişoară mai depărtată a viitorului rege, asupra căreia şi-acestuia îi întârziau de multe ori ochii.

Decebal, ştiind că nu-şi putea hotărî singur căsătoria, se gândise că fetei aceleia i s-ar fi potrivit mai mult s-ajungă o dată şi-o dată printre doamnele de frunte-ale ţării – poate chiar următoare Doamnei – decât ţiitoare a vreunui înalt dregător şi, de ce nu, chiar a Moştenitorului, dacă ei doi aveau să-şi tot arunce priviri în care ţâşnea foamea sufletului şi-a trupului tânăr, fript de dor de dragoste. Bicilis se împuţina cu fiecare zi. Se topea văzând cu ochii, mistuit de dragoste. Temându-se să nu se dea de gol prin vreun cuvânt sau prin vreo privire şi astfel să-nlesnească prilej de zâmbete dispreţuitoare sau pline de compătimire, el se uita doar pe furiş la fată şi se ferea să se afle prea aproape de ea. Într-o zi, Decebal îl întrebase, pe nepusă-masă, dacă dorea să se-nsoare cu Aptasa. Acesta era numele fetei frumoase către care zburau multe gânduri de bărbat. Lui Bicilis îi pierise graiul. Îşi apăsase-ndârjit mâinile una peste alta, pentru a-şi domoli şi mai ales pentru a-şi ascunde tremuratul. Într-un târziu, cu un zâmbet plin de visare şi de teamă, Bicilis şoptise: «Doamne, ar vrea oare să mă ia de bărbat… pe mine?», şi-şi trecuse-o mână peste trupul ca un vrej oprit din creştere. «Deocamdată eu te-ntreb pe tine dacă vrei s-o iei de nevastă; ce-o vrea dânsa rămâne de văzut». Decebal se dusese la fată şi-i spusese fără ocolişuri că venise s-o peţească pentru prietenul său. Lui Decebal nu-i scăpase dezamăgirea fetei care o clipă trăsese nădejde că Moştenitorul venea să-i ceară ceva pentru sine, chiar dacă nu căsătorie. Fata se uitase-n ochii lui cu deznădejdea omului care vede năruindu-i-se toate visurile dintr-o dată. Prin privirea ei, pe lângă deznădejde, trecuse-n sufletul Moştenitorului, într-o clipă, şuvoi de dragoste cât pentru o viaţă. Cum ar fi iubit-o el, atunci, acolo, pe loc, cu pofta care stătea înfiptă-ntr-însul ca trăsnetul gata să facă prăpăd pe unde trece. Învăţat să să-nfrâneze şi să se stăpânească, aşa cum se cădea celui care voia să stăpânească peste alţii, închisese ochii şi-şi spusese-n sinea lui, aspru şi răspicat de par-ar fi săpat cu dalta într-o piatră: «Nu trebuie!». Când deschisese ochii, peste foc trecuse ploaia. «Aptasa, să ştii că eu ţin la Bicilis, şi-l respect. E om deştept şi-nvăţat». «Am să-l respect şi eu, măria-ta… Dacă asta ţi-e voia!» Şi fata oftase. Bicilis n-avea să ştie niciodată ce cuvinte se schimbaseră-ntre înaltul său prieten şi ocrotitor şi cea care avea să-i fie nevastă. Nevenindu-i niciodată să creadă-ntr-atâta noroc şi temându-se să cerceteze cât de tare era piatra pe care se-ntemeia acesta, Bicilis umbla pe lângă nevastă-sa de parc-ar fi fost un ou moale. Ea se purta ca o nevastă supusă, care n-avea alt gând decât să facă cinste bărbatului şi

casei sale, înverşunându-se-n treburi gospodăreşti şi-n creşterea celor trei copii ai ei, un băiat şi două fete, înverşunându-se cum fac mulţi dintre cei care, ucigând timpul, cred că ucid şi câte un gând bine-ascuns care nu le dă pace sufletului. Neavând a-i aduce nevesti-sii nici o-nvinuire, cât de măruntă, Bicilis aducea o-nvinuire cât lumea de mare sorţii care făcuse să nu fie iubit.

*

«Câtă minte şi câtă ştiinţă-ncap în omul ăsta de-o şchioapă. Ce păcat!».

— Iartă-mă, doamne, dacă ţi-am greşit, şopti Bicilis.

— Ce vrei să faci, Bicilis? îl întrebă Regele cu glas scăzut şi răguşit.

Bicilis îl privi cu tristeţe şi-nclină capul, cum făceau prinşii de război, semn că războiul lui cu soarta se-ncheia.

— Du-te-n sala tronului, la locul tău.

Din acel moment, Regele nu-l mai privi.

Bicilis n-avea de gând să meargă-n sala tronului. Îi povestise Parianeu, scuturat de groaza pe care trebuia s-o dezvăluie cuiva, căci altfel simţea că i-o ia mintea razna.

Avea să se retragă-ntr-un ungher numai de el ştiut, unde plânsese de-atâtea ori şi-şi dăduse cu pumnii-n cap, nemulţumit de sine şi supărat pe soartă. El trebuia să piară-n singurătate, aşa cum trăise, fiindcă nici preţuirea şi prietenia Regelui, nici respectul nevestei şi-al copiilor nu izgoniseră singurătatea care se statornicise-n sufletul lui, ca un duşman de neclintit şi care nu se lăsa dus cu şoşelele şi cu momelele măririi şi-ale cinstirii.

Bicilis era unul dintre-acele suflete pustii care nu cunosc împăcarea cu ele însele şi, de-aici, nici împăcarea cu lumea.

Druxilis, care urma întru totul pilda cumnatului său – întru totul cât îl ducea mintea, căci nu se putea spune că ar fi ştiut latineşte ori greceşte şi nici că ar fi cunoscut toate câte se ştiau despre lume şi despre viaţă, ca Bicilis – cu capul în pământ ca şi-acesta, deşi n-avea lacrimi de-ascuns, se lăsă-n genunchi în faţa lui Decebal şi-i sărută inelul. Luat de măreţia clipei, Druxilis se trezi spunând:

— Doamne, te voi urma până la ultima suflare.

«Ultima suflare a cui?», se gândi suveranul şi zâmbi amar, în timp ce-i întindea lui Druxilis mâna ca pe-o punte între clipa de faţă şi cea de pe urmă.

— Îţi mulţumesc, Druxilis, mi-ai fost un ajutor credincios, rosti Regele, mai ales de dragul lui Bicilis care, aflându-se la câţiva paşi mai încolo, îi putea auzi cuvintele.

*

Folosindu-se de-nvălmăşeala iscată la năvălirea duşmanului în cetatea-de-scaun, Decebal o luase către Miazănoapte, urmat de-o gardă restrânsă. La puţin timp după ce scăpaseră din Cetate, Decebal şi-nsoţitorii săi, printre care se aflau şi Druxilis, Tantinis şi Chebrisis, trebuiseră să se oprească la un izvor ascuns într-un hăţiş, pentru a-şi adăpa caii şi pentru a se-adăpa ei înşişi. Altfel ar fi pierit de sete şi unii şi alţii. Merseră o bună bucată de drum pe poteci de pădure străjuite de arcaşi ascunşi în copaci, oşteni care le dădeau de ştire prin câte un fluierat că nu se vede nicio primejdie cât cuprindeau ei cu ochiul.

Decebal încerca să-şi adune mintea în jurul unui singur gând: drumul spre Miazănoapte, singurul fir de lumină care mai răzbătea prin pâcla înfrângerii. Izbânda acestui fir de lumină ţinea de timpul cât oamenii din Cetate se mai puteau împotrivi romanilor, timp în care să nu se bage de seamă lipsa Regelui. Apoi, ajuns în Miazănoapte – dacă-i era dat s-ajungă – rămânea de văzut cât îi trăgea inima pe mai-marii triburilor de-acolo să pornească la hăituit şi la hărţuit armatele romane, fiindcă la un război în lege sigur că aceştia nu s-ar fi încumetat, sorţi de izbândă neexistând. S-ar fi putut de-asemenea ca acele căpetenii

de-un neam cu el să-l izgonească, ştiut fiind de când lumea că doar la câştig, la petrecere şi la bine tot natul ţi-e prieten şi chiar rudă, puţini însoţitori aflându-ţi la pagubă şi la necaz. S-ar fi putut, la fel de bine, să-l primească frăţeşte, cu braţele deschise şi-apoi să-i facă de petrecanie pe nesimţite, aşa fel ca nimeni să nu ştie pe unde i-ar fi putrezit oasele.

Treceau la trap întins pe sub copaci bătrâni care-şi împreunau crengile în bolte umbroase. «Când te gândeşti că pe lume sunt oameni care-acum, aflaţi la umbra binecuvântată a unei păduri, se pot opri, îşi pot priponi calul, se pot întinde-n iarbă şi se pot uita la cioburile de cer care luminează prin desimea frunzelor, pot ţine un pai între dinţi şi pot visa la frumuseţea firii, pot trage un pui de somn, legănaţi de ciripitul păsărilor. Atâţia oameni care pot face-atâtea lucruri, fiindcă pentru ei este pace. Biată mărire, ce scump eşti plătită! Pentru unii e pace. Şi pentru voi, dragii mei. Pacea voastră n-o mai poate nimeni tulbura!». Aşteptarea încordată, cu gâtul întins ca o strană de arc, cu urechea ciulită, cu ochii plimbaţi întruna pe zidurile Cetăţii, cu limba încleiată de sete şi cu picioarele umflate de-atâta umblet printre oameni, pentru a-i îndemna să-şi ţină firea, îl făcuseră să-i uite pe cei dragi lui, plecaţi dincolo, aşa cum viaţa izbuteşte totdeauna să şteargă prin nenumăratele şi neîncetatele ei griji chipul morţii.

Tantinis cu dreapta ţinea frâul calului şi cu stânga se trăgea mereu de barba ascuţită, ca de ţap, vrând parcă s-o smulgă ori s-o curăţe de ciulini. Îl urmase pe Decebal, făcându-şi socoteala că în Cetate puţini îi erau sorţii de-a fi scăpat cu viaţă şi că, oricum, chiar dacă era prins însoţindu-l pe Rege, iureşul luptei, în care totul e pe viaţă şi pe moarte, în care nimeni n-are alt nume decât «duşman», iureşul acesta în care nimeni nu vrea altceva decât sânge, când nimeni n-are timp să se uite-n ochii nimănui, iureşul avea să se mai fi domolit.

Acolo unde-ncăpea vorbă încăpea de multe ori şi-nţelegere. De câte ori o hotărâre nu se schimbă-n faţa unei priviri, a unui oftat sau a unui cuvânt. Pentru a-şi fi luat viaţa nu era niciodată prea târziu. Nevastă-sa şi ăi doi copii ai lor erau la adăpost în Miazănoapte, la un cumnat, cu odoarele de mare preţ şi cu hainele scumpe. Cât era viaţă, era şi nădejde. «Om trăi şi-om mai vedea», îşi spuse Tantinis, încheind – a câta oară, oare? – aceeaşi vorbire cu sine însuşi.

*

Dacă l-ar fi luat cineva la repezeală cu-ntrebările, Druxilis n-ar fi putut spune de ce-l urmase pe Decebal. De când se-nsurase cu Arata, sora mai mică a Aptasei, Druxilis urmase fără abatere pilda lui Bicilis, «cumnatul ăl mare», cum îl numea el pe sfetnicul Regelui. Mai întâi, Druxilis socotea că cine era cel mai mare n-avea cum să nu fie şi cel mai bun.

La unul dintre sfaturile regeşti, cel în care li se spusese s-aducă toate lucrurile de preţ pentru a fi puse la loc sigur împreună cu odoarele curţii, când Chebrisis îl înfruntase, vorba-vine, pe Rege, spunându-i că, potrivit firii omeneşti, nimeni n-avea s-aducă *tot,* Druxilis – deşi această «întrolocare» îl atingea şi pe el ca şi pe ceilalţi – l-ar fi ucis pe Chebrisis, şi nu din făţărnicie, pentru a fi pe plac Regelui, cum ar fi crezut oricine, ci fiindcă el din adâncul lui simţea nevoia să fie de partea celui mai mare, ca fiind şi cel mai bun şi, prin urmare, nesupus greşelii.

O dată, în «consiliul principelui», cineva întrebase pe altcineva cum de-acest altcineva nu-i ripostase lui Traian într-o discuţie în care era evident că împăratul n-avea dreptate. «Fiindcă el (Traian) are cu treizeci şi una de legiuni dreptate mai multă decât mine», răspunsese acel altcineva şi zâmbise cu-nţeles.

Druxilis nu punea niciodată la-ndoială dreptatea lui Decebal şi nici înaltele daruri ale «cumnatului ăl mare», care nu degeaba ajunsese înalt-sfetnic al Regelui, sfetnic în faţa căruia tot omul se pleca, pentru deşteptăciunea, pentru înţelepciunea şi pentru ştiinţa lui, prin care, dacă s-ar fi luat la-ntrecere cu Vezina, Marele Preot, l-ar fi biruit şi pe-acela. Numai pizmaşii, mai ales cei care-i jinduiau locul, n-aveau ochi să-l vadă, îl credeau în stare de toate mârşăviile pământului şi preziceau că, într-o bună zi, Decebal avea să se căiască-de-ncrederea cu care-l învrednicise. Aceştia, din stârpitură şi din năpârcă nu-l scoteau pe

înaltul-sfetnic. De câte ori se afla în lume şi i se punea vreo-ntrebare ca unuia cu neamuri atât de suspuse, Druxilis se sumeţea într-o tăcere cu care voia să dea de-nţeles că nicio taină de la Curte nu-i era străină, dar că nu-i era îngăduit s-o dezvăluie. De fapt, Druxilis nu ştia o boabă mai mult decât se vorbea – de faţă cu toţi cei de-o seamă cu el – în sfatul Regelui. Bicilis nu era omul care să se destăinuie cuiva. Până a nu-i cunoaşte firea-nchisă, lăsându-se păcălit de bunăvoinţa pe care Bicilis o arăta neamurilor nevesti-sii, fiindcă, aşa socotea el că trebuie să se poarte oamenii într-o familie, Druxilis încercase să-l tragă pe cumnatu-său de limbă cu privire la Rege, fără gând să se grozăvească faţă de alţii cu cele aflate, ci doar pentru a căpăta importanţă el în sineşi cât şi faţă de sine.

Bicilis se uitase blând în ochii lui Druxilis şi-i pusese o mână pe braţ: «Cumnate, mai bine să vorbim despre altceva, şi acum şi altă dată». Şi se uitase iar în ochii lui Druxilis. În privirea primului-sfetnic domnesc plutea totdeauna umbra de neşters a umilinţei din lumina ochilor câinelui bătut sau a celui de pripas.

Din ziua aceea, Druxilis, pe care subţirimea minţii nu-l dădea afară din casă, începuse, fără să fi putut să-şi tălmăcească de ce, să se teamă de cumnatu-său «ăl mare», cu o teamă din adâncul fiinţei, aceeaşi pe care-o simţea când îşi îndrepta gândul spre puterile nevăzute.

Bicilis primise o dată cu Druxilis porţia de otravă de la bătrânul Dromihete. Bicilis îşi luase rămas-bun de la Rege cu gândul de a-şi lua viaţa. Pentru prima oară de când îl cunoştea pe Bicilis, cumnatu-său nu-i urmase pilda. Otrava o avea asupra lui, dar nicio clipă nu-i trecuse prin minte s-o şi folosească. De fapt, dac-ar fi fost timpul şi locul să-şi cerceteze cinstit cugetul, Druxilis ar fi trebuit să recunoască, măcar în sinea lui, că-l urmase pe Decebal mai ales pentru a scăpa de privirea veşnic plină de mâhnire a cumnatului său şi care, la un moment dat, ar fi putut fi şi plină de-nvinuire în faţa încăpăţânării lui Druxilis de-a rămâne-n viaţă. «De dincolo nu s-a-ntors nimeni. E vreme destulă să ne strămutăm. Când ai murit, eşti bun mort. Nevastă bună am, fete frumoase am, cheag, slavă zeilor, să tot trăim şi să nu-l isprăvim! Romanii ăştia oameni or fi şi ei». Cât căuta el să-şi facă singur curaj, la acest ultim gând se posomora. Se uita cu coada ochiului spre Decebal. Aplecat niţel din şale, şi-abia atingând şaua, cu coiful dat pe spate, cu capul înţepenit în platoşă de parcă nu mai avea pic de gât, Regele părea stăpânit de-un singur gând: cum să-şi mâne mai iute calul.

«Dacă-au să-l prindă, ce-o să facă? Fiecare cu norocul lui», îşi zise Druxilis şi-şi desprinse privirea de omul de-a cărui soartă îşi desprinsese gândul.

*

Chebrisis mergea într-o latură a Regelui. El n-avea otravă asupra lui. Îi părea rău, fiindcă cine-ştie-ce moarte-l aştepta. Îi părea rău şi că nu rămăsese-n Cetate. Ar fi murit cu arma-n mână. Se gândi la soarta care-i aştepta pe-ai lui: nevastă şi cinci copii. Şi la soarta tuturor. Se uita mereu la Rege. Pricini pentru care să-l îndrăgească cine-ştie-cât n-avusese, cum n-are nimeni care trebui' să se supună faţă de cel căruia i se supune. El înţelesese că alături de Decebal erau oarecari sorţi de amânare a căderii sub romani, fără a mai fi ţinut socoteală şi de triburile duşmane din jur, pe care doar Regele izbutise să le ţină în frâu. Îl înfruntase de multe ori pe Rege, dându-se cu părerea că o pace strâmbă cu marea putere a Romei ar fi fost mai de folos decât o luptă dreaptă împotriva acesteia. Încet-încet, în Cetate se răspândise pe şoptite vestea că familia Regelui îşi pusese capăt zilelor.

După ce ieşise din sala tronului, Parianeu o luase razna prin Cetate. Cum întâlnea un om cunoscut, îl apuca de piept, îl punea să jure pe ce-i era mai scump că tot ceea ce urma să afle din gura lui n-avea să spună mai departe, şi-i povestea grăbit, într-o şoaptă care se-auzea la o sută de prăjini împrejur, cu ochii împăienjeniţi de lacrimi şi tulburi ca la beţie, îi povestea ce văzuse-n sala tronului.

În clipa când aflase acest lucru din gura lui Parianeu – care se jurase pe veşnicia sufletului că *văzuse cu ochii* lui familia Regelui dormindu-şi somnul, cu mic-cu mare, în jilţurile domneşti – în acea clipă,

Chebrisis luase hotărârea să-l urmeze până la capăt pe cel căruia i se-nchinase sub apăsarea împrejurărilor. «Ai cinci copii, Chebrisis. Cui îi laşi?», se strecura un glas în sufletului lui. «Familia, veşnicul îndemn la plecatul grumazului, la-ndoitul spinării, veşnica umbră deasă la care ne pitim laşitatea. Cui îi las? Vieţii, sorţii. Cui i-aş lăsa dacă m-ar străpunge un duşman cu lancea?». Se uita la Decebal. Îi vedea partea stângă a feţei, cea spre care-i cârmea nasul cu şaua ruptă. Slăbise rău. Osul proeminent al nasului era gata să-i străpungă pielea uscată şi cenuşie, cu zbârcituri mărunte. Regele parcă s-ar fi sculat după o zăcere lungă. Nici n-ai fi ştiut să spui cu cât îmbătrânise într-o singură zi. El nu mai avea de apărat pe nimeni dintre-ai lui şi nici ţară peste care să fie Rege. Nu i-ar fi fost mai uşor să doarmă, alături de nevastă şi de copii, în scaunul domnesc? Şi totuşi alerga cu spada-n mână, Rege doar peste sine şi peste gândul de-a-şi apăra neamul până la sfârşit. Peste-acest regat nu putea năvăli nimeni. Nimicnicia cotropirii nu-i pătrunsese-n suflet. Pentru prima oară, pe Chebrisis nu-l încerca nicio teamă în faţa Regelui, de care se simţea legat printr-un gând de frăţie. Îi venea mereu să-l privească. O mâhnire deasă ca pâcla i se lăsă pe suflet: «Zei, cât de subţire e firul vieţii noastre!… Codrule, codruţule, tu ai să fii la fel de mândru şi după…». Căpetenia credincioasă întorcea mereu capul spre Decebal. Presimţirile, nevăzuţii vestitori ai sorţii, îi şopteau că prea mult n-avea să-l mai vadă pe Regele dacilor.

*

Caii, în spume de-atâta alergat, încetiniseră pasul. Decebal îşi aruncă ochii spre Chebrisis. Privi întâi la calul său murg, care abia mai răsufla şi-ntorcea mereu capul spre călăreţ de parc-ar fi cerut păsuire şi-ndurare, apoi cătă cu înţeles la Chebrisis. Privirea lui Decebal spunea că totul se terminase. Soarta lui şi-a celor care-l însoţeau era legată de iuţeala unui pas de cal. Chebrisis se uită în ochii lui Decebal şi-i şopti: «Doamne, acum înţeleg». Regele coborî pleoapele a-ncuviinţare. Un tânăr dintre însoţitori se-apropie, înclină adânc capul şi-ntrebă cu glas tremurat ce să facă: nu mai voiau caii s-alerge. «Lăsaţi-i la pas, altfel îi omorâm!».

Nici n-apucă Decebal să-şi termine vorba, şi-n goana mare mulţime de călăreţi, vânturându-şi armele-n aer se-abătură asupra lor, strângându-şi cercul. Decebal privi roată în jur. Nu era nicio scăpare. Îşi desprinse-armura şi-i întinse lui Chebrisis sabia, cu stânga arătându-i gâtul. «Doamne, iartă-mă, nu pot», zise Chebrisis şi se-ndoi în şa dând cu capul de coama calului, apucat de-un rău de la inimă. Toţi însoţitorii îşi plecară frunţile subt privirea Regelui lor, care poruncea şi ruga totodată. «Încercaţi să trăiţi», le spuse el. Rezemă arma cu mânerul de greabănul calului şi se-azvârli cu beregata-n vârful ei încovoiat. Sângele ţâşni ca dintr-o rană deschisă şi, venind şuvoi pe coama calului, acesta se sperie, se ridică în două picioare şi-ncercă să-şi azvârle călăreţul din şa. Chebrisis descăleca repede, ca să potolească murgul care necheza şi părea ca apucat. Romanii îl prinseră jos. Izbutise s-apuce calul de dârlogi, îl bătea uşor pe grumaz şi-i vorbea încet ca să-l facă să se liniştească. «Ho, băiatule, ho!», ca şi cum singura menire ce-i mai rămăsese pe lume ar fi fost să domolească un cal speriat. Nici nu-şi dădu seama când îi luaseră sabia de la cingătoare şi-i legaseră mâinile. Unul dintre călăreţi, tânăr, la douăzeci şi şapte-douăzeci şi opt de ani, îşi repezi calul într-o latură a murgului care ţinea în spinare trupul Regelui dac. Din beregata Regelui, sângele se scurgea acum într-un fir potolit. Călăreţul roman porunci altuia să-i ţină calul de dârlogi. El se ridică-n picioare, se-nţepeni bine-n scări, îşi atârnă spada goală de cingătoare, scutul – de ciochina şeii; cu amândouă mâinile desprinse din curele coiful regelui dac şi-l azvârli într-o latură, apoi îşi înfipse mâna stângă-n părul cărunt al mortului, îi zmuci capul pe spate şi, cu dreapta, dintr-o izbitură de spadă trasă iute de la brâu, îl despărţi de trunchi.

Chebrisis îngenunche primul, îşi plecă fruntea şi-şi duse mâinile, aşa legate cum erau, la inimă. Ceilalţi însoţitori ai Regelui dac, atâţia câţi mai rămăseseră-n viaţă, îngenunchează unul câte unul.

După un timp – cât de lung nu-şi dădea seama – Chebrisis simţi cum o mână îl apasă pe-un umăr. Întoarse capul şi dădu cu ochii de-un bărbat cu păr bălan, în a cărui privire, posacă şi-mpăienjenită de

oboseală, i se păru că vede o umbră de milă. Omul îi făcu semn să se ridice. Călăreţul care-l decapitase pe Rege descălecase şi, chiar în clipa aceea, cu un pumnal în mână, se-apropie de partea cealaltă a calului care stătea potolit cu trupul mortului în şa.

«Ce-o mai fi vrând să facă?», se-ntreba Chebrisis, care-şi plimbă mai întâi privirea pe chipurile dacilor. Cei patru călăreţi din garda Regelui se-aşezaseră pe jos, cu genunchii la gură şi se uitau înaintea lor cu privirea goală a omului care nu mai are ce-aştepta de la viaţă. Tantinis, vrând să pară că-şi păstrase firea, se uita ţintă undeva cu-o privire-ncordată, ca şi când acolo ar fi fost ascunsă o mare taină. I se dusese trufia. Demult, în copilărie, Chebrisis văzuse un lup căzut într-o capcană. Cu o căutătură care nici nu ura, nici nu cerşea, sălbăticiunea se uitase o singură dată la fiecare dintre oamenii care-l înconjurau. Pe urmă privise-n gol şi nu se mai mişcase. La fel şi Tantinis.

*

Când pricepuse că Decebal avea să-şi ia viaţa de faţă cu ei, Druxilis, cuprins de spaimă şi de revoltă, deschisese gura să-l tragă pe Rege la răspundere pentru soarta lor, pe care-i ademenise pentru ca apoi să-i lase de izbelişte, uitând că Regele nu chemase pe nimeni după el şi nu făgăduise nimănui nimic. Până să-şi adune Druxilis gândurile şi să i le-azvârle Regelui în faţă, acesta îşi tăiase beregata. Niciodată Druxilis nu urâse mai mult pe cineva decât îl urâse pe Decebal în ultima lui clipă. Sângele care ţâşnea din trupul Regelui îl adusese-ntr-o stare vecină cu nebunia. Dacă o rămăşiţă de judecată nu l-ar fi făcut să se teamă de-nsoţitorii lui Decebal, Druxilis s-ar fi repezit şi l-ar fi sfârtecat cu fierul pe fostul monarh, aşa mort cum era. Druxilis într-atât nu-şi mai afla locul, încât descălecase şi se-nvârtea în jurul calului, de parc-ar fi fost apucat de-o boală tainică. Se trezise înconjurat de romani. Nici nu simţise când îl dezarmaseră. Călăreţii din garda regelui, oşteni de meserie, oameni de nădejde, abia apucaseră să-şi tragă armele din teacă. «Nu vă primejduiţi zadarnic viaţa», fusese cuvântul de ordine al Regelui în orice bătălie şi, dac-ar mai fi trăit, acelaşi i-ar fi fost şi pentru bătălia ultimă şi pierdută. Ei şi-o primejduiseră, ştiind că era zadarnic. Li se părea că nu mai aveau pentru ce să-şi păstreze viaţa.

Doar patru călăreţi din gardă mai rămăseseră-n viaţă.

Prea tulburat de tot ce-i era dat să vadă, Druxilis se trezise-n genunchi, la rând cu ceilalţi daci, în faţa descăpăţânării lui Decebal. Altminteri n-ar fi-ngenuncheat nici dacă romanii l-ar fi făcut bucăţi pe-acel Rege, pe care el îl socotea un trădător, de vreme ce nu-l scosese la liman. Furia de la început era amestecată cu prea multă uimire, pentru ca Druxilis să mai ştie pe ce lume se afla. Părul, tuns scurt, i se ridicase măciucă, iar gura-i rămăsese întredeschisă din momentul când voise să se răstească la Rege. Capul ca o pară se lungise, iar fălcile, căzute ca şi guşa, îi flendureau ca bărbiile de cocoş. Ochii, din crunţi cum îi erau pe vremea măririi (de care parcă-l despărţeau o mie de ani), se făcuseră serbezi şi apoşi ca ai câinilor bătrâni.

Privindu-l pe Druxilis, ai fi zis că toată spaima şi nedumerirea din lume în el se-adunaseră. Ceilalţi şase oameni de-un neam cu el se străduiau să-şi păstreze firea şi demnitatea, ca singură avere ce le mai rămăsese, măcar pentru bunul lor nume în faţa duşmanului.

Druxilis nu ştia să piardă.

Chipurile celor patru oşteni ai lui Decebal încremeniseră. Ai fi putut crede că trecuseră la veşnica linişte cu ochii deschişi.

Doar pe chipul lui Druxilis se bănuia forfota gândurilor tulburi şi-amestecate, care nu sunt în stare să se-adune-n şuvoiul limpede al marii dureri. Sufletul lui nu se putea o clipă dezlipi de pleava şi de mărunţişurile vieţii, pentru-a străbate spre tainele firii printre care se numără harul gândului înalt.

*

Capul regelui Decebal odihnea în iarbă lângă oştenii morţi, în afara cercului pe care-l formau romanii în jurul prinşilor.

Tânărul cu mişcări iuţi, care se proclamase călău de morţi, se-apropiase-acum de calul pe care se afla trupul fără viaţă al Regelui.

Mai întâi forţase cu lama pumnalului degetele mortului înţepenite pe garda armei. După ce izbutise să-i smulgă sabia, se-apucase de meşterit la desprinderea mâinii din încheietură, ca şi când ar fi împărţit o vită şi s-ar fi temut să nu-i spargă vreun os şi să nemulţumească astfel muşteriul căruia urma s-o vândă.

— Fanios, vino-ncoa'! se-adresă pe greceşte unui legionar de vârsta lui, care se afla cu câţiva paşi mai încolo.

— Numaidecât, Tiberius, răspunse tot pe greceşte cel cu numele de Fanios.

— Ţine spada ăstuia şi ai grijă de ea.

Fanios o apucă şi o-ntoarse pe-o parte şi pe alta, uitându-se cu luare-aminte la mânerul ei de aur. Pe-amândouă feţele acestuia, în relief scund, se vedea capul de lup cu gura deschisă. Fanios luă seama apoi la vârful adus al armei, pe care sângele-ncepea să se-nchege.

— Să şterg lama?

— Nu. Las-o aşa. Când se usucă de tot, o vâri aici, îi răspunse Tiberius, şi-i făcu lui Fanios semn să desprindă teaca de la cingătoarea mortului.

Fanios, tinerel destul de mărunt, uscăţiv şi măsliniu la faţă, cu nişte ochi negri gata parcă să se umple mereu de lacrimi, nu se grăbea să desprindă teaca, ci întorcea mereu arma pe-o parte şi pe alta, ca şi când astfel sângele de pe ea s-ar fi uscat mai repede.

— Ce, ţi-e teamă că te molipseşti de moarte? Vezi-ţi de treabă. Asta nu e boală care se ia. Îi vine fiecăruia la rândul lui, spuse Tiberius cu un zâmbet în zeflemea, uitându-se la Fanios, în timp ce-i trecu pe la nas mâna Regelui dac, din a cărei încheietură ieşeau broboane de sânge.

— Punem astea-n traistă, şi Tiberius arătă din ochi mâna şi capul Regelui mort, mă spăl şi eu pe mâini şi-napoi în castru.

Chebrisis, care ştia greceşte, nu-l slăbise o clipă nici cu ochiul, nici cu urechea pe tânărul Tiberius. Privise cu uimire la el cum tăia capul şi mâna unui mort, fără ură, fără furie, ca şi când ar fi cosit un braţ de iarbă. De unde-or fi venind aceşti doi *romani,* Tiberius şi Fanios, de vorbeau greceşte-ntre ei?

— Doi băieţi la mine, spuse Tiberius, de data asta latineşte. Daţi-l jos de pe cal. O fi oare vreun izvor pe-aici unde să mă spăl pe mâini? continuă el fără pauză. O şti vreunul din ăştia latineşte?

În vremea asta, doi legionari se-apropiară de calul murg al regelui Decebal.

Chebrisis făcu un pas înainte şi ridică mâinile deasupra capului.

În taberele militare dace, oricine-avea de raportat sau de adus ceva la cunoştinţă mai-marelui său, ieşea din rând şi ridica mâna dreaptă. Acum, mâinile fiindu-i legate, Chebrisis le ridicase pe-amândouă.

— Ei? îl întrebă Tiberius, însoţind vorba cu un gest interogativ.

— Prea-cinstite oaspete, i se adresă latineşte Chebrisis, neştiind cum să-i spună altfel, îngăduiţi… să-l cobor eu de pe cal pe răposatul nostru Rege.

Chebrisis se gândise dacă să spună «să-l coborâm noi» ori «să-l cobor eu». Se hotărâse să vorbească doar pentru sine, fiindcă băgase de seamă, de-a lungul vieţii, că oamenii nu se bucurau să făgăduieşti sau să propui ceva în numele lor.

Chebrisis se-apropie de Tiberius cu mâinile-ntinse, înainte de-a primi răspuns.

— Cinstite oaspete, 'ai?! spuse Tiberius, în timp ce-i dezlega mâinile.

— Nu ştiu ce rang aveţi în armată. V-am numit şi eu cum m-am priceput.

Tiberius se miră ce latină de om şcolit vorbea prizonierul.

Lui Chebrisis nu-i scăpase felul cum rostea Tiberius cuvintele-n latineşte, mult mai deosebit de-al constructorilor şi de-al instructorilor militari rămaşi în Dacia de pe vremea lui Domiţian, cărora Chebrisis, ca multe alte căpetenii dace, le fusese-nvăţăcel. Unele cuvinte parcă le scotea din gât Tiberius,

asprindu-le anumite sunete, la altele sâsâia, fără să fi fost peltic de felul său.

Chebrisis îşi mută privirea de pe chipul negricios şi prelung al lui Tiberius, pe chipul de piatră al lui Tantinis. O clipă, ochii acestuia se-nsufleţiră. Păreau că-i încuviinţează ghidul pios şi că-i mulţumesc totodată pentru a nu-l fi amestecat şi pe el în fapta ce se putea dovedi necugetată.

Chebrisis se uită apoi la Druxilis, a cărui spaimă se mai potolise. Acum ţinea gura-nchisă, cu dinţii-ncleştaţi, aşa fel că buzele nu i se mai vedeau nici pic. În loc de gură îi rămăsese o linie de-a curmezişul feţei, ca o plesnitură-n pântecele unei oale.

Când Chebrisis i se uită în ochi, Druxilis privi drept înainte, făcându-se că nu-l vede. Chebrisis, care se-ndoise totdeauna de ştiinţa de carte a lui Druxilis, mai ales latinească, acum începu să creadă că ceva-ceva tot pricepea el, de vreme ce nu se mira că lui Chebrisis i se scoteau legăturile de la mâini.

«Asta v-a fost credinţa, suflete făţarnice!», se gândi Chebrisis, şi se-apropie de calul murg al Regelui. Calul păştea acuma liniştit, scuturând din cap din când în când.

Cei patru călăreţi din garda Regelui se ridicară cum putură de jos şi, cu mâinile-ntinse, înaintară spre Tiberius. Nimeni n-ar fi putut spune dacă-nţeleseseră sau nu ce vorbise Chebrisis pe latineşte cu mai-marele romanilor. Pricepuseră însă că lui Chebrisis, prins ca şi ei, romanul îi îngăduia să se-ngrijească de trupul Regelui. Unul dintre ei, cel care-naintase primul, îi făcu semn lui Tiberius cu capul spre mâinile lui şi spre trapul Regelui, apoi lăsă capul în jos ca şi când ar fi aşteptat sentinţa unei judecăţi. Tiberius îi dezlegă mâinile şi-i făcu semn să-l ajute pe Chebrisis, care se căznea să scoată un picior al Regelui din scară. Fiind zi de vară, caldă, mortul încă nu-nţepenise.

— Doi ajung, zise Tiberius, uitându-se nehotărât la ceilalţi trei oşteni daci, care stăteau cu mâinile-ntinse către el ca Parcele.

Călăreţii romani se uitau la prinşii daci cu un amestec de curiozitate faţă de-un neam căruia nu-i cunoşteau obiceiurile şi de nerăbdare, nerăbdarea de-a se vedea mai repede-n castru, după o lună de istovire ne-ntreruptă. Unii mestecau câte-un pesmet şi pe urmă beau apă dintr-o ploscă de metal îmbrăcată-n pâslă. Alţii moţăiau de-a binelea. Câţiva, atinşi de lamele dacilor în scurta-ncăierare, îşi legau rănile unii altora cu fâşii de pânză. Pe chipul nimănui dintr-înşii nu se vedea nici încrâncenarea urii faţă de duşman, nici bucuria victoriei. Doar o mare oboseală.

Misiunea lor se-ncheiase. Fuseseră trimişi să-l aducă pe Regele dacilor viu sau mort. Aveau să-i ducă împăratului capul şi mâna duşmanului înfrânt. Aveau să-i ducă şi pe amărâţii ăştia de-nsoţitori ai Regelui. Când lui Tiberius îi venise ideea să taie capul Regelui mort, toţi legionarii se uitaseră-n pământ. Tiberius, înflăcărat, dornic de aventură şi de spectaculos, cum auzise că Regele dac scăpase din Cetate, se şi oferise să-i ia urma şi să-l prindă. Sigur că ar fi vrut să-l prindă viu. Nefiind rău de pagubă, Tiberius se mulţumise şi cu el mort.

Umilirea duşmanului viu trebuia înlocuită cu ceva: cu mutilarea lui.

— Cinstite comandant, i se-adresă Chebrisis lui Tiberius. Ziceaţi că vreţi să vă spălaţi pe mâini. Unul dintre-ai noştri vă poate arăta un pârâu. Îngăduiţi-mi să vă-ntreb ce-aveţi de gând să faceţi cu trupul Regelui nostru.

— *Fostului* vostru *rex*.

— *Răposatului* nostru Rege.

— Îl azvârlim într-o râpă. S-or găsi ceva lighioane să-l mănânce.

— Cinstite comandant, toţi o să murim într-o zi. Fii mărinimos cu duşmanul înfrânt şi zeii te vor răsplăti, rosti încet Chebrisis, cu-o tremurare-n glas, în timp ce se uita în gol ca şi când s-ar fi făcut purtătorul de cuvânt al unui oracol.

Lui Tiberius îi pieri zâmbetul de flăcău vesel care se duce la nuntă.

— Îngăduie-ne, cinstite comandant, să-l îngropăm *ca pe un om* şi să-i spălăm după datină rămăşiţele. Îngăduie-ne să facem la fel şi cu ceilalţi morţi ai noştri. Niciunul dintre noi nu ne ştim sfârşitul.

La aceste ultime cuvinte, Chebrisis se uită în ochii lui Tiberius ca-n ochii unui tovarăş cu care soarta îi

lăsase de-mpărţit singura ei moştenire sigură şi frăţească: moartea.

Tiberius le dezlegă mâinile şi celor trei călăreţi daci care nu se mişcaseră din loc, aşteptând, cu privirea-n pământ, un semn de bunăvoinţă a cuceritorului.

Subt pază, Chebrisis duse împreună cu un oştean trupul Regelui la un pârâiaş din apropiere. Îi scoaseră armura, îl spălară de sânge şi-i uscară gâtul cu şomoioage de iarbă. Chebrisis îi acoperi tăietura cu-o mânecă pe care şi-o smulse din cămaşă. Îi spălă apoi capul şi mâna, le uscă mai întâi cu iarbă, apoi cu cealaltă mânecă a cămăşii. Ochii Regelui rămăseseră deschişi. Chebrisis adună o mână de urzici pe care le-ndesă în gâtlej, acoperi cu urzici şi tăietura, înfăşurând-o apoi strâns în feşe cu balsam pentru răni pe care le scoase din traista atârnată la gât, sub cămaşă, cum purta orice oştean dac. Spălă mâna Regelui, îi înfăşură tăietura-n urzici şi-n feşe. Luă capul Regelui în amândouă mâinile şi se-nvârti încet cu el, pe loc, de câteva ori.

Tiberius, care se afla ceva mai încolo şi se ştergea pe mâini după ce se spălase-n pârâu, se uita nedumerit la Chebrisis, care părea mişcat de-o putere nevăzută.

— Ei, ce faci, omule? îi strigă el, neliniştit ca în faţa unei ciudăţenii.

Chebrisis aşeză capul pe iarbă, sprijinindu-l în gâtul acoperit cu feşe, cu faţa-ndreptată spre Tiberius.

Acesta îşi întoarse privirea de la ochii mortului.

— Am vrut să mai vadă o dată lumea, răspunse Chebrisis.

— Bine, bine. Acum dă-mi-l, să-l pun în sac.

La ultimele cuvinte-ale lui Tiberius, un fluture, de-o mărime şi de-o frumuseţe neobişnuită, poposi în părul cărunt al Regelui. Bătu la-nceput din aripile ruginii pe care erau scrise patru pete ca patru ochi fabuloşi cuprinzând toate culorile lumii, apoi, aflându-şi locul, rămase nemişcat, neasemuit odor al firii, venit să-mpodobească fruntea care nu voise să se plece.

Chebrisis ridică fluturele cu o frunză şi-i şopti: «Spune lumii de nenorocirea noastră…».

— Îndată, cinstite comandant, rosti cu glas tare şi-i arătă lui Tiberius fluturele ca pe-o pricină de-ntârziere.

Chebrisis îşi împărţi cămaşa-n patru bucăţi: două mai mari, două mai mici. Înveli capul într-o bucată de pânză. Îl înveli şi într-a doua, pe care-o înnodă ca pe-o pungă. Între cele două straturi de pânză îndesă urzici. Luă mâna Regelui în mâinile sale, se uită la degetele care, deşi arma le fusese smulsă, rămăseseră strânse şi, între ele şi podul palmei, strecură o fărâmă de pământ, aşeză încet mâna-n iarbă, ca pe-un odor, îngenunche, sărută inelul care părea crescut o dată cu carnea degetului ce-l purta şi atinse cu fruntea mâna ţeapănă. Cei patru daci care săpau gropile pentru morţi îngenunchează şi sărutară şi ei mâna care-i cârmuise optsprezece ani.

Tantinis şi Druxilis continuară să sape făcându-se că nu văd nimic.

Legionarii care-i păzeau se uitară la cei doi, apoi, cu înţeles, unii la alţii. Unul dintre ei, uscăţiv, cu un cap mic şi-mbătrânit, scuipă printre dinţi.

După ce aşeză capul şi mâna Regelui în traista lui Tiberius, Chebrisis îi ceru unui legionar lopata cu coadă scurtă şi se puse pe săpat.

— Mai repede, că ne-apucă miezul nopţii. Nu mai săpaţi aşa de adânc. Că doar n-oţi vrea să le faceţi puţ.

Deoarece Tiberius îşi pierduse răbdarea, dacii îşi puseră la repezeală morţii-n groapă, unul lângă altul şi unul peste altul. Regelui îi săpaseră o groapă adâncă şi-ngustă. Cei patru oşteni îşi înnodată cămăşile câte două şi sloboziră trupul Regelui în groapă. Îngenunchează, şi Chebrisis o dată cu ei, în faţa gropilor deschise şi spuseră toţi cinci într-un glas: «Primiţi-i, zei, şi tu, pământ!».

— Sus, pe cai! Şi voi, ăştia, se adresă Tiberius dacilor. Mă grăbesc, altfel vă duceam pe jos şi cu pripon la picioare.

Urcă în şa, trecându-şi pe antebraţul stâng curelele scutului oval de piele, împodobit cu doi lujeri de floare stilizaţi, răsucindu-se-n jurul unui motiv ornamental strălucitor – un fel de colac de bronz împletit –

din golul căruia creştea gurguiul defensiv, *umbo*.

Prizonierii încălecară.

Lângă fiecare captiv dac se aflau patru străjeri romani; unul îi lega mâinile la spate, altul îi punea un laţ de gât, capătul celălalt al frânghiei prinzându-l de oblâncul şeii, doi îi cetluiau picioarele de scaii. Convoiul porni la drum.

DECEBAL: Acei romani?... Ei sunt tiranii lumei...
[…….]
Nu sunt supusul lor... nu voi s'o fiu!

M. EMINESCU, *Decebal.*

sigiliul romei

Călcând această ţărână mută,
văd ce nu vedeţi voi:
umbrele-acelor eroi
ai căror urmaşi suntem noi;
şi stând în valea tăcută,
îmi râd de ritm
şi de-orice reguli îmi râd;
ritmul meu e sgomotul
ce-l fac cu zalele lor.

Îi văd... s'arată: sculatu-s'au toţi
de sub pietre...
Trec –
Trec sute; iată-i: de-oţel le e coiful,
lat era romanul în spete, ondulat
avea părul, puternic braţul.

Roma veche întreagă
se 'nşiră pe dinaintea mea:
Consuli,
proconsuli,
matroane, copile, liberţi –
Roma veche întreagă:
pontifeci, apoi, şi vestale,
flamini,
saturnale.
Salutare, eternă stea,
pe-aceste ţărmuri pribeagă.
Tăceţi, o! versuri deşerte...
Şi tu, la pământ, poete –
trec Cæsarii –
Sărută pământul acesta:
e sfânt.

Al. MACEDONSKI, *Hinov (3 martie 1879, Cernavodă).*

Înconjurat de statul său major, la dreapta avându-l pe Scaurianus, la stânga – pe nepotu-său, Hadrian, Traian privea cortegiul învinşilor care-abia-şi târau picioarele subt povara oboselii. Toţi mergeau cu ochii-n pământ. Cât sânge rău din cauza neamului ăstuia de oameni, câte legiuni aproape exterminate! Şi chiar şi-acuma, când soarta le era pecetluită, mergeau ca nişte dulăi de stână, greoi şi morocănoşi, privind întruna pământul pe care nu mai erau stăpâni. Împăratul îşi închipui cum ar fi arătat cortegiul lui triumfal de la Roma, *cum avea s-arate,* fiindcă *trebuia* să aibă loc. Populaţia Cetăţii abia aştepta motiv de petrecere. Un război în care pierise-atâta lume trebuia urmat de donaţii substanţiale către armată şi către populaţie, şi de circ, de foarte mult circ. Dacii, luptându-se-n arenă cu fiarele, sau corp la corp cu frigieni, cu egipteni şi cu cine se va mai fi nimerit să se lupte, aveau să-nvioreze nişte spectacole cam

obosite-n ultima vreme. Prezenţa lor în scopuri punitive avea să fie ca o răsuflătoare pentru năduful acelora care pierduseră-n război pe cineva din familie. Aşa cum se perindau acum învinşi prin faţa lui, Traian i-ar fi vrut perindându-se necontenit spre aducere-aminte şi spre gloria Cetăţii în timpurile viitoare.

*

Statuia ecvestră a lui Domiţian de pe Capitoliu se afla între două trofee: unul germanic, altul dacic, dedicate victoriilor ultimului Flaviu. Trofeul dacic depăşea cu mult victoria căreia-i fusese consacrat. Statuia ecvestră îşi găsise şi-un poet-cântăreţ («parcă Staţiu»), care-alesese în felul ăsta o cale mai subtilă, credea el, de-a-l slăvi pe călăreţ. «Călare sau pe jos, când eşti împărat, nu-ţi lipsesc, vai, cântătorii». Marţial, după ce-i murise «idolul», Domiţian adică, făcuse-o mulţime de tentative pentru a-şi manifesta «revelaţia» cu privire la noul împărat, numai că acesta nu dorea entuziasme tocite şi glasuri dogite de-atâta cântat. Traian îşi aminti resemnarea dezamăgită a vechiului său camarad de arme, Longinus, când «Pliniu consul» citise *Panegiricul* închinat marelui său prieten şi protector Marcus Ulpius Nerva Traianus Imperator. Dac-ar fi simţit vreodată nevoia de-a face cuiva confesiuni, în acel moment Traian i-ar fi spus lui Longinus: «Fiecare suntem sclavii a ceva pe lumea asta. Eu am ajuns sclavul măririi. Şi e doar începutul. Longinus, oamenii nu te iartă dacă nu le dai nimic din ceea ce aşteaptă *ei* de la tine. Mai întâi şi mai întâi, respectarea convenţiilor cu care-au fost învăţaţi. Adularea e o convenţie veche de când lumea. Unii se fac numai că te iubesc, tu te faci, la rându-ţi, că-i crezi. Nu trebuie să le dezamăgeşti făţărnicia». Amintirea lui Longinus îi tulbură mulţumirea victoriei. Longinus ar fi meritat să vadă ziua unei victorii atât de greu câştigate. Longinus merita şi-un cenotaf. Amintirea lui stăruia ca o umbră mohorâtă-n sufletul împăratului. Longinus merita un cenotaf. Cortegiul acestor învinşi, ca un memorial şi ca o prefigurare a tuturor cortegiilor de învinşi ai Romei, trebuia să rămână săpat în timp, dincolo de efemerul clipei. Păcat că nu era şi Apollodor de faţă. Puterea de sugestie şi de stimulare a-nchipuirii pe care-o au anumite momente ale vieţii este irepetabilă. Durerea tăcută a acestor oameni păşind ca-ntr-un cortegiu mortuar care petrecea mortul lor cel mai scump, libertatea, n-avea să mai fie niciodată aceeaşi. Avea să fie amestecată cu ura faţă de-nvingător, amestecată cu grijile mari şi cu necazurile mărunte ale vieţii, mai ales ale unei vieţi scăpate de la prăpăd.

*

Traian făcu semn unui tălmaci să vină lângă el, apoi semn de oprire legionarilor care-nsoţeau convoiul, trecându-l prin faţa trupelor aliniate-n careu şi prin faţa podiumului improvizat pentru împărat şi pentru statul său major.

— Staai! strigară legionarii care-nsoţeau, cu suliţele-n mâini, convoiul.

Oamenii se opriră.

— Căpeteniile să iasă-n faţă, porunci Traian.

Interpretul îşi făcu datoria. După felul cum vorbea, acesta era dac din Miazăzi, de dincolo de Istru.

Înaintară doi oameni. Un bătrân înalt, slab că abia se mai ţinea chimirul pe el, şi un om cam de patruzeci de ani, care trebuia să fi fost o namilă înaintea acestui război, dacă şi dup-atâtea lipsuri se mai putea numi gras.

— Până când aveaţi de gând să vă-mpotriviţi Romei? întrebă împăratul.

Bătrânul Dromihete se uită în ochii împăratului şi răspunse înainte ca tâlmaciul să fi apucat să rostească vreun cuvânt.

— Noi ne-am apărat pământul atât cât ne-a stat în putere.

— Văd că-nţelegi latina. O şi vorbeşti?

Dromihete încuviinţă din cap. Între timp, tălmaciul îi traduse împăratului cele spuse de bătrânul captiv dac.

— Dacă ştii latineşte, de ce nu vorbeşti cu mine latineşte?

— Mărite Împărat, eu vorbeam ca să-nţeleagă şi cei de-un neam cu mine.

— De unde ştii latineşte? Ia spune-mi, ai fost cumva iscoadă?

— N-am fost niciodată iscoada nimănui. Am învăţat de mic greceşte şi latineşte cu dascăli şi-am fost zece ani ostatic şi-apoi sclav la Roma, din timpul răposatului împărat Domiţian.

— Şi-ai tăi te-au răscumpărat?

— Nici alte neamuri nu se-mbulzesc să-şi răscumpere ostaticii. Morţii şi absenţii sunt uşor daţi uitării, mărite împărat.

Într-o latură a careului, un centurion clătină din cap. Ştia şi el câte ceva despre cum îşi răscumpără «alte neamuri» ostaticii.

*

Traian privi cu coada ochiului la nepotu-său. După felul cum acesta se trăgea de bărbuţa blondă, cârlionţată, îşi dădu seama că-ntrebarea pusă bătrânului nu le scăpase celor pe care de formă îi consultase nu de prea multă vreme cu privire la o anume răscumpărare. Hadrian încă nu era lămurit dacă unchiul său imperial vorbea din neatenţie despre lucruri pe care oricine-n locul lui ar fi căutat să le evite, amintirea lor fiind stânjenitoare pentru toată lumea – deci, dacă-l lua gura pe dinainte, cum i se putea întâmpla oricui – sau anume vorbea de funie în casa spânzuratului, unui împărat totul fiindu-i îngăduit ca şi zeilor cărora le ţinea locul pe pământ. Dacă moşneagul avea cunoştinţă despre generalul roman ostatic la daci, mare-ndrăzneală din partea lui să vorbească aşa.

Privirea bătrânului nu se mişcase de pe chipul Împăratului. Dincolo de resemnarea în faţa unei fatalităţi cum e uitarea, în ochii albaştri ai bătrânului, fără vârstă şi limpezi ca apa unui lac de munte, nu se vedea nicio capcană de gând ascuns.

«Pentru cine se ştie cu musca pe căciulă, şi cel mai nevinovat cuvânt este o aluzie, o piatră aruncată cu bună-ştiinţă», îşi zise împăratul.

*

Bătrânul înalt, deşirat şi uscat, ca o zeitate a secetei, îi incitase curiozitatea.

— Moşule, ţi-e teamă de mine?

— Mărite Împărat, ar trebui să-mi fie. Dar nu mi-e.

— Pot face cu dumneata ce vreau.

— Poţi. Cu mine şi cu oricine de la Tibru până la Eufrat. Dar e cineva care poate face şi cu Înălţimea ta orice-i este vrerea.

— Nu mai spune!

— Soarta, mărite împărat. La capătul vieţii, oricine-am fi, ne-aşteaptă moartea.

Hadrian se trăgea de-un cârlionţ din josul urechii stângi.

«Ăsta ce-o fi vrând? Să-ntindă floacele alea până le-o face ca perciunii ovreilor din Sanhedrin?», se-ntreba împăratul, iritat de gesturile de nerăbdare ale nepotului său, dedesubtul cărora se ascundea, aşa cum îl cunoştea el pe Hadrian, un gând dezaprobator. «Dac-aş avea datoriile lui şi niciuna făcută pentru vreo operă publică, ci doar la cărţi, la zaruri şi pe modă, n-aş mai strâmba atâta din nas şi n-aş mai fi atât de critic cu unchiul care mi le-ar plăti. Ăsta trage a mare, ca Cæsar, să vedem dac-o să şi ajungă…».

— Bătrâne, l-ai slujit cu credinţă pe Decebal?

— Cu credinţă.

— Nu te-ai gândit niciodată că o să piardă războiul?

— M-am gândit mereu.

— Şi-atunci pentru ce ţi-ai mai dus oamenii la măcel?

— Mărite Împărat, de bună-voie nimeni nu dă ce este-al lui. Nimeni nu-şi dă ţara fără s-o apere. Noi nu ne-am dat ţara. Ni s-a luat.

— Şi dacă ştiaţi că *vi se va lua,* de ce v-aţi mai lăsat măcelăriţi?

— Mărite Împărat, de când deschidem ochii în lume ştim că vom muri. Şi, cu toate astea, nimeni nu stă cu braţele-ncrucişate s-aştepte moartea. Ne zbatem pentru viaţă până la ultima suflare.

— Moşule, ţi-ai închipuit cumva că Roma are să-şi piardă puterea şi-n felul ăsta să scăpaţi? îşi continuă Traian gândul.

Bătrânul se uită la stăpânul lumii cunoscute ca la un fiu căruia privirea albastră a părintelui, de mult desprinsă de spasmele zădărniciei, încerca să-i picure-n suflet un zvon din adierea eternităţii.

— Mărite Împărat, m-am gândit că zeii n-au lăsat niciun copac să urce pân' la cer.

*

Hadrian, care pân-atunci se uitase mereu şi la augustul său unchi, dar şi la Scaurianus, pentru a-şi da seama câtă stăpânire de sine şi câtă putere de simulare-avea acesta din urmă, îşi încrucişă o clipă privirea cu privirea bătrânului.

«Vorbeşte ca un oracol prin care destinul ţi-ar face cunoscute marile lui planuri de la care nu te poţi abate. Şi de la planurile de amănunt te poţi, oare, abate?… Dacă eu vreodată aş ajunge împărat – şi am s-ajung dacă aşa mi-o fi scris – am să… în sfârşit, aş părăsi această cucerire zisă Dacia. Cât poate să ţină aurul ei? Spectacolul din sala tronului n-am să-l uit niciodată. Asemenea lucru n-am mai văzut niciodată şi sper să nu mai văd. Cât fanatism al libertăţii ca să-ţi omori până şi pruncii! Ei se uită la noi ca la mesagerii unei soarte vitrege, pe care-au încercat s-o conjure până-n ultima clipă. Alt fel de fanatism decât al ovreilor, care se uită la noi ca la porci: şi noi, şi porcii – animale impure. Ăştia ne socotesc duşmani, dar oameni ca şi ei. Parimia bătrânului cu zeii şi cu copacul pare o conjurare a destinului. Văd că, de altfel, nu prea i-a picat bine unchiului. Prin interogatoriul ăsta – şi prin altele-asemănătoare – cred că vrea să-şi justifice nişte hotărâri de care ne va-nştiinţa, făcându-se că ne consultă. Dac-ar vrea cu-adevărat să-mi ştie părerea cu privire la oamenii ăştia, i-aş spune: „Ia-le aurul şi lasă-i în pace să-şi vadă de treburile lor". Dar ştiu eu dacă ăştia s-ar purta ca nişte federaţi cuminţi…? Îmi lipsesc, pare-mi-se, cam mulţi sesterţi ca să-mi permit prea multe păreri».

*

— Bătrâne, nu-ţi pare rău de-atâţia oameni de-ai voştri care-au murit zadarnic? trecu repede împăratul peste răspunsul lui Dromihete.

— Îmi pare rău după orice viaţă care se stinge înainte de vreme.

— Chiar şi după viaţa legionarilor noştri? îl întrebă Traian, cu un zâmbet ironic mijit în colţul gurii.

Abia aştepta răspunsul la această întrebare. Voia să vadă până unde mergea curajul (sau ipocrizia) bătrânului.

— Înainte de-a fi legionari, ei sunt făpturi ale zeilor. Îmi pare rău, mărite Împărate, după fiecare fiinţă care lasă durere-n urma ei pe pământ. Fiecare suntem făcuţi de-o mamă şi de-un tată. Mari sau mici, părinţii plâng după copiii morţi, în armata oricui ar fi luptat ei.

— Nu-ţi pare rău că *ai voştri au murit zadarnic*? se-ntoarse împăratul la gândul dintâi, văzând că moşul nu se grozăvise nici cu vitejia curajului şi nu căzuse nici în capcana ipocriziei.

— Cine moare pentru o credinţă nu moare zadarnic. Ei n-au murit. S-au strămutat cu credinţa lor la

zeii nemuritori.

— E-adevărat, aşadar, că vă credeţi nemuritori!

— Doar cel în care moare credinţa e muritor.

— Şi dumneata, bătrâne, cum te socoteşti?

— Nemuritor, mărite Împărat.

«Unde-o fi vrând s-ajungă, oare, cu-ntrebările astea?», se gândea Hadrian, trăgând cu coada ochiului spre unchiu-său şi spre Scaurianus.

*

Deşi martor la un spectacol nesperat, pe care mai-marele său i-l oferea în faţa celui mai numeros cor mut pe care-l pomenise vreodată un teatru, Scaurianus părea că nu vede şi că n-aude nimic, reuşind să dea chipului său înfăţişarea imperturbabilă a obiectelor.

Dacă şi-ar fi-ngăduit anumite libertăţi faţă de-un unchi care era stăpân pe-o bună parte-a lumii cunoscute şi care, mai mult decât atâta, făcea parte cu drepturi discreţionare din destinul său, Hadrian s-ar fi repezit la Scaurianus cu gladiul, simulând o criză de nebunie, sau poate-ar fi ţipat îngrozit «Şarpele, şarpele!», sau l-ar fi gâdilat, sau l-ar fi ciupit de guşă ca pe copii, în sfârşit, ar fi făcut ceva pentru a se convinge cât din chipul pe care nu se zărea umbră de gând, de simţire sau de participare provenea dintr-o elaborată străduanie şi cât era imperturbabilă nepăsare.

Scaurianus era modelul subalternului pe care şi l-ar fi dorit orice superior. Executa fără să crâcnească şi fără să clipească, n-avea iniţiative, în schimb cerea cele mai ne-nsemnate amănunte despre orice situaţie, aşa cum şi dările sale de seamă nu scăpau un fir de praf nemenţionat. Lipsit de orice fel de entuziasm, nu risca să fie părtinitor ori să facă exces de zel în vreo-mprejurare. Dacă Traian îl adusese pe Scaurianus în această campanie, se vede că avea ceva de gând cu el. Peste ani, presupunând că ar mai fi trăit şi că le-ar fi rămas mintea-ntreagă, Împăratul şi bătrânul dac, interlocutorii insolitei scene la care se aflau atâţia martori, ar fi uitat multe dintre cele pe care şi le spuneau în momentul de faţă. Scaurianus însă şi-ar fi amintit şi pauzele din vorbirea lor, şi privirea, mimica sau gestul cu care-şi însoţiseră fiecare cuvânt. Meticulos până la manie, Scaurianus îşi nota fiecare convorbire importantă prin ea însăşi ori numai pentru el, îşi desena fiecare plan de atac, deşi n-avea nevoie să-l privească niciodată, ţinea minte dispoziţia trupelor din toate bătăliile importante ale lumii, avea cunoştinţe de toate felurile – de la insecte până la regulile de prozodie – cunoştinţe pe care nimeni nu i le-ar fi bănuit, dată fiind muţenia din care nu ieşea decât dacă i te-adresai, şi-atunci vorbea cu parcimonie, ca şi când cuvintele, o dată ieşite din gură, s-ar fi tocit şi n-ar mai fi putut fi şi altă dată folosite cu-aceeaşi eficienţă.

Dacă unchiul imperial avea să-l numească pe Decimus Terentius Scaurianus guvernator al noii ţări cucerite, nu făcea o greşeală. Reputaţia lui Scaurianus era fără pată, iar originea lui galică şi apartenenţa la ordinul senatorial împăcau şi tendinţa de-a promova provinciile la cele mai înalte ranguri, cât şi conservatorismul iulio-claudic de păstrare, măcar formală, a prerogativelor celui mai înalt ordin în stat.

Traian, prim împărat provenit din provincii şi prin adopţiune din afara familiei adoptatorului, deci inaugurator al unei variante a sistemului imperial, trebuia să-mpace mereu şi capra, şi varza; prin urmare, fiind deţinătorul întregii puteri în stat, să păstreze totuşi aparenţele menajării unor prerogative tradiţionale, măcar atâta cât sita era mai nouă. Apoi, schimbările aduse de împăratul menit de soartă să noveze sistemul aveau să se impună, iar lumea avea să uite că lucrurile fuseseră şi altfel. Capacitatea omului de-a se obişnui cu atotputernicia prezentului era nelimitată. Hadrian întrebase odată un scrib din cancelaria imperială, rămas fără mâna dreaptă din războaiele cu germanii, dacă nu-i era greu să scrie cu stânga: «M-am obişnuit într-asemenea măsură, încât aproape-am uitat c-am avut cândva două mâini.». Dacii morţi din sala tronului îi apăreau lui Hadrian ca un parapet împotriva acceptării unui prezent fără alegere. Cum de nu-şi luase viaţa bătrânul cu ochi albaştri şi cu privire desprinsă de zădărniciile lumii?

În ce scop se mai încăpăţâna să trăiască? Deoarece nu părea om făcut să trăiască la voia-ntâmplării sau fiindcă zeu îi dăduseră zile. Dacă nu s-ar fi temut să-şi contrarieze unchiul, Hadrian i-ar fi pus câteva-ntrebări acestui bătrân ciudat care-i incitase curiozitatea.

*

— Bătrâne, cum de nu ţi-ai luat viaţa, ca atâtea căpetenii din neamul vostru? întrebă împăratul, ca şi când ar fi auzit gândurile lui Hadrian.

— Eu, mărite Împărat, am băut din cupa umilinţei. Ei n-au voit să bea.

— Şi au băut din cupa morţii. Crezi că e bine ce-au făcut?

— Mărite, bine sau rău, era dreptul lor. O singură libertate are omul în viaţă: să-i pună capăt când i s-a urât cu ea.

— Şi ţie nu ţi s-a urât?

— Mi s-a urât, dar m-am simţit dator să trăiesc, dac-aşa mi-i datul.

— Dator pentru ce?

— Să ducem cum se cuvine la locul de veşnică odihnă pe cei morţi, să alinăm durerile celor vii.

— Să le alini durerile, în ce fel?

— Cu-o vorbă bună măcar, să-ngrijim de copiii orfani şi rămaşi fără adăpost.

— De copiii orfani putem îngriji noi.

— Mărite Împărat, ştiu că puteţi orice. Mă gândeam că poate şi noi om mai fi buni la ceva de-om fi rămas în viaţă, zise bătrânul şi lăsă capul în jos, asemeni celorlalţi daci prezenţi care nu-şi clinteau privirile din pământ.

«Să mă uit bine la ei şi să-mi scriu în *Memorial* impresiile. Vreau un monument care să-mi înfăţişeze dulăii ăştia încăpăţânaţi şi morocănoşi cu botul pe labe. Păcat că nu e Apollodor aici».

— Bătrâne, întreabă-i pe-ai dumitale dacă nu cumva le e sete.

Bătrânul întoarse capul către prizonieri.

— Oameni buni, Împăratul romanilor vă-ntreabă dacă vă e sete.

Oamenii lăsară capul în jos, toţi deodată.

— Le este.

— Şi gură să răspundă n-au? întrebă Împăratul cu oarecare iritare în glas.

— Mărite împărat, eu, care i-am întrebat, le-am înţeles răspunsul.

— Să stea toţi jos, se-ntoarse Traian spre tălmaci.

Oamenii se-aşezară pe pământ, cu genunchii ridicaţi, cu mâinile prinse-n jurul lor, aplecaţi din şale, în poziţia cea mai asemănătoare cu-a fătului în pântecele mamei.

— Să se-aducă o amforă şi-un cauc, porunci Traian.

Amfora, aşezată pe-un suport metalic pentru mai multă stabilitate, se afla în faţa podiumului imperial.

— Cine-ajunge primul bea cât vrea. Când fac eu semn cu mâna, s-o pornească toţi spre amforă, adăugă împăratul.

*

«Ca verificare a creşterii animalităţii din om sub presiunea imperioasă a nevoii, această idee a unchiului meu, împăratul, nu este lipsită de ingeniozitate. Altminteri… ar fi de-un gust dubios», se gândea Hadrian, micşorându-şi ochii de parc-ar fi vrut să cearnă printre pleoape faptele imperiale.

Nasul lung, pornit fără nicio adâncitură de tranziţie din josul frunţii înalte, ca o peninsulă a acesteia, îl făcea pe Hadrian să semene mai mult a grec decât a spaniol. La crearea acestei impresii contribuia şi pieptănătura cu cârlionţi turtiţi, aliniaţi unul lângă altul, ca o cunună, în jurul capului, cum se putea vede

la statuile greceşti. În momentele de linişte, când spiritul nu-i era deloc tulburat de gânduri sâcâitoare sau contradictorii, Hadrian semăna a berbec. Avea trufia măreaţă şi impenetrabilă pe care-o au doar elementele naturii şi animalele, fiindcă nici unele, nici altele nu-şi compun atitudini. Când mintea lui cântărea şi preţuia oameni, fapte, cuvinte, situaţii, întreaga fizionomie i se schimba: nasul i se-ncreţea mărunt în porţiunea din dreptul ochilor, nările îi tremurau ca ale cailor când simt miros de sălbăticiune, pleoapele i se-apropiau abia lăsând să pătrundă un fir de lumină printre ele, palmele-ncepeau să-l furnice şi să-l mănânce, drept care, degetele, căutând astâmpăr, trăgeau de câte-un cârlionţ din cap sau din barbă, faţa i se lungea şi i se subţia ca pusă la teasc. În acele momente, Hadrian semăna a ceva inexistent în natură: a corcitură de vulpe cu ogar.

Hadrian nu-l considera pe unchiul său imperial nici Platon, nici Arhimede şi nici Alexandru cel Mare. Îl considera, în ciuda multor contrarieri ireconciliabile pe care firea Împăratului i le provoca, un om cu-o judecată sănătoasă, chiar dacă nu excela prin fineţea nuanţelor, cu un spirit de dreptate pe care nu i-l putea tăgădui, cu-o putere de pătrundere şi de hotărâre rapidă în prezenţa neprevăzutului, cum se-ntâlnea doar la spiţa adevăraţilor oameni de acţiune. În ochii lui Hadrian, păcatul cel mai mare al imperialului său unchi era o anumită carenţă-n reflexivitate şi-n nuanţarea judecăţilor – păcat al multora din această categorie.

Hadrian nu se obişnuia cu gândul că unchiu-său – al cărui spirit nu era lipsit de toleranţă pentru destule slăbiciuni ori trăsături ciudate de caracter ale popoarelor străine, în faţa cărora-l adusese cariera lui de om de arme – nu pricepea cum de existau pe lume neamuri care, convinse de puterea Romei, nu i se-nchinau, ba, mai mult, i se-mpotriveau. Iar planurile lui Traian – mărturisite şi, mai ales, nemărturisite – nu erau planuri pentru-o viaţă de pământean obişnuit, ci planuri care sfidau limitele-n timp ale fiinţei omeneşti. «Ai crede că se pregăteşte pentru eternitate. Faptul că el a ajuns împărat nu-l îngrijorează, oare, deloc? Această alegere nu i se pare simptoma unei boli fără leac: vlăguirea? Unde s-a mai văzut ca o sistemă-n plină vigoare să-şi aducă la cârmă un străin? Să nu ne-mbrobodim cu ideea că Cetatea „cheamă" provinciile la egalitate! Senatul, prin care curge tot atâta sânge proaspăt ca printr-o bătătură, ardea de drag şi de nerăbdare să aibă-n frunte un spaniol. Putregaiul trebuia „revigorat" de-un aventurier, fiindcă numai aventurierii sfidează evidenţa». Comparându-se cu unchiul său imperial, Hadrian se socotea pe sine, în ciuda multor iregularităţi de conduită, o pasăre domestică pe lângă un vultur. Nimeni n-ar fi bănuit cât spirit de aventură-nvolbura mintea bărbatului trecut de jumătate de secol, bărbat cu-nfăţişare aşezată, greoaie şi domestică, pe chipul căruia nu fâlfâiau înaripări de niciun fel. Marcus Ulpius Nerva Traianus.

*

Împăratul se uita a-ntrebare la traducător.

— Le-am tălmăcit, Înălţimea-voastră, răspunse acesta, arătând cu mâna spre daci, dar le mai spun o dată. Poate că n-or fi auzit, se gândi el s-o dreagă în privinţa lipsei de răspuns a dacilor.

Nici după ce le mai spuse o dată cuvintele de la-nceput, nu se mişcă niciunul. Parcă prinseseră rădăcini.

«Ai zice că sunt cioturi rămase-n pământ după ce s-au tăiat copacii», se gândea tălmaciul.

— Întreabă-i dacă nu le este sete.

— Au mai fost întrebaţi, Înălţimea-voastră, spuse dacul interpret cu glas moale.

— Atunci întreabă-i ce-aşteaptă de nu beau.

— Dacă-i întreb pe toţi n-o să primesc niciun răspuns.

— Ai dreptate. Întreabă-i pe cel de colo, şi Împăratul îi arătă cu mâna pe unul dintre oamenii care şedeau pe jos, cu privirea-n pământ.

Tălmaciul îşi făcu datoria. Omul se ridică.

— Turma care merge la adăpat nu se repede buluc la apă. D-apăi noi, că suntem oameni…

Omul ales de Împărat să răspundă vorbise rar, cu glas domol, uitându-se tot timpul în pământ.

Tălmaciul traduse repede, fără pauze-ntre cuvinte, ca şi când felul de-al transmite ar fi schimbat conţinutul mesajului.

«Unii dintre noi îşi pierd demnitatea numai o dată cu viaţa», se gândi Hadrian şi nu-şi putu opri un zâmbet, în timp ce trăgea cu coada ochiului spre Împărat.

— Spune-i să meargă să bea, trecu împăratul repede peste lecţia care i se dăduse.

«Faţă de-nvinşi e destul că eşti învingător. Nu trebuie să-i umileşti suplimentar. Ar fi bine ca triumful să prefacă-n *tabula rasa* resentimentele învingătorului. La urma-urmei, cât o fi vrut amărâtul ăsta să se-mpotrivească Romei, el de capul lui? Cam cât le-a ars legionarilor *mei* să cucerească Dacia sau mai ştiu eu ce…».

*

Fără nicio legătură, s-ar fi putut spune, cu cele de faţă, Traian şi-l aminti pe Longinus. Oricât lupta, de când îşi aducea aminte, împotriva supărătorului gând al zădărniciei, Traian îl simţi cum îi bate-n suflet ca un vânt duşmănos şi ne-mpăcat, vânt rău care lasă doar pulbere-n urmă. «„Omnes una manet nox”. Să fie această *noapte* publicanul avid şi strângător al zădărniciei noastre, acel vameş al întregii noastre zădărnicii, sau lina apă a-mpăcării? Cine să-ţi spună dacă n-ai ajuns tu însuţi să-nţelegi?! Mai bine să luăm aminte la duşmanul învins, pentru a-nvăţa să-l cunoaştem. El este o certitudine».

*

Dacul se-apropie de amforă, agale, târând picioarele. Întreaga lui înfăţişare spunea că nu-i mai pasă de nimic. Nici setea care-l chinuia nu-i mai grăbea pasul. Omul scosese de la brâu un vas mititel, aproape plat, de lemn cioplit, şi turnă în el cu caucul o lingură de apă. Se-nclină adânc, apoi sorbi apa din vas, fără să ridice o clipă ochii din pământ.

— Aşa se-nchină oamenii de pe-aici în faţa apei, a pâinii şi-a sării, se găsi dator traducătorul să-l lămurească pe Împărat.

Acesta nu-şi putea lua ochii de la dacul captiv, care-o pornise înapoi spre locul lui, cu-acelaşi pas ostenit.

— Întreabă-l de ce-a băut atât de puţin.

— Ca s-apuce şi alţii câteva picături, răspunse omul la-ntrebarea tălmaciului, fără să ridice ochii din pământ.

— Întreabă-l de ce stă întruna cu ochii-n pământ.

— E-un obicei străvechi, rămas din popor: e semn de doliu, răspunse tălmaciul

— Întreabă-l după cine ţine doliu.

— Măritul împărat te-ntreabă după cine jeleşti.

— După ţară.

Împăratul înghiţi în sec. Pentru ca ultimul cuvânt să nu fie-al învinsului, se gândi să-i mai pună o-ntrebare.

— Întreabă-l cine e şi de unde e.

— Cine eşti? te-ntreabă măritul împărat.

— Om.

— Şi de unde eşti, te-ntreabă măritul împărat.

— De-aici.

În felul cum rostea cuvintele – pritocite parcă de secole pentru a fi azvârlite-n obrazul unui invadator –

nu era nicio urmă de dorinţă de-a provoca, de-a contraria sau măcar de-a-şi vărsa năduful.

Omul constata şi, fiindcă era întrebat, răspundea cum ar fi răspuns oricui.

«N-o să ne procopsim cu dacii ăştia. Măcar de-ar avea aur cât se spune. Cât ne-ar trebui nouă nu există nici de la Tibru pân' la Indus…», se gândea Scaurianus, care, de la-nceputul spectacolului, nu clipise decât ca să nu i se usuce ochii, nu scosese un sunet şi nu făcuse o mişcare.

Prizonierii veneau în şir, ca o multiplicare a celui dintâi, şi-şi turnau apă în vasul lor mic şi turtit, de lemn, pe care-l scoteau de la brâu.

— Spune-le să bea pe săturate, se adresă tălmaciului Împăratul. Aduceţi apă, adăugă el cu un fel de lehamite, făcând semn spre legionarii din primul rând.

— Ei, ia spune, bătrâne, se-ntoarse Împăratul pe neaşteptate către Dromihete, ştii cumva unde se află tezaurul Regelui?

«Câtă conversaţie până să-l întrebe ce-l durea de la-nceput! Trebuie să recunosc, după dreptate, că mie nu mi-ar fi dat prin minte. Altă dată să nu-mi mai subestimez unchiul, deşi e împărat!». Hadrian asvârli, cu coada ochiului, o privire admirativă către unchiul său imperial.

— Mărite Împărat, eu n-am ştiinţă de-asemenea lucru.

— Nu-i nimic, spuse Împăratul liniştitor, ca şi când Dromihete n-ar fi avut mai mare dorinţă decât să-i dezvăluie locul acelui tezaur pe care însă – din păcate şi cu mare părere de rău! – nu-l ştia. Fii fără grijă, aflăm noi! Sau poate nu mă crezi? i se-adresă în continuare bătrânului, amestecând gluma cu ironia.

— Mărite doamne, puţine sunt lucrurile care până la urmă nu se află, iar ochiul poate vedea orice în afară de gând.

*

«Bătrânul ăsta vorbeşte-n axiome. Pentru el, totul e demult demonstrat. Am s-ajung eu, oare, vreodată la seninătatea acestui suflet care pluteşte pe deasupra lumii, la-nţelepciunea din acest glas şi din această privire în care s-a adunat ştiinţa vieţii, trecută şi viitoare? Câtă amărăciune trebuie să bei până s-ajungi la desprinderea de vanitate? Cât trebuie să pierzi până s-ajungi să accepţi pierderea ca pe-un nedespărţit tovarăş de drum?». Hadrian întâlni din nou privirea fără vârstă şi de-o limpezime pe care n-o mai văzuse pân-atunci la nicio fiinţă. În sufletul lui trecu, mai degrabă ţâşni cu iuţeala unui fulger, presimţirea unor pierderi care-aveau să-l doară cumplit, pierderi nelipsite din viaţa oricui nu trăieşte-n pustietate. «Suflete-al meu, dedat plăcerii, învaţă-te cu gândul piericiunii», îşi spuse el, îmbrăţişând dintr-o privire mulţimea de-nvinşi care stăteau pe pământ, cu ochii-n pământ, înconjuraţi de-nvingătorii pe-al căror chip se vădeau doar semne de somnolenţă şi de plictiseală.

*

— Apropie-te, i se-adresă Împăratul celeilalte căpetenii, făcându-i semn cu mâna.

Omul se-ndreptă din şale şi se-apropie de podium cu un pas care-ncerca să fie hotărât.

— Cum te cheamă?

— Parianeu, răspunse prizonierul, fără s-aştepte traducerea tălmaciului.

— Ştii latineşte, văd.

— Nu mare lucru.

— I te-ai alăturat lui Decebal de bună-voie?

— Atâta vreme cât cel mai mic i se supune celui mare, fără ca cel mare să vină cu armele-asupra celui mic, se cheamă că cel mic se-alătură celui mare de bună-voie. Tălmăceşte! se-adresă Parianeu tălmaciului.

— Te-aş ruga să mai spui o dată, mai rar şi mai desluşit, că n-am înţeles mai nimic.

Tălmaciul îi traduse împăratului vorbele rostite de Parianeu.

Acesta din urmă reluă cu-aceleaşi cuvinte, străduindu-se să-şi disciplineze cât de cât glasul gâjâit, de dulău pus pe gâlceavă, şi felul de-a rosti cuvintele, în care sunetele se precipitau unele peste altele ca nişte cai nărăvaşi care-n faţă muşcă şi-n spate dau cu copita.

— Ăştia vorbesc ca-n teatrul grecesc, şopti Împăratul în greceşte.

— Vorbim cum ne-a învăţat viaţa, rosti latineşte Parianeu.

— Văd că ştii şi greceşte, spuse Împăratul, cu-o nuanţă de ironie-admirativă.

— Pe la noi, cine ştie latineşte ştie şi greceşte.

— Şi sunt mulţi cei care ştiu?

— Puţini de tot.

— L-ai servit cu credinţă pe Decebal?

— Dacă mă aflu acum prizonier al Înălţimii-voastre, se cheamă că da.

— Când te-ai aliat cu Decebal, te-ai gândit c-ai putea fi înfrânt?

— Da.

— Şi-atunci de ce te-ai aliat cu el?

— Ca să trecem, eu şi neamul meu, doar o dată prin foc şi prin fier.

— Dacă nu te-ai fi supus, v-ar fi trecut prin foc şi prin fier?

— Mărite Împărat, dacă nu te supui celui mai tare şi nu i te supui de aşa-zisă bună-voie, când vine peste tine nu te mângâie pe creştet.

Lui Traian îi venea să râdă. Vlăjganului burduhănos nu-i lipsea hazul.

«Şi-o fi zicând că n-are nimic de pierdut dacă se poartă cum îi e firea şi nici de câştigat dacă se căieşte şi se umileşte», se gândi Împăratul, înseninat de vorbele şi de-nfăţişarea tonică a prizonierului, pe-al cărui chip încercările războiului nu şterseseră cu totul plăcerea de-a trăi.

— Ţi-a fost drag Decebal'?

«Unchiul îşi amplifică şi-şi îmbunătăţeşte chestionarul». Pe chipul lui Hadrian trecu un zâmbet care-i accentua înfăţişarea de corcitură de vulpe cu ogar.

— N-am prea auzit de supuşi care să se prăpădească de dragul căpeteniilor şi nici de căpetenii care să se prăpădească de dragul supuşilor. Ne prefacem fiecare cum putem şi, mai ales, cum o cer împrejurările.

— Nu faci pe eroul, zise împăratul, privindu-l cu un zâmbet jumătate a ironie, jumătate a pagubă.

Observaţia străinului cu privire la relaţia supus-conducător îi aminti lui Traian de-un general fost supus al lui Domiţian, actual Împărat al romanilor. «A fost cel mai rău dintre cezări, dar ştia să-şi aleagă prieteni buni!». Nu el spusese-aceste vorbe despre Domiţian?! «Prieteni»!

— Cum de nu ţi-ai luat viaţa, precum celelalte căpetenii?

— Morţii nu prea au obiceiul să-nvie. Ca să-ţi iei viaţa ai timp oricând.

— Înţeleg că ţi-e dragă viaţa.

— Mi-e dragă.

— Mai dragă decât orice?

Traian nu-l slăbea pe străin din privire.

— Dacă mă gândesc bine, poate că da, răspunse Parianeu cu un glas în care, pentru prima dată, plutea nehotărârea.

— Ai copii?

— Da.

— Crezi că-ţi e mai dragă viaţa decât copiii?

— Mărite Împărat, n-am fost pus niciodată să aleg între copii şi viaţă. Omul spune multe pân-a fi pus de soartă în faţa unei alegeri. Şi pe duşmani să-i ferească zeii de-asemenea alegere!

— Ştii cumva unde-ar putea fi tezaurul regelui Decebal?

Împăratul nu-l slăbea din ochi pe Parianeu.

— Nu.

— Şi nici nu-ţi dă prin gând cine-ar putea să ştie?

Lui Hadrian i se părea ciudat că Împăratul dezvăluia un fapt care-ar fi putut micşora «entuziasmul» armatei învingătoare, destul de scăzut şi altfel. «Ca să nu spere oamenii la cine-ştie-ce pradă? Nu cred că s-aştepta să-i lase Decebal tezaurul pe masă, în sala tronului, cu-o tăbliţă alături, pe care să-i fi scris şi inventarul! Gândurile unchiului mei nu sunt chiar ca o aţă fără noduri, cum ar părea la o privire superficială…»

— Cine-ar putea să ştie? îşi repetă Împăratul întrebarea.

— Nu mă duce gândul. Nu m-ar mira să nu ştie nimeni. Regele Decebal era un om bănuitor.

— Aşa?!

— Aşa, mărite Împărat.

— Îi erai apropiat?

— Nu.

— Şi nu-i era nimeni?

— Aşa cred.

— Am auzit că avea un sfetnic apropiat: Bicilis.

— Eu n-am de unde să ştiu, iar pe Bicilis nu l-am văzut niciodată.

— Nici pe cumnatul lui?

— Care cumnat?

— Druxilis.

— Pe ăsta l-am văzut.

Împăratul îi făcu semn să treacă la locul lui.

De imperator se-apropie în pas de front un centurion dintre cei care comandau detaşamentele de cercetare-a Cetăţii.

— Înălţimea-voastră, îngăduiţi-mi să raportez: în subteranele clădirii tronului am găsit, într-un fel de firidă, un bărbat şi-o femeie care vegheau un mort, un tânăr. N-au vrut să iasă decât cu mortul. Bărbatul ştie latineşte şi spune întruna că nu se desparte de copilul lui până ce nu-l îngroapă cum se cuvine. Ce să fac?

— Spune-le să vină aici.

— Să vină aici?!

Împăratul nu găsi de cuviinţă să răspundă acestei întrebări.

Centurionul se-ntoarse însoţit de-un bărbat şi de-o femeie care duceau un mort. Bărbatul îşi trecuse mâinile la subţiorile mortului şi mergea cu faţa înainte, iar femeia ţinea mortul de picioare. Capul acestuia căzuse de-o parte şi se mişca la fiecare pas al purtătorilor, ca şi coroana de merişor de pe piept.

Prizonierii se ridicară-n picioare şi-şi înclinară capetele.

Ajuns în faţa podiumului, centurionul le făcu semn celor doi, bărbatului şi femeii, să se oprească şi să pună trupul jos. Bărbatul se-nvârti pe loc în aşa fel încât să-l privească pe împărat din faţă, dar nu dădu drumul poverii.

Femeia urmă şi ea mişcarea de rotire a bărbatului şi ţinu mai departe picioarele răposatului.

Împăratul vedea acum doar un bărbat cu părul bălan, cu ochi albaştri, ţinându-şi mâinile la spate ca un prins încătuşat, acoperind vederea femeii şi a celui dus dintre vii.

«Câtă suflare a pierit în campania asta… Cât de firească ţi se pare moartea care doboară mult, ca o coasă, şi cât de nefirească cea care doboară un singur fir». Împăratul uitase că victoriile se înălţau peste vieţi doborâte. «Într-un câmp înflorit, o floare nu-nseamnă nimic. O floare este o floare doar când e singură. Pentru oamenii ăştia doi, moartea este ceea ce duc ei în braţe…».

— Cine eşti, omule, şi ce vrei? se-adresă Traian bărbatului.

«Există un prag al durerii care-anihilează ura, orgoliile, tot. Sărmanii oameni!». Hadrian se uita cu o

privire-mpăienjenită de tristeţe la străinii din faţa lui.

Omul deschise de câteva ori gura până să poată scoate un sunet.

— Mă cheamă Porsilo; am fost căpetenie. Doamne, lasă-ne să ne îngrijim copilul.

— Mai aveţi copii?

Împăratul pusese întrebarea ca să-şi alunge tristeţea-n faţa unei nenorociri care, luată de una singură, apărea ca un simbol al întregului prăpăd din jur.

— Nu mai avem, doamne.

Traian se gândi să-l întrebe pe bărbat dacă băiatul murise-n luptă. Se răzgândi. La ce bun să-i răsucească pumnalul în rană? Îi făcu semn că poate pleca.

— Duceţi-vă şi faceţi ce-aveţi de făcut.

— Mărite doamne, zeii să-ţi înapoieze binele, îi spuse omul latineşte, cu un glas venit de dincolo de lume; se-nclină, se-ntoarse-n loc şi plecă înapoi, urmat de centurionul care-l condusese în faţa împăratului.

«Iată doi oameni care şi-au încheiat toate războaiele», se gândea Scaurianus, privindu-i pe cei doi părinţi care-şi purtau copilul mort, în lumina exuberantă a lunii lui Augustus, la ora a doua din zi[{8}].

Capul băiatului, cu faţa liniştită ca-ntr-un somn fără vise, căzuse pe-o parte şi, la fiecare pas al purtătorilor, se legăna ca dus de-o apă. Lung, bălai şi des, părul îi atârna într-o parte şi unduia ca un ciucure bătut de vânt.

«Ce frumos era! Câtă durere pe lume». Lui Hadrian îi urcă un nod în gât. În toată fiinţa trecu din nou, ca un fulger, presimţirea unei mari dureri. Închise ochii. Îi stăruia subt pleoape fâlfâirea diafană a părului auriu. Cine-ar fi putut spune care fusese misterioasa menire a acestei ipostaze-a materiei în lume? Dacă n-ar fi fost durerea pe care-o lăsase-n urmă, copilul acela, în desăvârşita lui linişte şi frumuseţe, i s-ar fi părut solia de împăcare cu moartea.

«Cât poate soarta să lovească şi să umilească un om, ca el s-ajungă, după ce-i calci ţara în picioare, să-ţi mai roage şi de sănătate…». Pe chipul lui Scaurianus, care ştia atât de bine să-şi gradeze şi să-şi supravegheze indiferenţa, apăru o mare oboseală, vlăguirea pe care-o lasă-n urmă tristeţea legată de precara condiţie a omului pe pământ.

După tăcerea tainică şi temătoare ce urmează totdeauna trecerii unui mort, deoarece această trecere îi duce pe cei vii cu gândul, măcar o clipă, la propria moarte şi la zădărnicia vieţii, un oftat slobozit din adâncul piepturilor făcu aerul să tremure-n lumina tăioasă a dimineţii. Această răsuflare din adâncul fiinţei întrunea teama nelămurită-n faţa misterului morţii şi uşurarea pe care-o simte omul când se vede încă beneficiar al misterului la fel de impenetrabil al vieţii, cu care este însă obişnuit.

De pe turnul mare dinspre Răsărit, înălţat ca un falnic străjer din zidul Sarmizegetusei, răsună un glas de tulnic. Toată suflarea îşi întoarse privirile către locul de unde se tulnica. La depărtarea la care se aflau şi uitându-se de jos în sus, toţi vedeau un fel de movilă, un fel de căpiţă albă din care, pe cât se părea, ieşeau sunetele-acelea. Pentru urechea-nvăţată cu-nţelesul pe care, de-a lungul vremii, oamenii îl legaseră de fiecare sunet al tulnicului, flinta din vârful turnului suna rând pe rând, adunarea oştii, trecerea pedestrimii, trecerea călărimii, pornirea la atac, adunarea de după luptă, stingerea. Urmă un moment de linişte. Fiecare-şi auzea inima cum bate şi se simţea singur ca-ntr-o pustietate de-nceput sau de sfârşit de lume. După acest moment, care părea că nu mai poate fi urmat de nimic, tulnicul începu iar să răsune. De data asta – a moarte. Şi pentru urechea învăţată cu-nţelesul acelui glas şi pentru cea ne-nvăţată. Prizonierii-şi culcară frunţile pe genunchi.

Dromihete şi Parianeu puseră un genunchi în pământ şi-şi plecară capul.

La intervale regulate, sunetul înceta câteva clipe, spre a-ncepe din nou lung, pătrunzător şi neschimbat.

Prin mintea prizonierilor trecu deodată un nume: Despa.

Într-un moment de tăcere a tulnicului, Împăratul, ridicând din sprâncene a nedumerire, se-adresă tălmaciului:

— Asta ce să fie?

— Doamne, acum se sună cântarea morţilor. Spre cer, spre pământ, spre cele patru zări.

Traian făcu semn unui decurion să se-apropie.

— Ia doi legionari şi-aduceţi omul acela încoace.

Tulnicul se oprea pe un sunet subţire care, după ce ocolea Cetatea, se pierdea, prelingându-se-n depărtări, ca o curgere lentă. După o pauză în care-şi trăgea sufletul, plângerea pornea din nou, lungă, monotonă şi aceeaşi.

Pe chipul Împăratului apăru o linişte posomorâtă. Îi era urâtă monotonia, mai ales a sunetelor şi-a vocilor. Iar sunetul ăsta de tulnic, precum o apă lungă şi perfidă a morţii, îl indispunea din cale-afară. «Bucuria învingătorului. Să te ştii urât de ăştia în eternitate…». Împăratul făcu un gest cu mâna, ca de fiecare dată când i se strecura în suflet mâhnirea, hoţ pentru care nu exista încuietoare de nedescuiat.

— Spune-le că acela care mi-l va arăta pe Bicilis – la fel ca şi cel care-mi va spune unde se află tezaurul lui Decebal – are libertatea să plece unde-i este voia.

Traian vorbise mult prea tare, ceea ce-i făcu pe toţi cei de pe podium să-ntoarcă privirile spre el.

Într-atâta pusese tulnicul stăpânire pe sufletele tuturor, încât vocea lui Traian îi mirase pe toţi, începând chiar cu el însuşi.

Tălmaciul vorbi şi el mult mai tare ca pân-atunci, deşi tulnicul tăcea.

Nimeni nu ridică privirea din pământ. Spusele Împăratului n-aveau să stârnească întrecere nici în căutarea lui Bicilis, nici într-a comorii, în schimb le lămurise prizonierilor condiţia lor de învinşi: în afara norocului de-a fi fost trădători şi de-a beneficia individual de-o anumită libertate, locul lor pe pământ avea să fie hotărât de-nvingător.

Prin simple cuvinte, moartea din jur, avutul pârjolit, viaţa ajunsă de izbelişte le erau înfăţişate într-o dimensiune nouă: de-atunci încolo, ceea ce le fusese ţară avea să le fie temniţă.

Împăratul ordonă retragerea prizonierilor. Aceştia defilară cu ochii-n pământ pe dinaintea podiumului, înconjuraţi de legionarii care, în faţa Împăratului, nu-ndrăzneau să-i îmboldească ori să-i împingă pentru a-i face să grăbească pasul.

Tulnicul mai sună o dată lung, stins, ca şi când şi-ar fi dat sufletul. Movila albă rămase nemişcată. Deodată fu înconjurată de trei oameni care-o luară pe sus. Dispărură cu toţii.

Pe drum, prizonierii se-ncrucişară cu cei trei romani şi cu fiinţa care tulnicase de pe turn. Oamenii o recunoscură după opinci şi după călcătură. Era Despa, o femeie măruntă, slabă, vânjoasă, cu pas apăsat sub care duduia pământul. Avusese bărbat şi nouă feciori. Toţi pieriseră-n războaie. După ce-i căutase pe câmpurile de luptă, nelăsându-se până ce nu-i găsise, îi îngropase după datină, îi jelise, apoi, pentru ca viaţa ei să mai aibă un rost, urmase armata în toiul bătăliilor, făcând de mâncare la câţiva paşi de locul înfruntării, cărând răniţii, oblojindu-le rănile, închizând ochii morţilor şi adunându-le mâinile a pace pe piept. Acum trecea cu capul sus, cu pasul apăsat, îmbrăcată de sărbătoare, cu maramă albă, cu cămaşă până-n pământ, cusută cu altiţe negre, cu opinci împopistrate cu fâşii de piele verzi şi crinării, cu pelerină albă, de pănură, care-o acoperea ca un clopot. Prizonierii înălţară capetele şi se uitară-n ochii albaştri, străvezii. Din privirea lor goală nu puteai înţelege dacă te vedeau sau nu. Gura Despei era ca un pământ bântuit de secetă. Buzele, un fel de crustă peste-o carne vie, erau brăzdate-adânc de crăpături în care sângele se-nchegase. Unul dintre legionari ducea tulnicul la subţioară, sprijinindu-l în faţă cu-amândouă mâinile. Despa făcea nişte paşi mai mari decât înălţimea ei şi-atât de repezi că abia se ţineau după ea cei trei romani. În femeia puţină la trup era puterea neaşteptată pe care-o capătă fiinţele în faţa-ncercărilor neobişnuite sau puterea nebunilor. De când rămăsese de una singură pe lume, vorbea puţin şi numai cât îi trebuia pentru a se-nţelege cu oamenii, atunci însă ca un om cu judecată. Nu se plângea. Cheltuirea înverşunată a propriei fiinţe prin muncă până la istovire era singurul lucru ciudat în purtarea ei, firea având de obicei grijă să stăvilească prin somn risipirea de energie. Acuma, cu ochii ei albaştri de gheaţă, se uita în ochii fiecărui prizonier. Niciunul n-ar fi putut spune dacă năluca albă cu buzele-nsângerate îl

văzuse ori nu. După ce-i petrecu pe toţi din ochi, Despa ajunse înaintea Împăratului, de care-ar fi trecut cu pas iute, dacă unul dintre-nsoţitori nu i-ar fi pus o mână pe umăr şi nu i-ar fi făcut semn să stea. Femeia rămase cu un picior înaintea celuilalt, ca orice vietate oprită brusc din mers. Acelaşi însoţitor îi arătă, printr-un gest scurt, că trebuie să se-ntoarcă dreapta-mprejur. Femeia pricepu şi se-aşeză faţă-n faţă cu împăratul, la doi paşi de prima treaptă a podiumului, punând piciorul drept mult înaintea celui stâng. Acum părea o zburătoare ciudată, poposită-ntâmplător pe pământ, şi care se pregătea să-şi ia din nou zborul.

Statul-major, înţelegând că ceremonia de «recepţie» a învinşilor se-ncheiase, aştepta doar un semn al Împăratului pentru a se retrage, acesta având obiceiul să plece ultimul, de cele mai multe ori, alteori însoţit de Criton, un fel de umbră discretă, ştearsă, care cuvânta numai pentru a cita preceptele lui Hippocrat, ca doar-doar împăratul să nu le-ncalce pe toate.

Traian dădu semnul de plecare. Cei din statul său major salutară, apoi coborâră unul după altul treptele podiumului. Tălmaciul stătea nehotărât în stânga Împăratului, trăgându-se cu un pas îndărăt. Criton nu se clintise din locul lui care, oriunde, era acelaşi: în spatele imperialului pacient. Cine se-aşeza în faţa lui Traian nu-l vedea pe Criton, aşa cum la o haină nu se vede căptuşeala.

— Nu pleca.

Tălmaciul se uită nedumerit. Nu pricepea dacă lui i se-adresase Împăratul. Stingherit, rămăsese locului.

— Înălţimea-voastră, am adus fiinţa, spuse decurionul, salutând.

Traian se uită la arătarea aflată acum la câţiva paşi de el, şi-l trecu un fior. Se simţea în faţa ei ca la vederea unei fiinţe scăpate din Infern. Ochii femeii căutau undeva departe, fără ţintă. Împăratul nu-şi dădea seama dacă-l vedeau sau nu. I se părea că viaţa nu-l pusese niciodată într-o situaţie mai absurdă decât cea prezentă. El ordonase să fie-adus tulnicerul. De unde să fi ştiut că era vorba de-o femeie? Şi chiar dac-ar fi fost un bărbat, ce-ar fi aflat de la el? Ce întrebări să-i fi pus?

Tălmaciul se uita stânjenit când la împărat, când la femeie, când la Criton, căruia nu-i înţelegea rolul.

— Întreabă femeia ce căuta în turn, spuse într-un târziu împăratul, mai mult pentru a justifica prezenţa tălmaciului decât pentru propria curiozitate.

Femeia nu dădea semn nici că-i vedea, nici că-i auzea.

— Îngăduiţi-mi să m-apropii de ea. Să văd dacă nu e surdă sau poate oarbă.

«Cum poate cineva să vadă surzenia?», se gândi Criton.

Tălmaciul îşi înfipse mâinile-n piepţii pelerinei care-acoperea femeia şi-ncepu să strige cum fac de obicei oamenii care-aud când vorbesc cu surzii:

— Femeeeie. Înălţimea-sa Împăratul te-ntreabă ce căutai sus pe turn.

Femeia îi dădu mâinile la o parte, îşi scutură marginile pelerinei şi, cu dreapta, făcu semn ca pentru a-mprăştia-n cele patru zări atingerea impură.

— Femeie, m-auzi?

— Te-aud, seca-ţi-ar limba-n gură de vândut!

— Înălţimea-sa Împăratul…

— Care-mpărat?

— Împăratul.

— Noi n-avem împărat!

— Împăratul Romei.

— Noi n-avem Romă!

— Femeie, te-ntreabă ce căutai sus pe turn.

— Da’ el ce caută-aici?

— Înălţime, zice că nu căuta nimic sus pe turn, se urcase şi ea aşa, spuse tălmaciul dintr-o suflare. Înălţime, eu cred că nu e-n toate minţile.

Împăratul se-ndoia de fidelitatea traducerii, dar, neavând cum să-l contrazică pe interpret, deoarece nu se mai afla prin preajmă nimeni care să-l poată dezminţi, se făcu a crede ce-i spunea.

Femeia, care pân-atunci se uitase ca o oarbă, îşi aţinti deodată privirea-n ochii Împăratului. În acea clipă, Traian fu sigur că femeia era în toate minţile.

— Împărate, Împărate, dac-ai fi avut copii, te-aş fi blestemat să-i îngropi cum i-am îngropat eu pe-ai mei nouă! Fiindcă n-ai copii, te blestem să nu-ţi vezi împlinit visul, care-o fi el! Şi să nu-nchizi ochii până nu ţi-oi aduce-aminte suflarea câtă a pierit din vina ta, şi să te ardă pojarul, şi să-ţi chemi şi să-ţi rogi moartea! Şi să mori departe de locul tău, prin străini{9}, şi de pace să n-ai parte nici pe lumea asta, nici pe-ailaltă!

Femeia vorbea potolit, abia deschizând buzele din care începură să se prelingă fire de sânge. Nu-l slăbea o clipă din ochi pe Împărat. Acesta părea pironit de privirea albastră asemănătoare unei ape mult prea liniştite la suprafaţă ca să n-ascundă vârtejuri în adânc.

— Ce spune? îl întrebă Traian pe tălmaci.

— Tot felul de vorbe fără şir.

— Ce anume?

— C-a avut nouă feciori care-au murit. Lucruri de-astea.

Împăratul nu crezu nimic din spusele tălmaciului. Buzele din care se prelingea sânge – ceea ce-l făcu pe împărat să simtă un gol în inimă – nu păreau să spună vorbe la-ntâmplare. Traian era sigur că *lui* îi vorbea femeia şi că-i menea a rău.

— Du-te, femeie, şi vezi-ţi de-ale tale, spuse Împăratul.

Aşa cum era sigur că blestema, la fel de sigur era şi că femeia avea să bănuiască înţelesul cuvintelor lui.

— Plec. Spune-le oamenilor tăi, Împărate, să-mi dea tulnicul înapoi. V-o ajunge şi fără tulnicul meu.

— Femeia roagă respectuos pe Înălţimea-voastră să daţi ordin oamenilor voştri să-i înapoieze tulnicul, lemnul din care-a suflat.

Din privirea ei, Împăratul înţelese că femeia nu-l ruga.

Legionarul îi puse femeii tulnicul în braţe.

Fără să-l mai învrednicească pe Împăratul Romei cu vreo privire, purtându-şi tulnicul în braţe ca pe trofeul cel mai de preţ. Femeia porni de unde venise.

Traian îi făcu semn tălmaciului să coboare de pe podium. El rămase cu ochii pierduţi spre Răsărit: Răsăritul care-i învolbura visele nemărturisite.

*

Credinţa-n zei de mult i se stinsese. Zeii rămâneau faţada ocrotitoare-a paradei, zidul ornamental îndărătul căruia se-adăpostea o credinţă căzută-n paragină. Cine-ndrăznea să-şi pună simulacrul cot la cot cu simulacrele zeilor, fie şi-n templele din Orient, nu se mai temea de zei. Cine, de-asemenea, admitea să i se spună Optimus, ca şi lui Jupiter Capitolinul, nici el nu se mai temea de zei. De la Augustus la Traian, doar numărul zeilor şi interferările lor crescuseră, proporţional cu năruirea credinţei. De zei, ca orice om cu bun-simţ, Traian nu se temea. Şi nici de blesteme. Cu toate astea, blestemele – care nu se putea să nu plouă asupra lui, pe drept şi pe nedrept, ca asupra oricărei căpetenii – îl aduceau totdeauna într-o stare de nelinişte şi de rele presimţiri. Ele-i păreau înzestrate cu darul de nepătruns al prevestirii. Nu ştia ce-i menise femeia străină şi n-avea să afle niciodată, fiindcă niciun tălmaci de pe lume nu era atât de nebun să tălmăcească mai-marelui său cuvinte pe care-acesta n-ar fi vrut să le-audă. Mai ales când nicio ureche-n stare să le-nţeleagă nu le-auzise. Oamenii se fereau să le spună mai-marilor ceea ce-aceştia n-ar fi vrut s-audă, chiar şi-atunci când cuvintele tălmăceau gândul din aceeaşi limbă.

Traian căută să-şi schimbe dispoziţia, gândindu-se la necazurile pe care i le pricinuise Decebal,

barbarul încăpăţânat şi perfid care, în ruptul capului, nu acceptase supremaţia Romei. Îşi aminti toate capcanele pe care-acesta i le pregătise. Zadarnic încercă să se-nfurie pe învinşi. De opt secole, Roma nu-nceta să-şi întindă stăpânirea. Traian înţelegea această întindere ca pe-o forţă căreia oricine trebuia să i se supună fără să crâcnească, aşa cum i te supui destinului. Şi totuşi, o bănuială dădea uneori târcoale prin mintea marelui militar: bănuiala că privirea lui asupra lumii se datora unei judecăţi simplificatoare, dacă nu chiar simpliste. Prea multe priviri îşi trăgeau obloanele subt privirea sa, în prea multe împrejurări. În ochii Plotinei se-aşternuse o gheaţă în care apărea din când în când fisura unei irepresibile dureri; acesteia îi ţineau tovărăşie două riduri, de-o parte şi de alta a gurii, urme săpate sârguincios de invincibilul duşman care e dezamăgirea. Tacitus se răcea ca o vatră-n care cărbunii s-ar fi stins de mult. Nigrinus îl asculta într-o atitudine de melancolică meditaţie, în pupile citindu-i-se capitularea în faţa zădărniciei: pupile în care nu mai încăpeau nici aprobarea, nici dezaprobarea, ci doar straturi de tristeţe împietrită. Despre fluşturaticul de nepotu-său, ce să mai fi spus! În timp ce privirea celorlalţi îl punea pe gânduri, a nepotului, prin superioritatea ei mâhnită, îl scotea din sărite. Criton, cel puţin, de când se cunoşteau, o adoptase pe-aceea pierdută şi impersonală a subordonatului care nu vede, n-aude. Pentru medic, pentru bucătar şi pentru croitor nu existau oameni mari. În ochii lui Criton, stăpânul unei bune părţi din lumea locuită era, desigur, un biet candidat la hidropizie, un trunchi purtat de picioare care dureau, cu tălpi pline de bătături, cu glezne care se umflau, un trunchi înzestrat cu mâini care, spre seară, nu-şi mai puteau îndoi degetele, butucănoase ca nişte caltaboşi trecuţi din fiert. Criton nu vorbea niciodată de la sine împăratului. În orice situaţie, avea pe buze un cuvânt al înaintaşilor din Elada, precum şi dintr-unii latini, pe care-i socotea el cei mai fideli şi mai transparenţi epigoni ai grecilor. Latinii erau citaţi uneori din admiraţie sinceră, iar cel mai adesea doar pentru a-i face inimă bună Împăratului. În ochii lui Criton, Împăratul nu văzuse vreodată licărire de aprobare sau de dezaprobare. Pliniu, în schimb, se uita în ochii Împăratului cu sfială extatică; s-ar fi părut că de-acolo şi-ar fi tras lumina şi gândurile. Traian considera fanatismul şi extazul, de orice natură ar fi fost ele, un fel de obnubilare. Plinius, un model de echilibru şi de abilitate, numai de-aşa ceva nu putea fi bănuit. În jocul neîncetat al făţărniciei care gravita în jurul său, Traian, aproape înduioşat în sinea lui, îl proclamase *optimus* pe *dilectissimus amicus Plinius*.

*

— Să mergem, Criton.

Traian coborî încet, punând stângul întâi, apoi dreptul, pe fiecare treaptă a podiumului. Afară de Criton şi de tălmaci, n-avea cine să-l vadă. N-avea pentru cine să facă pe tânărul şi pe vioiul. Când nu se ştia observat, se lăsa în voia trupului ostenit, sătul de marşuri şi de parade.

Chipul devenea posomorât, greoi, cu trăsăturile căzute, ca frânghia de rufe căreia i-ai scos proptelele, corpul se-apleca din umeri şi din mijloc, picioarele târâiau pasul. În acele momente, cel mai bun general roman îşi dădea seama că, de la o vreme, era greu să mai faci casă bună chiar cu propriul trup.

— Criton, mă doare iar bătătura din talpă.

— Staţi prea mult în picioare, doamne. Când socotiţi, vă fac o baie cu ierburi.

— Diseară. Şi să-mi dai ceva şi de dormit.

— În acest caz, toată ziua şi toată seara va trebui să beţi numai apă.

— Să mai vedem.

De câte ori Împăratul îi cerea ceva care să-i liniştească somnul, Criton îi amintea invariabil că licorile-adormitoare erau antagonice băuturii şi, tot invariabil, Împăratul îi răspundea «să mai vedem», de cele mai multe ori uitând până la ora somnului de licorile grecului, care te făceau să dormi ca un prunc şi tot aşa să te scoli a doua zi. Criton învăţase de mult că toate sfaturile pe-o ureche-i intrau, pe alta-i ieşeau înaltului său pacient.

Traian nu s-ar fi oprit de la o plăcere nici pentru a trăi o mie de ani.

Accepta anumite-ngrijiri numai de teama bolii care, împuţinându-l pe om, îi era mai urâtă decât moartea.

Bătătura din talpă îl durea din ce în ce mai rău. Durerea surdă era sfâşiată, la răstimpuri egale, de-o durere care-l fulgera până-n creştet. În aceste clipe, Împăratul Romei ar fi lăsat oricui stăpânirea lumii în schimbul unui trup sănătos, iar dacă moartea i s-ar fi-nfăţişat, nu i-ar fi spus că luase drum greşit, venind să-l caute pe dânsul. Îl copleşea starea de posomorală arţăgoasă pe care i-o stârnea totdeauna supărarea pe neajunsurile propriului trup. Atunci se-nvinuia în sinea lui de toate excesele de care se făcuse vinovat de-a lungul vieţii.

— Criton să-mi faci baia de plante cum ajungem, îi spuse grecului pe-un ton supărat şi ca de-nvinuire.

Acesta dădu aprobator din cap.

Stând în tunică de casă şi cu picioarele-ntr-un vas de metal, puţin adânc şi cu gura largă, în care medicul vărsase apă caldă, aromată şi liniştitoare, împăratul citea lista morţilor şi pe cele de cheltuieli ale ultimei campanii, când auzi o bătaie în uşă.

Aghiotantul intră şi raportă precipitat:

— Înălţime, călăreţul Tiberius Claudius Maximus şi grupul lui de urmărire au adus capul şi mâna barbarului.

— Ce-au adus?

— Capul şi mâna barbarului, şi nişte prizonieri.

Criton, care-mprospăta apa caldă turnând dintr-o cană de cositor, se opri.

— S-aştepte, porunci Împăratul, pricepând despre ce era vorba.

Aghiotantul salută, făcu stânga-mprejur şi ieşi.

— Te rog, scoate-mi bătătura asta, că nu mai pot!

— Înălţime, n-a avut timpul să se-nmoaie ca să poată fi răzuită.

— Răzuieşte-o aşa cum e!

Criton socoti inutil să citeze observaţii ale unor medici din vechime cu privire la bătătură şi la fructul copt… Erau multe momentele când îşi aducea aminte că trupul din îngrijirea lui aparţinea Împăratului Romei. Cu maximum de precauţii răzui cât putu din bătătură, apoi, cu mişcări mai line decât o adiere de vânt, fricţionă talpa cu o alifie-amorţitoare. De câte ori avea de-a face palpabil cu augustul său pacient, îşi impunea să se gândească la Marea Arhipelagului, la drumurile şerpuitoare-ale Eladei, la amfiteatrele ei, prin care călcaseră bărbaţi auguşti dincolo de circumstanţe, amfiteatre care mai păstrau zvon din glasul şi din paşii lui Eschil, ai lui Sofocle, ai lui Euripide, îşi impunea să se gândească la templele şi la statuile ţării lui, cărora timpul le-ndulcise conturul şi le voalase culoarea.

— Parcă e mai bine, spuse Împăratul pe un ton marţial.

— Va trebui să-ncălţaţi cizmele.

— Vreau să-mi pun sandalele.

— Pielea tălpilor vi-i unsă şi v-ar aluneca.

— Vreau sandalele!

Criton se supuse, înnodându-i cu delicateţe curelele.

— Tunica de paradă.

Împăratul îşi înălţă umerii, se ridică în picioare, îşi potrivi pasul, deschise larg uşa.

În faţa scării îl aşteptau Tiberius Claudius Maximus şi călăreţii lui, în poziţie de drepţi.

— Înălţime, avem aici capul şi mâna barbarului inamic, permiteţi să raportez. Eu, Tiberius Claudius Maximus, din legiunea… *ala*...

Traian aproape că nu băgă de seamă cum se-nvălmăşeau cuvintele la gura călăreţului măsliniu.

Îşi opri ochii asupra unei traiste care odihnea lângă piciorul stâng al acestuia. La câţiva paşi în urma romanilor se aflau prizonierii, împiedicaţi şi cu mâinile legate la spate. Doi dintre prizonieri se uitau la

împărat: unul – cu fălcile-atârnând ca nişte bărbii de cocoş, altul – prelung la faţă, negricios, cu ochi codaţi şi cu bărbuţă de ţap. Ceilalţi stăteau cu capul în pământ. Tiberius Claudius Maximus se uita nedumerit la Împărat.

Traian, preţuind bravura călăreţului Tiberius Claudius Maximus, a cărui legiune şi-a cărui *ală* nu le reţinuse, trebuia să recunoască în sinea lui că n-avea niciun chef să vadă capul şi mâna «barbarului inamic». Spre-a nu-l dezamăgi pe călăreţ făcu semn spre traista căreia-i bănuia conţinutul.

Înseninându-se, Maximus dezlegă la iuţeală băierile traistei. Apucă de plete capul regelui dac şi-l ridică atât de sus cât îi îngădui braţul.

Din locul în care se afla, Traian trebui să dea capul pe spate ca să vadă chipul duşmanului învins. Ochii deschişi ai acestuia, măsurând cu-nţepeneala morţii depărtările, îi aduseră un gol la inimă, greaţă şi impresia că toate măruntaiele se-ntorc într-însul, stare cunoscută din atâtea-mprejurări care-l tulburau sau îl nemulţumeau. Împăratul coborî privirea şi-şi adună toate puterile şi toată voinţa ca să nu icnească.

Nehotărât un moment, Maximus apucă traista şi se-apropie de imperator. Îi puse la picioare capul şi mâna învinsului, pe care-o bălăbăni o clipă în aer.

«Ca-ntr-un coşmar», se gândea Traian.

Criton privea prin uşa-ntredeschisă. Mâna tăiată – pendulând în aer, cu degetele spre pământ, într-un etern rămas-bun – îl făcu pe grec să-şi acopere ochii. Îşi plimbă iară privirea, de la chipul pletos, cu ochii deschişi, şi de la mâna, cu inel pe-arătător, care-odihneau alături de sandalele împăratului, până la creştetul acestuia din urmă culminând cu-o răritură de mărimea unui denar, plin de pistrui, ca o ciupercă pestriţă. Îi mai cuprinse-ntr-o privire pe învingători şi pe învinşi, apoi se uită undeva, departe, fără ţintă.

«Barbarii între ei», îşi spuse grecul şi, clipind mărunt, încercă să se gândească la Elada.

— Călăreţ Tiberius Claudius Maximus, de azi vei fi decurion.

— Să trăiţi, strigă Maximus şi, o dată cu el, şi însoţitorii lui. Înălţime, am vrut să vi-l aduc viu, dar nu s-a putut, a fost iute de mână.

Împăratul făcu semnul de concediere.

Pe chipul proaspătului decurion Tiberius Claudius Maximus se citi o mare dezamăgire. Întrevederea lui cu împăratul era cu totul diferită de-nchipuirea acestei întrevederi.

Înainte de-a se retrage, Maximus se mai uită o dată la capul regelui barbar, cap care, văzut din spate, părea o căciulă miţoasă, şi la mâna ca un ciot rămas dintr-un copac doborât. În mintea lui de tinerel fluşturatic – pentru care doar clipa şi neprevăzutul ei aveau oarece însemnătate – ca picătura ce-şi face pe nesimţite drum printr-un zid, se prelinse un gând: exista ceva sau cineva pe lume pentru care merita să taie capete şi mâini? Vijelia, care-i bântuia mintea ca un vin în fiert şi sângele tânăr, se domoli deodată. Pentru prima oară, Tiberius Claudius Maximus simţi ceva care nu era mânie, nici durere, nici orgoliu rănit, era un nisip mişcător care-l trăgea şi-l împresura, în care de nimic nu mai era sigur. Gândul zădărniciei, numit tristeţe de unii, mai cotropise un suflet.

Regele barbar, viu şi în lanţuri, ar fi stârnit interes mulţimii de gură-cască de la Roma, care nu putea fi privată de spectacolul triumfului. Capul şi mâna duşmanului, expuse unde urma să decidă Senatul, n-aveau să facă, din păcate, aceeaşi senzaţie. Ele trebuiau s-ajungă însă la Roma, şi cât mai repede, dar nu înainte ca trupele învingătoare din Dacia să beneficieze de vederea lor, expuse în scop spectacular şi, mai ales educativ: capul şi mâna care se ridicau împotriva Romei trebuiau să cadă. Expunerea acestora făcea parte din protocolul victoriei, ca şi cele trei zile de paradă, aşteptate cu mult mai multă râvnă decât trofeele care nu puteau fi însuşite.

Împăratul făcu semn ofiţerului de ordonanţă să ridice capul şi mâna regelui dac.

Ofiţerul le ridică fără să le privească şi le puse înapoi în sacul din care fuseseră scoase.

— Ia-le şi îmbălsămează-le, spuse împăratul când trecu prin dreptul lui Criton. Şi, dacă poţi, închide-i ochii, te rog, continuă în greceşte, pe ton mai scăzut, romanul Traianus.

*

De câte ori îi comunica medicului său ceva cât de cât confidenţial, Traian vorbea greceşte. Între patru ochi, Hadrian vorbea cu Criton numai greceşte. Scaurianus, care cunoştea o elină aproape la fel de elegantă ca aceea a nepotului imperial şi mult peste cea imperială, n-o folosea niciodată în faţa cuiva care ştia latineşte. Criton, în afara lui Hadrian (şi-acestuia numai între patru ochi), nu se-adresa nimănui greceşte. Grecul se simţea dator ca în acest fel să-şi dovedească, pe de o parte romanizarea, pe de alta, pentru sufletul lui, să nu creeze atmosfera de intimitate şi de vagi secrete între el şi te-miri-cine, atmosferă pe care-o stimulează orice abatere de la practicile majoritarilor. El nu simţea nevoia unei astfel de «intimizări» a relaţiilor dintre el şi anturajul imperial. Împăratul şi mai ales nepotul imperial făceau din greacă un fel ce complicitate între «iniţiaţi». Folosirea limbii greceşti în conversaţie situa la un anumit nivel. Îndată ce un om depăşea condiţia modestă, socotea că greaca făcea parte dintre însemnele noii lui situaţii, dar, nefiind cel mai uşor lucru de pe lume s-o înveţe, se străduia să ciulească urechea la cei reputaţi a cunoaşte această limbă şi să strecoare şi el, parvenitul, ici-colo câte o vorbă grecească, de cele mai multe ori ca nuca-n perete, cu-ncălcarea multor reguli gramaticale şi cu preţul unei pletore de solecisme.

«După romanizare, care-avea să fie, oare, pentru barbarii nou-candidaţi la binefacerile Cetăţii, limba de paradă, cea de simulare a ridicării la nivelul unei civilizaţii apuse?», îşi punea Criton întrebarea.

*

Ofiţerul de ordonanţă îi întinse medicului traista în care se aflau capul şi mâna regelui barbar.

Ajuns la el în cameră, Criton le scoase din traistă şi le-aşeză pe-o pânză cerată. «Deci, să nu uit să-i cobor pleoapele», reveni grecul din sfera speculaţiilor şi-a virtualităţilor. «Atât mai rămăsese necoborât în ţara asta… La urma-urmei, dac-aş fi trăit în Egipt şi-aş fi fost îmbălsămător…». De umoare egală de felul lui, învăţat să privească lumea ca pe-un spectacol, simţi de data asta că îl apucă o nelinişte şi-o nemulţumire, o stare tulbure, când dintre toate întrebările una se ridica deasupra şi-i bâzâia în cap: «La ce bun să fii alături de mai-marii lumii?». În afara unei deferenţe ipocrite din partea celor de-o condiţie cu el, permanenta subordonare faţă de-un subordonat al destinului nu-i asigura medicului altceva. În schimb, la apariţia lui, multe convorbiri îşi modificau *ad hoc* subiectul, multe subiecte erau evitate şi tăceri evidente se-aşterneau. Grecul ştia, din fragedă copilărie, că lucrul care vrei să nu se afle nu trebuie spus nimănui. Cu timpul, băgase de seamă că supravegherea permanentă în convorbire, ocolirea subiectelor spinoase – cele care luminează relaţiile dintre oameni, delimitând poziţii – lipsa de-ncredere în cel cu care vorbeşti duceau la secătuirea acestor relaţii. Nimeni nu-i mai cerea vreun sfat medical, ca şi când faptul de-a îngriji un împărat ar fi adus descalificarea profesională. Din ce în ce mai singur, Criton se gândise că n-ar fi rău să-şi noteze impresiile zilnice. Nimeni nu-l asigura că ele n-ar fi putut avea şi alţi cititori în afara lui însuşi. Ghidul că – pentru eventualitatea altor ochi – ar fi trebuit să-şi supravegheze însemnările îl făcuse să renunţe la ele. Se mulţumea să ţină un memorial privind războaiele cu dacii. *«Getica* mea», cum îi spunea pentru sine, cu-o uşoară umbră de auto-ironie. Simplă consemnare de fapte, fără păreri personale. În seara acelei zile de august, brusc răcorită de-o ploaie torenţială, scrise-n *Memorialul* său: «Îmbălsămat capul şi mâna regelui barbar. Nealterate. Preîmbălsămate prin folosirea urzicilor. Practicat incizie circulară şi trepanare. Scos creierul. Umplut ţeasta cu nisip. Cusut. Folosit decocţie de furnici pentru închiderea ochilor. După terminarea ploii, Înălţimea-sa Împăratul arătat legiunilor cele două trofee, expuse pe un piedestal, în castru. Armata defilat, văzut». «Ca pentru a-i aduce regelui barbar un ultim omagiu», gândise Criton *după* ce pusese punct.

Împăratul, cinând cu ofiţerii, uitase de băutura liniştitoare cerută medicului dimineaţa şi închinase vin din belşug, pentru victorie.

Înaintea cinei, hotărâse în statul-major incinerarea simbolică a unui legionar şi înhumarea în groapa cu var a celorlalţi morţi din partea romană şi, de asemenea, a celor din partea învinşilor, în două locuri diferite. Hadrian se-ntrebase care erau practicile funerare-ale dacilor.

— În acest moment n-are importanţă care-au fost şi care-au să fie. Acum e una singură: groapa cu var.

Traian vorbise răspicat şi se uitase rece la nepotu-său. Dacă acesta se gândea că învinşii nu trebuiau contrariaţi în obiceiurile lor, îşi putea păstra părerea pentru sine. Umilirea învinsului făcea parte – ca şi parada triumfală – din protocolul victoriei. O concesie atrage alte concesii. Nu era acum momentul să se-nduioşeze nimeni în faţa morţii şi să se-ntreacă-n clemenţă faţă de duşmanul pus cu botul pe labe.

De cu seară, prizonierii începură săparea gropii uriaşe pe clina unui deal, sub loc împădurit, de unde apa de ploaie se scursese mai repede.

Pe fundul gropii se aruncară bulgări de var şi se stropiră cu apă. Morţii fură aruncaţi de-a valma. Deasupra lor se aruncară alţi bulgări de var şi se stropiră cu apă. Astfel se preîntâmpinau molimele şi erau împiedicaţi câinii hămesiţi, rămaşi fără adăpost, să se-atingă de morţi.

Încetul cu-ncetul, în jurul gropii se-nşiruiră femei, bătrâni şi copii, ieşiţi din ascunzători ca la un cuvânt de ordine pe care nimeni nu-l rostise.

În urma cinei prelungite, suveranul, statul său major şi ofiţerimea, dornici de-un pic de mişcare pentru digestie, cuprinşi şi de-un elan umanitar, dar mai ales de curiozitate, se-ndreptară spre un montícul împădurit ce se afla cam la jumătatea unui stadiu, drept în faţa locului de veci al învinşilor.

Criton mergea la doi paşi în spatele Împăratului. Tălmaciul – în urma tuturor. N-avea nimic de tradus, ci poate doar de dat anumite lămuriri. Oricum, i se ordonase să fie mereu în preajmă.

Pe măsură ce romanii se-apropiau de montícul, conversaţia lor se rărea şi vocile scădeau. Luna, trecută de ultimul pătrar, lumina albăstrui firea ce părea înţepenită subt bolta unei linişti adânci. Fiecare-ncerca să-şi domolească respiraţia cam precipitată după craterele de vin băute la cină şi să-şi înfunde zgomotul paşilor. Rezemaţi de copaci, romanii se uitau acum la prizonierii care-aruncau pământ peste morţii lor. Distanţa dintre cele două montícule asurzea zgomotele. Mişcarea febrilă a prizonierilor părea prologul unei piese a cărei acţiune se petrecea în lumea de dincolo. Către miezul nopţii, groapa era acoperită cu pământ. Înţelegându-se numai din mişcarea lopeţilor, prizonierii voiseră să clădească lutul ca pe-o movilă. Printr-un tălmaci li se transmise că pământul trebuia aşezat cât mai plat cu putinţă. Un bătrân ceru mai-marelui pazei – care stătea călare sus pe deal – să îngăduie câtorva oameni să aducă un brad la mormânt, aşa cum cerea datina la moarte de bărbat tânăr.

— Păi, atunci ar trebui s-aduceţi o pădure, îi răspunse centurionul mai-mare peste pază.

Bătrânul nu zise nimic.

— Trebui' să-ntreb mai sus, nu pot face nimic de capul meu, se gândi centurionul să nu-şi depăşească atribuţiile.

Statul-major încuviinţă cererea învinşilor. Alături de mormânt, câţiva oameni înfigeau acum un brad într-o groapă. Alţii aruncau pământ în groapă şi-l bătătoreau. Când copacul se ţinu în picioare, un singur om rămase lângă el, ceilalţi se retraseră de-a-ndaratelea şi se-aşezară din nou în rândul prizonierilor, aliniindu-se unul în spatele celuilalt, ca nişte oşteni care făceau de gardă. Omul rămas singur se plecă de patru ori până la pământ, îndreptându-se cu faţa spre cele patru zări. Se-apropie de brad, îi puse foc scăpărând amnarul, apoi se depărtă mergând de-a-ndaratelea. Înainte ca el să ajungă în rândul prizonierilor, flăcările cuprinseră poalele bradului.

În aceeaşi clipă tânguirea unui glas tăie liniştea nopţii:

O, moarte, ce ţi-aş pofti,
Viţă verde iadăra,
La mine când îi vini,
Viţă verde iadăra.

Tânguirea trecea din gură în gură:

Da-ţi-oi aor şi argint,
Viţă verde iadăra,
Să nu mă pui în pământ,
Viţă verde iadăra.

Crescând, glas cu glas, ajunse până la urmă psalmodiată de toate, femeile, care se legănau pe loc, în dreapta şi-n stânga:

O, omule ce gândeşti?
Viţă verde iadăra,
Cât ai vre tu să trăieşti?
Viţă verde iadăra.

După acest moment apoteotic al monotoniei, glasurile-şi scădeau numărul:

Copacu-i cu rădăcine,
Viţă verde iadăra,
Şi-a lui vreme încă vine,
Viţă verde iadăra.

Ajungeau treptat iară la unul singur, ca apoi să meargă din nou crescând:

Uşte-i-se crengile!
Viţă verde iadăra,
Sacă-i rădăcinile!
Viţă verde iadăra.

La o distanţă impusă de respectul ierarhic, tălmaciul stătea lipit de-un copac şi se străduia să desluşească vorbele bocetului. Cu unele deosebiri, cântarea morţilor spunea la fel şi în locul lui de baştină.

Bocetul, descrescut la un singur glas, se-ntindea iară încet, ca un val care mână treptat apele până le izbeşte de ţărm:

Da' tu care eşti de lut,
Viţă verde iadăra.
Cum n-oi mere în pământ?
Viţă verde iadăra.

Bocetul cuprindea glas după glas până le-aduna pe toate, ca din nou să se piardă până la unul.

«Ca o maree», se gândea Hadrian.

Obişnuit cu *spectacolul* morţii, ca un om de arme trecut prin războaie. Traian nu se-nvăţase însă cu *gândul* morţii. Fiecare nouă ceremonie funebră îl răscolea ca şi când ar fi fost prima din viaţa lui. Irevocabilul îi trezea întrebări pe care agitaţia acţiunii le ţinea într-un fel de amorţeală. Moartea, care pentru mulţi vii era străină, de vreme ce-i ocolise, pentru Împărat, în acele clipe devenea a lui, iar gândul

acesta, cu care nu se putea împăca, îl aducea într-o stare de neliniște și de teamă ce nu putea fi risipită decât prin mișcare, prin acțiune. Se-ndreptă spre tălmaci. Acesta, neștiind ce să facă, rămase locului.

— Ce lălăie femeile alea?

Tălmaciul se uită la Împărat ca și când n-ar fi priceput întrebarea.

— Ei?

Omul tălmăci vorbă cu vorbă, cum se pricepu mai bine.

— Asta e, adăugă el, dând din umeri.

— Asta e, zise și Împăratul.

Bocetul creștea și descreștea, în timp ce femeile se legănau ne-ncetat. Flăcările urcară prin rândurile de ramuri până cuprinseră tot bradul. Fiecare ramură pocnea scurt și azvârlea ploaie de scântei când o cuprindea focul. La un moment dat, se-auzi un trosnet lung și ceea ce mai rămăsese din bradul mistuit de flăcări căzu la pământ. Femeile dădură ocol mormântului. Bocetul porni pe-un glas, apoi crescu până cuprinse toate glasurile. Când femeile se depărtară de mormânt, bocetul rămase iară la un glas. Morții erau părăsiți treptat, așa cum se-așterne uitarea.

Tânguirea se-auzea din ce în ce mai slab. Fiecare pas care o depărta pe jelitoare de mormânt mărea hotarul între cei vii – care se-ntorceau în lumea lor, a mulțimii, a vuietului și-a trudei – și cei morți, pe care viii îi lăsau să-și doarmă-n singurătate moartea:

Da' tu care ești de lut.
Viță verde iadăra,
Cum n-oi mere în pământ?
Viță verde iadăra.

Glasul se pierdea, ultimele cuvinte-ale bocetului se risipeau, ca și când vița verde iedera, cu vrejurile ei lacome și-ncăpățânate, gata să cuprindă orice, s-ar fi uscat deodată și s-ar fi-ntors să-și caute rădăcinile-n pământ.

Pe râul din jos de cetate, femeile trimiseră lumini în întâmpinarea sufletelor plecate din lumea celor vii, dincolo.

A doua zi de dimineață, armata romană era strânsă în careu pentru ceremonia funebră dedicată morților învingători. Bucinele, tubele și cornii, față-n față cu signiferii și cu vexilarii, sunau din zori. De trei ori în acea dimineață, bucinele sunară *classicum:* la venirea Împăratului, în momentul când se dădu foc rugului simbolic, și la-ncheierea ceremoniei, după cuvântarea imperială. Ceremonia urmă ordinea obișnuită funeraliilor militare romane, aceeași pe tot cuprinsul imperiului.

Doar sunetul instrumentelor de suflat amintea că era vorba de-o ceremonie funebră. Ritmul în care soldații aruncau pământ peste camarazii lor morți, ritm ținut de-o tobă care bătea anume, nu se deosebea de cel obișnuit în operațiunile militare de construcție, de săpat sau de dărâmat. Ceremonia respira în ritmul unei stereotipii care n-avea nimic a face cu jalea unei înmormântări. Deasupra mormântului tumular fu așezat simulacrul lui Mars Ultor, bărbos, cu antebrațul întins demonstrativ și posesiv, cu mâna stângă sprijinită pe-un scut, însemnul domeniului pe care-l tutela. Întreaga-nfățișare a zeului, dar mai ales emfaza cu care-și ținea mâinile dovedeau că simulacrul ieșise din mâna unuia sau mai multor meșteșugari și nu a unui artist. Ocaziile care cereau amplasări de simulacre-ale acestui zeu războinic și răzbunător erau prea numeroase ca simulacrele să fie comandate unor artiști. Artiștii de circumstanță nu lipseau, dar ei jinduiau să devină de Curte și nicidecum autori ai unor simulacre aruncate prin te-miri-ce colț de lume, privite, dacă cineva s-ar fi ostenit să le ia seama, de te-miri-cine. Uitându-se la zeu, Hadrian nu-și putu opri un zâmbet. Ținuta descumpănită, aerul speriat, care – în intenția autorului sau a autorilor – voise desigur să sugereze măreția și «marțialitatea», stângăcia ambelor mâini erau de-a dreptul înduioșătoare. «Îți vine să-i dai ceva de pomană și să-l acoperi, ca să-l aperi de arșiță ori de frig. Săracul de el!». Simți

o bruscă bună-dispoziţie. Ridicolul i se părea cel mai înduioşător element din alcătuirea omenească.

Împăratul se uită şi el la simulacru. «Mda. Mulţi văd, puţini cunosc. E ceea ce trebuie. La *Roma* vreau monumentul. N-ar strica şi-un cenotaf pentru Longinus. Să mă mai gândesc», şi, în momentul prescris de ceremonial, se depărtă de locul funerar, petrecut de bucine, care sunau ultima oară acel *classicum,* semnal sonor al puterii romane, al trecerii ei prin lume şi la trecerea din lume a celor morţi pentru gloria acestei puteri.

Moartea atâtor bărbaţi, pentru binele şi pentru profitul celor rămaşi în viaţă – măcar a unora dintre ei – apoteozată cu aparatul obişnuit, care uscase lacrimile şi secase tristeţea, avea s-aducă jale prin familii, pe tot întinsul imperiului, durere-n adâncul câte unui suflet, precum şi cenotafuri ample sau modeste, destinate să pomenească şi numele neamului barbar pentru înfrângerea căruia se jertfiseră cei căzuţi. Jalea, durerea, lacrimile erau prada de război revenită familiilor celor căzuţi, daruri neinstituţionalizate pe care statul le acorda unor particulari.

Ospăţul funerar, la care împăratul şi statul său major mâncară-mpreună cu armata, se desfăşură în stinghereala firească oricărei împrejurări în care superiorii şi subordonaţii lor erau obligaţi să se afle unii-n prezenţa celorlalţi pentru o acţiune pe care, de obicei, o efectuau separat.

Tălmaciul se-apropie de suveran şi îi şopti ceva. Bătrânul cu care Traian stătuse de vorbă, cel care ştia latineşte, cerea îngăduinţa ca femeile să fie lăsate până la râu să trimită un rând de lumini pe apă.

— Parc-au mai trimis un rând, as' noapte…

— Doamne, acum vor să trimită pentru morţii măriei-voastre.

— Vrei să spui pentru romanii morţi?

— Da.

— De unde şi până unde?!

— Doamne, bătrânul spune că şi morţii domniei-voastre au nevoie de lumină pe unde-or ajunge, că şi ei sunt oameni.

— Şi luminile astea ce sunt?

— Feştile-mbibate-n răşină sau în grăsime, lipite de ceva care să poată pluti: o jumătate de tărtăcuţă, o coajă de ou, scoarţă de copac, ceva care să plutească şi să fie curat. Flăcăruia asta-nsoţeşte sufletul şi-i luminează calea dincolo.

Pe chipul tălmaciului nu se vedea nici urmă de-ndoială cu privire la rolul luminii aceleia. Împăratul îşi dădu seama că omul credea. Îşi trădase el neamul, dar credinţele-acestuia nu-i deveniseră străine.

— Şi femeile dau drumul luminilor pe apă, şi-atâta tot?

— Înainte de-a trimite lumina pe apă îi şoptesc numele mortului pentru care trimit, iar când e pentru un necunoscut, roagă sufletul necunoscutului să ducă vorbă cuiva cunoscut din ceea lume, din partea cutăruia din lumea de deasupra.

Împăratul îşi repetă în gând spusele tălmaciului. «Deci, sufletele romanilor au să fie nişte buni curieri între dacii de-aici şi dacii de jos. Biată naivitate! Este demn de reţinut că moartea te absolvă-n ochii duşmanului: rămâi un om şi-atât».

— Bine, să trimită luminile pe apă, făcu împăratul un gest concesiv cu mâna, înclinând cratérul pentru libaţie.

DECEBAL: Prea simt în mine c'am pierdut o lume.
Că'n orice om ce l-am pierdut în luptă
O lume de speranţe-am îngropat…

M. EMINESCU, *Decebal.*

dacia capta

Tot mai departe pătrund, zidind, legionarii. Castru de castru, şosea de şosea, se implântă tot mai adânc, în codrii tăiaţi fără milă, în tot mai largi luminişuri, pentru liniştea de atacuri furişe ale celor înfrânţi. [...]

Tot mai departe pribegesc învinşii, cu bătrâni, cu femei, cu turme. [...]

S'au împlinit cele hotărâte de zei. Prin satele Daciei se văd pretutindeni feţe străine; din împărăţia cea fără margini curg mereu oameni noi, care se aşază pe plaiurile patriei. Drumurile şi-au schimbat cursul: nu mai merg, ca pe vremea regelui, mai mult pe culmi, ci pe văile râurilor, soldaţii cei noi zidesc drumurile nouă ca pentru vecinicie.

Vasile PÂRVAN, *Memoriale – Parentalia.*

A doua zi după-nmormântarea învinşilor, femeile, care-şi părăsiseră de bună-voie ascunzătorile pentru a-şi petrece morţii, se duseră dis-de-dimineaţă la mormântul imens dreptunghiular. La-nceput, rătăciră într-o parte şi-ntr-alta, crezând că-ncurcaseră locul pe care-l văzuseră în lumina lunii. Una dintre ele îşi dădu seama că mormântul fusese acoperit cu brazdă proaspătă de iarbă şi, ca el să se piardă şi să pară tot una cu ceea ce-l înconjura, peste brazdă fusese-mprăştiat fân cosit de curând.

Femeile ţineau ochii-n pământ. Parcă-ncercau să-mprăştie fânul şi să smulgă iarba, aduse-acolo de mână de om pentru a şterge până şi urma învinşilor de pe faţa pământului. Câte una îşi ridica pe furiş privirea şi cerceta împrejur. De undeva, cineva le pândea sigur. Cu cât se uitau mai bine la mormântul ascuns, cu-atât în sufletul lor creştea frica şi presimţirea că li se pusese gând de ştergere de pe faţa pământului, morţi sau vii. Abia începeau să se-aleagă apele, învingătorul n-avusese încă timp să-şi arate faţa. Mai întâi pusese foc, apoi îl stinsese. Defilase prin faţa căpeteniei învinse, prin faţa rămăşiţelor sale: capul şi mâna dreaptă. Mulţimea învingătorului căpătase ceea ce capătă mulţimile. Soarta învinşilor n-o hotăra mulţimea învingătorilor, ci un singur învingător. Ştergerea mormântului era un avertisment care n-avea nevoie de nicio tălmăcire.

Femeile începură să scoată la iveală din câte-o bucată de pânză, care – un coif, care – o spadă cu vârful încovoiat, care – un cap de lup cu flamură, care – un scut: ţineau nehotărâte lucrurile-n mână. Una anume, a cărei vârstă nu s-ar fi putut spune, se uită întrebător la ele. Se făcură că nu-i pricep privirea.

— Pe mine mă cheamă Despa. Am avut casă, bărbat, feciori. Nu mai am pe nimeni şi nimic. Voi mai aveţi pe cineva?

Le vorbise-ncet. Celelalte stăteau tot mai nedumerite şi mai nehotărâte cu odoarele-n mâini. Deschiseră gura moale şi zise fiecare ceva din care nu se-nţelese nimic.

Despa le luă seama. Şi ele – ei. Se uitau la gura Despei: gură crăpată ca un pământ pe vreme de secetă. Cu toate că-şi unsese buzele cu slănină şi că abia le deschidea când vorbea, tot i se mai prelingea câte un fir de sânge. Îl ştergea cu-o năframă pe care-o ţinea la brâu.

— Femei, dacă mai aveţi pentru cine trăi, mergeţi cuminţi şi păstraţi lucrurile astea, de cinstire, pe unde v-o fi dat să trăiţi, că *ăştia* le iau şi le-aruncă. Lor – făcu ea un semn scurt cu mâna spre mormânt – nu le mai trebuie nimic.

— De ce să le ia, nană? Ce rău fac lucrurile astea? cuteză una s-o-ntrebe, cu un glas pierit, ca şi când Despa ar fi hotărât soarta lucrurilor şi pe-a oamenilor.

— Femeie, pe mine degeaba mă-ntrebi, iar pe-aceia nu-i poţi întreba.

— De unde ştii dumneata? se repezi la Despa alta, care-avea mâinile goale.

— Femeie, dacă le-au şters mormântul, ce gândeşti tu c-ar face cu lucrurile de cinstire a morţilor?

— Ia lasă dumneata! Că oameni or fi şi ăştia, de ce să le ia? Ce, n-avem şi noi dreptul să ne cinstim morţii?

— Am avea, da' nu mai avem niciun drept.

Făcu semn a pagubă şi se depărtă.

Celelalte se repeziră şi aşezară cum se pricepură ele mai bine lucrurile pe mormânt, orânduindu-le spre cele patru zări.

Despa se-ndreptă spre dâmb cu pasul ei apăsat de munteancă, izbind pământul, scurt, sub talpă. Sus, pe dâmb, înfigându-se bine-n opinci de parcă s-ar fi temut să nu-i fure careva pământul de subt picioare, îşi potrivi catrinţele. Îşi învârti capul roată ca să vadă dacă-i stau hainele cum se cuvine, apoi, cu mâinile-ncrucişate la piept, privi în depărtare, dreaptă şi semeaţă, ca o zeitate a locului. Rămase multă vreme cu privirile duse printre ierburile care-ascundeau mormântul celor de-un neam cu ea. Pierduse mai demult tot ce-avusese.

Uitându-se la mormântul ascuns – nu de vreme, ci de mână de om – simţi că pierde iar totul: a doua oară.

«Nouă ce ne-o fi rămas?», se-ntrebă ea. Mai stătu aşa copleşită de-ntrebare, pe urmă scoase de la brâu

un fluier de lemn ca nisipul, lustruit şi crestat cu semnul soarelui de sus până jos. Îl privi. Parcă l-ar fi văzut pentru întâia oară. Îşi şterse buzele cu năframa, apoi le unse cu un bulz de seu. Începu să zică din fluier un cântec lin cu sunete puţine care veneau firesc unul după altul, ca noaptea după zi. Cum s-ar fi tălmăcit cântarea aceea? Nu era nici de jale, nici de bucurie. S-ar fi putut spune cântare a trecerii prin lume, cântare a vieţii care se duce. Cântare despre neschimbătoarea veşnicie.

Femeile-ascultară-ncremenite. Ele nu pricepeau – sau se făceau că nu pricep – supărarea pe care lucrurile aduse de ele la mormânt le-ar fi pricinuit-o romanilor; în schimb, sunetul fluierului le oprise răsuflarea de teamă. În mintea lor, el răsuna ca o toacă de primejdie, căci putea să trezească mânia învingătorului. Temătoare de puterea cuvântului, a cântecului şi-a toate câte nu pot fi pipăite şi văzute, se depărtară-n tăcere. Despa îşi cânta mai departe cântecul ei de-nfrăţire cu zeii, cu sufletele celor plecaţi, cu firea-nconjurătoare.

Lângă mormânt mai rămăsese una singură. Tânără. Se-aşezase pe jos, cu genunchii ridicaţi, cu cămaşa şi cu catrinţa cuviincios strânse peste picioare. Lângă ea avea o traistă din care scosese capul o vietate. Despa luă fluierul de la gură şi oftă o dată lung. Şterse gura fluierului şi-l puse la brâu. Mai privi iarăşi roată, apoi, cu pasul ei apăsat, coborî dâmbul şi se-apropie de fiinţa rămasă lângă mormânt.

— Cântecul nu poate să li-l ia nimeni şi nici să-i schimbe locul. Cântecul e-al lor, îi spuse Despa necunoscutei. Ai pe cineva aici? continuă ea fără nici-o-ntrerupere, arătând mormântul cu bărbia şi uitându-se-n ochii celeilalte, care, cu-o mână, mângâia capul unui căţel ascuns într-o traistă.

Fata deschise gura, o-nchise la loc, răsuflă adânc şi deschise iar gura din care ieşi un sunet abia şoptit.

— Eu n-am pe nimeni nicăieri. Doar câinele ăsta.

— Şi de unde eşti, draga nanei?

— De nicăieri.

— Cum poate fi cineva de nicăieri?

— Sunt copil găsit, rămas din războaie.

— Şi unde-ai trăit tu pân-acum?

— M-am trezit într-o casă. Am slujit acolo.

— Şi-acum?

— Ai casei nu mai sunt. Am rămas pe drumuri, sub cerul cu stele.

— Toţi am rămas aşa. Cum te cheamă?

— Asta. Pe căţel – Lupei.

Asta uitase de când nu mai vorbise. Legământul de tăcere, făcut cu ea însăşi, nu mai putea fi ţinut, cât ea avea să umble fără adăpost.

— Asta?! N-am mai auzit numele ăsta.

— Nici eu.

Tăceau din nou.

Căţelul stătea nemişcat, cu urechile pleoştite subt palma Astei, care nu-l mai mângâia.

— Nană, ce să mă fac eu? Acum e vară, stau sub stele, mai mănânc rădăcini, verdeţuri, mai am un pic de făină ascunsă, mai prind o oaie, o mulg. Dar când s-o pune vremea? Unde să mă duc?

Asta se opri deodată şi-şi ţinu răsuflarea. Nu mai vorbise-atâta de nu mai ştia când.

— Unde să te duci? Unde să ne ducem toţi câţi am scăpat cu viaţă? Unde, când *străinii* păzesc fiecare potecă! Vânează cu săgeţile pe ăi ascunşi prin copaci, îi scot din vizuinile sălbăticiunilor. N-a mai rămas ungher şi cotlon pe care să nu-l scotocească. Nu-i scăpare nicăieri. Ceva or face şi cu noi. Ne-or pune să muncim şi ne-or da vreun adăpost.

Asta o privi cu-ndoială. Aşa să fi fost, oare? Ea nu mai vedea nicio ieşire din starea-n care se aflau. Despa nu-i dădea nicio speranţă, ci-i înfăţişa o posibilitate de supravieţuire. Pe Asta o minuna la femeia aceea fără vârstă seninătatea din privire, din glas, din toată fiinţa.

— Nană, dumneata ai avut casă, copii, om?

— Avut.

Asta nu îndrăzni să mai întrebe nimic.

— Draga nanei, zeii mi i-au luat tineri şi frumoşi, ţi-era mai mare dragul să te uiţi la ei. Aşa de frumoşi n-ar mai fi fost niciodată. Au fost aleşii zeilor.

Asta se-nfioră şi ochii i se umplură de lacrimi. Luă traista cu căţelul şi-o aşeză pe genunchi, aproape de inimă.

— Nu plânge, draga nanei. Fiecare viaţă e ca aţa pe mosor. Nu se poate lungi şi nici înnoda. Aşa e datul.

Lacrimile Astei căzură pe botul căţelului care se linse şi scânci.

— Mă gândeam că tu eşti singură, eu sunt singură. Decât ne-am tângui, mai bine-am merge şi-am căuta copiii rămaşi fără părinţi.

— Şi ce să facem cu ei? întrebă Asta, uimită c-ar mai fi putut să ia asupră-şi grija altora, când ea singură nu ştia încotro s-o apuce.

— Le-om găsi un adăpost, le-om găsi ceva mâncare, adică ne-om duce şi le-om cere ăstora.

Zidul despărţitor se şi ridicase între-nvinşi şi-nvingători. Învinşii, între ei, nu mai aveau nevoie să-i numească pe-nvingători. Era destul să spună *ei* sau *ăştia,* ca să ştie despre cine vorbeau.

Despa se aplecă şi se uită în ochii căţelului. În privirea ei – ca un petic din seninătatea veşniciei, plutind deasupra timpului şi-a timpurilor – fulgeră un fir de duioşie. Îşi ridică privirea spre zarea cu care părea într-o comunicare tainică.

— Draga nanei, acuma crezi că viaţa s-a sfârşit. Viaţa nu se opreşte, se poticneşte doar. Ai să te măriţi, ai să faci copii…

— Cu cine să mă mărit, nană?

— Cu un bărbat, ca toate femeile.

Asta privea neîncrezătoare. Viaţa ei, ai cărei ani nu-i ştiuse niciodată – oricum, până-n douăzeci, după spusele celor care-şi mai aminteau de vremea când fusese găsită – viaţa petrecută în cea mai mare parte în bucătărie şi-n sala de mese, cu două momente care se deosebiseră de celelalte – când însemnase şi ea ceva în ochii ei, însemnând în ochii cuiva – această viaţă acum era ca apa ieşită din albie. Asta fusese, de când îşi amintea, în grija casei-domneşti. Nu ştiuse nici de adăpost, nici de mâncare, nici de haine. Dusese-o viaţă de copil fără mângâiere, dar fără grija zilei de mâine. Era orfană, dar ţinuse de casa cuiva, întâmplător de-a domnitorului; acum se vedea singură într-o lume-n care toate se răsturnaseră. Privea nedumerită şi speriată în jurul ei.

— Draga nanei, cel mai însemnat lucru în lumea asta e să nu-ţi fie teamă de nimic: nici de viaţă, nici de moarte.

Întinse fetei o mână măruntă şi vânjoasă; dintr-o smucitură, Asta se afla în picioare.

— Hai şi-om merge, draga nanei. Oameni rămaşi fără de nici unele au fost şi-or fi cât a fi lumea.

*

Când lucrurile se-aşezară şi-nvinşii fură prinşi cu toţii, adunaţi, supravegheaţi şi încredinţaţi că soarta le era în mâna cotropitorilor, aceştia din urmă trecură la opera de pacificare, operă care, pentru duşmanul încăpăţânat – cel care n-ajunsese-n imperiu de aşa-zisă bună-voie – începea cu dărâmarea punctelor de rezistenţă ale învinşilor: acelea ce puteau fi asemuite cu stâlpii de susţinere într-o clădire. Astfel, toţi bărbaţii învinşilor erau puşi să dărâme cetăţile pe care ei le-ntăriseră între cele două campanii ale lui Traian împotriva lor, a dacilor. Constructorii şi militarii romani, dezertori fugiţi la Decebal, şi pe care-acesta nu-i înapoiase Împăratului, acuma lucrau cot la cot cu dacii, precum făcuseră şi la ridicarea şi la-ntărirea cetăţilor. Fără să le fi şoptit nimeni nimic, dacii începură a bănui că romanii aceia nu erau cu toţii dezertori, drept pentru care-şi ţineau gura faţă de ei şi nici unii cu alţii nu mai vorbeau decât despre

lucrurile de trebuinţă. Romanii, bănuindu-se unii pe alţii, nu vorbeau nici cu dacii, nici între ei. Bănuiala mocnea peste tot ca buba care coace-ncet. Învinşii stăteau zi şi noapte sub supraveghere, în barăci de lemn, construite după modelul castrelor, a căror ordine, disciplină şi curăţenie erau respectate, după orânduiala romană. Rezervele de alimente găsite-n hambarele, în cisternele şi-n depozitele subterane-ale dacilor erau folosite după ce, mai întâi, se-ncercau pe câini şi pe pisici, pentru a se vedea dacă nu erau otrăvite. Femeile şi copiii, supravegheaţi de-asemenea, erau folosiţi mai ales la muncile câmpului şi la transportarea lemnelor necesare construirii de barăci. Dărâmarea metodică a cetăţilor, piatră cu piatră, ca nimic să nu fie stricat, cădea în sarcina fostelor căpetenii dace rămase-n viaţă: acestea trebuiau să răspundă faţă de romani, sub a căror comandă munceau cu toţii, foste căpetenii, foşti subordonaţi.

— De ce să dărâme sub comanda fostelor căpetenii? întrebase Hadrian în Consiliu.

Scaurianus se uitase-n podea.

— Ca să-şi bănuiască fostele căpetenii, răspunsese împăratul.

— Ca să le bănuiască de ce anume?

— De orice. Că erau înţeleşi cu noi dinainte, că s-au înţeles acuma…

— De asta îi tot cheamă Înălţimea-ta la sine?

— Şi de asta.

Hadrian tăcuse. Toţi duşmanii Romei, făţişi ori ascunşi, erau unanimi în părerea că forţa Cetăţii îşi avea pornirea într-o idee ce i-ar fi putut fi emblemă: *divide ut regnes*. Procedeele unchiului său, procedeele tradiţionale de cârmuire a imperiului, nu-i erau pe plac lui Hadrian, care-ar fi avut o mulţime de lucruri de spus în această privinţă. Tot el se gândise însă că, faţă de ştiinţa conducerii, inconfortul moral pe care i-l cauza aplicarea acestei ştiinţe părea – şi chiar era – fandoseală. Cine voia să tragă foloase de pe urma celor puternici, din familie ori străini, n-avea dreptul să strâmbe din nas şi să vină cu fumuri moral-estetice sau reformatoare. Puterea – dacă şi când nu cerea net să fii canalie – oricum, nu-ţi îngăduia să fii om de caracter şi să-ţi treci procedeele prin sită. «Publius Ælius Hadrianus, dragule, Italica[{10}] te-aşteaptă oricând să răsădeşti varză, dacă ţi-e dor de reculegere şi dacă dispreţuieşti într-atâta măririle lumii. Învaţă de la unchiu-tău, care nu face altceva decât să aplice principiile moştenite *urbis conditæ*. Dacă eşti atât de gingaş, retrage-te, meditează prin vreo pustie şi treci chiar la creştinism. Ai oricând posibilitatea s-ajungi martir».

*

După ce veneau de la Împărat, fostele căpetenii stăteau cu nasu-n pământ printre-ai lor. Aceştia nu-ndrăzneau să-ntrebe nimic. Ridicau doar câte-o privire care-ncerca să străpungă dincolo de-mpietrirea chipurilor.

Între prizonieri apăruseră trei chipuri noi.

Erau foştii aliaţi ai lui Decebal care dăduseră bir cu fugiţii îndată ce-n rândul dacilor începuse deruta, când unii mureau, alţii se omorau, alţii se predau romanilor, alţii fugeau, alţii se-ascundeau: Aruxus, Berbilis şi Nibris, pe numele lor, erau căpetenii iazige din teritoriile cucerite de regele Decebal încă pe când cârmuia alături de unchiul său, Duras.

Cei trei veniseră-mbrăcaţi de sărbătoare, cu steagurile neamului şi cu năframă albă legată la fiecare prăjină de steag, încărcaţi de daruri, cum se cuvenea unora mai mici care veneau să-şi caute dreptatea la un mai-mare-al lumii. Veniseră călări, pe cai cenuşii, ţintaţi, ţesălaţi şi periaţi de luceau ca oglinda, cu coamele şi cu cozile-mpletite codiţe subţiri, cu copitele lustruite, cu gâturile-ncordate, mergând în buiestru ca nişte animale-nvăţate şi de neam ce erau.

Doi dintre iazigi erau oameni voinici şi semeţi: al treilea – mărunt, negricios şi crăcănat, ceea ce se văzuse când descălecaseră-n faţa *prætorului,* unde sperau să fie primiţi de Împărat.

După o aşteptare, în picioare, îndeajuns de lungă pentru ca să le treacă prin suflet toate spaimele şi toate-nvinuirile de nesocotinţă pe care şi le-aducea fiecare lui însuşi – căci nesocotinţă era să te-azvârli în gura lupului de aşa-zisă bună-voie – după ce se văzuseră de multe ori morţi crucificaţi, după ce-avuseseră deci timp să-şi înveţe gândul cu toate grozăviile ce-i puteau aştepta, fuseseră primiţi de imperátor.

În faţa acestuia puseseră genunchiul stâng în pământ, duseseră mâna dreaptă la piept, înclinaseră steagul, apoi împinseseră la picioarele mai-marelui darurile, care fuseseră primite cu un gest al mâinii imperiale, gest ce voia să-nsemne clemenţa şi favoarea pe care augusta persoană a imperátorului o acorda, acceptând daruri din partea unor barbari.

Darurile, acoperite cu ţesături scumpe, lucruri de mare preţ, mândrie a neamului celor care le-nchinau, fuseseră aşezate pe-o bancă, într-un colţ, de ofiţerii de ordonanţă, trei la număr, câte erau şi darurile.

Privirea lui Traian, plutind peste cele trei căpetenii şi peste lume parcă, urmăriseră însă atent trecerea darurilor.

Sophronios Celer Ceionius, unul dintre cei trei ofiţeri de ordonanţă ai Împăratului, pentru ziua aceea, de curând ajuns în preajma acestuia printr-o-ntâmplare pe care-o provocase, urmărea cu atenţie fiecare privire şi fiecare mişcare a mai-marelui său.

Nu de mult, Sophronios Celer Ceionius, ofiţer de ordonanţă al răposatului general Gnæus Pompeius Longinus, până-n ultima clipă a acestuia, se-nscrisese pe-o listă de audienţe la împărat. Fiind primit între patru ochi, Ceionius îi relatase viaţa generalului Longinus, pe-a lui proprie şi pe cea a libertului Lucius în captivitatea la Regele dac, pe care nu-l cunoscuse niciodată viu, după cât îşi dăduse el seama când îi văzuse capul retezat, cum i-l văzuseră toate legiunile şi toate *alæle*. Ceionius n-o uitase nici pe fetişcana tăcută şi sfioasă, numită Asta, nici pe căţelul Lupei, nici pe tălmaciul Kikinis şi nici pe oamenii fără nume şi fără grai care-i însoţeau peste tot ca umbra. Îi arătase Împăratului fibula de aur, ultim dar al lui Longinus, lăsat prin testament, şi-i predase testamentul răposatului general. Testamentul, pecetluit de trei ori, fusese găsit desfăşurat pe masa din camera generalului. Ceionius pusese pergamentul între două scândurele subţiri şi-l păstrase ca pe ochii din cap, pentru a-l înmâna Împăratului sau Senatului. Întâmplarea fericită voise ca Ceionius să i se poată înfăţişa Împăratului. Acesta îl ascultase cu-acelaşi aer desprins de cele-apropiate, aşa cum îi asculta acum pe barbari. Ceionius era sigur că Împăratul ştia vorbă cu vorbă tot ce spusese el şi că depărtarea la care părea că se află era doar o atitudine de mult repetată şi pusă la punct, potrivită şi binevenită în orice situaţie, ca mierea-ntinsă-n calea muştei.

— Oameni buni, ce vă aduce la mine? întrebase Împăratul prin tălmaci, după ce mai întâi le făcuse oaspeţilor semn să se-aşeze.

— Mărite doamne… porniseră toţi trei deodată.

Traian duse mâinile la urechi şi-i invită prin interpret să vorbească pe rând sau unul în numele tuturor.

Aruxus, Berbilis şi Nibris se priviră-ncurcaţi. Ei nu se vorbiseră ce să-i spună împăratului roman, ci doar să vină împreună la el, socotind ei că mai mare greutate-aveau să aibă trei decât ar fi avut unul singur, în ochii oricui.

Din priviri, Aruxus şi Nibris îi dădură de-nţeles lui Berbilis că-l aleseseră pe el să vorbească primul.

Berbilis se ridică în picioare. Părea să aibă cam cincizeci de ani. Nu era prea înalt, dar din cauza mersului falnic şi-al felului ţanţoş cum îşi ţinea capul – sprijinit în faţă pe-o bărbie îndesată, care-i dădea o-nfăţişare încăpăţânată, şi-n spate pe-o ceafă groasă şi trandafirie – arăta mult peste talia pe care-o avea. Îşi drese glasul care nu era deloc pe măsura-nfăţişării. Împins de foarte departe, parcă, şi trecut anevoie prin stratul de grăsime-al guşii, glasul suna înfundat şi gâjâit.

În cuvinte puţine, Berbilis îi spuse împăratului păsul care-i mânase către augusta sa persoană. Decebal, înainte de-a ajunge Rege, le răpise pământurile şi-i silise să se-mpotrivească romanilor.

— De ce nu v-aţi închinat nouă înainte ca Decebal să fie înfrânt?

— Ne-ar fi făcut una cu pământul.

— Mda. Şi ce-am putea face noi acum? întrebase augustul conlocutor, folosind acel vag plural care putea fi al maiestăţii, dar şi-al senatului şi-al poporului roman.

— Aţi putea să ne daţi pământurile înapoi, pământurile cotropite de Decebal, duşmanul domniilor-voastre şi-al nostru.

— Va trebui să ne gândim, răspunsese împăratul, care, deşi surprins – n-ar fi putut spune dacă mai mult de-ndrăzneală sau mai mult de naivitatea unei asemenea-ndrăzneli – nu-şi arătase în niciun fel mirarea.

Aruxus, mărunţel şi-ndesat, cu un păr ţepos, tuns scurt, cu-o privire vie şi iscoditoare ca de viezure, dădea tot timpul aprobator din cap la spusele lui Berbilis. La cuvintele Împăratului, Aruxus îşi întrerupea răsuflarea şi-şi suspenda privirea, cădea brusc în extaz, ca îndată ce grăia Berbilis să dea iară vioi şi-aprobator din cap.

«Minus pendularea asta verticală a capului, barbarul mă duce cu gândul la Plinius, „nepotul”», îşi spunea Împăratul, reprimându-şi un zâmbet şi ironic şi trist. «Totuşi, câtă deosebire între extazul unuia şi-al celuilalt! Ăsta de faţă face tot ce poate ca să-mi sară-n ochi; Plinius „încearcă” să-şi „reprime” extazul când se ştie privit de mine. Între barbarul ăsta ţepos şi Plinius e deosebirea dintre un mim de periferie şi Pylades. Esenţa extazului e *însă* aceeaşi…».

Aruxus pricepuse la fel de bine ca şi Berbilis şi ca şi Nibris că niciunul dintre ei n-avea să-şi vadă înapoi pământurile cedate lui Decebal. Când Împăratul Romei se făcea că se mai gândeşte – «ne mai gândim» – ca şi când ar fi avut de cerut sfat sau de dat seamă cuiva, lucrurile erau limpezi. Totuşi, după ce pendulase cu capul, de data asta pe orizontală, îndreptându-l când la cei doi tovarăşi ai lui, când la Împăratul Romei, Aruxus, cu privirea cuprinsă de-acelaşi extaz pe care i-l «inspira» augusta persoană a Împăratului, izbucnise, pe-un glas gros şi-mpiedicat, de parcă la fiecare cuvânt i s-ar fi clătinat toţi dinţii şi s-ar fi izbit unii de alţii, izbucnise-ntr-o implorare ce-ar fi putut părea fără premeditare cuiva mai puţin dedat cu-ale lumii decât Împăratul: «Doamne, la Înălţimea-ta ne e nădejdea şi dreptatea!». Chiar dacă-acest patetism era confecţionat, lui Traian îi provoca o stare la fel de neplăcută ca şi când el ar fi fost sincer.

Nibris, cea de-a treia căpetenie iazigă, fălos şi plin de sine sau, cine-ştie, de gândul importanţei lui de mai-mare al unui neam, ascultase totul fără participare, uitându-se peste Împăratul Romei, într-un punct în care părea că privirea i se-ntâlnea cu destinul.

Cât timp aveau să mai dureze deliberările cu privire la teritoriile iazige despre care era vorba, cele trei căpetenii aveau să rămână printre foştii lor aliaţi sau cotropitori – cum voiau să le spună – prin urmare, printre daci.

Din ziua aceea, iazigii nu-şi mai văzuseră caii şi nu se mai văzuseră între ei. Înainte de-a fi fost despărţiţi şi dus fiecare prizonier în câte o tabără de prizonieri, se priviseră cu-nţeles, înfrăţiţi întru aceeaşi pagubă şi-ntru aceeaşi credulitate. Păcat, gândea fiecare, că Decebal nu putea să-i vadă acum, după ce-ncercaseră marea cu degetul. Chiar dacă romanii i-ar fi lăsat pe toţi trei la un loc, ei n-ar fi avut de ce să se certe, ori să se învinuiască unul pe altul. Pornise fiecare de capul lui să-şi caute dreptatea. Numai data o hotărâseră împreună.

Acum, cei trei iazigi dărâmau alături de daci aşezările militare la a căror întărire luaseră parte nu demult. Nu se putea să nu le fie milă de militari încercaţi ca Porsilo, Chebrisis şi bătrânul Dromihete, os domnesc, care trebuiau să-şi împingă oamenii de la spate pentru a-i zori să strice – deoarece romanii stabiliseră termene pentru dărâmarea fiecărei cetăţi, până la temelie. De Împăratul Romei, iazigii n-aveau cui se plânge. Doar zeilor. Iazigii dărâmau alături de daci şi se gândeau mereu că Decebal nu-i păcălise. Ciudă îi era fiecăruia doar pe sine. Se-azvârliseră nesiliţi în gura lupului. Scăpaseră cu viaţă şi cu avut bun pus deoparte. Cine-i îndemnase să vină să-şi caute dreptatea la căpetenia haitei? Cât aveau să stea prizonieri la romani? Aveau să mai scape vreodată, să mai fie liberi – cât putea fi cineva liber pe pământ cucerit? Pe oricine-ar fi întrebat n-ar fi ştiut să le spună. Trebuiau să tacă şi să dărâme la cot cu dacii.

Romanii erau uimiţi de puterea dacilor de-a tăcea. Nu vorbeau în faţa romanilor, nu vorbeau la lucru, nu vorbeau la baie, nu vorbeau nici când rămâneau între ei. Cu toată această mare tăcere, un zvon începuse să umble printre daci şi printre romani, despre umbra regelui Decebal care plutea în nopţile-ntunecate pe deasupra cetăţilor şi, mai ales, pe deasupra cetăţii-de-scaun. Unii văzuseră o umbră uriaşă purtându-şi capul într-o mână, alţii văzuseră umbra Regelui falnic şi întreg, doar mare cât munţii, de întuneca zarea.

Dărâmarea cetăţii-de-scaun era supravegheată palmă cu palmă. Fără să se fi spus vreun cuvânt în legătură cu-acest lucru, toată suflarea-nvingătorilor îşi punea mare speranţă în descoperirea tezaurului regesc o dată cu dărâmarea Sarmizegetusei. Dacii nu dovedeau deloc sârg în dărâmarea Cetăţii. Romanii îi chemaseră de câteva ori pe foştii conducători ai dacilor, pentru a-şi manifesta nemulţumirea cu privire la ritmul dărâmării.

— Cred că mai cu spor ar ridica ceva decât să dărâme, Înălţate doamne, cutezase Dromihete să-i spună într-o zi Împăratului, dând glas gândului tuturor.

Încercând să-şi domine enervarea, Traian se uitase aspru în ochii albaştri ai bătrânului şi i se-adresase cu un glas niţel tremurat:

— Bătrâne, oamenii voştri ar trebui să ne mulţumească de mii de ori că i-am lăsat în viaţă. Să nu facă nazuri că dărâmă. Să nu uite că i-am lăsat în viaţă.

La ultimele cuvinte, vocea suveranului roman fusese tăioasă.

Dromihete se uitase mai departe în ochii stăpânului lumii, cu privirea lui din care de mult fugiseră şi teama, şi dispreţul.

«Fiule, spuse Dromihete în gând, i-ai lăsat în viaţă, fiindcă-aveţi nevoie de mână de lucru şi nicidecum din mărinimie! Să le mulţumim zeilor că nu eşti şi smintit!»

— Bătrâne, spune-le oamenilor voştri să-şi vină-n minţi şi să lucreze cum se cuvine, să lucreze *ca pentru ei*. Să priceapă o dată pentru totdeauna că *Dacia este cucerită!*

Ultimele cuvinte ale Împăratului îi izbiseră-n moalele capului pe toţi cei de faţă, care trebuiau să-şi bage minţile-n capetele lor de învinşi. De multe ori cuvântul îi tălmăceşte omului starea de fapt mai bine decât se dezvăluie starea prin ea însăşi; o tălmăceşte şi-o învesteşte cu calitatea ei de realitate. Un om moare de faţă cu alţii. Toţi ştiau că a murit, dar el nu este mort pentru ei decât după ce-a spus cineva «a murit». Dromihete, Porsilo, Chebrisis, Parianeu, Druxilis şi Tantinis, foste căpetenii, chemaţi de Împărat spre-a fi moralizaţi pentru-ndărătnicie, ştiau că sunt înfrânţi. Nici moartea, nici setea-ndurată în timpul asediului, nici zidurile de cetăţi dărâmate nu-i făcuseră să se simtă mai înfrânţi decât cuvintele cu care-nvingătorul le sigila starea şi destinul.

— Ce să le facem, mărite doamne, dacă nu vor să dărâme mai cu inimă? izbucni Druxilis cu glasul lui de câine arţăgos, cu guşa şi cu bărbiile ca de cocoş, tremurând ca bătute de vânt, acum, de când slăbise. Noi, ăştia de-aici, vă slujim cu credinţă, dar lor ce să le facem? continuă el, după ce trase aer în piept. Punea atâta suflet în ceea ce spunea, încât ochii stăteau să-i iasă din orbite, ca spor de argumentare.

Lui Traian îi trecu un zâmbet pe buze şi-n coada ochiului. Se abţinu să nu râdă.

— Îi faceţi să-şi înţeleagă situaţia. Străduieşte-te să le tălmăceşti exact, adăugă el pentru traducătorul imperial.

*

Dacilor le făcu semn să plece. De câte ori da cu ochii de Druxilis, Împăratul abia se ţinea să nu râdă. În întrevederile pe care le-avusese cu fiecare fostă căpetenie în parte, încercase să afle cât mai mult despre daci; despre ei ca oameni în timp de pace, despre legăturile dintre neamuri, despre alianţele de familie, ca să-şi dea seama de câtă ascultare şi trecere se mai bucurau ori s-ar mai fi bucurat fostele căpetenii la oamenii de rând, precum şi cât erau dispuse-aceste căpetenii să devină uneltele romanilor,

cum i-ar fi privit semenii lor în această situaţie şi, ca ultim gând, să prindă un fir cât de subţire care să ducă la tezaurul regesc. De pe urma acestor întrevederi, Împăratul Romei trăsese-nvăţămintele pe care le putea trage orice-nvingător dacă-i cerceta cu luare-aminte pe învinşi, mai ales în prima perioadă a noii situaţii, când panica era starea lor de căpetenie. În acest fel îşi dăduse seama că unii dintre foştii conducători daci erau dispuşi să-l slujească pentru meritul lui cel mai însemnat în ochii lor: meritul învingătorului. Vedea cum îi pândeau fiecare mişcare, fiecare inflexiune a glasului, cum încercau să-i afle slăbiciunile şi cu câtă atenţie urmăreau cuvintele-n latină, cei mai mulţi prefăcându-se că nu cunoşteau această limbă. Doar în ochii, în glasul şi-n purtarea a trei dintre fostele căpetenii nu descoperise niciun semn, cât de mărunt, că aceştia ar fi vrut să-şi atragă simpatia ori mila imperială. Ei nu zâmbiseră niciodată în faţa Împăratului. În ţinuta lor nu se vedea ostilitate nici trufie. Doar mâhnirea demnă a celui care ştie să-şi îndure soarta. Ei nu vorbeau decât întrebaţi, iar răspunsurile lor n-aveau un cuvânt de prisos.

În privirea bătrânului Dromihete – când acesta-l privea – i se păruse de câteva ori că vede-ngăduinţa părintelui pentru fiul rătăcit. Deşi n-avea deloc îndoieli că ultimul lui dialog cu fostele căpetenii era ceea ce-i cerea politica, omul din împărat simţea că măcar faţă de unul dintre învinşi greşise: faţă de bătrânul Dromihete. Dezamăgirea din privirea bătrânului se putea lipsi de tălmăcire. Traian ştia că, din acel moment anume, bătrânul avea să-l privească doar ca pe Împăratul Romei şi, cu toate că n-ar fi mărturisit-o nimănui, Împăratului Romei îi părea rău după bunăvoinţa fără scop pe care-o văzuse în ochii acelui bătrân şi pe care-o pierduse. Iarăşi, nu-i scăpase nici privirea speriată cu care fostele căpetenii, în afară de Porsilo şi de Chebrisis, se uitaseră la bătrân când îşi spusese părerea despre-ncetineala dărâmării. Privirea speriată devenise repede ostilă. Dacii aceia, foste căpetenii, nu dezaprobau cele spuse de Dromihete. Ei dezaprobau curajul bătrânului care nu mai avea ce pierde. Orice năvălitor se folosea de unelte din rândul învinşilor. De când era lumea lume. Nu erau romanii primii năvălitori din lume. Pentru a-ntări împotrivirea faţă de Roma, Decebal atrăsese unele căpetenii iazige de partea lui. Ei ştiau că nu mai erau *ei* stăpâni pe pământurile lor. Decebal îi conducea pe iazigi prin intermediul căpeteniilor iazige. Romanii aveau să-i conducă pe daci şi prin dacii care capitulaseră cu ani în urmă şi care şi-ncepuseră să se-arate, după o vreme petrecută nu se ştia dacă la Roma chiar, oricum la romani. Marea dezertare în faţa învingătorului abia începea. Uneltele abia începeau să fie strânse. Aveau să se ivească, la un moment dat, şi disensiuni între vechile şi noile unelte.

Lui Traian, aşadar, nu-i fusese greu să-şi dea seama cine dintre fostele căpetenii se temea pentru pielea lui şi-a alor lui şi cine nu. Pentru el însuşi, om trecut prin primejdiile războiului, luptând la cot cu legionarii, era de mirare cum pacea slăbea curajul oamenilor. Era sigur că fostele căpetenii luptaseră cu spada-n mână, că nimeni dintre ei nu s-ar fi lăsat prins pe câmpul de luptă fără să-şi vândă scump viaţa. Şi, dintr-o dată, pacea îi făcea să se predea inamicului după o luptă minimă prin nişte hăţişuri de suflet care tânjeau după bunăstare. Împăratul ştia că pe cei pe care-i preţuia nu-i putea folosi.

Druxilis, într-o întrevedere fără ceilalţi daci, îl îngreţoşase. Lui Traian îi păruse rău că la-ntrevedere luase parte şi Hadrian.

— Mărite doamne, Decebal ne-a silit, spusese Druxilis pe-un ton de mare şi dureroasă confidenţă.

— Ce-nţelegi prin asta?

— Ne-a silit.

— La ce v-a silit?

— Ne-a silit.

— V-a silit să fiţi căpetenii? se mirase cu-o ironie-atât de evidentă, că şi unul mai prost decât Druxilis – dacă Druxilis era prost – ar fi priceput-o.

— Întocmai cum spuneţi.

— Şi dacă n-aţi fi primit, siliţi aşa cum aţi fost, dacă n-aţi fi primit, ce v-ar fi făcut?

— Orice, răspunsese celălalt plin de convingere.

— V-ar fi ucis? întrebase Împăratul, uitându-i-se, cu o spaimă prefăcută, în ochi, în speranţa, de fapt, că-l va face să-şi plece privirea de ruşine.

— Ne-ar fi ucis, rostise acesta fără nicio ezitare.

— Mulţi a ucis dintre cei care n-au vrut să fie căpetenii?

— Or fi fost, eu nu-i ştiu.

— Ştii doar că pe dumneata te-a silit.

— M-a silit.

— Ca pe-o fecioară nevinovată, sunase pentru prima oară încet glasul lui Hadrian în greceşte.

Împăratul îşi dusese o mână la gură ca să nu izbucnească în râs. Cu cealaltă îi făcuse lui Druxilis semn să plece. Împăratul nu văzuse niciodată atâta stupoare şi-atâta dezamăgire pe chipul lui Hadrian: se uitase-ntrebător la nepotu-său, ridicând din sprânceana stângă.

— Cei fără ruşine vor stăpâni pământul.

Glasul lui Hadrian sunase lugubru, iar în privirea lui, aruncată profetic în gol, parcă se oglindea năruirea lumii.

*

Când era de ordonanţă la Împărat, Ceionius îi pândea expresia feţei, inflexiunile vocii şi-şi făcea planul ca, într-o zi când mai-marele său avea să fie într-o bună dispoziţie evidentă, să-i ceară-ngăduinţa s-o caute pe fata care cu-atâta devotament îi îngrijise pe generalul Longinus, pe libertul său, Lucius, şi pe el, centurionul Ceionius, în captivitatea lor la daci. Zilele treceau, Ceionius ştia fiecare cuvânt pe care-avea să-l spună Împăratului, însă dispoziţia acestuia nu i se părea niciodată potrivită cu cererea lui. Aşa o fi fost cu împăraţii, se gândea Ceionius, fiindcă nu era zi în care să nu vadă nori pe fruntea lui Traian. Înseninările erau de clipe, ca-n zilele mohorâte când soarele te păcăleşte din când în când. Ceionius, fără să aibă argumente, simţea că Împăratului nu-i convenea ceva în legătură cu el, Ceionius. Un gând pe care Ceionius nu şi-l spunea clar nici lui însuşi, îl îndemna să creadă că Împăratului nu-i plăcea să-l aibă chiar lângă dânsul pe fostul ofiţer de ordonanţă al fostului lui camarad de arme, Longinus, şi că-l luase pe lângă sine tocmai pentru a-i spulbera închipuirea că Împăratul ar fi preferat ca nimic să nu i-l fi amintit pe Longinus. Acelaşi gând îi şoptea lui Ceionius că anumiţi martori nu fac niciodată plăcere, în cazul când nu sunt chiar supărători. Ceionius nu spusese nimănui, în afara Împăratului, povestea generalului său Longinus şi nu îndrăznise să-ntrebe nimic în legătură cu Lucius şi cu tălmaciul Kikinis, care era un purtător de cuvânt între romani şi daci şi despre care nu mai auzise. «Dac-ai s-aştepţi să-l vezi pe împărat vesel de să nu-şi mai încapă-n piele, au să te-apuce bătrâneţile şi n-ai să mai pui o vorbă pentru fata aia. Dac-o mai trăi… Dacă vrei să-i faci un bine, ia-ţi inima-n dinţi şi vorbeşte. Altfel, nevasta şi copiii din Italia îţi sunt de-ajuns…».

Întâmplarea îi venise centurionului în ajutor, cum vine de-atâtea ori şi celor grăbiţi, dar şi celor nehotărâţi.

Femeile şi copiii erau adesea percheziţionaţi, subt pretextul că lipsea ceva din inventarul paznicilor de tabără. Gărzile mai puneau astfel mâna pe obiecte frumoase şi preţioase, podoabe de aur şi de argint, pe care câte o femeie le scotea de prin ascunzători. Aceste controale corporale porneau de cele mai multe ori din iniţiativa gărzilor; erau însă şi controale ordonate de statul-major imperial. Acestea se făceau în speranţa de-a prinde vreun fir care să ducă la tezaurul regal. La un asemenea control, asupra unei fete se găsise un inel de aur cu-o piatră cât oul de porumbel, lucioasă şi verde. În interiorul inelului erau scrise o dată şi-un nume: Gnæus. Controlul era făcut de gărzi. Posibilitatea lor de-a dosi obiectele exista. Iuţeala de mână, pe de-o parte, şi nebăgarea de seamă, pe de altă parte, concurau la dispariţia multor lucruri şi-n acele împrejurări, ca-n atâtea altele. Obiectul păruse prea important pentru a fi dosit, într-o viaţă comunitară precum cea de castru, ascunzătorile dovedeau ingeniozitate mai mult decât cele dintr-o casă

de om, mintea ascuţindu-se pe măsura opreliştilor şi-a adversităţilor. Posibilitatea ca o ascunzătoare să fie descoperită avea şi ea mai mulţi sorţi: proporţional cu numărul oamenilor din castru. Cu părere de rău că un lucru atât de frumos îi scăpase printre degete, legionarul care-o controlase pe fată, simulând o mare mândrie şi-o mare mulţumire, predase inelul cu posesoare cu tot mai-marelui peste controale. Nici acesta nu-ndrăznise să-şi însuşească inelul. Faptul că inelul avea gravat un nume roman nu excludea posibilitatea ca el să fi provenit din tezaurul dacilor. Fata nu fusese-ntrebată nimic de faţă cu tovarăşele ei de captivitate. Ea trebuia împiedicată să vorbească. Nu fusese nevoie, deoarece nu scosese niciun cuvânt. Învăţase că n-avea rost să-l contrazici pe-nvingător, nici să i te opui, nici să te plângi împotriva lui. Ea n-avea nimic de ascuns. Dac-aveau s-o creadă bine, dacă nu…

Ieşind din muţenie, Asta lăsase căţelul în grija Despei. Paznicul roman îl lovise cu piciorul în coaste. Căţelul scheunase şi se refugiase lângă picioarele stăpână-sii. Şi de data asta, fata îşi ţinuse buzele strânse şi privise-n jos. Paznicul, pe nume Servandus, se uitase batjocoritor la ea, la Despa şi la căţel. Nu mai rămăsese blestem ştiut pe care Despa să nu-l fi azvârlit în gând asupra lui Servandus. Deşi femeile dace nu ştiau latineşte, aflaseră totuşi că Servandus făcuse parte din echipe de pedeapsă a militarilor nesupuşi. Dacă la mulţi oameni brutalitatea cere timp pentru a fi descoperită, prin asta înţelegându-se că cere-mprejurări care s-o facă să răbufnească, pe chipul lui Servandus, rotund, sangvin, cu ochi negri, mici, iscoditori, din care zeflemeaua şi răutatea nu se stingeau niciun moment, brutalitatea se vedea numaidecât. Trupul scurt, rotofei şi neaşteptat de sprinten, semănând cu-o băşică pe cale să crape de prea mult aer suflat în ea, era-nzestrat cu mâini tot scurte ce se terminau cu nişte labe puternice, roşii, din care se răsfirau degetele: cinci caltaboşi gata să pleznească. Băşica asta stătea înfiptă-n două picioare, scurte şi ele, subţiri, crăcănate, pline de energie şi de neastâmpăr. Văzut din spate, Servandus ţi-ar fi provocat şi milă şi silă, ca orice fiinţă rău alcătuită. Cui îi văzuse privirea nu-i mai venea să râdă. Nimeni nu era mai temut în taberele de femei decât Băşică. Aşa-l numeau prizonierele-ntre ele pe Servandus. De câte ori percheziţiona vreo femeie, nu uita s-o ardă peste picioare sau peste buci cu-o nuia de alun mlădioasă care lăsa urmă roşie. Dacă s-ar fi aflat singur cu prizonierele nu s-ar fi dat în lături de la bătăi în regulă. Dar regulamentul prevedea că o percheziţie nu se făcea niciodată fără cel puţin un martor, dintr-o parte şi din alta. Băşică nu vedea pisică sau câine – şi se-nmulţiseră animalele pribege – pe care să nu-i lovească ori în care să nu dea cu pietre. Femeile trebuiseră să le bage copiilor în cap că era primejdie de moarte să-l înjure pe Servandus ori să dea cu pietre-n el. Altminteri, aceştia l-ar fi ucis cu praştia după cât le era de urât. Băşică o apucase pe Asta de-un braţ, gata să i-l rupă, şi trăsese de fată ca şi când cine-ştie-ce rezistenţă ar fi opus. Ea nu se-mpotrivise deloc. Fusese-nfăţişată lui Scaurianus, care-i luase seama, părându-i-se deosebit de frumoasă. Scaurianus nu lăsase să se bănuiască impresia pe care i-o făcuse fata. El nu era dispus să-şi ia răspunderea unui interogatoriu, mai ales că recunoscuse inelul lui Longinus, ceea ce nu comunică nimănui. Toată lumea se ferea să rostească numele generalului mort: de ce s-ar fi apucat el să răscolească uitarea ce se lăsase peste-acest nume? Firesc – la fel ca peste numele oricărui mort, voit – la fel ca peste numele altor morţi. Împăratul o putea primi pe fată, cum propusese Scaurianus, peste vreo două ore. Scaurianus îi făcuse lui Servandus semn să plece. Inelul i-l înapoiase fetei, care-l pusese la cingătoare şi dăduse să plece.

— Spune-i să rămână, se adresase Scaurianus lui Servandus.

Acesta o trase pe fată de-un cot, de parcă voia să-i smulgă mâna cu totul, şi-i făcu semn să rămână pe loc. Asta rămase locului cu ochii-n pământ. Băşică plecă. Scaurianus se uita întruna la perdeaua de gene castanii care băteau din când în când, plecate peste ochii albaştri ai fetei înalte, bălane şi subţiri ca un fir de aţă.

— Stai jos.

Îi arătase-o bancă, dar fata nu se mişca din loc şi nu ridica ochii. Nu se aflau decât ei doi în încăpere: prin urmare, fata ştia că ei îi vorbise.

Scaurianus privea la fată şi nu mai încerca să comunice prin cuvinte cu ea. După atâtea bătălii

încrâncenate, când duşmanul era fără chip, ca un zid care trebuia doborât, el redescoperea că lumea nu era alcătuită numai din tabere. Pe lângă *noi* şi *ei* – diviziuni ale lumii – sfios, îşi făceau iară loc în mintea oamenilor *eu, tu* – diviziuni ale apropierii posibile, materializate-n căldura unui chip, entităţi de sine stătătoare, purtând un nume. Cu pas şovăielnic se-apropie de fată. Scaurianus – soldat umblat prin războaie, învăţat cu lume de toată mâna, făcându-şi o disciplină din tăcere şi din indiferenţă, păsându-i prea puţin de a-i fi pe plac mai-marelui său, mai-mare al lumii, Traian – dacă s-ar fi putut vedea cum mergea, ca o vrabie-mpiedicată, spre fata străină din faţa lui, s-ar fi prăpădit de râs. Numele lui avea să rămână legat de colţul de pământ pe care se afla, legat de neamul barbar învins şi colonizabil, se gândea Scaurianus înainte ca fata străină să intre-n încăpere. Memoria istoriei nu-i era indiferentă… în ciuda nepăsării lui manifeste, Scaurianus supsese, ca orice roman, setea de mărire o dată cu laptele doicii; şi, ca orice roman de neam, Scaurianus fusese-alăptat de-o sclavă a familiei. Dac-avea să fie numit guvernator al noii provincii, numele-avea să-i fie reţinut de analişti, de epitomatori, măcar în listele de guvernatori ai provinciilor imperiului. Vederea fetei, care se afla acum la câţiva paşi de el, vie, tangibilă, îi mătură din minte toate gândurile privind istoria. Nu-l mâna spre ea vreo pornire erotică. Simţea nevoia să vadă un om în afara celor pe care obligaţiile-l constrângeau să-i vadă şi să-i suporte, fiindcă n-ar fi putut spune, cu mâna pe inimă, că-i era drag vreunul dintre cei care s-ar fi putut chema apropiaţii lui. Fata care-i sta acum în faţă i se părea întâiul mesager al păcii. Pentru prima oară, Scaurianus simţea că războiul se terminase. Se-apropie de ea cu pasul lui de vrabie împiedicată.

— Fată dragă, se strădui el să-şi îndulcească vocea, pentru ca fata să priceapă, măcar după timbru, blândeţea cuvintelor.

Fata înţepenise, cu genele plecate. Pleoapele-i băteau rar pentru a-i umezi ochii.

Scaurianus se-apropie şi mai mult de ea şi simţi un miros amărui de cimbrişor. Fata îi văzu sandalele. Îşi aduse-aminte de alte sandale văzute la fel, în primăvară, printre genele plecate. Prăpădul războiului îi îndepărtase gândul de casa din pădure şi de omul blând care murise, căruia nu-i ştia locul de veşnică odihnă, căruia-i trimisese lumină pe apă, în amintirea căruia răsădise-un brăduţ.

Un nod îi urcă în gât. Se ţinu să nu izbucnească-n plâns. Boabele de lacrimi i se-nnodau în bărbie şi se opreau în piepţii cămăşii. Îşi duse mâna la gură ca să-şi înăbuşe suspinele. Cu mâneca îşi şterse ochii. Printre gene văzu iar sandalele romanului. Acesta o luă de mână şi-o făcu să se-aşeze pe-o bancă în faţa unei mese. Fata nu-şi mişcă ochii din pământ. Dacă s-ar fi trezit cu zece, cu-o sută de vlăjgani dând năvală peste el, Scaurianus n-ar fi şovăit o clipă. Acum se-nvârtea ca o pasăre greoaie şi neajutorată în jurul tinerei, mângâind-o cu vorbe frumoase pe care ea nu le-nţelegea. Încerca şi el cum se pricepea s-o facă să nu mai plângă. Scaurianus voia să-i oprească lacrimile, ca şi când ele ar fi pus-o-n cine-ştie-ce primejdie. Bărbaţii arată uneori în faţa lacrimilor mai multă grabă şi mai multă solicitudine decât în faţa sângelui. Poate pentru că lacrimile vin din adâncul fiinţei, ele povestesc prezentul şi trecutul, fiind chintesenţa unei dureri întinse şi cu origini pe care clipa nu le lămureşte pe de-a-ntregul. Scaurianus se gândi să cheme un tălmaci. La ce-ar fi folosit? Ce putea să-i spună fata printr-un străin? «Dar eu ce-oi fi, oare?». Niciun traducător, cât de iscusit, nu era-n stare să tălmăcească o viaţă. Generalul se mulţumi să-i spună întruna: «Fată dragă, fată dragă», şi nu-ndrăzni s-o apuce de bărbie ca ea să-şi ridice ochii din pământ.

«Oare ce-nsemnăm noi, de pildă pentru copila asta? Ce era viaţa ei înainte şi ce este-acum? Inelul cred că i l-a dat Longinus. Nu pare obraznică, nici hoaţă. Ce piele frumoasă are. Aurie. Iarna oare s-o albi?».

Scaurianus se gândi să-i dea ceva. Un dar. N-avea nimic asupra lui, nici bani, nimic. Cuiva care până nu demult răbdase de sete, care-acum răbda, bine-nţeles, de foame – fiindcă, pentru moment, mâncarea prizonierilor era numai de dus zilele – i-ar fi căzut cel mai bine o mâncare ca lumea. Scaurianus chemă de pe coridor ordonanţa şi-i porunci s-aducă repede ce se afla mai bun de mâncare pe la bucătării. Când ordonanţa se-ntoarse cu două străchini aburind pe-un fund de lemn, fata înghiţi în sec. Nu-şi ridicase-o

clipă ochii din pământ. Scaurianus îi puse lingura-n mână. Fata ridică ochii din pământ şi-i plimbă întrebător şi sperios de la străchini la chipul lui Scaurianus.

— Ia, mănâncă! Ia, mănâncă!

Generalul îşi repeta îndemnul, ca şi când această întărire-a cuvintelor le-ar fi lămurit şi-nţelesul.

Lăsă mâna fetei pe masă, umplu lingura cu mâncare şi i-o duse la gură. Ea-şi trase mai întâi sufletul, deschise gura urmărind cu privirea mâna generalului şi sorbi zeama din lingură. Dădu o dată scurt din cap, apucă lingura cu nădejde-n mâna dreaptă şi se-apucă de mâncat. Se putea spune că mânca aşezat, metodic, ca un om învăţat să aibă rost la orice făcea. Generalului îi venea să râdă când o vedea cât de concentrat privea în strachină, cu ce mişcări energice ducea lingura la gură, cum i se-acoperiseră fruntea şi aripile nasului de sudoare. Părea că nu-i mai pasă de ochii străini. Aplecă fiecare strachină şi se strădui să ia cu lingura ultima picătură dintr-una, ultima fărâmiţă din cealaltă. O bucată de pâine o-nveli într-o năframă şi o vârî la cingătoare, de unde scosese-un petec alb, cu care se şterse de năduşeală şi la gură. Adună apoi cu buricele degetelor firimiturile şi-şi linse degetele. Lui Scaurianus i se strânse inima când o văzu. Asta se ridică în picioare şi se-nclină adânc în faţa generalului. Îl întrebă apoi din ochi unde să ducă vasele. Tot din ochi, generalul o făcu să priceapă că trebuiau lăsate pe loc. Fata rămase-n picioare şi coborî privirea. Scaurianus se uita la ea în voie. După felul cum se purta, se vedea că fata era de obârşie modestă, învăţată să servească şi nu să fie servită. O fiinţă simplă, care nu se ruşina să ia acasă ce nu mai putuse mânca şi nici să lingă firimiturile de la masă. Puţin îi păsa ei de ce *«se face»* şi de ce *«nu se face»*. Felul cum se mişca, sfios şi plin de cuviinţă, era al omului cu bun-simţ de pretutindeni. Cum stătea în picioare, cu ochii plecaţi, nemişcată şi tăcută, avea în toată făptura ceva de om al nimănui. Gurguiele opincilor, înalte, perfect paralele, aduceau a semne de-ntrebare. Mâinile-i odihneau cuminţi pe lângă trup, ca malurile pe lângă o apă. Scaurianus se-ntreba dacă bucata de pâine o luase pentru ea sau pentru altă năpăstuită din tabăra de prizonieri. Nu ştia cum să afle acest lucra. Nu voia să cheme tălmaciul. Dialogul mut dintre el şi fată, rotund şi fără fisuri, s-ar fi stricat. S-o-ntrebe prin semne i se părea de-asemenea nepotrivit. Cinetica uneori compromitea şi cele mai frumoase şi mai cinstite intenţii. Gesturile puteau părea nelalocul lor, mai ales când nu-nsoţeau cuvinte, şi, mai ales, puteau fi ridicole. Scaurianus nu voia să rişte. Ar fi putut să-i ceară lui Traian – pentru a respecta ierarhia – fata asta şi, desigur, Împăratul nu l-ar fi refuzat. Nu-i plăcea să ceară nimănui nimic şi mai ales lui Traian, nici măcar un fleac, fiindcă ce-nsemna o prizonieră umilă, dintre mii şi mii de prizonieri? Scaurianus îşi opri un oftat. Orice ofiţer care-ar fi avut chef să-şi ia o femeie dintre prizoniere – pentru servicii gospodăreşti, gătit, spălat, curăţenie, şi chiar pentru-a fi femeie doar – ar fi luat-o şi n-ar fi întrebat pe nimeni. Seara ar fi trimis-o înapoi în tabără şi nimeni nu s-ar fi sinchisit. Scaurianus ştia despre sine un lucru: că nu se pricepea să facă nimic cu nepăsarea lucrului firesc. Pentru el, toate se complicau, toate luau proporţii disproporţionate faţă de realitate, inima i se umfla şi i se micşora. Îi bătea ca o tobă, ca apoi abia să mai ticăie, pentru ceea ce alţii nici nu băgau de seamă. Un nod cât un vârf de ac în ţesătura togii îl nemulţumea şi-l neliniştea. I se părea că toţi ochii aveau să se oprească asupra acelui nimic de parc-ar fi fost cât Palatinul. Un coş, o pată minusculă pe faţă îl făcea să nu iasă din casă de parc-ar fi avut pojar. Un cuvânt spus de el cuiva sau spus lui de cineva era analizat, întors pe toate feţele, scuturat, puricat şi transformat în buric al pământului. Toate cuvintele spuse ori auzite se săpau în mintea lui ca-n bronz. Nu-şi comenta neliniştile cu nimeni. Nu simţea nevoia confidenţei şi-avea oroare să i se facă mărturisiri. Cu nevastă-sa, pe care nenumăratele lui obligaţii îl făceau s-o vadă destul de puţin, era în relaţii cordiale, în sensul unei politeţi reciproce şi-al respectării unor aparenţe. Nu cercetase niciodată dedesubtul acestor aparenţe şi nu-ncurajase pe nimeni să i-l dezvăluie. Atâta timp cât nevastă-sa nu găsea de cuviinţă să schimbe relaţiile dintre ei, el nu vedea pentru ce-ar fi zdruncinat comunitatea de interese care-i lega. Firea complicată, ezitările – frâne permanente în calea finalizării dorinţelor – îl feriseră de complicaţii sentimentale adevărate, reducându-le numai la trăiri virtuale sau la apropieri fără urmare. Scaurianus era un singuratic. Tăcea nu doar din prudenţă şi din abilitate – cum se credea – ci, mai ales, pentru că tăcerea

nu jignea. Şi nici singurătatea. Scaurianus nu cunoştea pe nimeni în a cărui prezenţă să se simtă la largul lui la fel ca-n singurătate. Fata străină îi trezea o puzderie de gânduri, ca nişte scântei neaşteptate, care-i dădeau o stare de nelinişte-nvăluitoare şi plăcută, uitată de nu mai ţinea minte când. O privea pe străină cu o milă nesfârşită. În inima generalului, îngheţată de prea multa şi neîndurătoarea privelişte-a lumii, variată-n monotonia ei de neclintit, sau monotonă-n previzibila ei varietate, se topea un sloi. Într-o încăpere demult încuiată şi cu obloanele-nchise pătrundea aer şi lumină. Dacă i-ar fi cerut lui Traian fata? La acest gând, în jurul sloiului topit cobora îndată grila cu ţepi a convenienţelor. Scaurianus stătea descumpănit în faţa alegerii pe care-o avea de făcut între o pornire firească şi respectarea normelor pe care singur şi le impunea, când din afară apăru soluţia de moment: prizoniera era luată şi dusă la Împărat. Înainte de-a părăsi încăperea, Asta se opri în dreptul generalului, îşi duse mâinile la piept şi se-nclină. Rămas singur, Scaurianus închise ochii şi stătu aşa, cu gândul legat de virtualităţi.

*

Astei i se opri răsuflarea când dădu cu ochii de Ceionius, dar nu arătă că-l recunoştea. N-avea cum să ştie dacă lui îi convenea să se afle că ei doi se mai văzuseră cândva. Dacă vreodată viaţa i l-ar mai fi scos în cale pe Seguris, fiul lui Bicilis, Asta s-ar fi făcut la fel, că nu-l cunoştea. Seguris era primul om datorită căruia Asta căpătase-nsemnătate în propriii ochi. Până atunci, nimeni n-o băgase-n seamă. Era strigată doar pentru a i se porunci ori pentru-a fi mustrată. Slujnicele mai bătrâne din casa-domnească aveau copiii şi grijile lor. Iar ea avea adăpost, haine, mâncare, cine de ce să-i fi dus grija când cei din jurul ei n-aveau nici dânşii mai mult. Când Seguris pusese ochii pe ea, Asta se ferise cât putuse de ochii lumii, dar acolo unde oamenii trăiau în comun, cum se-ntâmpla cu slujitorii domneşti, era greu de păstrat o taină. Pântecele-ncepând să i se umfle, crezuse că avea să-şi aducă şi ea copilul pe lume ca şi celelalte slujitoare, fără ca cineva să-şi bată capul că o fată a nimănui a mai dat viaţă unei făpturi. Poate că aşa s-ar fi petrecut lucrurile dacă Seruca, mai-marea peste slujitoarele domneşti, n-ar fi găsit de cuviinţă, pentru păstrarea bunelor rânduieli, să-i aducă la cunoştinţă cele întâmplate, mai întâi nevestei lui Bicilis, ca fiind cea mai interesată. Pe negândite, Seguris fusese trimis departe, la înalte-nvăţături, într-un loc numit de unii Pont, de alţii Mare. Într-o zi, după un somn lung şi greu ca bolovanul, a cărui durată n-o ştia, Asta înţelesese că pruncul nu mai era în pântecele ei. O trecuseră mai întâi spaimele care-l trec pe om faţă cu lucrul nefiresc, apoi spaimele bănuielii că mâna omului ar fi putut avea un amestec. Dacă nu s-ar fi trezit în altă cămaşă decât cea cu care se culcase de cu seară şi pe care n-o mai văzuse niciodată, poate-ar fi crezut că toate erau închipuire. După ce se dezmeticise din groază şi din uluială, începuse jalea după viaţa pierdută şi după tot ce se ducea o dată cu ea. Nu-ntrebase pe nimeni niciun cuvânt în legătură cu somnul care-i schimbase viaţa, nu dăduse nimănui de-nţeles că ar fi bănuit pe cineva. Era sigură, fără să-i fi spus nimeni, că Seruca, mai-marea peste slujnicele domneşti, era mâna prin care semplinise porunca de sus. Fiul primului sfetnic domnesc nu trebuia să aibă copii din flori, mai ales înaintea căsătoriei, care trebuia să fie-o alianţă cu cineva de-acelaşi rang cu el. O amărăciune-apăsătoare îşi făcuse loc în sufletul Astei, abia ieşită din copilărie. Până atunci, ea trăise ca buruienile care-şi ridică tulpina când răsare soarele, şi care se lasă-ntr-o parte când vine-ntunericul. Dintr-o dată, viaţa căpăta înţeles, îi trezea întrebări şi-ncepea să se măsoare prin «înainte» şi «după». «Înainte», viaţa fusese-o grămadă de lut, abia «după» luase forme care de care mai neliniştitoare. Peste toate stăpânea bănuiala, otravă a sufletelor, care nu ucide, însă aduce boală fără leac, Privirile furişe pe care i le strecura Seruca o-ntăreau pe Asta în bănuieli. La-nceput se temuse şi pentru viaţa ei, la care nu mai ţinea deloc după cele-ntâmplate. Curând îşi spulberase temerile. Dac-ar fi avut de gând s-o ucidă, o ucideau de la-nceput. N-o-ndepărtaseră de la Curte, ca să nu se-apuce să vorbească, se gândea ea. Socotind că mare lucru nu mai avea de spus nimănui de când Seguris plecase, Asta hotărâse-n sinea ei să nu mai vorbească decât la mare nevoie, cum ar fi fost vestirea unui foc sau a năvalei de ape, împrejurări în care chiar şi pustnicii

din munţi, numiţi decenei sau pustnici ai gândului-în-sine, îşi întrerupeau legământul de surzenie şi de muţenie faţă de viaţa din afară. Asta umbla numai cu ochii plecaţi şi cu buzele strânse. Nici cu Lupei nu vorbea. Îi arăta iubirea prin mângâieri, prin mâncare bună, când se putuse. Căţelul, în prezenţa ei, nu scotea niciun sunet. Scâncise doar când îl izbise Băşică. Iar dânsa ieşise din muţenie doar în faţa bătrânului Dromihete, la praznicul din casa-domnească de oaspeţi, ceea ce parcă se petrecuse cu veacuri în urmă; şi înaintea generalului roman, căruia-i rostise numele şi faţă de care-şi rostise numele, la stăruinţele aceluia. Generalul mort şi căpetenia de-acum, despre care nu ştia cât de mare era, se numărau printre puţinii oameni care, de la-nălţimea unde se aflau, o băgaseră-n seamă, se gândea Asta. Ea se trezise la Curtea domnească, lucru pe care-l aflase când avusese vârsta să priceapă, dar se-ntrebase de multe ori dacă Regele sau Regina ar fi ştiut cine era dac-ar fi dat faţă-n faţă cu dânşii. Pricepuse mult mai târziu că pe toate treptele poţi fi mai mare, mai mic; şi chiar slugă fiind erai în măsură să tragi sfori şi să te bagi pe subt pielea cui trebuia; şi că acesta, la un moment dat, nu mai avea cum se lipsi de tine, într-atâta ajunseseşi de vârât în iţe. Asta era încredinţată că Seruca, de pildă, era în stare să te urce, să te coboare, să te-nfunde şi că prinsese cheag bun pus deoparte, ce se putea măsura cu-al celor mai însemnaţi dregători. Slugile ştiau taine multe prin care-şi aveau la mână stăpânii. La urma urmei, Bicilis ce fusese la obârşie? Feciorul unui strângător de biruri, săltat dintre slugile domneşti. În urma prăpădului, cum numea Asta războiul, lui Bicilis şi nevesti-sii – ca şi Serucăi şi altor slujitori domneşti – li se pierduse urma, de vreme ce printre morţi nu-i văzuse nimeni. Pentru Asta, războiul, terminarea lui şi înfrângerea dacilor însemnau un lucru sigur: schimbarea stăpânilor. Pe vechiul stăpân, Regele dacilor, îl văzuse numai când acesta pleca la vânătoare, la taberele militare sau la război, stând şi ea la rând cu toţi slujitorii să-l întâmpine şi să-l petreacă: îl întâmpinau cu ciuturile pline de apă, după datină, şi-l petreceau din ochi până ce nu-l mai vedeau. În apropierea lui se aflase doar când adusese la masă, o singură dată, în casa de oaspeţi, în primăvară. Cât îl zărise printre pleoapele coborâte, i se păruse îngândurat şi mohorât. Pe Doamnă n-o văzuse aproape niciodată, fiindcă Asta n-avea rangul de-a o sluji pe soţia stăpânului ţării.

*

Acum ştia şi vedea că ţara nu mai era a dacilor. Era a unui domn care domnea peste-o ţară foarte mare, venit dintr-un loc de-i zicea Roma. Asta, afară de cetatea-de-scaun, de aşezarea cu popor de rând dimprejurul acesteia şi de pădure, nu văzuse altceva în viaţă, aşa că nu-şi închipuia peste ce fel de ţară domnea noul stăpân. I se părea de necrezut ca ea să se afle în faţa unui domnitor atât de-nsemnat. El nu putea fi decât bărbatul cărunt şi mijlociu de stat din faţa ei, celălalt fiind Ceionius. Ceionius, în poziţie de drepţi, îi spunea ceva Împăratului. Împăratul spuse un cuvânt. Ceionius făcu stânga-mprejur. Apoi se-apropie de Asta şi-n dreptul fetei întinse mâna dreaptă cu palma desfăcută.

— Asta. Sunt eu, Ceionius.

Asta îşi înţelese numele, precum şi pe-al lui Ceionius. Nepricepând cuvintele dintre cele două nume, duse mâinile la piept şi-nclină capul privindu-l nedumerită pe el mai întâi, apoi pe Împărat. Împăratul îi făcu semn traducătorului să se-apropie de cei doi. Acesta îi tălmăci Astei în limba ei cuvintele lui Ceionius. Fata se lumină la faţă şi făcu un gest de aprobare cu capul.

— Să nu-ţi fie teamă! Gărzile au găsit asupra ta un inel scump. Eu i-am spus Înălţimii-sale că trebuie să fie vorba de inelul lăsat ţie prin testament de generalul Longinus.

Ceionius vorbea repede şi cu vocea tremurată, făcând pauze în mijlocul cuvintelor. Tălmaciul ridica mereu dintr-o sprânceană şi-o lăsa în jos după ce pricepea înţelesul celor spuse.

— Cum zici că era inelul? întrebă Împăratul pe neaşteptate.

— Cum am mai spus Înălţimii-voastre: de aur, cred, cu-o piatră cât oul de porumbel. Înăuntrul lui scria o dată şi un nume, se grăbi Ceionius să răspundă, ştiind că lui i se-adresase-ntrebarea.

În timp ce ei vorbeau, Asta scoase de la brâu o punguţă, îi desfăcu băierile şi-o răsturnă în palmă. Rămase cu mâna-ntinsă, fiindcă nu ştia cui să arate inelul.

Când i-l luă din mână, Ceionius îi strecură un zâmbet printre gene şi-i apăsă palma, ca ea să ştie că-ntr-însul avea un om în care se putea încrede.

Fata puse din nou punguţa la cingătoare.

Împăratul adulmecă aerul. Simţise miros de ierburi de câmp. Acum se uita la veriga inelului şi citea numele, «Gnæus», şi o dată. Probabil a logodnei sau a căsătoriei lui Gnæus. Îşi amintea, din testamentul generalului, că perechea inelului i-o dăduse lui Lucius, inelul în care trebuie să fi fost gravat numele soţiei lui Longinus. Fetei ăsteia îi lăsase inelul cu numele *lui*. Împăratul se uită mai bine la dânsa. Fiinţa ei subţiratică, bălană şi arsă de soare, semănând cu vrejurile anumitor buruieni, care pot fi îndoite-n toate părţile fără să se frângă, părea învăluită-ntr-un abur de nedumerire.

*

«Ce-o fi-nţelegând oare fiinţa asta din istoria lumii?», se-ntreba împăratul.

Un zâmbet pe jumătate trist, pe jumătate ironic îi miji în colţul gurii.

Se uită iară la inel.

Îl întoarse-n palmă, îi citi inscripţia din nou şi-ncercă să-şi aducă aminte ce făcuse el la data căsătoriei lui Longinus.

Cu zece zile mai devreme – în acelaşi an, în aceeaşi lună – se-nsurase şi el. În amintire văzu ochii Plotinei. Îi cereau indulgenţă pentru neamurile ei, negustori bogaţi care nu păcătuiau prin prea mare distincţie, şi indulgenţă pentru tot, ca şi când s-ar fi simţit vinovată că unirea unui bărbat cu-o femeie cerea un anume tipic. Împăratul respiră adânc. Mirosul de ierburi. În minte-i înviase şi cununa din flori de lămâi împletite atunci în cinstea miresei. Chipul fetei abia se mai zărea din prea multele falduri ale nupţialului *flammeum*. Vălul portocaliu, cum cerea tradiţia, nu se potrivea cu faţa ei, albă ca petala de tuberoză. *Tunica recta* albă, prea amplu drapată şi strânsă-n talie, cădea ca pe-o furnică. Totul era prea mult pentru făptura pirpirie a tinerei. Familia ei nu putea scăpa o asemenea ocazie de-a-şi arăta opulenţa. Iar ea nu-ndrăznise să li se-mpotrivească. Fiecare privire de-a Plotinei spunea cu câtă nerăbdare aştepta sfârşitul ceremoniei. Faţa prelungă a fetei străine aducea cu chipul din tinereţe al împărătesei, doar că pe chipul Plotinei, de când se ştia, se desluşea o melancolie-nsoţită de nelinişte, în timp ce pe chipul fetei se citea o seninătate niţel uimită, seninătatea resemnată a omului simplu, aflat faţă-n faţă cu vicisitudinile sorţii.

«Ce-o fi-nsemnând ocupaţia romană pentru copila asta? În momentul de faţă înseamnă răsturnarea multor obişnuinţe, traiul cu femei străine la un loc, iar la un moment dat, legat de dărâmarea cetăţilor şi de trecerea la noua ordine – despărţirea de familie…». Se uita la fată prin piatra inelului. Imaginea avea culoarea firului de iarbă crudă, iar fata se depărtase şi se micşorase. «Piatra asta seamănă cu-ntâmplarea care-ţi modifică părerea asupra lumii. Şi-o bătătură-n talpă e de-ajuns pentru a-ţi modifica părerea asupra lumii!».

*

— Întreab-o a cui e şi câţi ani are.

Ceionius deschise gura, ca unul care cunoştea puţinele elemente ale biografiei foarte simple a fetei. Obişnuinţa de-a nu vorbi ne-ntrebat şi făr-a cere permisiunea îl făcu să renunţe şi să-l lase pe tălmaci să-şi facă meseria.

Ea trase mai întâi aer în piept, apoi se-nfipse mai bine în opinci, ca pentru un drum lung şi anevoios.

— Sunt a nimănui. Copil rămas de părinţi din războaie. Nu ştiu câţi ani am.

Rostea cuvintele moale, tărăgănat şi oarecum stânjenită că trebuia să spună, a câta oară nu mai ştia, acelaşi lucru ce-i amintea singurătatea ei pe lume,

— Şi unde-ai stat până acum?

— La Curtea domnească.

— Şi ce făceai acolo?

— Slujeam la bucătărie.

— Pe Regele Decebal îl ştiai?

Fata nu prea-nţelesese întrebarea.

— Pe Rege l-ai văzut?

— De departe, de multe ori. De aproape – o dată, când am adus la masă, la casa de oaspeţi.

Traian n-avea de gând să insiste asupra acestei case de oaspeţi.

— Şi cum ţi s-a părut Regele?

Ea dădu din umeri.

— Îm?

— Om ca toţi oamenii.

— Ştii cine sunt eu?

Fata se uită descumpănită, fiindcă nu-şi dădea seama ce era potrivit să spună.

— Eşti domnul mare venit de departe să ne zguduie.

I se uită drept în ochi să vadă: greşise au ba. Faţa suveranului Romei se destinse, colţurile gurii îi căzură.

— Şi eu cum îţi par? întrebă după o pauză, ca să-i dea timp să-şi revină după-ntrebarea grea de mai-nainte.

Ceionius abia mai ţinea suflet în el, de teamă ca fata să nu spună vreun cuvânt care să nu fie spre binele ei. Fata se-nsenină. Întrebarea asta era uşoară, fără capcane.

— Om ca toţi oamenii.

Împăratul se uită cu un zâmbet melancolic în ochii fetei. I se păru că-n albăstrimea lor zăreşte-ntristarea pe care oricine o simte-n faţa lucrului pe care nu-l poate schimba.

De totdeauna, lui Traian îi plăcea să stea de vorbă cu oamenii simpli şi, mai ales, să-i asculte vorbind fără ca ei să se ştie observaţi. «„Om ca toţi oamenii”. Doar cu griji mai multe. Unde eşti, Plinius, s-o auzi!». Un val de tristeţe îi trecu prin suflet. În mohorala din jur, în apăsarea care-i venea pe căi nevăzute – cum nu se putea să nu simtă sau măcar să bănuiască un învingător, fiindu-i dat să ghicească şi-n apa pe care-o bea amărăciunea învinşilor – în atmosfera de ostilitate mocnită prezentă-n toate câte-l înconjurau, răsăreau deodată două lumini albastre pline de nedumerire şi de sfială. Cât era de-odihnitor şi de reconfortant să se uite pe sine privind în albastrul netulburat al unor ochi. Dacă nu i-ar fi fost urât să dea motiv de glume statului-major, ar fi oprit-o pe fata străină pentru treburile casnice, fiindcă nu ştia cum să le numească altfel, pe care sigur le-ar fi făcut cu mai multă pricepere decât ordonanţele şi-n care ar fi simţit suflet de femeie. «Dar Împăratul Romei nu-şi poate permite ce-şi permite orice decurion. Nimeni nu e mare fără să plătească!».

Traian roti iară inelul în palmă, îi citi inscripţia, se simţi copleşit de starea proastă pe care-o dă nemulţumirea de sine, nemulţumire permanentă legată de numele de pe inel, mai duse piatra în faţa ochilor, depărtând şi micşorând fata, pe care parcă aerul din spate o sorbea ca s-o fure privirii lui, închise o clipă ochii, îi deschise şi-i făcu semn să se-apropie.

Nedumerirea ei creştea cu cât se-apropia de Împărat.

«Cele mai minunate fiinţe sunt cele care nici nu bănuiesc cât sunt de minunate».

Mirosul de ierburi de câmp se făcea mai simţit cu fiecare pas al fetei.

Fata se opri. I se păru, probabil, că se-apropiase prea mult, şi se dădu un pas înapoi, de-a-ndărătelea.

Împăratul ştia că nu se cuvenea să facă el pasul care-i despărţea. Îl făcu. Dacă n-ar fi avut martori, nu

ştia cât ar fi stat suspendat între două lumi, cea copleşitoare, apăsătoare şi-atât de cunoscută a rutinei şi lumea atemporală a unei priviri. Luă mâna fetei, îi deschise pumnul şi-i puse inelul în palmă, închizându-i pumnul la loc.

O lumină fulgeră o clipă în ochii albaştri nedumeriţi. El îi făcu semn că poate pleca. Asta ieşise din încăpere.

— Înseamnă ceva numele fetei ăsteia?

Tălmaciul înghiţi în sec.

— Nu.

— E un nume obişnuit, frecvent?

— Înălţimea-voastră, nu l-am mai auzit niciodată.

Cu un gest obosit, ordonă tălmaciului să iasă.

— Centurion, când se vor face schimbări de populaţie, fata asta, Asta, să rămână aici dacă vrea.

Ceionius luă poziţie de drepţi şi salută. Se gândi să-şi domine bucuria şi să nu-ngenunche în faţa suveranului, aşa cum i-ar fi cerut inima.

«Asta, fată dragă, poate că or da zeii bine», se gândi Ceionius şi, înainte de-a părăsi încăperea în pas de front, se mai opri o dată pentru onor la comandant.

Traian mai întârzie cu privirea şi cu gândul dus, înainte de-a se-apuca să citească rapoartele din Pannonia şi pe cele din Asia Minor, primite-n aceeaşi dimineaţă prin curieri speciali.

După ce-şi terminase rondul nocturn şi ascultase dările de seamă cu privire la-nvinşi, se-ntorsese în *prætoriu* şi se lăsase auscultat de Criton; medicul nu putea fi-nduplecat sub niciun cuvânt să nu-şi consulte-n fiecare seară augustul pacient, oricare-ar fi fost protestele acestuia. Cu voce monotonă, dar persuasivă prin anumite accente neaşteptate-n frază, Criton îşi recita constatările şi neobosit îşi făcea recomandările de mult ştiute pe dinafară de Împărat, în chiar ordinea-n care le psalmodia grecul. Traian se mira permanent de rezistenţa acestuia la monotonie, de răbdarea şi de convingerea cu care spunea mereu aceleaşi lucruri. Ştiut fiind că repetarea era principalul mijloc de fixare-n memorie, grecul spera probabil ca măcar un cuvânt dintr-o sută să rămână rătăcit prin mintea împăratului. «Neplăcut e să ştii că cineva ştie totul despre corpul tău şi, prin intermediul corpului, foarte mult şi despre sufletul tău», îşi repeta Împăratul un gând care-i zgândărea totdeauna o stare de neplăcere şi mai ales un sentiment de pudoare ofensată, în momentul când auzi trei lovituri uşoare-n uşă. Unul dintre ofiţerii de ordonanţă îl anunţă pe Împărat că un străin, vorbitor de latină, voia neapărat să-l vadă. Vizitatorul insolit n-avea arme asupră-i. Şi Împăratul şi Criton îşi îndreptară în acelaşi timp ochii spre clepsidra mare.

Miezul nopţii nu era prea departe.

În încăpere pătrunse o mogâldeaţă-nfăşurată-ntr-o mantie cenuşiu-întunecat, cu gluga streşinită-atât de mult, că-i umbrea toată faţa. Mogâldeaţa se-nclină fără niciun cuvânt şi rămase lângă intrare. «Ca un conspirator de pantomimă», îşi spuse Împăratul – uitându-se la fiinţa bizară, care părea un copil pipernicit, până în zece-doisprezece ani. Începu să-i bată inima. Simţea un ciocan izbindu-i în coaste. «Ar fi prea frumos», se gândi el făcând un semn ofiţerului să iasă.

— Am auzit că vorbeşti latineşte, se-adresă Traian mogâldeţei înfăşurate în «mantie de culoarea nopţii».

Nu primi niciun răspuns.

În mintea omului ascuns la umbra unei glugi se hărţuiau două gânduri potrivnice: să-i vorbească Împăratului de faţă cu martori, adică de faţă cu cel care se afla în încăpere, ori să-i vorbească doar lui singur. În cazul în care nu s-ar fi ţinut de cuvânt, presupunând că ajungeau la-nvoială, Împăratul ar fi trebuit să ia viaţa a doi oameni. Oricum, nu putea rămâne mut până dimineaţa, iar răbdarea imperială nu trebuia pusă la-ncercare.

Omul îşi trase gluga spre ceafă. Torţele din cele patru colţuri ale-ncăperii, trimiţându-şi fasciculele convergent, luminau un cap cât pumnul, cu-o faţă de pergament mototolit şi răscopt, cu ochii-nfundaţi în

orbite, verzi ori căprui – era greu de spus – cu-o privire obosită şi umilită cum numai în ochii câinilor de pripas se mai vedea. Omul putea să aibă orice vârstă între patruzeci şi o sută de ani.

Împăratul se scutură. Un fior ca de-nceput de boală-l străbătu din cap până-n picioare. «El trebuie să fie, după cum l-au descris iscoadele!».

— Sunt aici, mărite doamne, pentru a-ncheia un târg cu Înălţimea-ta, şopti sau mai degrabă şuieră necunoscutul.

Împăratul şi Criton îl priviră uimiţi.

— Nu mai spune! Împăratul făcu un semn ironic din cap. Şi de ce nu vorbeşti ca oamenii?

— Nu vreau s-audă nimeni ce spun, şuieră mai departe necunoscutul.

— Mai întâi cine eşti şi de unde vii?

Necunoscutul se-apropie de masa-ndărătul căreia se afla Împăratul.

Aşezându-se paralel cu scaunul lui Traian, pentru ca acesta să-i poată vedea din faţă mâna, omul îşi scrise cu arătătorul dreptei numele pe tabla mesei, de două ori: o dată cu litere latine, o dată cu litere greceşti.

— Doamne, ăsta sunt, şi dacă nu m-aş teme de emfază, aş spune că vin din Infern.

Prin dezamăgirea şi prin umilinţa înţepenite-n ochii străinului ca mâlul într-o apă stătătoare, trecură un fior şi-o groază care nu puteau fi simulate.

«A simulat zeci de ani o credinţă pe care n-a avut-o sau cine ştie…», îşi spuse-n sinea lui Traian, şi-un gând fugar i-l aminti pe Domiţian. «Eu ce-aş fi făcut pentru Domiţian?».

— Ei, şi care-i târgul? întrebă Împăratul pe ton de glumă, pentru a-şi ascunde emoţia şi pentru a-l pune cât de cât la largul lui pe vizitatorul insolit şi-atât de mult aşteptat.

— S-ajung la Roma, cu familia şi cu avutul meu în schimbul tezaurului dacilor, şopti oaspetele nocturn.

Dacă omul din faţa lui n-ar fi fost un trădător, lui Traian i-ar fi plăcut şi mai mult hotărârea cu care mogâldeaţa vorbea unui mare stăpân al lumii: nici temenele, nici cuvinte măgulitoare, nici «speranţe» puse-ntr-un «stăpân luminat», nici alte nimicuri la fel prin care oamenii se umilesc ştiind de la-nceput că n-au cum se păcăli unii pe alţii, dar care se-nscriu nelipsit în codul înşelăciunii.

— Şi dacă n-am face târgul?

În vocea lui Traian nu mai era nici ironie, nici glumă.

I-ar fi fost mult mai pe plac să fi descoperit ei, romanii, comoara, fără ajutorul unei trădări. Dărâmarea cetăţilor era aproape gata şi nici urmă de vreun tezaur. Să se mai fi scos şi pietrele temeliilor ar fi fost trudă zadarnică. La temelie se poate-aşeza un lucru înaintea ridicării zidului. Dacă dărâmarea cetăţilor făcea parte din planul imperial de prudenţă faţă de-un neam în sângele căruia curgea nesupunerea – de prudenţă şi de umilire pentru prezent, de ştergere din memorie pentru mai târziu – aflarea unei comori o dată cu dărâmarea ar fi fost un dar şi singurul element pozitiv care s-ar fi desprins dintr-o uriaşă negaţie.

— Şi dacă n-am face târgul? întrebă iar, după o pauză, Împăratul.

— Mărite doamne, eu mi-aş lua zilele, familia mea ar rămâne-acolo unde se află-acum în siguranţă, cu avutul nostru, iar Înălţimea-voastră nici în eternitate n-aţi afla comoara dacilor.

Omul rosti cu greutate ultimul cuvânt. Dovadă că oarecare ruşine mai păstra şi-n trădare.

— Şi dacă te-am supune la torturi?

Nici Împăratul nu rosti cu uşurinţă cuvintele, deoarece nu le putea detaşa de realitatea căreia-i corespundeau şi care-i era urâtă.

— N-aţi apuca, doamne. Omul, când *ştie* şi când *vrea,* îşi poate opri viaţa.

— Cum? Cu otravă? N-ai avea timp. Pot chema acum gărzile.

— Prin puterea voinţei, răsună pentru prima dată glasul străinului, iar privirea pe care-o ţintui în ochii împărătescului interlocutor spunea că nu minte şi-l făcu iar pe stăpânul lumii să se scuture de-un fior, de astă dată ca la atingerea de lucru necurat. Auzise mai demult că-n Egipt ar fi fost anume vrăjitori care-

aveau puterea să oprească viaţa, pe-a lor şi pe-a altora.

— Cine te-a-nvăţat să opreşti viaţa?

— Sunt, în munţii noştri, pustnici care ştiu să-nfăptuiască acest lucru şi multe altele.

— Ca, de exemplu?

— Să pornească vântul, să-l oprească, să pornească mintea omului spre ceva şi tot aşa s-o oprească. Lucruri de-acestea.

— Şi taina de-a-ţi opri viaţa ai învăţat-o demult?

— De pe când am ajuns sfetnic regesc.

— De ce? Ţi-era teamă de Rege?

— Mai ales de mărire şi de nestatornicia sorţii mi-era teamă. Abia apoi de Rege.

— Ai ţinut la Rege?

Traian era curios să dezvăluie ţesătura sufletului care trădează, cu-atât mai mult cu cât purtătorul acestui suflet, chiar situat dincolo de ierarhiile sociale, nu era un ins de rând. Privirea, felul cum frază, întreaga lui ţinută, dovedeau inteligenţă, făr-a mai fi ţinut seamă de latina corectă şi fluentă pe care-o vorbea, deosebită de-a romanilor instruiţi din Peninsulă doar printr-o oarecare tendinţă de-a comprima vocalele,

— Am ţinut la Rege.

Se vedea că fostului sfetnic regesc îi era greu să rostească aceste cuvinte.

— Nu ţi se pare că-l trădezi acum?

— Îi trădez pe daci, nu pe Rege. Tezaurul este al ţării.

— Era.

— Era.

— Dac-ar mai fi trăit Decebal, la fel ai fi făcut?

— N-aş fi putut. E omul căruia-i eram cel mai îndatorat.

— L-ai invidiat? I-ai fi luat locul?

— De ce l-aş fi invidiat? Pândit şi-ncolţit din toate părţile! Ce să fi invidiat?! Şi ce să fi jinduit?!

Judecata pleda în favoarea sincerităţii parţiale a unui asemenea răspuns.

Traian era dispus să creadă că fostul sfetnic regesc nu-şi invidiase mai-marele, fiindcă situaţia acestuia din urmă nu fusese de invidiat, însă nu putea crede că-n sufletul sfetnicului nu mijise o speranţă, firavă şi bine ascunsă poate, speranţa de-a ocupa într-o zi locul întâi.

Disciplinat, respectând ordinea şi ierarhia, el, Traian, nu şi-ar fi răsturnat niciodată superiorul. În cazul lui, Împăratul.

Delaţiunea – ridicată, din vremea lui Domiţian, la rang de politică internă, iniţiatorul fiind Augustus, delaţiunea zdruncinând pacea individului adus într-o stare de permanentă panică – nu-l punea-n primejdie pe generalul destinat să stea de veghe la fruntarii, departe de forfota de intrigi şi de invidii a Romei. Nimeni nu s-ar fi grăbit să-i ia locul. Zvonul despre descreşterea popularităţii împăratului, care aduna greşelile la grămadă, nu se putea să n-ajungă şi la urechile soldatului disciplinat care era Traian, oricât de departe s-ar fi aflat el de Urbe. El nu l-ar fi răsturnat nicicând pe Domiţian, dar nu o dată gândul îl dusese la eventualitatea unei răsturnări şi la cea a unei noi alegeri. Traian n-ar fi profitat de entuziasmul trupelor faţă de comandantul lor pentru a se proclama imperátor, însă nici nu se putea spune că nici prin gând nu-i trecuse că-ntr-o bună zi ar fi putut ajunge să pună piciorul pe lespedea primei trepte de sub zei.

Împăratul se uită la omul din faţa lui ca şi cum cândva, mai demult, i-ar fi-nfrăţit acelaşi gând.

De câte ori nu-şi plimbase Traian ochii, mâna şi gândul pe harta – de fapt, o copie a hărţii întocmite de Hecatæus din Abdera după vestigiile celei vechi a lui Anaximandros – pe harta numită de el, Traian, «Tabula marelui Alexandru», folosită de Macedonean în incursiunea de la miazănoapte de Istru! Şi de câte ori nu se uita pierdut către Răsăritul plin de făgăduinţe, departe, dincolo de zare, spre marginea lumii locuite…

Omuleţul pirpiriu, pe care soarta i-l adusese dinainte, se gândise oare vreodată la marele lor Rege, contemporan lui Cæsar şi lui Pompei? Îşi plimbase el vreodată ochii, mâna şi, mai ales, gândul peste harta vastelor teritorii ale acelui Rege?

— Cum de nu te-ai omorât o dată cu familia Regelui şi cu celelalte căpetenii?

— Am vrut să mă omor. Dar m-am întors şi mi-am zis: cât timp e viaţă, e şi speranţă. Voiam să văd ce-avea s-aducă ziua de mâine.

— Mai ales că posedai şi-o asemenea monedă de schimb…

— La-nceput nu mi-a venit gândul ăsta.

— Şi când ţi-a venit gândul ăsta?

— Când mi-am dat seama că Dacia este pierdută şi că acest mare avut ascuns n-avea să mai fie niciodată al dacilor.

Criton rămăsese pironit în locul în care se afla când intrase omuleţul în încăpere. Uitase de aerul nepăsător şi absent pe care obişnuia să şi-l compună şi asculta acum numai ochi şi urechi, întinzând din când în când gâtul ca şi cum ar fi vrut să prindă din zbor anumite sunete care-ar fi putut să-i scape.

— Eşti convins, aşadar, că Dacia e-nfrântă.

— Ştiam de mult că aşa avea să fie.

— Şi Regele ştia?

— Ştia, dar nu l-a părăsit speranţa decât în faţa morţii.

— Ar fi putut să trăiască pân' la adânci bătrâneţe, dac-ar fi respectat tratatele încheiate cu Cetatea.

— Nu putea fi client. Era o fire aprigă şi nu cunoştea calea de mijloc a compromisului.

— Ştia că familia lui şi-a luat viaţa?

— El le-a dus otrava. El.

Faţa Împăratului se destinse, apoi avu o cădere de plantă opărită. Într-o clipă, Traian îmbătrânise cu douăzeci de ani, clipa-n care uitase să se mai supravegheze.

Căută privirea lui Criton. Cineva trebuia să-i confirme că vorbele-auzite nu erau închipuirea lui. Grecul dădu afirmativ din cap şi mişcă falca de jos în faţă, la dreapta, la stânga – de parcă i-ar fi căutat o altă aşezare.

Pe Traian îl apucă un mare parápon împotriva trădării. O clipă avu tentaţia s-o spună cu glas tare străinului; şi să-i mai spună ce părere avea el despre ideea acestuia că nu-şi trăda Regele, ci «mai mult pe daci», formulare ce ţinea de sofistică; şi iară, că, la urma urmei, să trădezi un neam pe care-ar fi trebuit, prin locul pe care-l aveai, să-l aperi şi nu să-l vinzi era chiar şi mai grav decât să trădezi un om, oricât de-ndatorat i-ai fi fost. Şi-aduse aminte că, oricum, cel puţin pentru momentul în care se afla, nu-şi putea-ngădui să se folosească doar de fidelii lui Decebal. De la aceştia, mai mult decât supunere n-avea ce s-aştepte. Niciunul nu venise să-i ofere ceva în schimbul unui avantaj.

Într-un târziu se uită iară la străin.

— Dacă ţi-aş garanta un loc potrivit cu priceperea dumitale, aici, pe lângă *legatus Augusti* şi pe lângă cei zece consilieri, un loc în umbră, bun pentru dumneata şi pentru noi în organizarea provinciei?

— Nu, doamne. Mi-ar fi greu să-ndur permanent, pe de-o parte – ura, dispreţul – pe de alta. Roma e locul unde voi fi nimeni.

— Unde e tezaurul?

— După ce familia mea va fi ajuns la Roma, eu rămânând aici ostatic, voi dezvălui Înălţimii-voastre locul.

— Precaut!

— Iertaţi-mă, doamne, viaţa ne-nvaţă că nu suntem niciodată atât de precauţi pe cât ar trebui.

— Şi sub ce statut îţi închipui existenţa la Roma?

— Sub cel de peregrin *obişnuit,* dacă mi-ar îngădui Înălţimea-voastră.

Prin urmare, străinul ştia că peregrinii se-mpărţeau în obişnuiţi şi în *dediticii,* proveniţi din

neamurile-ncăpăţânate şi rezistente care se-ndârjeau împotriva imperiului până ce erau puse cu botul pe labe!

— Aşa va fi.

Cu un gest de lehamite, Împăratul întinse mâna spre clopoţel şi-l ridică. Apoi, rămase cu ea suspendată-n aer.

— Spune-mi, Bicilis, ce voce-avea Decebal.

Bicilis tresări când îşi auzi numele.

— Avea o voce joasă şi puternică. Se-auzea pân' la aproape două stadii, când voia să fie-auzit.

Cu vocea lui plăpândă şi subţire, Bicilis abia articula cuvintele. Ai fi zis că stătea să-şi dea ultima suflare, ori că-i secase limba. Traian puse clopoţelul pe masă, fără să fi sunat.

— Du-l pe străin, se-adresă lui Criton, fără să-l privească.

Făcu un gest de concediere cu mâna şi, fixând un punct din faţa lui, se-adânci în gânduri.

Rămas singur, se urni cu greu spre încăperea-n care-l aştepta patul. Iar i se umflaseră gleznele şi iar îl dureau. Cu ochii închişi recapitulă programul de-a doua zi. Căscă o dată lung. Un moment rămase cu gura deschisă mare şi n-o mai putu închide. Aşteptă să i se descleştească fălcile şi închise încet şi cu teamă gura. Nu era prima oară că-i înţepeneau fălcile când căsca. Pe la coada ochilor i se prelinse câte o lacrimă. Înainte de-a adormi, un gând – pe jumătate al treziei, pe jumătate al somnului – îi trecu prin minte ca o adiere: «Câte lucruri îţi poate lumina o voce…».

*

Cetăţile fuseseră dărâmate. Cu fiecare piatră scoasă dintr-un zid, mai pierea o speranţă a dacilor într-o întoarcere neaşteptată a roţii care depăna firul sorţii fiecăruia şi pe cel al sorţii tuturora. Învingătorii era prevăzători. Se gândeau la neprevăzutul istoriei şi se pregăteau pentru toate-ntâmplările cu putinţă. Oricare şi oricâte-ar fi fost viitoarele viituri ale istoriei, ele-aveau să dea peste-o Dacie cucerită şi – semn suprem al cuceririi – cu cetăţile dărâmate până-n temelie. Dacă roata avea să se-nvârtească mai încet, neprevăzutul istoriei avea să găsească pe-acele locuri o colonie romană, ordinea, geometria Cetăţii lărgind graniţele imperiului, şi-o populaţie ale cărei interese aveau să fie interesele Romei, singura-n stare s-o apere şi să-i mai poată garanta existenţa.

Începuse măsurarea pământurilor şi numărarea populaţiei. Pământurile-şi aveau hotărniciile din moşi-strămoşi, iar populaţia era numărată şi pe vremea regilor daci, fiindcă trebuia să se cunoască pe câţi oşteni se putea bizui stăpânirea. Obişnuiţi, deci, să fie număraţi din timp în timp, acum dacii se uitau unii la alţii, întunecaţi de presimţiri care le şopteau că aceea avea să le fie ultima numărătoare din viaţă. Tăcuţi de felul lor, de astă dată simţeau nevoia să vorbească unul cu altul pentru a descărca din preaplinul amărăciunii şi-al presimţirilor sumbre. De ce erau număraţi *acuma,* când era limpede că nu-i mai ducea nimeni la niciun război? Aflaseră că-nvingătorii încorporau bărbaţi din rândul neamurilor cucerite. Altminteri, de unde-ar fi avut Roma atâtea legiuni şi-atâtea trape auxiliare? Nici dac-ar fi încorporat moşnegii şi pruncii. Pe ei, pe daci, era limpede că n-aveau de gând să-i ia la oaste la atât de puţin timp după ce-i înfrânseseră. Cu gândul înfrângerii omul se-nvaţă cu-ncetul, aşa cum se-nvaţă cu orice gând, pornit din orice stare. Ofiţerii care aveau ca sarcină să observe starea de spirit a populaţiei înfrânte comunicaseră statului-major că-n rândurile-acesteia apăruse o nelinişte foarte-apropiată de panică. Spre-a le creşte dacilor neliniştea sau pentru a le-o potoli – nu s-ar fi putut spune – se începu şi numărarea animalelor.

Măsurătorii de pământ – *agri mensorii* – nu mai pridideau din noapte-n noapte cu sforile, cu echerul şi cu prăjina, socotind, împărţind, punând semne despărţitoare între bucăţile de pământ. Mineri de neam pirust, din Dalmaţia, fuseseră aduşi pentru a cerceta minele de aur şi de aramă. Nisipul râurilor ştiute a purta aur era cernut.

Erau măsurate şi cercetate pădurile.

Dacii erau luaţi călăuze pe poteci de munte care duceau la stâne. Totul trebuia ştiut, numărat, catagrafiat.

În sufletul învinşilor se războiau două porniri potrivnice: o nesfârşită părere de rău după Regele mort (care luptase o viaţă pentru ca avutul lor să nu fie măsurat, socotit şi împărţit de niciun străin) şi-o aprigă acuzare adusă aceluiaşi Rege, care se-ncăpăţânase a nu căuta ori a nu afla căile de mijloc în relaţiile cu duşmanul, mai ales calea care i-ar fi scutit de amarnica privelişte a-nfrângerii fără speranţă. Fiecare acţiune de organizare-a ţării lor, ajunsă o provincie printre-atâtea alte provincii ale imperiului, era simţită de daci ca o umilinţă, umilinţă pe care oşteanul n-o bănuieşte cât timp ţine-o armă-n mână, când, oricât i-ar fi superior inamicul, îl priveşte totuşi ca pe-un egal. Pentru cine n-o gustase, amărăciunea păcii de-nvins era greu de-nchipuit.

Femei rămase ale nimănui îşi aflaseră adăpost prin câte o casă de om pustie, scăpată de la prăpăd. Ziua erau scoase la muncile câmpului, ca şi copiii-n stare să ţină o seceră ori o sapă-n mână.

*

Despa, cu pasul ei apăsat de munteancă, umbla peste tot şi aduna copiii rămaşi singuri pe lume, prea mici pentru a munci şi pentru a pricepe. Într-o casă rămasă-n picioare le făcuse-adăpost şi-i îngrijea, cu-nvoirea stăpânirii, împreună cu Asta şi cu Panesia, nevasta lui Porsilo.

Cum avea un pic de răgaz, Despa se ştergea de năduşeală, îşi dădea năframa spre ceafă şi cânta din tulnic. Cântece vesele şi de joc, ea punându-se-n capul roatei, bătând cu nădejde din opincă şi-nvăţându-i pe copii să joace jocurile lor din neam în neam.

Seara le cânta doine şi cântece de-adormit, iar pentru a suna stingerea tulnica o dată lung. Pentru urechea-nvăţată a desluşi spusa tulnicului, ale cărui sunete-şi aveau fiecare-nţelesul, cântarea prelungă ce dădea ocol munţilor şi văilor, pornită dintr-o suflare de femeie, era închinarea adusă celor adormiţi sub glie întru apărarea ei, semnul de credinţă al celor rămaşi în viaţă faţă de cei plecaţi.

Nevasta lui Porsilo muncea din răsărit în asfinţit, fără odihnă, fără cruţare, fiindcă nu mai avea, după părerea ei, pentru ce să se mai cruţe. Singurele clipe de răgaz, de obicei spre asfinţit – când omul se-adună şi se-apleacă asupra lui însuşi, fiindcă şi-n adâncul lui se-ngână lumina cu umbra – Panesia şi le petrecea la mormântul băiatului lor. Îi aducea flori, frunze şi gândul ei de mamă împotriva căruia moartea n-avea putere. Nu plângea, nu se căina. Tăcea, muncea istovitor şi uita să mănânce. Era de mirare cum mai avea putere să umble, într-atât ajunsese de slabă. Născută-n casă de oameni avuţi şi cu purtări alese, fusese pregătită de copil să ştie rânduiala unei case cu slujitori, în care însă n-avea să stea cu mâinile-n sân nici stăpâna. Muncile pe care trebuia să le-ndeplinească-n noile-mprejurări n-o speriau şi nici nu i se păreau înjositoare. Cel împotriva căruia soarta se-ndârjise nu se mai mira de nimic, însă lumea ajunsese un loc străin, în care nu mai ştia ce caută. Străinii vorbeau altă limbă şi limba lor o făcea să se uite-n jur, ca şi când s-ar fi trezit în loc necunoscut. Nu putea să creadă că aceeaşi lume şi lucrurile ei, aceleaşi, puteau fi numite altfel de oameni din neamuri diferite. Ştia un singur lucru: romanii puneau capăt unei lumi. În acea lume se desfăşurase viaţa ei adevărată, fiindcă ce trăia acum era o întâmplare al cărei înţeles nu-l pricepea. Nu mai aştepta nimic. Îl vedea rar şi puţin pe bărbatu-său, Porsilo, luat la munci grele ca toţi bărbaţii. Îngândurat, negăsind ce să-i spună, punându-i doar mângâietor o mână pe umăr, nici Porsilo nu mai aparţinea realităţii ei: ajunsese şi el să aparţină lumii străine care numea altfel lucrurile decât le numeau ei, cei de dinainte. În sufletul Panesiei, *înainte* şi *după* aveau două-nţelesuri: mai întâi numeau hotarul care-o despărţise de feciorul ei, apoi numeau hotarul care-o despărţise de lumea ei. În lumea de-acum, atât de străină că nici n-o mai mira, pentru dânsa rămăsese o singură uimire: cum de puteau fi oameni care să-şi ducă mai departe viaţa ca şi când s-ar fi răsturnat o strachină şi-atâta tot? cum se făcea un pic de linişte o aşezau la loc şi totul continua ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat? O astfel de

fiinţă era Despa. Senină, cu buzele ei pârjolite şi mereu brăzdate de sânge, măruntă şi-ndesată ca un copac scund, dar înfipt adânc şi temeinic în pământ, Despa nu uitase să râdă. De toate vorbele copiilor, de toate tumbele şi jocurile lor râdea şi nu râdea numai, ci chiar se veselea. Povestea, fără ca inimile să-i stea o clipă, despre feciorii şi despre omul ei, de parc-ar fi fost plecaţi şi curând trebuiau să se-ntoarcă. Îndată ce-ntâlnea un om, Despa îi depăna povestea neamului ei de care n-avea să-nceteze niciodată a se mândri.

Cunoscuţii Panesiei căutau să-i dea pilde prin care s-o mângâie şi s-o certe totodată că se lăsa copleşită de durere şi că nu mai întrezărea nicio geană de lumină-n viaţa care-i mai rămânea de trăit. Unii se mulţumeau s-o privească doar, cu milă şi cu jale, spunându-i cuvintele pe care oamenii de prin părţile lor le spuneau la căpătâiul morţilor: «ce să-i faci», la care, invariabil, se răspundea, aşa cum răspundea şi ea: «n-ai ce-i face».

Despa îi vorbea cum vorbea oricui, aşezat şi molcom, fără-nmuierile pe care le-aduce mila-n glas, îi vorbea obişnuit şi fără să se-nduioşeze.

Într-o zi, cuiva care-o tot dăscălea pe biata Panesia, îndemnând-o să-şi uite durerea, Despa îi răspunsese răspicat, uitându-i-se-n ochi: «Pe cine viaţa nu-l vindecă de durere, vorbele nu l-or vindeca niciodată!».

Din ce în ce mai uimită în faţa cursului zilnic al existenţei, Asta se uita mai întâi în ochii plini de dragoste ai lui Lupei, pe urmă, în ochii de apă netulburată ai Despei, şi se-ntreba cu glas tare: «Ce s-o mai întâmplă oare cu noi?».

Cu vorba ei apăsată şi străpungătoare, Despa – trecând cu privirea dincolo de Asta – îi răspundea cătând în gol, ca şi când acolo s-ar fi aflat rânduite toate-ntrebările din lume: «Om trăi! Alta ce?».

La «adăpostul de copii orfani» – că aşa ajunsese să se cheme casa ce-adăpostea copiii găsiţi, «rămaşi din războaie», cum spunea Asta despre sine însăşi – apăruse un legionar, care se numea pe sine (şi-i făcuse şi pe cei mici să-l numească aşa) «Magister». Om până-n treizeci de ani, înalt şi slab, călcând cu un pas mare şi rar de parcă umbla pe brazdă la semănat, cu mâini lungi şi noduroase, Magister avea sarcină să-i înveţe pe orfanii de război să scrie şi să citească latineşte. Adusese o roabă doldora de tăbliţe cerate – se rugase de-un bătrân drăniţar dac să-i dea nişte şindre, pe care le muiase-n ceară de albine topită – şi-un mănunchi de beţişoare tari, de corn, cu vârful ascuţit la un capăt şi teşit la celălalt. Cu astea din urmă, copiii zgâriau fel de fel de semne pe tăbliţe, ştergându-le – când greşeau ori când netezeau stratul de ceară ca să scrie altele noi – cu teşitura de-i zicea spatulă, după cum le explicase Magister, care le mai spusese şi că beţişorul se cheamă *stilus*. Când se ivea Magister la lecţie, Asta se-ascundea în dosul copiilor. Încerca să priceapă înţelesul semnelor pe care străinul le desena pe nisipul dintr-un strat subţire – arina aşternută într-un colţ de bătătură, când era vremea frumoasă, ori într-un capăt de pridvor, când ploua. Se dumirise-ntr-un târziu că fiecărui sunet i se potrivea un semn dintre cele-ncredinţate nisipului.

Cu un băţ, străinul urmărea semnele, în timp ce-n dreptul fiecăruia rostea câte un sunet. Când începuse ca din litere să lege cuvinte, dascălul zgâria pe nisip conturul fiinţei sau pe cel al lucrului numit. Cum vedeau conturul terminat, copiii, care urmăriseră cu suflarea oprită mâna magistrului, izbucneau cu toţii-ntr-un strigăt, apoi rosteau în limba lor cuvântul corespunzător imaginii. Legionarul-învăţător, la rându-i, pronunţa clar cuvântul în latineşte – căznindu-se, cât putea mai bine, să n-apese prea tare pe *re*-uri, cum făceau ţăranii de prin locurile natale – şi-l repeta fără-ntrerupere până ce izbuteau şi şcolarii lui să-l spună. Pe chip nu i se citea nici măcar un cât de mărunt semn de plictiseală, de nerăbdare sau de enervare.

Asta ştia că familia Regelui, precum şi înalţii dregători şi familiile lor învăţau să scrie şi multe alte lucruri după aceea, fiindcă puteau citi ce scriseseră alţii. Seguris, fiul lui Bicilis, îi lămurise şi ei la ce folosea scrisul: pentru ca oamenii să-şi poată spune la distanţă unii altora ce au de spus, fără intermediar, şi pentru ca unele gânduri ale lor să rămână însemnate pentru cine-avea să aibă mai târziu timp să le

citească. El îi scria pe nisip numele şi cu litere latine, şi cu litere greceşti. Asta se uita înmărmurită că nişte semne puteau avea atâtea-nţelesuri. Ca şi suflarea de tulnic, pentru neamul lor…

În mintea ei îşi făceau loc tot felul de nedumeriri: nu era lămurită dacă «Magister» era un nume de om sau numele meseriei aceluia. Pe nisipul din colţul de curte hărăzit şcolii, Magister o desenase pe Despa şi spusese «mulier». Să fi fost «mulier» femeie ca toate femeile sau doar numele Despei în semnele străinilor? Aceste întrebări o nelinişteau pe Asta. N-avea pe cine-ntreba, n-avea cui cere s-o lumineze. Faptul că un om răsărea de undeva, zgâria nişte semne şi cu ele stârnea atâtea-ntrebări şi-atâtea nedumeriri în minţile semenilor săi o neliniştea. Ea fusese-nvăţată cu lucruri limpezi, cărora să le priceapă, fără multă bătaie de cap, înţelesul. Se simţea mai umilită şi mai a nimănui de când aflase că ceea ce ei i se părea aproape vrăjitorie, ca scrisul şi cititul, pentru alţii era lucru obişnuit.

Servandus, care-şi făcea mereu drum pe la «adăpostul copiilor orfani», ba ca să bea apă, ba, chipurile, ca să supravegheze ordinea, citea fără nicio poticneală cele scrise de Magister pe nisip. Nu uita niciodată să dea cu piciorul în câte o pisică, să pişte un copil de ureche ori să-i facă spârnel în cap până ce copilului stăteau să-i sară ochii de durere. Îl căuta pe Lupei din privire, dornic să-i ardă un călcâi în coaste. Câinele, simţindu-l de departe, se-ascundea şi, uneori, nu se mai arăta până târziu noaptea, când venea şi-şi culca botul peste picioarele Astei.

Magister se uita consternat la Servandus. Îl considera ceea ce era: o brută. Respectul ierarhic îl împiedica pe Magister, simplu legionar, să protesteze faţă de grosolăniile unui decurion. Dac-ar fi raportat superiorilor purtarea lui Servandus, nu le-ar fi făcut niciun serviciu copiilor orfani şi nici femeilor care-i îngrijeau, iar lui, magistrului, i-ar fi atras numai ponoase. Cui să-l fi reclamat pe Servandus? Oriunde, ar fi primit acelaşi răspuns: «Nu i-am cucerit ca să-i mângâiem!» sau «Ce te priveşte, ce, îţi face ţie personal?» sau «Nu poţi trăi de grija învinşilor?», replici previzibile, care exprimau concepţia militarilor de grade inferioare şi, uneori, şi pe-a celor de grade superioare cu privire la raporturile lor cu neamurile-nfrânte.

Materialele de construcţie rezultate din dărâmarea cetăţilor aşteptau aşezate ordonat refolosirea-n alte forme, hotărâte de noii stăpâni. Din pădure se cărase lemn drept şi lemne de foc. Vremea culesului trecuse. Oamenii, care pân-atunci munciseră febril, aveau un răgaz şi, cum se-ntâmplă când omul are timp pentru sine, se gândeau la ceea ce avea să-i mai aştepte, când, deodată li se găsi o muncă istovitoare şi care mai trebuia şi să fie degrabă terminată: aveau de săpat o albie prin care să treacă vremelnic apa unui râu. Romanii ori aveau de gând să-i umilească (punându-i să facă un lucru zadarnic) ori aveau un plan (al cărui înţeles învinşii nu-l pricepeau)!

În primul moment, şi încă mult după-aceea, dacii trăiră doar umilinţa şi neliniştea pe care le cuprinde, ca pe-o osândă, lucrul ne-nţeles.

Bătrânul Dromihete era singurul care-nţelegea tâlcul acelei munci asemenea căratului de apă cu ciurul. Se uita mereu spre locul unde oamenii săpau îngrămădiţi unii-ntr-alţii ca nişte vietăţi sub ameninţarea unei primejdii. Se-ntreba întruna dacă-n afară de Bicilis şi de el, Dromihete, mai ştia cineva taina albiei aceleia de râu. Se gândea că poate mai scăpase cu viaţă vreunul din ocnaşii cu care-ascunsese Decebal comoara, şi-acum, pentru a-şi asigura bunăvoinţa romanilor, le vânduse taina. Bicilis n-ar fi fost primul sfetnic care şi-ar fi trădat mai-marele. Dac-ar fi avut cineva timp să-l asculte pe Druxilis, ar fi zis că pe nimeni nu năpăstuise Decebal mai mult decât pe-acesta. Îl socotea cu-adevărat pe Decebal cel mai mare duşman al poporului dac şi mai ales al lui, al lui Druxilis, fiindcă pierduse războiul, ba, mai mult, îl făcuse pe el, pe Druxilis, să-şi piardă rangul şi să muncească la rând cu oamenii de rând. Tantinis, în schimb, tăcea, luându-şi o-nfăţişare de om jignit până-n adâncul sufletului, atât de jignit, încât nu mai găsea pe nimeni demn să-i spună vreun cuvânt. Nu vorbise decât o dată, la-nceput, îndată după căderea cetăţii-de-scaun, când fusese chemat în faţa lui Traian şi când dăduse glas, cu inteligenţă şi cu tact, nemulţumirilor pe care ani de-a rândul le-adunase împotriva regelui Decebal, ceea ce pentru împăratul romanilor se tradusese ca o acumulare de invidie ce, în sfârşit, putea să răbufnească.

Dromihete ar fi putut dezvălui oamenilor numele trădătorului. Dar dacă nu era Bicilis? Bătrânul se simţea zdrobit subt povara unei mari răspunderi; pe de-o parte, era muncit de gândul că numele trădătorului trebuia cunoscut de tot neamul trădat, fiindcă avutul era al întregului neam; pe de altă parte, răspunderea devenea şi mai grea, dat fiind că era vorba de-o viaţă de om. Dacă arunca năpasta pe cap de om nevinovat? Cu toate că regele Decebal, nepotul lui, îl jurase să nu-şi ia viaţa şi să vegheze – cât avea să mai fie cu putinţă, asupra neamului său – Dromihete, mai mult ca oricând, ar fi vrut să doarmă sub glie. De ce la anii lui, când pierduse tot, n-avea parte măcar de linişte, avuţie mai presus de toate cu câte soarta îl poate hărăzi pe om şi pe care cel dăruit, de multe ori, nu ştie s-o preţuiască?

«Zei, de ce mi-aţi dat atâtea zile?».

Apa râului Sargetia curgea acum prin albia nouă. Dacii se uitau a pagubă la atâta muncă zadarnică. Se gândeau că tălmaciul avea să repete porunca de plecare, iar ei, încolonaţi, unul câte unul, ca orice mişcare să le fie văzută de-nsoţitorii de convoi, aveau să pornească spre barăcile pe care le ridicaseră după-nfrângere, în care dormeau peste noapte şi-şi petreceau zilele declarate de repaus. Munca lor pe ziua aceea nu se sfârşise. Deodată, malul dinspre cetate al râului se umpluse de romani, răsăriţi acolo ca ciupercile după ploaie. Dacii trebuiau să scoată bolovanii din albia seacă. De data aceasta, fără să se fi vorbit unul cu altul, prin mintea tuturor trecu acelaşi gând: subt bolovani se afla ceea ce de fapt romanii căutau de la început, ceva pentru care în bună parte veniseră peste ei.

Câte patru-patru, înfigând ţapina subt bolovani, icnind, ridicând mâna stângă la frunte ca să-şi şteargă sudoarea cu mâneca, dacii încercau mai întâi să disloce din pardoseala colţuroasă pe care-o alcătuiau, într-o-mbinare făcută de mâna omului, după cum uşor îţi puteai da seama. Vocea ofiţerului comandant suna, din când în când, anunţând mici întreruperi ale lucrului. «Nu de milă, ci pentru ca să nu murim», gândeau mulţi dintre învinşi, printre care şi Chebrisis. Bătrânii, femeile şi copiii se-adunaseră încet-încet pe mal şi se uitau în tăcere. Bărbaţii izbutiseră să urnească prima piatră; de-aci încolo făcându-se loc, celelalte pietre se mişcau mai uşor. Cele scoase erau rostogolite cu ţapinele în josul albiei, cu zgomot sec, aşa cum dă piatra izbită de piatră. Deodată, capetele celor care se aflau în albia râului se-adunară-n cerc. Din stratul de nisip bătătorit, aflat subt pietre, se iveau mânere grele de bronz şi, ici-colo, câte un contur floral tot din bronz, ornamente sădite acolo parcă de fire din timpuri uitate şi de oameni, şi de zei. Porsilo, Chebrisis şi Tantinis avură toţi un gând: «Aici era, mărite doamne, locul pe care nici pasărea nu-l ştia?!». Druxilis îşi scutură fălcile şi guşa într-o mişcare de nemulţumire: «Cumnate mare, cumnate, ştiai locul ăsta şi mie nu mi l-ai spus, arde-te-ar focul!». Bătrânul Dromihete – care se afla sus, pe mal, în rând cu bătrânii, cu femeile şi cu copiii – duse mâna la chimir, locul unde ţinea pânza-n ţesătura căreia se afla taina celeilalte comori, cea ştiută de Rege. Feciorul lui Porsilo, copil care-avea mereu vedenii, înainte de-a fi luat băutura-de-trecut-dincolo, îi trimisese vorbă lui Dromihete că la vremea când avea să simtă că i se-apropie ceasul să dea pânza unei femei. «Zei, când o fi, luminaţi-mi mintea, ca să ştiu cui!».

Romanii tăiară iute crengi din copacii de pe mal şi măturară febril nisipul, de sub care se iviră cufere de stejar, încrustate cu ornamente florale, de bronz, ca şi mânerele, prinse – câte două, de fiecare parte lungă a cufărului, câte unul – de partea îngustă. În mijloc se găsea un cufăr cu opt laturi, care strălucea între celelalte, ca o nestemată-ntre nişte pietre de râu. Cuferele erau în asemenea fel aşezate, încât li se puteau apuca uşor mânerele. Între ele, bine bătucite, se aflau şomoioage de cârlţi îmbibaţi în răşină.

Împăratul şi statul său major, înştiinţaţi de mersul ultimei lovituri date dacilor, coborâseră-n albia râului. Cum păşeau săltat, căutând cu talpa câte-o piatră mai puţin colţuroasă, aduceau a bâtlani în căutare de pradă prin locuri în care apa secase lăsând în urmă vietăţi condamnate la pieire. De la un moment dat, începură să calce peste lăzi. Ajunşi lângă lada octogonală – mult mai mică decât celelalte, însă, după cum se părea, de aur toată – Împăratul şi statul său major rămăseseră mai întâi cu piciorul în aer, derutaţi de sclipirea metalului sub soarele roşu-n asfinţit. De pe capacul cufărului, lucrat în relief înalt, ochi de lup îi ţinteau cu-o privire moartă, cu-atât mai înfricoşătoare, cu cât stăteau să iasă din orbitele unui cap cu botul larg deschis. Împăratul ştia că n-ar fi trebuit să deschidă niciun cufăr de faţă cu învinşii, cărora umilinţa

de-nvinşi le era de ajuns. Dar curiozitatea era mai puternică decât judecata rece şi de durată; era un irepresibil impuls de moment. Împăratul dădu cu ochii de centurionul Ceionius, a cărui vedere nu-l bucura niciodată, amintindu-i de-un camarad mort şi de-un cenotaf pe care i-l făgăduise acestuia-n gând, dar a cărui transpunere-n fapt o tot amâna. Era un moment potrivit să-i dea un semn de preţuire acestui centurion. Îi făcu semn să ridice capacul cufărului de aur. Ceionius se lăsă pe vine, ca să poată privi de-aproape încuietoarea aflată pe una dintre laturile octogonului, încuietoare-n formă de grilă. Încercă el cu amândouă mâinile să deschidă grila – când de jos în sus, când de sus în jos, când de la dreapta la stânga şi când de la stânga la dreapta – zadarnic.

— Înălţimea-voastră, se adresă Ceionius Împăratului, luând mai întâi poziţia de drepţi, mă tem că aici trebui' să fie o chichiţă pe care, dacă n-o ştii, zadarnic te osteneşti s-o afli.

— Ştie careva dintre voi să deschidă felul ăsta de-ncuietoare? Tradu, se-adresă Împăratul tălmaciului, după ce mai înainte vorbise fără adresă.

Cu fălcile tremurând ca la friguri, Druxilis rămăsese cu privirea pierdută-n gol, de parcă de-acolo ar fi aşteptat o dezlegare.

Tantinis se uita şi el undeva, departe. Privirea-i era un amestec de trufie, de jignire şi de vise.

Ceilalţi daci, din clipa când de sub nisip se iviseră semnele comorii, nu mai ridicaseră capul din pământ.

Întrebarea tălmaciului nu primi răspuns. Liniştea înserării cădea ca un zăbranic peste taina dezvăluită. Învinşii încercau parcă prin tăcere să-şi ocrotească avutul, ultimul, încăput şi-acela pe mâna-nvingătorilor.

— Va trebui forţată, zise Împăratul într-un târziu, uitându-se spre Răsărit.

Tocmai când doi legionari se pregăteau, cu două răngi, să smulgă-ncuietoarea-n formă de grilă, Porsilo ridică mâna dreaptă în semn că cerea voie să spună ceva.

Împăratul, pe-al cărui chip curiozitatea stârnită de comoară nu ştersese decât în parte urmele unei mari plictiseli, făcu semn de-ncuviinţare din cap.

— Îngăduiţi-mi, Înălţime, să-ncerc eu.

Porsilo se-apropie de cufăr, ţinând privirea-n pământ. Îşi împreună cu evlavie mâinile, închizând ochii. Îşi despreună mâinile, se-aplecă, apăsă cu policarele două puncte ale grilei-încuietoare şi-aceasta se desfăcu pe dată în două bucăţi, depărtându-se una la dreapta, alta în sus.

Porsilo se-ndreptă din şale şi cu-amândouă mâinile făcu semn că misiunea lui se-ncheiase.

În jur – o dată cu apusul soarelui, care luase parcă şi suflarea oamenilor cu el – se-aşternuse o linişte de moarte.

Şi greierii uitaseră să mai ţiuie.

Împăratul îi făcu lui Ceionius semn să ridice capacul. Centurionul execută ordinul. Mai întâi spusese-n gând o rugă prin care implora iertare din partea zeilor acelor locuri, apoi, cu suflarea tăiată, ridică încet capacul cufărului. Nu se putut opri să nu ofteze o dată lung şi-apoi să scoată un «oh» uimit, de-admiraţie.

Un băieţandru dintre prizonieri se smulse de lângă Porsilo, se repezi şi se-aşeză cu pieptul deasupra cufărului, se ridică brusc şi înşfacă dintre odoare un cap de lup strălucitor, a cărui pânză era ţesută din aur. Fugi în josul râului cu-acest semn al neamului său, ridicat deasupra capului. În goana băieţandrului, steagul scotea sunetul prelung şi înfricoşător, binecunoscut de cei care-l urmaseră şi de cei cărora li se-mpotrivise. În momentele de uluire generală pe care le pricinuise fapta copilului – în a cărui minte cine-ar fi putut spune ce se petrecuse cu-adevărat? – dintr-o mână porni o lance. Nimeni nu-i poruncise mâinii şi nimeni n-o oprise. Lancea străpunse copilul. În cădere, acesta se-nvârti de câteva ori, iar steagul scoase un sunet din ce în ce mai slab, ca de fiară-njunghiată, până ce se prăbuşi alături de purtător, în pietrele de râu.

Împăratul se uită posac în jur. În cele din urmă, porunci dacilor să ridice mortul. Acesta zăcea pe spate, cu-o mână peste vârful lăncii care-i străpunsese pieptul, cu alta înţepenită pe mânerul steagului cu

cap de lup. Părea încremenit într-un jurământ de eternă credinţă. În izbitură, lancea se frânsese-n dreptul locului în care străpunsese trupul doborât. Acesta-şi aflase nemişcarea şi odihna, în timp ce lemnul lăncii se rostogolea încă peste pietre, în josul albiei de râu. În ochii albaştri ai mortului, străjuiţi de gene aurite de soare, şi pe gura cărnoasă şi roşie de copil se vedea o nesfârşită uimire. Într-o clipă, pe chipul fiinţei tinere pe care-o secerase, moartea strânsese mirarea de care-ar fi avut parte de-a lungul unei vieţi întregi. Porsilo şi Chebrisis se duseră primii. Apucară mortul de subsuori. Li se-alăturară doi oameni de rând, care se-nclinară, apoi apucară mortul de picioare.

Fiul cel mare-al lui Chebrisis luă steagul din mâna celui căzut şi, ţinându-l ridicat cu dreapta, porni înaintea celor patru, care păşeau anevoios printre pietre, în josul albiei, către un loc unde malul era mai scund. Bătrânii, femeile şi copiii de pe mal o apucară şi ei în josul râului, nemaipăsându-le de romani, cărora le-ntorseseră spatele. Întâmplarea aceea nepusă de nimeni la cale îi adusese-ntr-o stare-n care şi cei mai fricoşi dintre ei ar fi-nfruntat hotărât moartea. Momentele care-l înalţă cel mai mult pe om şi-l fac să sfideze soarta sunt cele când nu mai are ce pierde. Când i s-a luat totul, chiar şi frica, şi când sufletul i s-a golit – deodată, în adâncul lui se înalţă drept curajul de-a înfrunta necunoscutul.

Ajuns pe mal, cel răpus fu urmat de şirul învinşilor care, fără să fi schimbat un cuvânt între ei, păşeau unul câte unul, cu ochii-n pământ, într-o tăcere mohorâtă.

Rămaşi în albia râului, romanii se uitau când la convoiul mortuar, a cărui tăcere semăna cu-o ameninţare surdă, când la Împărat care, într-un târziu, le făcu semn de repaus.

Traian aştepta cu urechea ciulită melopeea prelungă şi monotonă cu care dacii îşi petreceau morţii. Nu se-auzea nimic. Lăncierul – desigur, incapabil a spune ce-l îndemnase să-şi arunce arma după copilandrul care n-ar fi avut să-i dăuneze Romei fiindcă mai flutura o dată steagul neamului său învins – stătea descumpănit, cu ochii aci la daci, aci la Împărat, din partea căruia nu ştia la ce să se-aştepte. Nu se-aştepta, oricum, nici să-l înalţe-n grad, nici să-l elogieze. În repetate rânduri, comandanţii atrăseseră trupelor atenţia că trebuia să evite conflictele cu învinşii, provocările şi jignirile inutile. Învinşilor – Roma le acorda statutul de oameni, necesar unei convieţuiri paşnice şi profitabile ambelor părţi şi, mai ales, uneia dintre ele.

Prin botul-de-lup, aerul trecea cu vuiet surd. Ajunşi sub un stejar înalt, bătrân, cu frunză deasă, cei patru purtători ai mortului se opriră. Aşezară trupul pe iarbă şi făcură semn câtorva oameni, care-aveau hârleţe-n mâini, să sape groapa. Purtătorii îşi scoaseră cămăşile şi le-nnodară câte două-două pentru a slobozi trupul. O femeie îşi scoase năframa şi-i acoperi faţa. Porsilo îi smulse vârful de lance din piept şi-i împreună mâinile a pace. În timp ce mortul era slobozit şi-acoperit cu pământ, oamenii-nconjurară mormântul şi-ncepură să se rotească încet şi legănat, fără niciun sunet. După ce groapa se umplu de pământ şi oamenii ridicară şi movila, după datină, Porsilo înfipse adânc vârful de lance în scoarţa stejarului care-avea să stea de veghe celui dus şi, cu un vârf de ţapină, scrijelă deasupra fierului un cap de lup cu gura larg deschisă. Nişte flăcăi doborâră un brăduţ din pădurea care-ncepea în sus de mal, îl înfipseră la capul mortului şi-i dădură foc.

Romanii stăteau care cu ochii-n pământ, care privind aiurea, care, mai dornici de mărire, cu ochii ţintiţi la Împărat, gata a fi primii în a-i executa ordinele. Unul singur dintre ei se uita fix şi dojenitor la ostaşul care-azvârlise lancea aducătoare de moarte. Ochii negri ai acestuia erau întunecaţi de-o tristeţe fără leac, nedezlipită de cel care-a ajuns să cunoască sălciul gust al zădărniciei. El era proaspătul decurion Tiberius Claudius Maximus, cel care binemeritase de la patrie pentru a fi tăiat capul şi mâna dreaptă a Regelui învins al dacilor şi-a le fi pus la picioarele unui imperátor al Romei.

Împăratul dădu ordin să fie scoase din râu cuferele cu avutul dacilor, iar pazei obişnuite a acestora să le meargă pe urme.

În timp ce Împăratul şi statul său major păşeau atent peste pietrele din albia secată a râului ca să iasă pe mal, Hadrian, privind în gol, zise ca pentru sine, în greceşte: «Mai rău decât o crimă: o eroare»[11]. Împăratul, care mergea înaintea tuturor, se abţinu să-l admonesteze, măcar cu privirea, pentru un

asemenea comentariu.

*

În acea seară, Împăratul mânca împreună cu statul-major şi cu ofiţerii superiori, ca de-obicei, închinând pentru încununarea victoriei. Statul-major şi ofiţerimea strigară de trei ori *«Ave!»* în cinstea imperátorului. Acesta bău mult mai puţin decât de obicei şi se retrase devreme. Nu era dispus să simuleze buna-dispoziţie pe care n-o simţea. Îşi dădea seama, în urma întâmplării din ziua care trecuse, că cel mai greu lucru nu fusese cucerirea Daciei. Aurul şi podoabele ei aveau să mai astupe golul lăsat în vistierie de Domiţian, dar nu pentru eternitate. O ţară cucerită dacă nu era productivă, nu-nsemna altceva decât grijă zadarnică. Cine-ar fi putut să muncească mai bine o ţară decât locuitorii ei de secole, cine să-i fi cunoscut fiecare deal, fiecare vale mai bine decât ei? În momentul când învingătorul credea că a ajuns la o cale de-nţelegere, un nimic era de-ajuns ca să strice echilibrul atâta de precar şi-atâta de-anevoie aflat. La urma urmei, ce-nsemna viaţa unui copilandru, când jumătate dintr-un popor pierise apărându-şi pământul? Traian îşi dădea seama că dacă romanii s-ar fi năpustit din senin să-i măcelărească pe dacii înfrânţi şi cvasipacificaţi, duşmănia lor mocnită n-ar fi fost atât de zgândărită ca de moartea unuia singur dintre ei, ucis din prostie, cum fusese cel din acea zi. O dată cu înfrângerea, în sufletul unui popor apar susceptibilităţi pe care, câtă vreme se cârmuieşte singur, uneori nici nu le bănuieşte. Traian ştia că dacii erau acum răniţi de moarte. Un singur lucru i-ar fi potolit cât de cât: condamnarea lăncierului care ucisese din obişnuinţă. Cu-o asemenea măsură echitabilă şi-ar fi nemulţumit de moarte trupele. Un adevărat comandant trebuia mai întâi să menajeze susceptibilităţile oamenilor pe care-i avea în subordine. O măsură trebuia luată, totuşi, împotriva acelui lăncier, fiindcă altfel s-ar fi creat un precedent pentru arbitrarul iniţiativelor proprii. Da. Împăratul găsi măsura: mutarea lăncierului la trupele din Pannonia. O măsură disciplinară care-mpăca şi capra, şi varza. De fapt, numai ideea de disciplină, şi pe-aceea – cu parcimonie. Pentru daci, împăcarea fără moarte-pentru-moarte nu se putea.

«Hotărârile pe care trebuie să le iei contravin uneori convingerilor individuale. Descoperit azi tezaurul dacilor. Lucruri de mare frumuseţe. Nu m-ar mira să mai existe şi altul. Niciun tezaur nu este fără fund. Sper ca Dacia să nu devină o nouă Iudee. Ceremonia funebră de astăzi mă nelinişteşte. Ea mi-a întunecat bucuria de-a fi pus mâna pe tezaur. Să-i extermin pe toţi e uşor, dar nefolositor», îşi notă împăratul în *Memorial*.

Îşi făcuse inspecţia nocturnă însoţit de statul-major. Hadrian mergea mult în spatele lui Traian. La masa de seară, Hadrian se purtase cu toată lumea firesc, vorbind foarte puţin însă şi numai celor doi meseni alăturaţi. Când se strigase *«Ave!»,* nu-şi economisi vocea, pe de-o parte – pentru a mai atenua amintirea cuvintelor rostite-n albia râului, pe de alta – pentru a se-nscrie în comportamentul general al statului-major şi-al ofiţerilor, care, din când în când, căutau prilej să-şi manifeste admiraţia faţă de comandantul lor suprem căruia, ca oricărui militar, când îi lipsea zăngănind armelor şi-al victoriei trebuia să i se ofere compensaţii sonore cu caracter pacific. De data asta, entuziasmul încerca, într-un fel, să spele amintirea unui omor inutil şi-n afara legilor războiului, într-altul, să-l răsplătească pe imperátor pentru însemnata şi mult-râvnita pradă, ca şi când imperátorul ar fi descoperit-o şi nu o trădare fortuită.

Lui Hadrian îi venea să râdă a pagubă-n sinea lui faţă de-atâta prefăcătorie la care oamenii se dedau nesiliţi de nimeni, sclavi ai ideii de-a preîntâmpina dorinţa celui mai puternic.

«Între mine şi femeia din lupanare nu e nicio deosebire: doar miza este alta», îşi spunea nepotul imperial, într-o atitudine în care mila şi sila de sine aveau părţi egale. Incompatibilitatea dintre firea lui şi firea augustului său unchi îl punea tot timpul la-ncercare. Din când în când, poate tocmai din cauza permanentei reprimări la care se supunea pentru a păstra aparenţa unei cordialităţi în relaţiile lor, Hadrian avea izbucniri nedrepte faţă de împărat, asemeni celei din ziua care tocmai se-ncheiase-n strădanii apoteotice. După asemenea răbufniri, o bună bucată de timp trebuia să simuleze căinţa şi să

umble-n vârful picioarelor pe lângă unchiu-său. Ceea ce se-ntâmplase-n «ziua tezaurului» – cum îi spunea Hadrian pentru sine acelei zile – era, fără-ndoială, o eroare de care Împăratul nu era vinovat. Remarca lui Hadrian avea un conţinut pornit din rădăcini mult mai adânci, hrănite de o ne-ntreruptă dezaprobare a firii Împăratului. Prudenţa, expresie-a instinctului de conservare şi-a celui de parvenire, nu-i putea reprima izbucnirile, ci acţiona mai ales *post festum,* cu ineficientă putere moralizatoare. Plictisit de-a se tot mustra fără folos, Hadrian, într-un elan de-mpăcare cu sine şi cu tot ce-l înconjura, îşi întorcea privirea către soartă, căreia i se-ncredinţa fără rezervă, spunându-şi: «Dacă mi-o fi scris s-ajung împărat, am s-ajung cu sau fără voia unchiului!». Pentru a-ncheia dialogul cu prudenţa, întindea mâna după un filosof grec, citea câteva pasaje, care – punându-l în contextul marilor înfruntări din afara strădaniei de-a-şi fi plivit drumul spre putere – îl făceau să se uite cu mai multă-ngăduinţă în jur. «Nu sunt cu nimic mai bun decât alţii sau decât Traian. Jumătate din viaţa pe care mi-e dat s-o trăiesc alături de el mi-o petrec pentru a-i fi dezagreabil, cealaltă jumătate – pentru a face o făţarnică *mea culpa»,* îşi împăna el lectura cu câte-un gând care nu măgulea pe nimeni.

*

În castru era o linişte grea. După ziua obositoare şi plină de neprevăzut, trăită de toţi şi-ncheiată cu-o petrecere mai mult gălăgioasă decât veselă, gălăgia având drept cauză majoră băutura, legionarii căzuseră-n somn ca bolovanii. Împăratul se depărtase de-nsoţitorii lui, semn că voia să fie lăsat singur. Aceştia se retraseră la o distanţă respectuoasă, rămânând să-şi privească mai-marele înţepenit într-o atitudine de contemplare pe care nu i-o cunoşteau. Dacă l-ar fi privit din faţă, pe chipul lui greoi şi-n ochii îndreptaţi avid spre Răsărit ar fi văzut o sublimare hieratică. În acele momente, imperátorul părea în comunicare cu-o divinitate necunoscută, al cărei singur altar era gândul celui care oficia.

Tresăriră cu toţii şi-şi îndreptară privirea spre partea de unde credeau că vine sunetul, ca şi când ar fi putut să-l zărească. De undeva se-auzea limpede şi monoton, cântare de tulnic. Fără să fi cunoscut semnificaţia sunetelor – care pentru ei erau ca o limbă străină – cei din statul-major pricepură că ele povesteau o mare durere şi-o mare umilinţă. Se uitară-n întuneric, încercând să-l străpungă, se uitară-n pământ, dar nu se uitară deloc unul la altul.

Trezindu-l din visul Orientului, cântarea îl izbi pe împărat în moalele capului. Nedumerirea din primul moment se prefăcu într-o furie de scurtă durată, convertită iute în hotărâre fermă şi rece: «Neam de dulăi de stână încăpăţânaţi, am să vă-nvăţ eu minte!». Pentru prima oară, Traian li se-adresa în gând dacilor direct, ca şi când i-ar fi privit deodată pe toţi în ochi. Pentru prima oară, Dacia nu mai era o problemă a Romei, ci o problemă a lui personală. *El* avea acum de-ncheiat nişte socoteli cu Dacia. «Dacia asta felix!». Gândul, care de multe ori îi dăduse târcoale, înainte şi după cucerirea Daciei Felix. Acum căpătase temei de nestrămutat: «Pentru voi o s-ajungă *Dacia Infelix…».* O parte dintre daci trebuiau strămutaţi în jos de Istru: «Am să păstrez aici trădătorii, ca să am cu ce vă ruşina!».

Împăratul îşi trase cu-amândouă mâinile poalele tunicii, înălţă bărbia şi, cu pas marţial, de parcă atunci, pe loc, s-ar fi-ndreptat spre cucerirea a ceea ce mai rămăsese necucerit din *lumea locuită,* porni să-şi afle somnul, care, în noaptea aceea, ca în multe altele, avea să-l ocolească.

BĂTRÂNUL DAC: Nu, pân' va fi încă un suflet dac
Pe-acest pământ, nu ne-om supune noi!
O jur, o, zei! în faţa lui Traian!

M. EMINESCU, *Pacea pământului vine s'o ceară*
(1873, Berlin)

pax romana

Dormiţi în morminte tăcute
Sub dâmburi sădite cu flori,
Sub pânza curatei ninsori,
Sub umbrele liniştii mute;
Păzită de paznici pioşi.
Sunteţi a moşiei comoară…
Vă fie ţărâna uşoară…
Ne-aducem aminte, strămoşi.

[……]

Şi dacă pe lespedea frântă
Pomelnicul vostru s'a şters
De vremi şi de-al gloatelor mers,
Culesu-l-a doina… Şi-l cântă
Bătrânilor codri pletoşi
Ce scutură'n orice dumbravă
Un freamăt de-a morţilor slavă…
Ne-aducem aminte, strămoşi.

Al. DAVILLA, *Balada strămoşilor*
(Isvorul-de-Sus, Septembrie, 1902)

Peste câteva zile, când muncile obişnuite îi făcură pe daci să-şi mai mute gândul de la copilandrul pe care, de-atunci încolo, nu-l mai păştea nicio primejdie, printre ei, unii-ncepură să cârtească-mpotriva lui Porsilo. Nu i se iertase faptul că «dăduse buzna» să deschidă cufărul de aur care cuprindea cele mai de preţ odoare-ale neamului lor. La supărare, omul spunea multe şi era gata să-l împroaşte pe cel asupra căruia-i căşunase cu parapon şi să-i răstălmăcească până şi gândul. Printre ei, unii ştiau foarte bine ce-l îndemnase pe Porsilo să deschidă-ncuietoarea: dorinţa de-a nu vedea izbită şi stricată atâta frumuseţe. De vreme ce odoarele-acelea aveau s-ajungă la Roma, ele se cădea s-ajungă întregi, în toată frumuseţea lor, aşa cum ieşiseră din mâna meşterilor care le făuriseră. Acei străini de la Roma – cărora n-avea să le calce niciodată piciorul în Dacia şi cărora nu le călcase pe când Dacia era a lor, a dacilor – trebuia să vadă că ei nu erau neam de sălbatici şi de fiare, ci unul care luptase fiindcă avusese ce pierde. Ei nu fuseseră haită de lupi scoşi de foame din codru, ci câini de nădejde, câini de stână care-şi dădeau viaţa ca să scape turma. De la lupi aveau numai temeritatea. Dar nenorocirii venite din afară, de obicei oamenii îi adaugă cearta, râca, ponegrirea care, alăturându-se la urâciunile sorţii, întunecă şi mai rău viaţa. Cu toate că în sinea lui omul ştie de multe ori că a pornit-o pe cale greşită, nu se-abate-n ruptul capului de la ea.

Cu zâmbetul lui abia mijit în coada ochilor, plini când de trufie, când de suveran dispreţ, Tantinis zisese ca pentru sine, dar ca să-l audă toată lumea:

— Dacă-i stricau încuietoarea, nici n-o mai primeau la Roma! Le puţea şi-o trimiteau înapoi.

Pentru Porsilo era limpede că Tantinis, cu mintea lui subţire, îi înţelesese foarte bine gândul şi că vorbele de-acum nu voiau decât să semene zâzania în minţile slabe care uşor se-nflăcărau.

«Pentru ce?», se-ntreba Porsilo, «nu suntem şi-aşa destul de bătuţi de zei?».

Porsilo nu se dezvinovăţea în niciun fel. Se lăsase demult păgubaş să mai îndrepte reaua-credinţă şi slăbiciunea de minte.

— Se pune bine cu noua stăpânire, cum s-a pus şi cu cea veche, se-amestecă şi Druxilis în vorbă, cu toată indignarea de care era în stare şi care-i făcea glasul dogit să tremure. Tot de indignare îi fâlfâiau şi guşile, ca nişte bărbii de cocoş gata să se repeadă la bătaie.

— Şi poate domnia-ta nu te-ai pus bine cu vechea stăpânire, nu?! rosti cu glas paşnic un om de rând dintr-un trib din Miazănoapte.

— Eu am fost silit, răspunse Druxilis cu glas piţigăiat şi gâtuit, care făcu pe toată lumea să ridice capul.

— Silit de cine? vru să afle omul de mai-nainte, pe nume Daro.

— De-mprejurări.

— A! făcu Daro şi dădu a pagubă din mână, în timp ce Druxilis, nemaiaflându-şi locul de cât era de jignit, se-ntoarse cu spatele către toţi.

— Oameni buni, le spuse bătrânul Dromihete, ridicându-se-n picioare de pe patul lui aflat într-un colţ al barăcii, Porsilo acesta, om de omenie, fostă căpetenie, a vrut doar să nu fie stricată mândreţe de lucru, gândind, cred eu, să vadă străinii că şi la noi sunt oameni, că şi noi ştim să facem lucru de preţ. De ce ponegriţi un om care n-a ucis, n-a prădat, n-a pârât şi care, îmi pare rău că aşa stau lucrurile, nici n-are pentru cine s-agonisească şi să chivernisească?

— Au murit mândreţe de bărbaţi şi ghiujii trăiesc! Niciodată nu ia moartea pe cine trebui', se-auzi un glas. Părea să fie-al unui bărbat între două vârste, care-şi tot da cu palma peste cioareci, de parc-ar fi vrut să-i scuture de purici.

— Uiţi, fârtate, că nu trăieşte nimeni zilele altuia, zise Daro şi dădu a pagubă din cap.

— Şi dacă ăla n-a trădat, ălălalt n-a trădat, cum de-au dat ăştia peste comoara adunată din sudoarea noastră? se-auzi de undeva, dintr-un ungher, întrebarea.

Lui Dromihete îi veni să strige: «Bicilis!», dar se opri, cu gândul să nu scape vorbă cu păcat. Omul îşi răspunse tot el:

— O căpetenie, că doară nu om de rând. Că acela de unde să ştie el tainele ălor mari? Omul de rând e bun numai de scos în faţă, să moară primul. Numai!

În tot acest timp, Parianeu asculta cu urechile ciulite. Din momentul când pricepuse că soarta Daciei era pecetluită, nu mai spunea nimic, niciun cuvânt care să fi putu fi interpretat în vreun fel. Vorbea numai atât cât să fie-nţeles şi numai când era nevoie. Deşi muncea din greu, ca toţi învinşii, se făcuse-aproape la fel de burduhănos ca-nainte de război. Avea un spate pe care puteai întinde masa de oaspeţi şi-un pântec pe potrivă. Romanii îi hrăneau bine pe învinşii care munceau, ştiind că mare lucru n-aveai de aşteptat de la nişte gloabe.

În marşul lor de cucerire a lumii îşi păstrau mereu deviza: maximum de eficienţă. Cine-ar fi văzut din afară condiţiile de curăţenie şi hrana asigurate învinşilor ar fi crezut pe drept cuvânt că Roma îi cucerise ca să le crească bunăstarea şi mulţumirea. Cetatea era lămurită de mult că boul, ca să tragă bine la jug, trebuie adăpat, hrănit şi ţinut în curăţenie.

Parianeu pricepuse că din partea neamului său nu mai avea ce s-aştepte, astfel că-şi ciulea mereu urechea şi-şi îndrepta gândul spre romani. Din cuvintele schimbate, după înfrângere, cu împăratul romanilor, care vrusese, bine-nţeles, să-l tragă de limbă în privinţa tezaurului, Parianeu începuse-a trage nădejde că, individual, nu era totul pierdut. Nici o-ndoială nu-i tulbura convingerea că urma să se ridice-o lume nouă, de oameni care-aveau să prindă cheag şi care-aveau s-o ducă mai mult decât mulţumitor, dându-se bine pe lângă romani. Se şi iviseră unii de-un neam cu ei, nu se ştia de unde, care şi umblau să facă negustorii mai mari şi mai mărunte, ajungând până la concesionarea fâneţelor, a sării şi-a altor asemenea. Nu se ştia – un fel de-a spune. Erau căpetenii care se-nchinaseră romanilor încă de pe vremea lui Domiţian, şi alţii mai mărunţei, care ştiuseră cu toţii să tragă folos de pe urma-nchinării. Oameni în care n-aveau încredere nici dacii, nici romanii, dar de care se foloseau şi unii, şi alţii. Mirosind că acolo era loc de căpătuială, spre Dacia pornea să-şi facă drum o mulţime de lume de felurite neamuri. Oameni care-şi încercaseră norocul pe te-miri-unde, fără să-l afle, poposeau cu speranţe-nnoite în proaspăta provincie romană.

Cât timp durase sfada în baraca dacilor, potolită cu puţin înaintea rondului de noapte al legionarilor de pază, Chebrisis se uita uimit şi-ndurerat la fiecare om în parte. În fiecare zi, deznădejdea îi mai cotropea o bucată de suflet: «Se-ntinde-n mine-amărăciunea cum se-ntind romanii-n lume». Faptul de-a fi ajuns din căpetenie om de rând, de-a-şi fi pierdut avutul nu-l întrista pe Chebrisis nici pe departe cât îl întrista schimbarea pe care înfrângerea o adusese-n sufletele oamenilor. Se pândeau unii pe alţii, se bănuiau, se iveau pârele, îşi scotea capul guduratul pe lângă paznici pentru mărunte avantaje, ca un polonic mai mult la mâncare sau ca trecerea la o muncă mai uşoară. Sufletele oamenilor erau într-o permanentă coborâre, cea pe care le-o aduce totdeauna cu sine reducerea vieţii la supravieţuire, scurtarea privirii care, într-o viaţă adevărată, se-ndreaptă spre înălţimi, spre durată şi ascunde într-un ungher de taină fiorul veşniciei. Oamenii prindeau să se poarte ca şi când fiecare zi le-ar fi fost ultima. Chebrisis nu-i învinuia, însă această prefacere îi punea o lespede peste suflet.

Cu fiecare zi, dorinţa de-a trăi, atât de firească fiecărei vietăţi, se-năbuşea în sufletul lui. Începea să-i piară teama de necunoscut, teama care-l leagă pe om atât de strâns de viaţă.

*

De dimineaţă, în timp ce oamenii luau de la magazie lopeţi, târnăcoape, casmale, mistrii – fiecare după munca pe care-o avea de făcut – folosindu-se de zgomotul nelipsit unui asemenea moment, Porsilo se-apropie de bătrânul Dromihete, răspunzător de uneltele care, la sfârşitul lucrului trebuiau să fie tot atâtea câte ieşiseră dimineaţa din magazie, precum şi de-ndeplinirea tainului de muncă zilnică hotărâtă de romani. Porsilo, ca şi când peste cuvintele de cu seară, din baracă, n-ar fi trecut noaptea, îi şopti bătrânului.

— Moşule, se poate oare atâta ne-nţelegere şi-atâta rea-voinţă din partea fraţilor tăi?

— Fiule, ai să vezi mulţi proşti şi mulţi ticăloşi în viaţa ta. Nu-i lua-n seamă şi nu te-ntrista. Vezi-ţi de drumul tău.

— Oare aşa să fi fost totdeauna lumea?

— Aşa, fiule, şi nimic n-o s-o-ndrepte.

Porsilo se mai uită o dată cu jale în ochii albaştri şi fără vârstă ai bătrânului şi se depărta de-a-ndărătelea, cu pas de câine bătut. Venind să-şi ia târnăcopul, Chebrisis întârzie lângă Dromihete, făcându-se c-a scăpat ceva pe jos.

— Moşule, nu mai pot trăi aşa.

— Fiule, *trebuie,* fiindcă numai aşa se mai poate.

— La ce bun?

— Ca să duci viaţa mai departe.

— Tocmai asta nu mai vreau.

Privirea lui Chebrisis, limpede şi trecută dincolo de pragul durerii, îl făcu pe bătrân să se-nfioare. Învăţase în mulţii lui ani să recunoască ochii care-ncepeau să-şi arunce privirea *dincolo.*

*

Câinii rămaşi fără adăpost şi fără stăpân, se-adunau în haite, se-nrăiau, se sălbăticeau şi se dedau la fel de fel de prădăciuni, ca pe vremea când erau fiare de codru şi nu ştiau de vorba şi de ocrotirea omului. Nu era pentru prima oară când romanii se-ntâlneau cu haite de câini sălbăticiţi, deci nu erau luaţi pe neaşteptate şi puşi în faţa unei situaţii căreia să-i afle soluţia. Ei trebuiau să aibă mereu în vedere gurile de hrănit: legiuni, auxiliari, învinşi. Hrana trebuia bine socotită. Războiul pricinuise pagube mult peste aşteptări, iar cum timpul nu putea fi prevăzut, şi, prin urmare, nici recolta anului următor, nu-ncăpea milă pentru guri de animale care n-aduceau folos, când printre-nvinşi erau guri de hrănit, în pagubă: bătrâni şi copii, cărora legile războiului, cel puţin la romani, le garantau viaţa. În fruntea celor care-aveau să curăţe locul de câini sălbăticiţi, dar şi de cei nesălbăticiţi, rămaşi pe lângă vreo casă mai norocoasă, neatinsă de prăpăd, se afla Servandus, ne-ntrecut în aruncarea laţului şi-n sugrumarea pe loc a animalului prins. Riscând zile de carceră şi chiar pedepse corporale – administrate tot de Servandus, căpetenia grupului de *speculatores,* subofiţeri însărcinaţi cu supravegherea şi cu aplicarea pedepselor – câţiva legionari refuzară să ucidă câini, îndrăznind să spună că nu fuseseră-nrolaţi în armata romană pentru asemenea treburi. Nesupunerea la ordin şi urmările ei nu-nsemnau nimic faţă de duşmănia lui Servandus. El n-avea să-i mai slăbească o clipă din ochi câte zile-aveau să mai ducă-mpreună şi-avea să-i pârască şi pentru-o privire pe cei neascultători.

În ziua hotărâtă pentru suprimarea câinilor, toată lumea fusese scoasă la muncă; până şi copiii şi bătrânii – la adunat vreascuri şi ciuperci pentru iarnă. În acea zi, Magister n-avea să-i înveţe nimic pe micuţi. Aceştia nu erau deloc întristaţi că o zi aveau să-şi atârne tăbliţele în rastel. Prânzul îl mâncaseră cu toţii-n pădure, primindu-şi porţia din mâinile Despei şi din cele-ale Astei, Despa şi Asta pe care le socoteau un fel de mame, chiar şi cei rămaşi prea nevârstnici orfani ca să fi ştiut ce-nsemna o mamă.

Spre asfinţit, garda le făcu semn de plecare. Era o lumină blândă şi-un aer mângâietor de toamnă lungă şi caldă. În sufletele şi pe chipurile oamenilor se-aşternuse o linişte şi-o seninătate care urmează de-atâtea ori unei zile petrecute printre copaci, sub lumina cernută de frunze, când, departe de zgomotul aşezărilor omeneşti, gândurile se chitesc în straturi subţiri şi-afânate, într-o-nţelegere şi într-un drag de viaţă de care-atât de mult simte omul nevoie.

La marginea pădurii, convoiul lor, în care din când în când se-auzea câte o vorbă domoală, se poticni. Femeile din frunte se opriră deodată, ca şi calul care dă bot în bot cu-o sălbăticiune, şi-şi duseră mâinile la gură. Nimeni dintre cei de faţă nu mai văzuse-aşa ceva de când era pe lume. Zece bărbaţi îmbrăcaţi în

nişte pelerine de pânză cerată, lungi până-n pământ, din care le ieşeau doar mâinile, jupuiau fiecare câte-un câine atârnat pe-o targa de lemn sprijinită de câte un copac. Unul dintre ei era Servandus, căruia-i umblau mâinile cu-o repeziciune de parcă toată viaţa n-ar fi făcut altceva decât să jupoaie câini. La doi paşi de picioarele lui Servandus se aflau două gropi: una, plină cu var stins, în care se-aruncau câinii jupuiţi, alta, în care se aruncau pieile la dubit. Din spatele convoiului, oamenii se repeziră să vadă despre ce e vorba.

— Spune-le ăstora să-şi vadă de drum, se răsti Servandus către unul dintre legionarii care-nsoţeau convoiul.

În timp ce vorbea, scoase cu o mişcare iute un ochi de câine în vârful cuţitului şi strigând «Uă!», îl întinse unui copil care-şi ascunse capul în poala unei femei.

Asta rămase un timp cu mâinile-n aer, aşa cum o prinsese priveliştea nemaivăzută. Deodată, se repezi la grămada de crini nejupuiţi şi-ncepu să-i azvârle-n dreapta şi-n stânga.

— Ei, surată, ce, te-a pişcat strechea? se răsti Servandus la ea.

Asta recunoscuse-n movila de câini picioarele dindărăt ale lui Lupei, terminate cu doi călţuni cenuşii. Ca apucată de nebunie arunca animalele moarte fără să se uite că-i izbea peste picioare pe hingheri. Icnea scurt şi-azvârlea mereu animalele moarte. Se-nroşise de efort, ochii stăteau să-i sară din orbite, iar sudoarea-i curgea şiroaie şi-i uda piepţii cămăşii. O dată se opri, se ridică în picioare şi-şi muşcă mâna stângă. Cu ochii holbaţi şi cu limba scoasă, chircit, aşa cum îl găsise laţul, Lupei zăcea, mărunt, un ghemotoc printre câinii mari prinşi în timp ce fugeau, după cum arătau picioarele întinse. Jupuitorii se opriseră din lucru şi se uitau plini de curiozitate la fata care-nnebunise, pe cât se părea.

Doar când o văzură cum se-apleacă şi ridică fărâma de câine cu părul încă pufos, de animal tânăr, când o văzură cum îl apucă, de sub cap şi de subt picioare, ca pe-un copil, cu grijă să nu-i tulbure somnul, legionarii aceia – transformaţi de vitregiile războiului, pentru o zi, în jupuitori de câini – îşi dădură seama că femeia din faţa lor nu era nebună.

Servandus se oprise la un moment dat şi el din lucru, se uita cu-o privire pofticioasă la trupul aplecat al fetei. Făcu o remarcă obscenă, rânji, scuipă printre dinţi şi se-ntoarse la câinele-ntins la jupuit, căruia din patru mişcări rotunde îi desprinse pielea de picioare, apoi, cu-o singură mişcare, i-o trase-ntreagă, ca pe-o cămaşă.

Ţinându-l pe Lupei în braţe ca pe-un odor pe care l-ar fi-nfăţişat netulburatelor zeităţi domnitoare peste eternitate, Asta se-ndreptă spre pădure.

— Cine se duce după ea? întrebă cu voce scăzută şeful pazei.

— Eu, răspunse Magister şi porni cu pasul lui mare în urma Astei.

Fata se oprise într-un loc umbros, unde pământul era mai moale. Se uita lung la căţelul făcut colac, pe urmă îl aşeză pe stratul de muşchi. Cu-amândouă mâinile începu să scobească pământul. Magister îşi scoase pumnalul de la brâu şi se-apucă să sape. Asta îi luă pumnalul din mână şi săpă ea groapa. Înfigea pumnalul cu-o singură lovitură, îl apleca încet spre interiorul gropii, iar pământul îl scotea cu-o bucată de scoarţă de copac. Groapa era gata. Asta adună frunze şi le-aşeză una câte una pe fundul gropii. Îşi scoase şorţul din faţă, îl întinse pe jos, îl netezi cu mâna, îl puse pe Lupei deasupra, apoi, după ce-l privi lung printre lacrimi, îl înfăşură şi-l aşeză în groapă. Bătători pământul cu mâinile şi cu-o bucată de lemn, după care acoperi locul cu muşchi. Se depărtă şi smulse câteva flori, cu rădăcină cu tot, şi le-nfipse în stratul de muşchi.

Magister stătea rezemat de-un copac şi se uita la fată cu ochii-ntunecaţi, printr-o pâclă de-amărăciune. Se-ndreptă, gata să plece, în momentul când o văzu pe fată-n picioare, dar fata se lăsă moale-alături, îşi strânse cuviincios genunchii şi-şi acoperi pulpele pân' la opinci cu cămaşa, se-apucă de genunchi cu mâinile şi-şi sprijini bărbia peste ei.

«Ce-o fi-o sufletul amărâtei ăsteia?», se-ntrebă Magister, se lăsă şi el moale lângă un copac şi, fără să ştie dacă numai pentru cele-ntâmplate-atunci, începu să plângă. Într-un târziu, îşi şterse pe furiş lacrimile,

se ridică, îşi luă pumnalul, îl curăţă de pământ, se uită lung la el, îl vârî în teacă. Se-apropie încet de fată, îi puse-o mână pe umăr, uşor ca o părere, i-o întinse ca să-i ajute să se ridice şi porniră unul lângă altul, cu ochii-n pământ.

*

Viaţa îşi urma cursul. Toamna era neaşteptat de caldă, zilele senine, ca-n toiul verii, doar dimineţile şi serile târzii – mai răcoroase, prevestind că plantele şi unele vietăţi se pregăteau de somnul de peste iarnă.

Bărbaţii munceau de dimineaţă până la apus, cu-o întrerupere de-o oră pentru masa de prânz şi cu alte câteva opriri mai scurte.

Cărau pietrele vechii Cetăţi undeva unde era de bănuit că-nvingătorul avea să-ntemeieze o nouă aşezare, spre a-nfige temeinic în pământ şi-n mintea oamenilor semnul victoriei.

Parte dintre oameni lucrau la cuptoare de cărămizi, cărămizi după modelul învingătorului, cărămizi care, datorită felului cum erau făcute şi datorită materialului de legătură dintre ele, se părea că n-aveau moarte.

«Nici cetăţile noastre n-ar fi avut, dacă soarta ar fi vrut altfel», gândeau mulţi dintre daci, în timp ce-aşezau în tipare sau în cuptoare cărămizile-acelea făcute să pună prinsoare cu veşnicia.

Unii dintre prizonieri mergeau în pădure, alegeau copaci cu trunchiul drept, de esenţe trainice, buni pentru construcţii, îi doborau, îi jupuiau şi-i stivuiau, după ce mai întâi îi bătea bine soarele încât, astfel uscaţi, n-aveau să prindă mucigai. Istoviţi de muncă, dar învăţaţi cu greul încă de pe vremea când erau stăpâni pe mult-puţinul lor avut, prizonierii aflau totuşi timp să se gândească la soarta lor viitoare. Îi punea pe gânduri faptul că erau ţinuţi toţi laolaltă. În casele rămase-n picioare, fuseseră lăsaţi să se-aşeze femeile şi copiii, chibzuindu-se cum se pricepea fiecare, dregând, lipind, cârpind, încercând să-şi facă adăpost din fiecare-acoperiş rezemat pe patru stâlpi. Niciun învingător nu putea ţine-nvinşii la nesfârşit ca pe vite-n ţarc. Fără să vorbească unii cu alţii, în sufletul prizonierilor se-adâncea presimţirea că mult nu mai aveau să stea prin locurile lor. Câte unul se-apropia de Dromihete – căruia i se-ngăduise a locui pe undeva cu femeile şi cu copiii, dar el nu se clintise dintre bărbaţi – se-apropia şi-l întreba cu glas tainic: «Moşule, crezi c-au să ne ducă?». «Fiule, eu am fost dus la Roma, târât în triumful împăratului de-atunci şi vândut sclav…». «Cu ăi duşi de la bun-început e limpede. Da' cu noi?». Dromihete nu răspundea. «Crezi c-am putea face cumva?». «Dacă-ncercaţi să fugiţi, vă prind şi vă omoară!». Omul pleca de lângă Dromihete, cu ochii-n pământ, cu-amărăciune-n suflet; nici de la bătrân nu aflase răspuns să-l mulţumească.

*

Într-o noapte, Dromihete stătea cu ochii deschişi. Nu se lipea somnul de el în ultima vreme. Bănuielile oamenilor erau bănuielile sale. Pentru el, viaţa era ca şi terminată, iar dacă nu l-ar fi jurat nepotu-său, Decebal, că n-avea să-i părăsească oamenii cât avea să ţină suflet în el, s-ar fi dus de mult în munţi, acolo unde zvonul vieţii omeneşti înceta, unde omul rămânea faţă-n faţă cu sine, cu gândul la viaţa mult mai cuprinzătoare decât zbuciumul omenesc dintre prima şi ultima suflare.

Bătrânul văzu o umbră apropiindu-se. Mergea-n vârful picioarelor, cu mâna la gură – semn al tăcerii. De-abia când omul se lăsă pe marginea patului, Dromihete îl recunoscu pe Chebrisis. Se ridică în capul oaselor, îşi coborî picioarele pe podea şi-l privi întrebător pe Chebrisis, în timp ce-i punea o mână pe braţ pentru a-l linişti. Chebrisis se-aplecă la urechea bătrânului.

— Moş Dromihete, aşa nu mai pot trăi.

— De ce?

— Nu mai vreau.

— A!

— Cred c-au să ne ducă.

— De ce crezi asta?

— Cântă întruna cucuvelele şi urlă câinii – câţi au mai rămas şi n-au luat drumul codrului sau al pieilor dubite.

— Cine poate şti!

— Nu ne-or duce pe toţi, dar pe unii tot ne duc. Îmi spune inima.

Bătrânul tăcea.

«La ce i-ar folosi lui Chebrisis să-i împărtăşească presimţiri pe care nu le-ar fi avut?».

— Moşule, iartă-mă că-ţi împovărez sufletul cu spaimele care mă bântuie.

— Dac-am şti de ce venim pe pământ, ne-ar fi mai uşor să judecăm viaţa.

— Moşule, pentru mine asta nu mai e viaţă.

— Chebrisis, unora le este hărăzită umilinţa de când se nasc şi până mor. Gândeşte-te la surzi şi la muţi, la orbi, la şchiopi, la ciungi.

— Oricât m-aş gândi, la nimic nu-mi ajută.

— Crezi că legionarii ăştia, plecaţi o viaţă de la casele lor, că nici nu mai ştiu de casă, crezi că ei sunt mai liberi decât noi?

— Moşule, fiecare fiinţă are, cred, o părere despre viaţă. Părerea mea despre viaţă nu se mai potriveşte cu viaţa pe care-o duc. Îl înţeleg tot mai mult pe Decebal.

— Ţi-a fost drag Decebal?

— Nu. Dar abia acum îl înţeleg.

— Viaţa e mai presus de părerea noastră despre ea. Avem de ales între ea şi părere. Atât. Părerea e ca floarea de grădină, viaţa ca pirul.

— Moşule, pentru mine părerea mea despre viaţă e mai grea şi mai însemnată decât viaţa.

Nu-şi mai şuşoteau la ureche. Stând amândoi cu mâinile rezemate de marginea patului, se uitau la dâra de lumină a lunei, care se prelingea pe podea, între o fereastră a barăcii şi uşă.

Dromihete bănuia de ce venise la el Chebrisis să-i strice somnul în miez de noapte, dac-ar fi dormit. Bănuia, dar tăcea încăpăţânat.

Chebrisis se-aplecă din nou spre urechea bătrânului:

— Bicilis să le fi spus romanilor de comoară?

— Cine ştie?

— Eu aşa cred.

Chebrisis se ridică în picioare, dar nu plecă. Se uita în ochii bătrânului de parc-ar fi vrut să-i străpungă.

— Moşule, dă-mi… Te rog ca pe zei…

— Ce?

— Ştii prea bine. Ţi-am mai cerut o dată. Moşneagul tăcea. Dă-mi pentru şapte suflete.

— De ce hotărăşti tu pentru altul?

— Moşule, te rog.

Chebrisis se lăsă în genunchi şi-şi împreună mâinile.

Lui Dromihete i-ar fi fost mai uşor să-i dea acei lucru când i-l ceruse prima oară. Fiindcă în forfota-nfrângerii, când nu se puteau alege apele, când totul era în clocot, în afara şi înăuntrul oamenilor, trecerea de la viaţă la moarte, într-o mulţime care oricum părea sortită pieirii, era mai firească.

Acum, viaţa înfrânţilor şi-a învingătorilor intrase pe drumul liniştii, măcar în afara omului dacă nu şi-n sufletul lui.

— Fiule, şopti Dromihete cu blândeţe părintească, pentru cel nemulţumit viaţa e temniţă grea. Dacă nu

izbuteşti să ridici gândul vieţii în suflet mai presus de viaţa din afară, vai şi-amar de tine!

— Nu pot, moşule, n-am tărie şi poate nepăsare cât ar trebui pentru asemenea viaţă care pe mine nu mă poate-nvăţa nimic.

— Ba da: să te smereşti.

— Dac-aş putea! Moşule, sufletul meu nu se poate înălţa peste zidurile temniţei, nu poate-nfrânge nemulţumirea.

Moşul tăcea iară.

Chebrisis îi puse-o mână pe genunchi.

— Moş Dromihete, domnia-ta ai fost vreodată mulţumit?

— Numai când am iubit.

Chebrisis lăsă ochii-n pământ… Bătrânul Dromihete coborî pleoapele, pentru ca din comoara amintirilor, adânc îngropată, să nu ţâşnească nicio sclipire în afară.

Chebrisis se ridică încetinel, privi cu-amărăciune paturile suprapuse din care pornea câte-un sforăit, câte-un geamăt, câte-un oftat din adâncul sufletului.

Stătu în picioare, aşteptând ca bătrânul să deschidă ochii.

Dromihete-i făcu semn cu mâna.

Chebrisis se-ndoi până la gura bătrânului.

— Mâine îţi dau. Dar să nu-i dai cui nu vrea sau fără ca acela să ştie.

Chebrisis lăsă capul în jos şi-şi duse dreapta la inimă.

Din şirul de amintiri care trecuse pe subt pleoapele lui Dromihete, una stăruia, de neşters şi de nenlocuit: Amalusta pe patul de zăcere de sub nuc. Când ştiuse că n-avea să mai poată umbla, ea nu mai mâncase, nu mai vorbise. Nu aflase cale de-mpăcare cu-nchisoarea trupului neputincios.

Chebrisis nu afla cale de-mpăcare cu-nchisoarea sufletului, ale cărui aripi erau frânte.

Ce drept avea el, Dromihete, să-l judece şi să-l abată de la o hotărâre? Deodată, ca şi când viaţa şi-ar fi pierdut toate tainele, i se păru că i se ia o pâclă din faţa ochilor: înţelese şi nu mai judecă.

*

Din zori şi până-n seară, zilele micşorându-se, bărbaţii în putere erau scoşi la pădure sau la piatră, dându-li-se de la plecare hrană rece, pentru a nu se mai pierde vremea cu-mpărţitul mâncării de la cazan. Într-una din aceste zile de toamnă care făgăduia să fie lungă, măcar după liliacul înflorit a doua oară, cinci prizonieri şi doi legionari din pază nu se mai întoarseră seara la numărătoare. Pădurea şi valea răsunară de numele romanilor, strigaţi întruna de camarazii lor – nedumeriţi mai întâi, apoi luaţi de fiori pe şira spinării, deoarece ştiau că moale n-avea să le fie. Deşi în sinea lor nu se simţeau cu nimic vinovaţi de lipsa celor pe care-i strigau de zor, aveau să fie aspru certaţi pentru neatenţie, puşi – în cel mai fericit caz – la carceră, dacă nu chiar trimişi în linia-întâi pe te-miri unde, dat fiind că răsculaţii şi nemulţumiţii nu se terminau niciodată pe cuprinsul marelui imperiu.

Îi căutară cu torţe până către dimineaţă, în lung şi-n lat, înălţând luminile deasupra capului şi încercând să străpungă din ochi frunzişul galben al copacilor. Nici urmă de cei şapte dispăruţi. Resemnaţi, a doua zi, romanii raportară împăratului fuga celor cinci prizonieri şi dispariţia celor doi legionari de pază, despre care nu se putea spune dacă de bunăvoie şi-n bună-nţelegere cu cei dintâi îşi luaseră valea sau îi însoţiseră forţat. Cercetându-se cine erau cei şapte dispăruţi, se văzuse că prizonierii erau tineri până prin douăzeci şi cinci de ani, fără familie-n rândul celor rămaşi, iar legionarii, tineri deasemenea şi fără neamuri în rândul armatelor din Dacia.

Prizonierii fură luaţi la-ntrebări mai cu binele, mai strânşi cu uşa.

Zadarnic.

Nimeni nu ştia sau nu voia să spună nimic.

Printre prizonieri, mulţi se bucurară în sinea lor de curajul oamenilor fugiţi şi-n acelaşi timp îi invidiau dacă n-aveau să fie prinşi. Şi printre romani erau mulţi care oftau cu nostalgie după libertatea pe care camarazii lor de arme, siliţi sau de bună-voie, aveau s-o capete, scăpând de ani grei de lupte prin cele patru zări ale lumii, în cazul când moartea i-ar fi ocolit, cu-ndepărtata perspectivă ca, ajunşi veterani, să se poată stabili coloni prin cine-ştie-ce Dacie.

Câţiva – un grup restrâns – din rândul dacilor erau revoltaţi şi paraponisiţi pe fugari, cel mai revoltat şi paraponisit fiind Druxilis, care socotea fapta acelora ca pe ceva-ndreptat împotriva lui şi-a altor oameni cuminţi care aşteptau potolirea lucrurilor şi clipa când aveau să lucreze pentru romani, cei mai deştepţi şi mai în stare de fapte mari, de vreme ce erau stăpânii lumii. Dacă fugarii ar fi fost prinşi, Druxilis cu mâna lui i-ar fi omorât, după ce mai întâi i-ar fi chinuit cu-ncetul, ca să-i piară oricui cheful de fugă. Se simţi dator să ceară să fie-nfăţişat Împăratului, care-l primi în speranţa că Druxilis avea să-i dezvăluie ceva în legătură cu fugarii.

— Înălţime, eu şi oamenii de bine i-am ucide cu mâna noastră pe răufăcătorii ăştia.

— Care? întrebă Împăratul cu o voce lugubră.

— Cum care? Fugarii! strigă Druxilis, după ce o vreme rămase cu gura căscată şi cu guşa tremurând.

Împăratul îi făcu semn să treacă la locul lui. Dacă fuga celor doi legionari nu l-ar fi indispus din cale-afară, vorbele astea i-ar fi stârnit râsul. Era sigur că cei doi legionari o făcuseră-n înţelegere cu cei cinci daci: singuri nu s-ar fi-ncumetat ei să rişte, necunoscând drumurile. Călăreţi fură trimişi a doua zi în căutarea fugarilor. Împăratul ştia că n-aveau să fie prinşi, dar căutatul nu trebuia abandonat, deoarece resemnarea prea grabnică, în asemenea caz, ar fi făcut şi pe alţii din rândul prizonierilor şi, mai grav, din rândul armatei romane, să-şi caute libertatea. Expediţia, deşi inutilă, era necesară. Punerea prizonierilor la regim de carceră n-ar fi folosit la nimic. Ar fi-ncetinit doar ritmul muncii. Singura măsură eficientă era triplarea pazei, în special în ceea ce-i privea pe romani, care-aveau să se spioneze şi să se bănuiască şi mai mult unii pe alţii. Toată paza din momentul fugii fusese pedepsită, aşa că Servandus şi cei din centuria de pedeapsă avuseseră de lucru. Dacilor trebuia să li se dea o pildă pe care s-o pomenească neam de neamul lor. Doi daci aveau să plătească pentru ei. Romanii învăţaseră câte ceva de la toate popoarele peste care se duseseră. Nu putea fi ignorată, prin urmare, dreapta lege a ochiului pentru ochi, a dintelui pentru dinte, care se străduia să ţină cumpăna dreptăţii prin părţile Asiei Minor. După cercetări prealabile, doi tineri, copilandri aproape, fură aleşi pentru a ispăşi vina celor de-un neam cu ei. Cercetările avuseseră menirea de-a-ndrepta lovitura acolo unde avea să doară mai rău. Printre-nvinşi – tineri, oameni în toată firea şi unii bătând spre bătrâneţe – cei mai mulţi rămăseseră singuri pe lume. Cei doi meniţi să ispăşească trebuiau să aibă familie şi, dacă se putea, numeroasă, ca durerea să nu se stingă o dată cu-ngroparea mortului. Groaza trebuia să intre adânc în oasele oamenilor. Unul dintre condamnaţi era fiul cel mai mare al lui Chebrisis, celălalt – fiul unui om de rând, pe nume Daro. Condamnaţii aveau să fie răstigniţi cu capul în jos, aşa cum îi pedepseau romanii pe răzvrătiţi.

De pe podium, din mijlocul castrului, în puţine cuvinte, împăratul anunţase condamnarea celor doi, în scopuri disciplinare.

Dacă legionarilor le părea rău după doi nevinovaţi, n-aveau decât să-i păzească pe prizonieri şi să se păzească-ntre ei.

— Spune-le străinilor pe limba lor. Şi mai spune că morţii vor fi îngropaţi de armată. Nu vreau s-aud lălăieli şi nici instrumente.

Tulnicul Despei se multiplicase-n mintea Împăratului.

Oamenii ascultau cu capul în pământ. Doar cei doi tineri cu părul ca o perie – căci li se-aplicase tunsoarea cuceritorilor – îl priveau drept în faţă pe împăratul învingător, care, ca şi histrionii când îşi jucau rolul, se uita la toată lumea şi la nimeni. Daro se izbi cu palma peste frunte. Fiii, trei câţi îi mai rămâneau, înţepeniră, holbând ochii, de parcă vestea cruntă le-ar fi fost adusă prin văz şi nu prin auz.

Când doi legionari puseră mâna pe fiul lui Chebrisis, o femeie se smulse din rândul femeilor şi dădu

să fugă spre podiumul imperial. Un glas poruncitor de bărbat o opri:

— Femeie, nu te înjosi!

Era glasul lui Chebrisis. El se uită mai întâi la cei patru feciori câţi îi mai rămâneau, apoi, printre lacrimi, la cel pe care-l pierdea.

— «Femeie, nu te înjosi!», şopti traducătorul.

Hadrian, la un pas în urma unchiului său imperial, strângea şi desfăcea mereu pumnii. Erau momente când se gândea că nici chiar ipotetica domnie asupra lumii nu merita anumite spectacole,

Scaurianus fixa depărtările fără să clipească. Îşi dădea seama că scena la care-asista nu era de natură să-i uşureze eventuala guvernare a noii provincii. Dar lui nu i se ceruse nici formal părerea cu privire la crucificarea celor doi daci, după cum, de altfel, nimănui.

Patru legionari se-apropiară de condamnaţi. Doi îl apucară de mâini pe feciorul lui Chebrisis, doi – pe feciorul lui Daro. Tinerii se scuturară şi le dădură mâinile la o parte. Luând-o cu un pas înaintea legionarilor, se-ndreptară spre locul unde-i aşteptau crucile. Aici îi căutară din ochi pe-ai lor, spre a-şi lua rămas bun. Se-nclinară spre cele patru zări, îngenuncheară, sărutară pământul. Se duseră apoi şi se-aşezară fiecare pe crucea lui, aşteptând să fie legaţi şi înălţaţi.

Chebrisis, nevasta şi copiii lor, Daro şi fiii lui fură dintr-un pas lângă cei doi tineri. Ce le mai păsa dac-aveau să-i omoare şi pe ei? Împăratul făcu semn legionarilor să-i lase-n pace.

Nevasta lui Chebrisis îşi mângâia copilul pe faţă şi-i şoptea la ureche:

— Dragul mamei, dragul mamei…

Daro îngenunchease lângă băiatul lui şi-i spunea cu glas potolit:

— Nu-ţi fie teamă, dragul tatei! Trece şi asta. Nu-ţi fie teamă!

Moş Dromihete se-apropie de condamnaţi în momentul când le legau picioarele. Cu mâinile îşi făcu loc între Chebrisis şi nevastă-sa.

Se-apropie de feciorul lor şi-l mângâie pe faţă.

Făcu doi paşi apoi şi se află alături de feciorul lui Daro. Îl mângâie şi pe-acela pe faţă.

— Mergeţi cu bine, copiii mei, şopti bătrânul şi se retrase-un pas, privind când pe unul din băieţi, când pe celălalt.

Nevasta lui Chebrisis duse mâna la gură şi-şi înăbuşi un ţipăt. Chebrisis o strânse puternic de mână şi-i şopti şuierat:

— Taci, femeie, taci!

Lui Daro i se puse-un nod în gât. Îşi duse-amândouă mâinile la piept şi, după ce-şi recapătă suflarea, spuse din nou:

— Nu-ţi fie teamă dragul tatei, nu-ţi fie teamă, nu-ţi fie teamă…

Vorbele curgeau una după alta fără oprire.

Nevasta lui Chebrisis amuţise. Cu gura căscată şi cu suflarea oprită se uita la copilul ei răstignit.

— Să-i spui zeului despre noi, băiatul meu, să-i spui cum am ajuns şi că abia aşteptăm s-ajungem la el, începu Chebrisis să spună cu mare grabă şi cu voce tare.

Legionarii se uitară la el, apoi unii la alţii, dădură din umeri şi ridicară crucile.

Neamurile răstigniţilor se-aşezară pe jos în jurul crucilor. Nimeni nu băgase de seamă când se depărtase moş Dromihete.

Paza era condusă de Tiberius Claudius Maximus. Maximus se uita întruna la cei doi condamnaţi – neclintiţi pe crucile lor, cu ochii deschişi care vedeau acum lumea răsturnată. Ochii lor deschişi nu clipeau deloc şi, prin ce miracol nu se ştia, nu se bulbucaseră cum se-ntâmpla cu ochii celor crucificaţi cu capul în jos. Ei îi aminteau lui Maximus ochii deschişi ai Regelui barbar, cu privirea lor neclintită, când el, Tiberius Claudius Maximus, îi tăiase capul şi mâna.

Servandus, în pază şi el, se-apropie de Maximus:

— Ce-ar fi să-i gâdil cu suliţa să guiţe niţel, că prea tac ca peştele-n baltă, prea fac pe grozavii.

— Treci la locul tău şi să nu te mai aud.

Maximus îşi înălţă iară ochii spre răstigniţi. Aveau feţele palide, gura-ntredeschisă, coşul pieptului nemişcat. Maximus ciuli urechea. Nu voia să se-apropie de cruci, pentru a nu stârni curiozitatea celorlalţi oameni din pază. Nu se-auzea niciun geamăt, niciun şuierat, nici măcar un suspin din cele două guri întredeschise. Maximus se izbi cu palma peste frunte. Se prefăcu numaidecât că-şi şterge sudoarea şi că-şi duce mâna la urechea dreaptă.

Servandus se-apucă să joace zaruri cu un legionar, în timp ce alţi doi camarazi le luară locul, cu suliţa la picior, gata oricând de atac.

După ora prânzului, Asta se-apropie de neamurile răstigniţilor. Pe jos, nemişcaţi, cu ochii aţintiţi spre cruci, la-nceput oamenii nici n-o văzură. Se-aşeză şi ea pe jos. Pe-un ştergar învrâstat cu fire roşii întinse picul ei de mâncare primit la prânz. Alături puse o ploscă. Lăsă o mână uşoară pe braţul femeii lui Chebrisis. Fiecare dintre cei adunaţi întinse mâna dreaptă şi, cu trei degete, apucă un pic de mâncare şi-o duse la gură. Se şterseră cu palma la gură, apoi îşi trecură unul altuia plosca.

După ce ultimul care bău puse plosca jos, ziseră toţi într-un glas:

— Să fie primit.

Asta adună şervetul, luă plosca şi, fără un cuvânt, plecă.

Servandus, care-o ochise, îi aruncă o privire neruşinată. Fata, mergând cu ochii-n jos, n-avea cum s-o vadă.

— Ei, mândro, altceva n-ai de dat? că poate ne-am înfrupta şi noi.

— Gura! se răsti Maximus, şi-i aruncă lui Servandus o privire aspră.

— Ia să-i înţepăm noi pe-ăştia doi, ca să moară mai repede, că n-om sta aici până poimâine, schimbă Servandus vorba, pentru a-i arăta decurionului că era plin de iniţiative-n folosul tuturor celor din pază, dintre care, de fapt, numai doi, pe rând, păzeau cu suliţa-n mână, ceilalţi văzându-şi fiecare de câte o treabă măruntă.

Înainte ca Maximus să-l poată opri, Servandus, înălţându-se pe vârfuri, înfipse suliţa-n coastele unui răstignit. Trase arma, o trecu prin iarbă şi înălţă spre crucificaţi o privire bănuitoare. După un timp se-apropie de Maximus.

— Ascultă, din ăsta nu curge pic de sânge.

— Ei şi? rosti nepăsător decurionul.

— Mă duce gândul că erau morţi înainte de-a fi crucile înălţate. Trebuie să spunem mai sus. Nu e-n regulă.

— Un cuvânt dacă sufli cuiva să ştii că bag suliţa-n tine.

— Ce, te-ai încârduit cu ăştia? zise destul de moale Servandus.

— Nu m-am încârduit cu nimeni, Trebuia să moară doi de la ei pentru fugiţii de la noi. Au murit. Ce mai vrem?!

— Dar trebuia să moară-n chinuri.

— Te-ar fi făcut mai fericit dacă mureau în chinuri?

La aceste cuvinte, Maximus se uită cu dispreţ în ochii lui Servandus.

— Dac-o luăm aşa… Cine le-o fi dat otrava? întrebă Servandus pe-un ton confidenţial.

— Cine le-a dat-o ţi-ar putea-o da şi ţie, mi-ar putea-o da şi mie, se gândi Maximus să-l sperie pe Servandus.

— Păi, dacă sunt morţi să-i dăm jos de pe lemnele-alea.

— Înţeapă-l şi pe celălalt în coaste şi pe urmă stai la locul tău şi-aşteaptă s-apună soarele. Şi nu care cumva să sufli.

Ultimele cuvinte Maximus le rosti ameninţător. Băgase de seamă că cei de teapa lui Servandus nu ştiau de vorbă bună şi de omenie. Maximus oftă. Între ziua când tăiase, intrepid şi voios, capul şi mâna Regelui dac înfrânt şi ziua răstignirii celor doi nevinovaţi, la care se uita acum cu ochi absenţi, i se părea că

trecuseră secole. Îndoiala cu privire la preţul omului şi-al faptelor sale începea să pună stăpânire pe sufletul lui Maximus, pecetluindu-i gândurile şi chipul cu sigiliul unei nelinişti pe care până de curând nici n-o bănuise. Din dreaptă şi de nestrămutat cum fusese până mai ieri, lumea prindea să se-ncline. Maximus simţea că nu era departe clipa când avea s-o vadă răsturnată, cum o vedeau acum cei doi răstigniţi.

«Nemernicul şi imbecilul ăsta de bătăuş avea nevoie să-i vadă pe nenorociţii ăştia suferind. Nu e destul că şi-au pierdut viaţa, o viaţă din care n-au avut timp să-nţeleagă nimic. Mulţumescu-vă, zei, că n-am tăiat decât capul şi mâna unui mort. Mă-ntreb la ce-or folosi, oare, toate astea?».

După apus, crucile fură coborâte, morţii îngropaţi în groapă săpată de-ai lor. Familiile îşi dezlegară fiecare mortul de pe cruce şi-l sărutară. Mâinile-nţepenite fură cu greu adunate pe piept, iar cele două perechi de ochi, unii – verzui, de iarbă necoaptă, alţii – căprui, cu pete mici aurii, nu voiră să se-nchidă.

Nevasta lui Chebrisis se aplecă şi se uită de-aproape în ochii celor doi morţi. I se părea că dânşii aveau să-i dezlege taine pe care mintea ei nu el putea înţelege.

Se-ndreptă şi se uită cu-o privire umilă în jur. Faţa i se lumină de-un zâmbet.

— Dragii mamei, ce frumoşi sunteţi şi ce drepţi!

Gândul ei îi înfrăţise pe copilandrii înfrăţiţi de soartă.

*

După această-ntâmplare, oamenii munceau ca şi-nainte, doar că erau tot mai tăcuţi şi tot mai posaci, cu urmele unei mari nelinişti care din suflet lua drumul trupului şi se ivea în câte o brazdă adâncită-ntre sprâncene, la colţurile gurii, la coada ochilor privind mereu micşoraţi, ca-ntr-o ne-ntreruptă pândă la vestirile sorţii.

În castru era forfotă ca de-aşezare după un drum lung sau ca de plecare la drum lung. Se pregăteau bucătăriile de campanie. Se lipeau petice pe pântecele cazanelor, se-nlocuiau cărămizile sparte sau prea subţiate de foc. Se-ndreptau polonicele, se controlau lingurile, talerele, ploştile.

Fără să se vorbească-ntre ei, ascultând doar de-un îndemn din adânc, dacii îşi adunau şi-şi rostuiau fiecare puţinele lucruri care-i însoţiseră-n timpul prăpădului şi după, ori pe care le-agonisiseră-n vremea din urmă. Într-o viaţă în care pierduseră tot, fiece nimic dobândea o mare-nsemnătate. O obială de lână pentru ocrotit măcar un picior în iarna care avea să vină, un petic de blană de oaie cât palma pentru ocrotit o mână, o zdreanţă de pus sub capul ostenit căpătau o-nsemnătate pe care, până nu de mult, n-o avuseseră prăjini de pământ, case-ndestulate, podoabe, cirezi de vite, cline de munţi împăduriţi, stâne de oi, valuri de lână ieşind de sub teascurile de la piuă. Lumea se răsturnase. După un trai de oameni aşezaţi şi chivernisiţi, dacii descopereau că viaţa putea să-nsemne doar o răsuflare, o pereche de mâini şi gândul, avere de netăgăduit şi de nestrămutat. Descopereau că, pentru unii, viaţa putea să-nsemne una, pentru alţii – alta. Descopereau că azi puteai fi stăpân pe viaţa ta, atât cât îngăduie soarta, mâine – la un stăpân, unealtă lucrând la parte cu soarta.

*

Într-o zi frumoasă, copiii fură trimişi cu Asta, cu Magister şi cu şase legionari în pădure, după ciuperci şi după vreascuri. Asta îşi făcuse drum spre-un loc umbros, unde creştea muşchiul mai des. Se-aplecă şi mătură cu-o ramură frunzele moarte, rupse frunzele uscate ale florilor pe care le-nfipsese cu un timp în urmă pe groapa lui Lupei. De câte ori putea, Asta venea în locul acela umbros şi stătea cât îi îngăduiau treburile, care nu se mai sfârşeau şi de la care n-o lăsa inima să se-abată. Copiii trebuiau hrăniţi, spălaţi, mulţi dintre ei fiind mici şi neajutoraţi. De câte ori venea în pădure la groapa lui Lupei – singurele ei clipe de răgaz – îşi dădea seama că ea nu mai avea nimic pe lume. Se uita mereu la nevasta lui Porsilo.

De câte ori aceasta se-ntorcea de la mormântul feciorului dus, Asta se-ntreba dacă nevasta lui Porsilo era în toate minţile, dacă rămăsese-n toate minţile. Faptele ei – muncea fără oprire – blândeţea faţă de oameni, fără cuvinte, erau cu toatele ale omului în toate minţile, iar seninătatea ei, seninătatea omului care şi-a-mplinit menirea pe pământ şi, poate, seninătatea unora cu mintea rătăcită într-o lume numai a lor. Asta se gândea că poate soţia lui Porsilo nu fusese prea vorbăreaţă nici *înainte.* Acum răspundea la tot ce o-ntrebai cu «da» sau «nu», privindu-te-n ochi cu blândeţe. Se vede că nevasta lui Porsilo, ca şi ea, Asta, socotea că nu mai avea ce să-şi spună cu oamenii. Când Magister venea să-i înveţe pe copii, Asta stătea, la fel ca la-nceput, ascunsă şi-asculta cu luare-aminte tot ce le spunea dânsul. Citea o dată cu copiii, ei – cu glas tare, toţi deodată, ea – deschizând gura, mişcând buzele şi doar rareori şoptind câte un sunet. Până la moartea lui Lupei, Magister fie n-o văzuse cum stătea tupilată în spatele şcolarilor, fie se făcuse că n-o vede. Într-o zi, după aceea, se-apropiase de ea şi, fără niciun cuvânt, îi pusese-n mână o tăbliţă şi-un stil. Asta dăduse din cap a mulţumire, iar el dăduse din umeri în semn că n-avea de ce să-i mulţumească. La terminarea lecţiei, în timp ce prichindeii se zbenguiau şi ţipau ca scăpaţi din cuşcă, Magister se-apropia de locul Astei şi, ca din întâmplare, îi lăsa pe brâul de piatră al casei câte o frunză de brustur sau câte o cârpă curată în care era învelit ceva de mâncare. Din ochi îi arăta Astei locul unde lăsase mărunta lui danie. Fata o lua, tot ca din întâmplare, şi o-mpărţea pe furiş cu doi-trei copii, de fiecare dată alţii, iar când era prea înfometată, o mânca singură, tot pe furiş, mustrându-se mereu de lăcomie.

*

Uneori, când Magister era mai luat cu-ale cititului sau cu scrisul, Asta se uita la el cu fereală, pe sub gene. Lung, deşirat, cu o faţă ascuţită, în care pometii parcă stăteau să spargă pielea smeadă; cu o frunte înaltă, boltindu-se peste sprâncenele stufoase, castanii ca şi părul ţepos (care, deşi tuns scurt, făcea cârlionţi mărunţi, mai ales în creştet şi pe lângă urechile, altminteri, micuţe); cu ochi negri, ce se micşorau când râdea (încât nu ştiai să spui de la-nceput dacă râde sau dacă plânge), ochi a căror privire părea să plutească peste lume; cu buze, care, la orice vorbă rostită, se răsfrângeau ca după o mare strădanie, dezvelind nişte dinţi uşor încălecaţi; cu nodul gâtului împungând ca osul pieptului la păsările slabe, Magister stârnea mila, precum un pui căzut din cuib înainte de-a fi învăţat să zboare. Şi la romani era ca la toate neamurile: oameni cumsecade şi oameni răi. Ea socotea că între Magister şi Servandus – a cărui simplă vedere o umplea de scârbă şi-i făcea inima să bată de spaimă – era deosebire ca între lup şi oaie. Cel puţin, de când jupuise câinii – câtă veselie pe dânsul şi ce rânjete-i schimonoseau faţa! – chiar de l-ar fi văzut zvârcolindu-se de durere sau mort în drum, ea nu s-ar fi aplecat măcar să se uite la ticălos! Înainte de venirea romanilor, sufletul Astei fusese cufundat într-un fel de amorţeală. Pe cei bănuiţi a-i fi făcut rău îi ocolea şi-i scosese de la inimă de parcă li s-ar fi şters urma din lume. De când îl văzuse pe Servandus scotocind bărbaţi, femei, copii, luându-le nimicuri, sub cuvânt că nu e-ngăduit de regulament – care-anume, nimeni nu ştia! – de fapt, regulamentul bunului său plac, în temeiul căruia le confisca nişte biete fleacuri numai pentru a-şi arăta puterea, de când, fără să fi-nţeles cuvintele, îi auzise glasul care suna a batjocură, Asta simţea o-ncrâncenare în tot trupul şi-n tot sufletul. Era sigură că, de câte ori trecea o femeie pe lângă el, Servandus o spurca, rostind vorbe neruşinate. Era de-ajuns să-i vezi pe moş Dromihete, pe Chebrisis şi pe Porsilo cum lăsau capetele-n jos la auzul acelor cuvinte, pe care ei le-nţelegeau, ca să-ţi fi dat seama cam ce măscări puteau însemna! Fără să-i fi spus nimeni şi fără ca ea să caute să afle, era sigură că pe Lupei numai lepădătura îl scosese din cotlonul unde stătea pitit când era plecată stăpâna sau când trebăluia. Ascunsese-ntr-un ungher dosnic, în podul casei care-adăpostea copiii, traista-n care-l purtase pe Lupei mic: nu putea să se uite la ea fără s-o podidească plânsul şi fără s-o-nece suspinele. Când îşi aducea aminte de Lupei căţeluş, i se-nseninau ochii; îndată ce şi-l amintea în mormanul de câini sugrumaţi, şi-ar fi dat viaţa numai să scape de vedenia-ngrozitoare. Gândurile ei de răzbunare pe hingher nu urzeau un plan. Având credinţă-n tăria gândului, mai ales când pornea din mai

multe părţi îndreptat spre-aceeaşi ţintă – iar pe Servandus cu siguranţă, nu putea fi om care să nu-l fi blestemat măcar o dată! – Asta îi menea a rău, chemând în ajutor puterile cele nevăzute, pentru pedepsirea netrebnicei lepădături.

*

Acum se afla alături de groapa căţelului, făptura cea mai dragă şi mai credincioasă din câte-avusese parte-n viaţă, dar sufletul ei nu-şi găsea nici linişte nici stare ca alte daţi. Ceva tulbure din adâncul fiinţei, ceva pe care nu şi-l putea lămuri, o tot făcea să ofteze şi să-şi apese coşul pieptului, unde i se punea mereu un nod. Ziua era frumoasă şi senină. Aerul tremura în lumina potolită a soarelui. «Degeaba e frumos afară… Lupei, Lupei, de unde să ştii tu ce greu e pe lumea asta, unde-am rămas?…». Se duse iară între copii, şi se-apucă să caute ciuperci. Din când în când, se-ndrepta din şale şi ofta adânc. Magister, care se-apleca numai după vreascuri, fiindcă dânsul nu deosebea ciupercile bune de cele-otrăvitoare, părea să fi ghicit că-n acea zi fata nu era-n apele ei. De obicei, Asta nu-şi făcea simţită prezenţa decât prin locul pe care-l ocupa în spaţiu. Nu vorbea, umbla ca umbrele, iar în mâinile ei lucrurile nu sunau, de parc-ar fi fost de pâslă. Magister, căruia i se pusese un fel de nod în gât, se ridica mereu şi-şi îndrepta trupul deşirat, ca şi cum ar fi tras o funie dintr-o desagă; şi, fără să vrea, se trezea oftând adânc, de parcă nu i-ar fi ajuns aerul.

Copiii tăceau: cei mai mărişori – atenţi la ciuperci, pe care le-aduna fiecare-n câte o grămăjoară, ca apoi Asta să se mai uite o dată la ele; cei mici – luându-se la-ntrecere, care să strângă mai multe vreascuri. Doar la un moment dat, tăcerea plină de foşnet de frunze fu sfâşiată de-un ţipăt de copil. Unul dintre cei micuţi nimerise-n urzici. În timp ce fata-i sufla peste mânuţele brobonate şi roşii, băieţelul bătea mărunt pământul cu picioarele. Uitându-se cu ochii mari şi ciulind urechea să nu le scape vreo mişcare ori vreun sunet, copiii ceilalţi se strânseră în jurul lor, roată. Încetul cu-ncetul, plânsetul micuţului se domoli şi frământatul pământului se rări. Cu gândul tulbure şi dus aiurea, se sili să-i zâmbească băieţelului şi, văzând că s-a potolit, îi puse-o mână peste alta, iar ea se ridică-n picioare. Copilul i se lipi cu fruntea de catrinţe. Îl mângâie pe creştet şi se depărtă. De câte catrinţe străine nu şi-o fi rezemat şi ea capul, căutând milă şi ocrotire, când o fi fost mică? Se duse cât mai departe putu, ca să n-o vadă nimeni plângând. Nelinişstea n-o părăsea. Copiii stăteau aliniaţi, cu bocceluţele în mână, gata de-ntors acasă. Cam într-o oră apunea soarele şi, curând după-aceea, se lăsa întunericul. Asta, cu două straiţe mari pe braţe, mergea în urma convoiului, cu privirea-n pământ, ca de obicei. Deşi n-o văzuse niciodată umblând altfel, Magister simţea că se petrece un lucru neobişnuit cu fata. Rămase şi el în urma convoiului.

Se-apropie şi o-ntrebă în şoaptă:

— Ce e cu tine?

Fata păşea mai departe, cu fruntea-n pământ. Magister se gândi că, poate, nu pricepuse-ntrebarea, deşi, în tabăra de prizonieri, nu mai era barbar să nu-nţeleagă vorbe-atât de simple. Poate că ea, totuşi, nu era în stare, drept care, îi puse mâna pe braţ. Iar când Asta ridică ochii, romanul clătină din cap în dreapta şi în stânga, şi-şi înălţă mâinile-n sus, cu palmele deschise, ca nişte semne de-ntrebare fără echivoc. Fata dădu din cap şi-nchise ochii, lăsând bărbia-n piept. Semnul voia să spună – cel puţin aşa-nţelese Magister – că nu mai era nimic de făcut. De unde venea fata asta şi ce era cu ea, Magister n-avea cum să afle fără să-ntrebe, iar prezentului îi era martor. Învinsul, oricât de puţine idei ar fi avut despre libertate, nu se putea, la un moment dat, să nu-şi simtă condiţia de-nvins. Cu toate că prezentul justifica pe deplin amărăciunea fetei, şi nu doar pe-a ei, trecutul părea să nu fie străin de prea-plinul stării aceleia. Fata atât de tăcută şi de stingheră îi topea sufletul de milă. Mergând alături de ea, Magister o privea din când în când cu coada ochiului. Cu straiţele mari cât toate zilele pe braţe, potrivindu-le din când în când ca să se cumpănească, Asta semăna cu măgăruşii din Sicilia lui natală, care mergeau cu-aceeaşi prudenţă şi

priveau cu-aceeaşi resemnare ca şi fata. Dacă nu s-ar fi temut că vreunul dintre legionarii din pază l-ar pârî că «pactiza cu duşmanul», i-ar fi luat Astei cele două boccele cu ciuperci. Regulamentul prevedea ca-nvinşii să nu fie ajutaţi de trupe, ci lăsaţi să-şi îndeplinească singuri cantitatea de muncă prescrisă. Ca şi când trupele abia ar fi aşteptat să-i ajute pe-nvinşi! Războiul se terminase prea de curând ca umilinţa imediată şi făţişă să fie-nlocuită cu forme ceva mai subtile de relaţii între învingători şi-nvinşi, forme care să-ngăduie răspasuri de iluzie a independenţei şi-a-nfrăţirii. Magister avea oroare să fie scos din anonimat, chiar şi pentru a i se-aduce elogii. Obscuritatea condiţiei lui sociale, departe de-a-l nemulţumi, i se părea acceptabilă, mai mult decât altele, jinduite şi invidiate.

*

Cu un pas domol, în zumzet de gâze-ostenite care se-ntorc acasă, ajunseră cu toţii-n tabără. Pentru primul ceas al înserării şi pentru vremea caldă de-afară, liniştea din aşezare era nefirească. Despa, care-i aştepta totdeauna-n poartă, cu mâna streaşină la ochi, până vedea toţi copiii bulucindu-se către ea să-i povestească ce văzuseră şi ce făcuseră, pe unde-şi petrecuseră ziua, Despa lipsea. Nu era ţipenie de om pe-afară, nu ardea niciun foc, nici măcar un opaiţ şi de nicăieri nu venea miros de mâncare. Asta rămase nemişcată în mijlocul curţii. Uitase şi să pună jos straiţele cu ciuperci. Nedumeriţi, copiii rămaseră şi ei pe loc, fiecare cu bocceaua pe mână. Asta nu se hotăra să strige. I se părea că nimerise într-un loc necunoscut, iar într-un loc necunoscut trebuia să-ţi vesteşti într-un fel venirea ca să afli unde-ai ajuns şi cu cine-aveai să ai de-a face. Astei îi venea pe zi ce trecea mai greu să vorbească. Uneori i se părea că nici nu mai putea vorbi, chiar dac-ar fi vrut. Până la urmă, înfricoşat de-atâta linişte, un copil începu să cheme, la-nceput cu glas tremurat, apoi din ce în ce mai tare şi mai speriat.

— Mamă Despa, mamă Despaaa!

Striga fără oprire, dar răspuns nu venea de nicăieri.

Într-un târziu, din spatele casei în care locuiau copiii orfani, se iviră două umbre: Dromihete şi nevasta lui Porsilo. Amândoi se uitară-n ochii Astei şi-apoi coborâră pleoapele. Asta pricepu că cei cu care-mpărţise viaţa de după prăpăd nu mai erau. Lăsă straiţele jos şi se-aşeză lângă ele. Îşi trase cuviincios catrinţa şi cămaşa până peste opinci, se-apucă de genunchi cu amândouă mâinile şi-şi culcă fruntea peste ei. Nu crezuse că lumea se putea scufunda a doua oară.

— Au fost duşi bărbaţi mulţi, femei mai puţine şi nu ale lor, şopti moş Dromihete. Preţ de cinci legiuni, mi-a suflat şi mie careva. Au rămas mai ales femei şi copii.

Asta ridică spre bătrân capul şi-l întrebă din ochi încotro-i îndreptase. Ce-nsemna «preţ de cinci legiuni» ea nu ştia şi nu-i păsa deloc să afle.

— Spre Miazăzi.

Dinspre pădure se-auzea urlet. De câine, de lup, cui să-i mai pese?

— Nana Despa? rosti Asta tremurat, după ce-nghiţi de mai multe ori în sec.

— Dusă.

Asta-şi lăsă iar capul pe genunchi.

Copiii, de obicei gălăgioşi, mai ales la-ntors la ceea ce le era tuturor casă, stăteau acum nemişcaţi şi muţi, bănuind că oamenii mari vorbeau lucruri însemnate şi care nu erau de bine.

Panesia, pe care toată lumea – chiar şi cei care nu-i cunoscuseră bărbatul – o numeau «nevasta lui Porsilo», se-apropie de Asta. Mai întâi se-aplecă asupră-i cu mâinile desfăcute-n aer, ne-ndrăznind s-o atingă. Îşi dădea seama că o nenorocire povestită era mai înfricoşătoare decât aceeaşi nenorocire trăită. Până la urmă, cu teamă, îşi lăsă amândouă mâinile peste creştetul Astei, ca două păsări ostenite şi speriate. Cu-amândouă braţele, fata cuprinse picioarele Panesiei şi-şi lipi faţa de catrinţa ei. Se desprinse de femeie, se uită lung în ochii ei şi porni cu pas de câine bătut spre casă. Aprinse-n vatră un foc de vreascuri care pârâiau, scoteau ploaie de scântei şi-mprăştiau miros de răşină. Peste pirostrii puse

un vas mare de lut cu două toarte. Cu o lingură lungă mestecă în seul topit de cu ziuă şi, când începu să sfârâie, răsturnă peste el o legătură de ciuperci. Copiii, tăcuţi ca niciodată, se rezemaseră de pereţi şi, cu ochii lipiţi de oala mare de pământ şi de coada lingurii, înghiţeau în sec. Unii mai mici se lăsaseră moale pe pardoseală şi, biruiţi de oboseala zilei petrecute sub cer deschis şi toropiţi de căldura frumos mirositoare, adormiseră. După ce, sătui în sfârşit dar cu inima grea, copiii dormeau în paturile lor, Asta ieşi în ogradă. Se uită în toate părţile. Parcă pierise orice suflare de primprejur. Ridică ochii spre stele. Carul Mare, Carul Mic, Luceafărul şi Luna plină. Senin, senin şi linişte s-o tai în felii. Alături de nana Despa, viaţa intrase pe-un făgaş, avea un rost, iar ea, Asta, un om pe lume. De la Despa trăsese un învăţământ: şi omul singur îşi avea rostul pe pământ, ca tot ce născocise firea. Din cele văzute pân-atunci, Asta înţelesese că viaţa se putea răsturna ca un car prea încărcat: îi era destul să se-mpiedice de-un bolovan. Pricepuse că viaţa-ndestulată de la bucătăria domnească luase sfârşit şi, ca omul care n-avusese nimic al lui, se-mpăcase cu paguba, dar gândul ei nu mai cuprindea şi răsturnarea unei vieţi în care, socotise ea, nu mai era ce ţi se lua. Plecarea Despei însemna răsturnarea cea mai neaşteptată şi de-aceea cea mai dureroasă din viaţa Astei. Ca şi moartea lui Lupei.

O duruse plecarea lui Seguris, fiul lui Bicilis, dar se-aşteptase ca-ntr-o zi fiul primului-sfetnic domnesc să se desfacă de ea. Nu se-auzise de slujnice care să fi mâncat la masa Regelui.

Generalul de la Roma, care-o băgase-n seamă ca pe-un om, se dusese şi el, dar Asta ştia că, într-o bună zi, într-un fel sau într-altul, şi-acela, dacă ar fi trăit, şi-ar fi văzut singur de viaţa lui, în lumea lui.

Lupei şi Despa făceau parte din viaţa celor de-o seamă cu ea. Pe ei n-ar fi trebuit să-i piardă. Drumul lor împreună ar fi trebuit să fi fost mult, mult mai lung. Asta se simţea nimicită sub apăsarea unei vieţi din care nu mai înţelegea nimic. «Dac-aş vorbi, ar fi poate mai uşor. Aş mai afla… Ce-aş mai afla? Ce e de aflat?».

Moş Dromihete, înalt şi drept, venea cu pas încet şi ostenit dinspre poartă, unde schimbase câteva cuvinte cu legionarul de gardă, după ce mai întâi îi aprinsese un foc de vreascuri. Acum îşi punea iasca, amnarul şi cremenea, averea săracului, la cingătoare. Când ajunse lângă Asta, se uită roată împrejur. Căuta ceva pe care să se-aşeze. Scaunele scunde, cu trei picioare, pe care stăteau copiii când îi învăţa Magister, erau rânduite unul peste altul într-un şopron din spatele casei. Moş Dromihete o luă pe Asta de mână şi merseră să şadă pe-un trunchi de copac, cine-ştie-de-când rămas alături de gard, locul de joacă al copiilor: «calul» lor, călărit de mai mulţi, mânat cu călcâiele-n coaste, cu zăbala strânsă şi cu câte-un «diii» de răsuna valea.

— Văd că nici tu n-ai somn, copila mea.

Asta se-apucase cu mâinile de genunchi şi stătea uitându-se-n gol.

— După ce-aţi plecat voi în pădure, toată lumea a fost scoasă afară, bărbaţii din barăci, femeile şi copiii de prin case. Număraţi şi-apoi despărţiţi. Se-auzea tot timpul comanda: «la dreapta, pe loc, la dreapta, pe loc». Ăi care-au trecut la dreapta au fost trimişi să-şi strângă lucrurile. Şi oamenii şi-au strâns care-n saci, care-n boccele, fiecare ce avea şi ce cu gândul nu gândeşti. Pirostrii şi oală vedeai la toţi. În frunte au pornit-o străinii cu carele şi cu cazanele de gătit. Bărbaţii noştri veneau după ei, femeile şi copiii la urmă. Nouă, care-am rămas, ne-a fost îngăduit să-i petrecem până la râu. Acolo, cei care plecau s-au aşezat jos şi s-au întors cu faţa către Cetate. Străinii se uitau nedumeriţi şi nu ştiau ce să creadă. Oamenii şi-au luat fiecare o mână de ţărână, au legat-o-n câte o cârpă şi au pus-o-n sân. S-au ridicat toţi deodată, apoi s-au aplecat şi-au sărutat pământul, s-au închinat celor patru zări, ni s-au închinat nouă şi noi lor şi s-au întors cu faţa spre Miazăzi, încotro le era drumul. Despa, în ultimul rând de femei, şi-a tras tulnicul, dar un legionar a sărit şi i l-a luat.

«Ţâpuriţi, şi spuneţi», a strigat Despa şi-a-nceput: «„Au venit străinii şi ne-au luat şi cânii”».

Şi mergeau şi spuneau. Aşa au plecat oamenii noştri.

Moş Dromihete se opri.

Tot înghiţea în sec şi-şi tot mişca mâinile.

Asta simţi că bătrânul mai avea ceva de spus.

— Cei care-au plecat nu ştiu dac-au băgat de seamă că dintre ei lipseau şase oameni, o femeie şi cinci bărbaţi, pe care soarta-i hărăzise să fie de neam şi să fie toţi aleşi să plece. Chebrisis, femeia şi ăi patru feciori câţi îi mai rămăseseră.

Pentru prima oară, Asta întoarse capul şi se uită în ochii bătrânului.

— Au venit legionarii cu suliţele să-i urnească pe-ncăpăţânaţii nesupuşi. Erau morţi.

Asta făcu ochii mari şi se scutură.

— Luaseră otravă.

Lui Dromihete i se părea că trecuseră secole de când Chebrisis, la sfatul domnesc, îl învinuise pe Decebal de-a nu fi căutat cale de-nţelegere cu marele duşman. «Sufletul omului e ca vremea; ajunge să sufle-un vânt puternic şi toate sunt la pământ!».

Bătrânul îşi duse mâna la cingătoare. De când i se deschiseseră ochii asupra lumii, purta la el leacul împotriva tuturor relelor din lume. La vârsta lui, încă i se părea mai mare curajul de-a trăi viaţa până la firescul ei sfârşit, cu toate valurile, vârtejurile, vremuielile şi gunoaiele ei, decât să treci dincolo, cu bună-ştiinţă şi înaintea vremii care-ţi fusese hărăzită.

— Şi omul ce să facă? se trezi Asta strigând.

Îl luase pe Dromihete de piept şi-l zgâlţâia din toate puterile.

Dromihete se lăsă scuturat, ca un pom din care vrei să dobori fructele. Când omul se umplea cu vârf de nedumerire şi de-amărăciune trebuia să le dea cumva afară din el.

Asta-şi pusese-amândouă mâinile pe faţă.

— Să ducă viaţa mai departe, şopti într-un târziu Dromihete.

Mâinile Astei căzură de sus peste genunchi, iar ei doi stăteau nemişcaţi şi fără niciun cuvânt pe trunchiul de copac. Erau atât de cufundaţi în gânduri că n-o simţiră pe nevasta lui Porsilo atunci când, la un pas de ei, le spuse cu glas limpede, privindu-i cu blândeţe:

— Ai noştri dorm acum pe-un câmp în nişte căpiţe de fân. Trebuie să meargă până la o apă, după ce-o trec acolo rămân. De mâine încep să vină-ncoace şi de-ai noştri, dinspre Răsărit şi dinspre Apus, şi străini. Au să se-aşeze toţi aici cu noi.

Bătrânului Dromihete i se lungise faţa. De uimire, Asta se trezi din nou vorbind:

— De unde ştii toate astea, nană?

În glasul ei se simţea teama faţă de lucrul mai presus de mintea omului.

— Ştiu.

*

De-a doua zi începură să vină oameni de-un neam cu ei, strămutaţi din locurile lor, precum şi străini. Se trecu la-mpărţit loturi de pământ străinilor, iar dacilor li se hotărnici un loc mare pe care aveau să muncească-n devălmăşie sau cum avea să-i taie capul.

Casele rămase-n picioare trebuiau drese-n mare grabă, ca iarna să nu le părăduiască, ducând mai departe urmele urgiei prin care trecuseră. Nou-veniţii tăiau drumuri noi, le lărgeau şi le pietruiau pe cele vechi, săpau canale în care se-aşezau tuburile de apă ale viitoarelor terme, se trăgeau mereu brazde inaugurale, se fixa mereu câte un *cardo maximus,* drum diriguitor în jurul căruia se orânduia fiecare-aşezare romană. Liniile erau drepte şi limpezi, uşor de ţinut minte şi, peste tot, aceleaşi. Şerpuitoare, cu linii imprecise avea dreptul să fie doar natura şi doar în măsura-n care nu-mpiedica planurile omului. Altminteri, ea trebuia cioplită, îndreptată, adusă la nevoile omului şi supusă lor. Oricâtă obidă aveau în suflet, dacii, neam de oameni rânduiţi şi rostuiţi, nu se puteau opri să nu se minuneze în sinea lor de noima pe care-o aveau la treabă învingătorii. Cu-asemenea siguranţă tăiau, ridicau, hotărniceau, încât ai fi crezut că, de când era pe lume, Roma nu făcuse altceva decât planuri de orânduire a Daciei.

Cei nou-veniţi, din aşezări vecine cu şirul de cetăţi dărâmate care ţinuseră mai-nainte cununa munţilor, ca şi cei rămaşi pe loc, dimprejurul cetăţii-de-scaun, se-ndemnau mai bine la ridicat decât la dărâmat. Acuma puneau umărul la ceva ce, în curând, avea să se-nalţe, avea să capete formă şi viaţă. Umilinţa de-a fi fost siliţi să dărâme cu mâinile proprii salba de cetăţi, mândrie a neamului lor, fusese poate cel mai amar moment al înfrângerii. Obida, ca şi-o rană a trupului, începea să prindă coajă. La-nceput, dacii strămutaţi se simţeau străini, fiindcă erau priviţi ca nişte străini de cei rămaşi la locul lor. Apoi, trezindu-se şi unii şi alţii printre străini adevăraţi – care tot veneau de nu-se-ştia unde pentru a-şi căuta norocul şi a-şi întemeia o stare în noua cucerire a Romei – se simţiră-nfrăţiţi de limbă, de obiceiuri şi de faptul că şi unora şi altora li se luase totul. Lăsându-li-se învinşilor viaţa, învingătorii trebuiau să se-ngrijească să le-o şi păstreze. După ce-şi luaseră bine seama, localnicii şi cu cei veniţi începură să se-ajute unii pe alţii să-şi ridice-adăposturi, până ce-aveau să-şi înalţe case-adevărate asemeni celor prăpădite de război sau rămase neatinse, dar părăsite fără voie de stăpâni. După o zi de muncă, seara, oamenii se-adunau în jurul câte unui foc, aducea fiecare seminţe prăjite, grâu fiert şi-ndulcit cu miere, turte coapte-n spuză, lempărţeau frăţeşte, şi-ncet-încet se-nfiripa vorba: fiecare simţea nevoia ca ceilalţi să ştie cine era el. Fiecare povestea despre neamul lui, din moşi-strămoşi, despre avutul adunat cu trudă şi rămas – al cui, nu se ştia. Oamenii nu-ndurau să se creadă despre ei că erau nişte viituri, aduşi ca frunza uscată.

Ei erau copaci smulşi din rădăcină de urgia sorţii.

Bărbaţi, îndurând cu greu singurătatea, ca unii-nvăţaţi la casă şi cu nevastă şi cu copii, ajutau la greu câte o femeie rămasă si-aceea ca frunza bătută de vânt, iar până la urmă singurătăţile se-adunau două câte două. Se-aciuiau pe lâng-o vatră unde fierbea o oală. Bărbaţi tineri, abia ieşiţi din copilărie, puneau ochii pe câte-o fată potrivită pentru-ntemeierea unui cămin şi, fiindcă n-aveau după datină cui s-o ceară, se-nfăţişau lui Dromihete ca ălui mai bătrân dintre dacii nestrămutaţi, căruia, ca unui părinte-al întregii obşti, îi cereau binecuvântarea. Toamna vedea trecând pe drumurile de curând pietruite perechi de tineri ducând în mâini câte-un brăduţ împodobit cu fire de lână în culori aprinse, iar în vârf purtând colacul de mărturie menit să le străjuiască, de-a lungul întregii vieţi, căminul.

Dacii începură să rupă, cât şi cum puteau, limba străinilor, ca să se poată-nţelege cât de cât cu cei care-aveau să le fie vecini, precum şi cu legiunile care nu se ştia pentru câtă vreme aveau să rămână pe pământul lor. Străinii, care, la rându-le, se străduiseră să-nveţe limba romanilor – pe care-o vorbeau, mai întâi, pentru a se-nţelege unii cu alţii fiindcă nu erau toţi de-acelaşi neam – învăţau cât şi cum puteau şi din limba celor în mijlocul şi-n ţara cărora aveau să trăiască de-atunci înainte. Şi printre străinii străini erau bărbaţi singuri.

Oricât le-ar fi fost gândul la căpătuială-n noua ţară, un suflet de femeie nu le strica nici acelora şi, cum de-ales n-aveau decât dintre femeile pământului, îşi legau singurătatea de ce le puneau dinainte soarta şi vitregia timpurilor.

*

Parianeu, Tantinis şi Druxilis erau folosiţi ca un fel de ajutoare pe lângă nişte străini care urmau să concesioneze dreptul asupra păşunilor, al tăierii pădurilor, al sării. Conducerea romană socotise că-n mintea învinşilor trebuia, pe de o parte, întreţinută bănuiala că anumite căpetenii ar fi fost uneltele învingătorilor cu mult înaintea războiului – ceea ce justifica favoarea de care se bucurau acuma – pe de altă parte, ideea că cel dornic să slujească noua stăpânire era bine primit.

Fire hazlie, deştept şi vorbind bine latineşte şi greceşte, curând Parianeu juca zaruri şi spunea glume cu înalta ofiţerime din statul-major al Împăratului, dornică să mai audă ceva nou şi să mai vadă feţe noi, sătui unii de alţii – ca toţi oamenii care se văd din obligaţie şi care, oricât ar fi dorit, nu se puteau evita. Parianeu, tată a două fete, îşi punea mari speranţe-n căsătoria lor, care, aşa cum se-arătau timpurile, trebuia făcută cu-nvingătorii, pentru netezirea drumului spre Roma. De vreme ce *Roma* era buricul lumii

din care dacii aveau să facă de-atunci înainte parte, orice om cu ambiţie spre *Roma* trebuia să-şi îndrepte ochii. Parianeu învăţase din cele trei războaie prin care trecuse – în timpul lui Domiţian era aproape copilandru – că unul dintre cele mai însemnate lucruri de pe lume era să nu intri în panică şi, decurgând dintr-acesta, să ştii s-aştepţi; iar din aşteptare, la momentul potrivit, s-apuci întâmplarea de moţ şi să ştii să tragi folos de pe urma ei.

Tantinis, trufaş, răbdător şi uns cu toate-alifiile, nu făcuse nimic pentru-a atrage atenţia asupra lui. De la înfrângere, tăcuse-ntruna, iar acum vorbea rar, puţin şi numai cât era nevoie. Familia şi avutul fiindu-i la adăpost, iar lui, precum se vedea, zâmbindu-i norocul, avea doar de-aşteptat pentru împlinirea unui plan aidoma cu planul lui Parianeu. Omul cu ambiţie, de-atunci înainte nu-şi putea îndrepta ochii decât spre Roma. Acolo era fruntea bucatelor. Înzestrat cu o judecată mai rece decât a lui Parianeu, şi de-aceea cu bătaie mai lungă, Tantinis socotea că prea mult n-avea să treacă până când dacii să fie nevoiţi, pentru a se apăra de neamurile din Răsărit, să apere graniţele Romei: căci oricine s-ar fi-ndreptat către Roma, întâi pe daci trebuia să-i calce. Învingătorii şi învinşii aveau să aibă nevoie unii de alţii spre a ţine piept unor neamuri mânate de foame, iar îndrăzneala celor mânaţi de foame nu cunoştea stavilă. În adâncul sufletului, Tantinis simţea că-nfrângerea din vară nu-nsemna un sfârşit de groază – îngrozitor, dar sfârşit – ci începutul unui şir de groaze al cărui capăt se pierdea în viitor, departe.

Druxilis, mărginit, încăpăţânat şi tenace, îi slujea cu zel pe romani, cum îl slujise şi pe Decebal. În mintea lui totul rămăsese neschimbat, ca o roată-nţepenită. De vreme ce viaţa nu-l înălţase pe cel dintâi loc, el se simţea menit să-l slujească, plin de credinţă şi de tragere de inimă, pe cel mai mare decât el. Romanii cu care-avea de-a face nu ştiau cum să-l categorisească pe Druxilis: făţarnic ori slab de minte? Spre deosebire de Parianeu şi de Tantinis, pentru care Dacia nu mai reprezenta altceva decât o etapă tranzitorie către Roma, Druxilis nu s-ar fi dat dus din Dacia nici pentru cea mai avantajoasă dintre situaţiile din altă parte-a lumii, lume care pentru el valora numai atât cât îl cunoştea. O lume-n care nu s-ar ştiut cine era el ar fi fost o lume pustie. În Dacia trebuia să se ştie că Druxilis mare fusese, mare-avea să rămână, căci omul credincios şi cinstit îşi afla oriunde loc. În sinea lui, dac-ar fi fost să dea o pildă de cinste şi credinţă, Druxilis pe el s-ar fi numit. Viaţa îl hărăzise cu cel mai mare noroc născocit de ea vreodată: cel de-a nu se-ndoi de sine însuşi nicicând şi nici în ruptul capului.

*

Într-o noapte, moş Dromihete, neavând somn, se-apucă să măture zidurile Cetăţii – temeliile ei – fiindcă atâta mai rămăsese din Cetate. Mătură astfel nopţi în şir. Alte nopţi măsură din ochi lungimea şi lăţimea temeliilor. Şi-ar fi petrecut bucuros zilele şi nopţile, câte-i mai rămâneau, să-nlăture semnele de trecere-a vremii de pe-aceste mărturii ale neamului său, dar după moartea lui? Încetul cu-ncetul, vântul avea s-adune peste ele nisip, ploile-aveau să care peste ele pământ, frunzele moarte-aveau să putrezească şi să-ngraşe pământul din care mai rămânea să crească iarba, semn rodnic al vieţii, semn veşnic al veşnicei uitări. Iar ploile şi zăpezile, vânturile nemiloase dinspre Răsărit şi dinspre Miazănoapte aveau să le roadă, să le tocească, să-şi dea mâna cu învingătorii în ştergerea de pe pământ a urmelor vieţii dinainte. Nesfârşitele şi asprele pilde pe care viaţa i le dăduse căzuseră toate-n mintea lui Dromihete ca-ntr-un pământ roditor. Pentru mulţi, învăţăturile vieţii erau o pulbere ce rămâne-n urma câinelui, ca să se piardă fără urmă. În Dromihete, viaţa săpase ca picătura care, în neobosita ei lucrare, până la urmă găurea stânca.

Pacea romană era dorinţa Romei. Ca şi dragostea, pacea nu era pace dacă părţile nu erau într-un gând. Unor neamuri fără casă, fără masă, a căror singură avere era foamea, puţin le păsa de drăgăstoasa pace-a Romei şi de eventualele ei binefaceri. Nu de drumuri drepte şi pietruite, nu de terme, nu de geometrie şi de legi duceau lipsă neamurile-acelea.

Temeliile cetăţii-de-scaun a dacilor nu de romani aveau să fie primejduite-n viitor. Le mătura acum

Dromihete; frunzele se măturau uşor şi colbul, dar troienele iernii, ale iernilor? Să ţină ruinele mereu în vederea şi-n sufletul oamenilor? Oamenii erau strămutaţi spre ceea ce-avea să fie noua cetate, a noii Dacii, a Daciei căzute subt pacea romană. Şi-apoi, ochiul se-nvăţa cu ceea ce vede mereu, iar sufletul nu-i mai da însemnătate. Bătrânul s-ar fi-ntins peste ruine şi nu s-ar mai fi urnit de-acolo în vecii vecilor dac-ar fi putut în acest fel să le ocrotească de mâna timpului. Aruncat mult peste vremi, gândul lui îşi închipuia uimirea celui care, într-o bună zi, avea să dea – din întâmplare, poate – peste ruine, sau avea să le caute-anume pentru a dovedi că neamul lor nu era închipuirea unei poveşti. Muncit de-asemenea năluciri, Dromihete începu într-o noapte să care pământ cu un ciubăr şi s-acopere, mai întâi temelia turnului domnesc, cel care se-nălţase deasupra tuturor şi de unde, altădată, cuprindeai cu ochiul jur-împrejur, până departe. Moş Dromihete îşi petrecea ziua-n rândul bărbaţilor, la muncile grele, însărcinarea lui fiind să ţină socoteala muncii fiecăruia şi pe-a tuturor. De când se răspândise vestea despre felul cum căra moş Dromihete pământ peste ruinele Cetăţii, unii se uitau minunându-se de puterea şi, mai ales, de voinţa lui, alţii – cu-o privire în care mila era amestecată cu dispreţul, privire întâlnită adesea când oamenii cătau la cei slabi de minte sau cu mintea dusă. «Aşa e când trăieşti peste măsură», spuneau cei mai mulţi, nefiind obişnuiţi să măsoare neobişnuitul. Unii, puţini, se gândeau cu părere de rău la clipa când bătrânul Dromihete avea să lase lumea, el – martor al atâtor fapte-ale neamului lor, el – care văzuse cu ochii lui cum se-nvârtise roata sorţii. Santinelele-aduseră la cunoştinţă superiorilor ciudăţenia bătrânului, iar aceştia – statului-major imperial. Pentru prezent, acoperirea ruinelor era o idee atât de bună, încât romanii regretară că nu le trecuse lor prin cap. Nimeni n-avea nimic împotriva ei. Li se părea tuturor – prin transpunerea ei în faptă, şi încă din partea unui singur om – acţiunea unui nebun.

— E o nebunie, zisese Traian. Uitându-se undeva spre Răsărit.

— Dar nebunia lui e sfântă, spusese Hadrian cu privirea undeva spre Miazăzi, cam pe unde-aşeza în minte Marea Arhipelagului.

Aruncase apoi o privire iute spre Scaurianus. Ştia că acesta era singurul care pricepuse unde băteau vorbele lui. «Marile idei nu se pierd. Au o circulaţie subterană. Antigona, împotriva arbitrarelor legi lumeşti, îşi îngropa fratele; un bătrân barbar, împotrivindu-se evidenţei, care mărgineşte şi prezidează viaţa omului, sfidând mai întâi natura, înfruntând apoi puterea, îngroapă ruinele unui neam…».

*

Asta se minuna de câte ori se uita la Dromihete. Se minuna cum de se afla atâta putere-n trupul lui deşirat, din care oasele nu se risipeau numai fiindcă le ţinea pielea, netedă de necrezut pentru cât era de bătrână.

Nevasta lui Porsilo, o dată se oprea din treabă şi se-apropia de Asta şi de Dromihete, spre seară – când aceştia stăteau lângă foc, în timp ce Asta mesteca în oale mâncarea copiilor – se-apropia, îşi sufleca sau îşi lăsa mânecile şi, cu vorbă firească, le spunea:

— Ai noştri acum îşi înalţă case *acolo* şi le dreg pe ăle părăsite. Daro, Despa şi Porsilo au grijă de toţi. Împart hrana, aleg locurile de case, rânduiesc lumea la muncă. Se-aşază frumos, ca oamenii. E bine. Şi la noi, o vreme o să fie linişte. O vreme, numai.

Dromihete şi Asta ascultau cuvintele Panesiei ca pe cele mai fireşti din lume.

Asta, cu toate că-n sinea ei se scutura de câte ori le-auzea, n-o mai descosea de unde ştia toate lucrările-acelea şi, mai mult, le credea pe toate.

Într-o zi, după ce-nghiţise de multe ori în sec, Asta o-ntrebase:

— Nană, de ce ne spui numai nouă lucrurile astea, mie şi lui Dromihete?

— Fiindcă voi meritaţi şi credeţi.

O vreme încă se mai aflară printre daci unii care povesteau că umbra regelui Decebal plutea în miez de noapte peste ruinele Cetăţii.

Alţii spuneau chiar că bătrânul Dromihete, unchi al Regelui şi om al lui de credinţă, acoperind ruinele cetăţii-de-scaun împlinea porunca dată lui de umbra acestuia.

Apoi, fie că umbra obosise, fie că n-o mai vedeau oamenii, dar despre ea nu se mai vorbi.

Magister, care-auzise şi el despre-această minune, ca şi despre multe altele, îl întrebă la un moment dat pe unchiaş:

— Bătrâne, de ce crezi că umbra Regelui vostru s-a arătat o vreme şi-acum nu se mai arată?

— Fiule, uneori oamenii îşi închipuie că văd, şi uneori chiar văd, ce-ar vrea să vadă. Apoi, omul e luat cu viaţa şi uită să mai vrea să-şi închipuie. Într-un cuvânt, se-aşterne uitarea.

— Bătrâne, la mine-acasă, în Sicilia… ai auzit de Sicilia?

— Auzit. Cât am fost sclav la Roma, am auzit multe.

— La mine, în Sicilia, se spune că la întemeierea Romei, când Romulus a tras brazda pe Palatin, deasupra s-au rotit doisprezece vulturi. Augurii au tălmăcit numărul lor drept secole de viaţă hărăzite Cetăţii.

— Am fi *abia* într-al nouălea, spuse Dromihete ca pentru sine, după ce-şi aduse aminte în ce an se aflau, urmând numărătoarea de la întemeierea Cetăţii.

— Se spune că Augustus nu şi-ar mai fi luat numele de «Romulus», tocmai sfătuit de auguri; luându-şi un nume nepurtat până la el de niciun conducător, ar fi urmat să lungească viaţa Cetăţii, socotindu-se un nou întemeietor.

Bătrânul tăcea.

Nu prea-nţelegea de ce, tam-nisam, Magister îi povestea lui toate astea.

— Bătrâne, tu crezi că luându-şi Octavian numele de «Augustus» ar fi putut schimba soarta Cetăţii? întrebă Magister cu glas tainic, uitându-se-n ochii lui Dromihete pentru a vedea cum îi primise-ntrebarea.

Dromihete oftă.

— Fiule, pentru *noi,* dacă i-a schimbat-o sau nu, prea puţină-nsemnătate mai are. Însemnat pentru noi este că Cetatea asta a voastră – că mai are de vieţuit patru veacuri ori aproape douăsprezece, dacă-l socotim întemeietor pe Augustus – însemnat pentru noi este că ne-a dărâmat nouă cetăţile, că ne-a zburătăcit şi-acum ne pritoceşte.

— Bătrâne, tu crezi că, într-o bună zi, Roma o să piară? nu se lăsă Magister.

— Cine poate şti?

— Vreau să spun: crezi că într-o bună zi are să-şi piardă puterea?

— Are să şi-o piardă sigur.

— De ce crezi asta?

— Fiindcă, fiule, zeii nu-ngăduie nici unui copac să urce pân' la cer. Dar de ce mă-ntrebi? se gândi Dromihete să se lămurească.

— Va ajunge vreodată lumea ca o singură turmă şi-aceea mânată de-un singur păstor? şopti Magister. Se simţea că întrebarea asta şi-o smulsese din suflet.

— Asta nu cred, fiule.

— Dar că după moarte s-ar putea să urmeze o viaţă în care să fii răsplătit sau pedepsit pentru faptele din lumea asta?

— Cine poate şti? Noi credem că nu murim, ci că ne strămutăm doar. Despre răsplată şi despre pedeapsă, credinţa noastră nu vorbeşte.

— Dar dumneata crezi că s-ar putea să fie-o asemenea lume dincolo?

— S-ar putea, fiule, s-ar putea. Pe mine, viaţa m-a-nvăţat că şi pe pământ totul se poate.

Magister luă de pe jos o ţandără de lemn şi zgârie pe pământ două forme lunguieţe, una sub alta. Dromihete recunoscu în formele simplificate doi peşti. Magister îl pândi pe bătrân cu coada ochiului. Acesta se uitase fără mirare la liniile zgâriate şi nu-ntrebă nimic. Magister nu ştia cum să-i tălmăcească tăcerea: se făcea că nu pricepe semnificaţia acelor linii sau chiar n-o pricepea şi, mai mult, nici nu dorea

s-o afle?

Făcându-se că zgârie la-ntâmplare pe pământ, Magister scrise două litere greceşti, punând între ele distanţă de câteva palme, şi ω. Dromihete privi literele greceşti: fără să clipească. Nici de data asta nu-ntrebă nimic.

— Bătrâne, cât ai stat la Roma ai auzit vorbindu-se de Iesus? se hotărî Magister să nu-l mai ia pe ocolite.

— Crestus? Am auzit. Şi mai ştiu că pe-nchinătorii lui îi dă stăpânirea la fiare-n arene. Stăpâna mea de la Roma, cea care mă cumpărase, era neam cu împăratul Domiţian, Domiţian l-a condamnat la moarte pe văru-său dulce – bun, vreau să zic – şi-a condamnat-o şi pe nevasta acestuia, fiindcă erau creştini. Îi pârâse-un sclav.

— Şi împăratul de-acum a exilat-o pe-o nepoată a lui Vespasian. Toţi împăraţii, să ştii, îi prigonesc pe creştini.

— Împărăţia împăraţilor este-aici pe pământ, a creştinilor înţeleg că e dincolo.

— Bătrâne, tu crezi că e drept ca împăratul să-şi pună statuia în temple, el, un muritor? Chiar după religia oficială?

— Cine are puterea nici nu se gândeşte că n-are dreptul… Fiule, pe lumea asta margini are viaţa, margini au binele şi bunătatea; trufia – ca şi răutatea – n-are.

— Dacă ei cred în zeii aceia, îi sfidează…

Dromihete înţelese că Magister nu credea în zeii aceia, iar Magister înţelese că Dromihete nu era închinător al lui Iisus din Iudeea. De vreme ce-avea încredere-n bătrân, după cum avea şi-n Asta şi-n Panesia – toţi trei oameni de ispravă şi de onoare, după cât se pricepea el să-şi judece semenii – Magister era hotărât să lămurească deschis lucrurile cu dacul. Cu cele două femei ar fi vorbit dacă s-ar fi putut înţelege. Cu ele se-nţelegea din priviri şi din gesturi, ceea ce dovedea că multe gânduri le erau asemănătoare.

— Bătrâne, tu crezi în zeii voştri?

— Atâta vreme cât îmi făgăduiesc nemurirea, de ce m-aş plânge de ei?

— Iesus din Iudeea făgăduieşte o lume mai bună, doreşte să facă din om o fiinţă mai bună, mai milostivă, mai iubitoare.

— Frumos din partea lui.

— Bătrâne, tu nu crezi că lumea poate fi, poate să fie făcută mai bună?

— Eu, fiule, nu cred.

— Să fie făcută mai bună printr-o-nvăţătură lămurită oamenilor?

— Fiule, atâta vreme cât firea omului nu se schimbă, nici o-nvăţătură nu poate face lumea mai bună. Nu-nvăţătura le lipseşte oamenilor, ci bunăvoinţa.

— Bătrâne, eu cred că lumea are să fie mai bună cândva şi poate că ziua aceea nu e prea departe. Eu cred.

Privirea molcomă a magistrului se lumină o clipă ca de-un fulger. Poate că lumea după care tânjea sufletul lui i se-arătase chiar atunci.

Lui Dromihete i se umplu sufletul de milă când văzu sclipirea din ochii romanului; nimic nu-i topea mai mult sufletul decât să vadă omul legănându-se-n năluciri. Îşi dădea seama cât îl dezamăgise pe băiatul acela fiindcă părerile lor despre lume erau deosebite.

— Fiule, să nu crezi că n-aş vrea ca lumea să fie mai bună decât e. Orice om cu judecată nu se poate să nu dorească o lume mai bună. Dar cine-a trăit mult în lume vede că se schimbă stăpânirile. Un neam cade, altul se ridică, un om cade. Altul se ridică, dar omul rămâne mereu neschimbat în alcătuirea lui.

— Dar nici aşa nu se mai poate trăi, spuse după un timp Magister, cu un glas plin de amărăciune.

— Ştiu.

Magister se ridică să plece.

De jos, moş Dromihete îl apucă de-o mână, se uită cu duioşie părintească în ochii tânărului şi-i spuse cu glas scăzut:

— În mine să ai totdeauna încredere, dar de alţii fereşte-te! Nu te băga-n primejdie.

Cum dădea aprobator din cap, Magister îi aminti lui Dromihete mieii pe care-i cumpăra din piaţă, ca stăpână-sa de la Roma să-i ducă la sacrificat pe altarul câte unui zeu. «Dromihete, zeii, dac-or exista, au să ştie mai mult de-o grămadă că mielul ăsta e de la mine. Dar trebui' să ne facem că… Pentru un sacrificiu onorific e bună şi oaia! Să ne ferim de sacrificii expiatorii…».

Magister făcuse câţiva paşi mari spre poartă, cu mersul lui de plugar pornit la semănat. Deodată se-ntoarse-n loc şi, cu pas mare, dar grăbit de data asta, se-apropie din nou de Dromihete.

— Bătrâne. Crezi că există credinţe pentru care merită să-ţi dai viaţa?

Rămase cu gâtul lungit, cu buzele-ntredeschise şi cu ochii aţintiţi avid spre chipul bătrânului.

— Puţine, răspunse moş Dromihete, şi oftă.

— Ca, de pildă?

— Credinţa fată de tine însuţi.

— Da…

Se vedea că Magister nu se-aşteptase la acest răspuns.

Se-nmuiase deodată.

Obrajii îi căzuseră, umerii i se cocârjaseră.

S-ar fi zis că-i trântise cineva o povară grea în spinare, fără ca el să fi văzut de unde.

— Pentru puţine credinţe face să mori şi pentru niciuna să ucizi.

La ultimele cuvinte-ale lui Dromihete, Magister dădu aprobator din cap şi bătrânul îşi aminti iară mieii de sacrificiu de pe când era sclav la Roma. I se părea că-nvăţase în acei zece ani mai mult decât în toată viaţa. Atunci dobândise cea mai de preţ învăţătură: câtă durere şi câtă zădărnicie cuprindea fiecare trecere prin lume. «La mari şi la mici, sub fiecare-acoperiş e o durere… Dintre câţi de-ai noştri şi-au luat zilele, despre Chebrisis se poate spune c-a avut cea mai mare credinţă faţă de el însuşi. N-a vrut să-i dea timp vieţii să-l schimbe».

*

Servandus îşi făcea mereu drum pe la casa copiilor; ba aducea, ba lua câte un sac, pe care-l lăsa pitit prin şură sau printre uneltele de sub şopron. Nimeni nu se-atingea de sacii ăştia plimbăreţi. Lucrul cel mai greu era pentru Asta şi pentru Panesia să-i facă pe copii să priceapă ce primejdie era să umble-n sacii ăia. Cele două femei se dumiriseră din vorbele lui Servandus şi din semnele lui de-ameninţare că ar fi fost vai şi-amar de cine-ar fi-ndrăznit să afle ce-ascundeau sacii. Nu era greu de-nţeles că lucru curat nu se afla în ei. De teamă că, totuşi, cu toate lămuririle, copiii să nu umble la saci, ori Asta ori Panesia nu se mişcau de lângă ascunzătoare până ce Servandus nu-şi lua prada. În ultima vreme rămânea de pază numai Panesia: din ziua când Servandus încercase s-o trântească pe Asta în fânul din şură. Dacă Asta n-ar fi fost ageră şi-alunecoasă ca ţiparul, Servandus ar fi izbutit.

Din ziua când se scoseseră odoarele regeşti din albia râului de mai jos de Cetate şi legionarul roman îl străpunsese cu lancea pe băieţandrul care-ndrăznise să ridice steagul neamului său şi să-l fluture, Asta pricepuse că legea înfrântului era să tacă şi să se ferească. Se putea duce, desigur, la vreo căpetenie de-a romanilor şi prin semne ori prin tălmaci să se plângă de Servandus. Şi? Nu păţise el nimic legionarul care-omorâse un copilandru fără vină, era să se cutremure armata de-o amărâtă răsturnată-n fân cu de-a sila, mai ales că destule femei se lăsau de bunăvoie? Seruca, fostă mai-mare între slugile regelui Decebal, nu răsărise ca din pământ şi-acum făcea mâncăruri gustoase pentru statul-major al Împăratului? Şi nu se spunea printre oameni că se şi luase bine cu careva centurion de pe lângă mărimi?

Nevrând să-l stârnească pe Servandus, care trântea şi pufnea şi mai rău de la întâmplarea din şură,

Asta încerca să se-ascundă ori de câte ori acesta se ivea prin ograda lor. Zilele fiind mereu frumoase şi calde, Magister îi învăţa pe copii tot afară. Servandus nu se ferea de Magister, la care se uita cu dispreţ şi cu silă, ca la o baligă uscată, şi, ca să-şi sporească zeflemeaua, o dată nu-l vedea pe dascăl să nu-i spună din vârful buzelor: «Îi înveţi, îi înveţi, ai?! Dacă de altceva nu eşti bun!». Magister nu-i răspundea niciodată. Se mulţumea doar să se uite cu o blândeţe-ntristată la băşica purtată de două picioruşe scurte, subţiri şi iuţi, iar în gând se ruga dumnezeului său din Iudeea să-i ierte celui care nu ştia ce face. Într-o zi, mai arţăgos decât de obicei, mai ales că n-o vedea nicăieri pe fata bălană căreia-i pusese gând rău, Servandus trecând prin faţa dascălului – acesta se-ndrepta spre poartă, după ce-şi salutase elevii – îi puse piedică. Magister se-ntinse pe jos cât era de lung. Copiii se bulucirăn jurul lui, fără să scoată un sunet. Magister se ridică singur de jos şi-şi potrivi hainele, scuturându-le de ţărână şi de pietriş. Ducându-şi mâna la faţă, i se umplu de sânge. I se dusese pielea din vârful nasului, iar buzele-i crăpaseră-amândouă. Se-ndreptă apoi spre poartă unde-l aştepta Servandus cu un rânjet până la urechi, roşu la faţă şi-nviorat, mulţumit de sine după o şotie atât de izbutită.

— Mă, dăscălaşule, nas belit, altă dată vezi pe unde pui piciorul. Că cine nu se uită pe unde calcă, de…!

Magister se strecură într-o dungă pe lângă Servandus, fără să-l privească şi fără să-i răspundă, ceea ce pe-acesta îl jigni de moarte. Servandus căuta mereu râdă. Avea-n el energie care trebuia descărcată. În rândul legionarilor nu se petrecuse-n ultima vreme niciun fapt de indisciplină care să merite pedepse corporale, motiv de mare nemulţumire pentru Servandus. Simţea că-l mănâncă tot timpul palmele şi nu afla chip să şi le potolească, se ducea mereu cu vorbe şi cu pâra pe la superiori şi un lucru izbutea: să bage zâzania-ntre oameni.

De-un singur om îi era teamă şi de-aceea nici numele nu i-l pomenea, de Tiberius Claudius Maximus.

Nu-ndrăznise să spună nimănui cele petrecute când fuseseră crucificaţi cei doi daci.

În privirea şi-n vorba lui Maximus era totdeauna o hotărâre care pe Servandus îl înfiora. Duşmănos şi rău cu inferiorii şi cu egalii, slugarnic şi mieros cu superiorii, fiinţă bicisnică şi certăreaţă care-n viaţă nu dăduse vreo dovadă de curaj, Servandus ştia cu cine nu trebuia să glumească. Servandus îl bănuia pe Magister că este creştin, după felul cum dascălul ocolea oamenii şi după îngăduinţa pe care le-o arăta celor pe care nu-i putea ocoli. O fiinţă atât de vulnerabilă cum era un creştin în armata romană merita, după mintea lui Servandus, toate batjocurile. Auzise că Iisus sau Iesus ăla îi învăţa pe-nchinătorii lui ca, atunci când li se dădea o palmă, să-ntindă şi celălalt obraz. Servandus îl pândise mereu pe Magister, că doar-doar o mirosi ceva care să-l dea de gol în privinţa credinţei. Spre marea dezamăgire a puşlamalei, exterior dascălul nu-şi manifesta în niciun fel credinţa. La marile lustraţii, care-avuseseră loc o dată cu inaugurarea lui Mars Ultor, Magister stătuse la locul lui şi privise ceremonia ca oricare altul. Servandus, enervat că nu deţine nicio dovadă împotriva magistrului, se hotărâse, de unul singur, să-i facă viaţa amară. Îi ascundea broaşte-n pat, îi găurea încălţările, îi tăia îmbrăcămintea, vrând să-i pună mereu răbdarea la-ncercare. «Îl învăţ eu minte», îşi spunea Servandus, înverşunat tot mai mult de lipsa de răspuns a dascălului.

Panesia izbutise cu greu să-i oprească pe copii să nu dea cu pietre-n Servandus.

Multora dintre camarazii de arme le părea acuma rău că nu băgaseră suliţa-n el în toiul vreunei lupte, cum făcuseră, nu o dată, cu subofiţeri şi cu ofiţeri răi cu trupa, ori, şi mai simplu, să-l fi pălit vreun prăştier în tâmplă.

Asta nu şi-l închipuia pe Servandus decât făcând o faptă rea. Nu putea uita cum îl izbea pe Lupei în coaste şi nu putea uita rânjetul şi vioiciunea din ziua când jupuise crinii ucişi. Ea nu se mai depărta de casa copiilor nici până-n cotul drumului, la fântână, fără să-şi ascundă la cingătoare un cuţit cu două tăişuri şi praştia cu punga de pietre. Dacă mai încerca să pună mâna pe dânsa, era hotărâtă să-l omoare. Iar dacă izbutea, se omora ea, dar vie – Servandus n-avea s-o atingă. Spaimele războiului, când din toate părţile ploua cu săgeţi, cu bolovani, cu pietre, cu smoală-ncinsă, apoi liniştea mare din Cetate, în care

plutea spaima sfârşitului, le-ndurase mai uşor decât spaima de-acuma. Spaimele şi-ameninţarea de-atunci erau ale tuturor. Spaima de-acum era doar a ei, războiul ei cu scârba. Multe femei de-ale lor – unele văduve, altele cu bărbaţii trimişi spre Miazăzi – se luau cu străinii, şi ea le-nţelegea. Dar oamenii-aceia se luau cu binele şi cu frumosul. De câte ori trecea pe lângă legionari, Asta le lua seama. Niciunul nu era atât de respingător ca Servandus, cu toate că printre ei mulţi îşi pierduseră dinţii, iar tinereţea le rămăsese-n urmă.

Într-o zi hotărî că, fie ce-ar fi fost, n-avea să se mai ascundă de frica lui Servandus. Nu putea să stea o viaţă pitită ca râmele şi ca gândacii. Dacă-i era dat să ucidă – avea să ucidă, iar dacă-i era dat să moară – avea să moară. Dis-de-dimineaţă ieşi în curte, mătură, deretică, rândui uneltele şi celelalte lucruri din şopron, spălă cu leşie, şi cu nisip vasele de mâncare, în fine se-aşternu pe treabă ca omul gospodar care se pregăteşte de iarnă şi foloseşte fiecare clipă călduroasă şi luminoasă.

Ascunzându-se, una-două, de frica lui Băşică, Asta, fără să vrea, lăsase-n seama Panesiei toată grija casei.

Era vremea prânzului. Copiii mâncau sub privirea molcomă a magistrului. Acestuia încă nu i se dezumflaseră buzele, iar nasul abia îi prinsese un pic de coajă, care mustea din loc în loc.

Cum dădu cu ochii de dascăl, Servandus începu:

— Ia uite la nas belit, ce frumos e!

Şi trecând pe lângă un rând de copii care mâncau, fiecare cu nasu-n strachina lui, le răsturnă scaunele izbindu-le cu piciorul. Un prichindel i se-atârnă de picior şi-l muşcă. Până să se dezmeticească Magister şi Panesia şi să scape copilul, Servandus îl izbi de câteva ori cu sălbăticie. În învălmăşeală, apucară şi ei câteva picioare-n coaste.

— Vezi-ţi, omule, de treburile tale, îi spuse Magister cu glas tremurat.

Secătura îl fulgeră cu privirea, dar nu zise nimic. Panesia se uită ţintă la el, scoase-un geamăt şi-şi duse mâinile la ochi.

Decurionul îşi scuipă-n sân, scuipă în cele patru zări şi când trecu prin dreptul femeii, scuipă încă o dată:

— Ptiu, piază-rea!

Asta, cu-o frânghie pe-un umăr şi cu un topor pe celălalt, păşi pe lângă Servandus, parcă fără să-l vadă.

— Încotro? întrebă Panesia cu glas scăzut.

Asta făcu semn cu mâna spre pădure.

După ce fata se depărta vreo sută de paşi, Servandus, ca şi când deodată şi-ar fi amintit ceva mai însemnat decât sacul dosit în şopron, porni pe urma ei.

Asta nu grăbea pasul. Secătura îşi potrivea mersul după al ei, îşi îndrepta mereu grumazul şi-şi ţinea mâna dreaptă pe mânerul pumnalului de la cingătoare. Fata intră în pădure pe drumul obişnuit, pe care mergeau oamenii după lemnul de construcţie. În dreapta erau copaci cu frunză căzătoare, în stânga – brazi. Frunzele moarte foşneau sub opincile Astei. Fără să-ntoarcă niciodată capul, ştia că Servandus îi călca pe urme. În timpul scurt când un picior îi stătea pe pământ iar celălalt în aer, pentru un nou pas, ea auzea frunzele trosnind subt pas străin. De când se hotărâse să nu se mai ascundă, îşi căpătase din nou liniştea înţepenită care urmase războiului: liniştea omului pentru care nimic nu mai avea însemnătate, învăţată cu pădurea de mică, ştia să-i asculte sunetele şi să i le priceapă. Auzea foile veştede rostogolindu-se-ntre crăcile arborilor şi pământ, le-auzea foşnetul sec la atingerea de covorul celor căzute mai demult şi aproape că le-auzea culorile, de la galben stins până la ruginiu de sânge-nchegat. Lumina venea domoală şi cernută ca o ploaie. Câte-o veveriţă încă mai aduna alune rămase ici-colo pe câte-o creangă. O scroafă de mistreţ trecu urmată de godacii ei dungaţi. Cu toţii iuţiră mersul şi-ncetară să grohăie când adulmecară omul, fiinţă temută de toată suflarea pădurii. Păsări adunate multe la un loc ciripeau în mare grabă, toate deodată. «Poate că-şi spune fiecare părerea cu privire la felul cum să-şi

orânduiască viaţa pentru zilele de iarnă, când avea să vremuiască». Un iepure ţâşni dintr-o adâncitură şi, când dădu cu ochii de om, o luă la sănătoasa cu urechile date pe spate. O vulpe le trecu drumul. Le-aruncă o privire furişă cu ochii ei ca de iarbă crudă şi iuţi pasul, răsucindu-şi şi mai mult trupul lunguieţ care părea că se-nşurubează-n aer.

Altădată s-ar fi bucurat de-ntâlnirea cu fiecare vietate-a pădurii, s-ar fi oprit să se uite după ea, lăsându-şi sufletul să plutească şi să se-nfrăţească-n voie cu priveliştea din jur. Deşi hotărâse că n-avea să se mai teamă de Servandus, acuma, când îi bănuia pasul din ce în ce mai aproape, nu-şi putea domoli bătăile inimii. Le simţea în tâmple, în urechi, în cerul gurii. I se părea că şi ochii stăteau să-i sară din cap de-atâta încordare. Începu să se teamă că namila ar fi putut s-o trântească din spate, trăgând-o de bundă sau de cingătoare. Aşa se-nfiorau şi vietăţile pădurii, pândite, fugărite şi, până la urmă, ucise de om. Se simţea hăituită. Cu cât drag venise ea în pădure doi ani. Acolo, într-un loc ştiut numai de ei doi, o aştepta Seguris, feciorul marelui sfetnic domnesc. Ăsta de ce nu i se-arăta în faţă şi de ce nu vorbea? Îşi aduse-aminte că şi dacă romanul ar fi vorbit ea n-ar fi-nţeles, dar de bănuit tot ar fi bănuit ceva din limba necunoscută. Oricum, dacă i-ar fi fost voitor de bine, putea să meargă alături, ca oamenii! După auz, era aproape sigură că-ntre ea şi străin nu mai rămăseseră mai mult de doi paşi. Fără să dea prin nimic de veste c-ar fi avut de gând să schimbe dramul, fata prinse a fugi spre stânga potecii, luând-o la deal printre brazi. Servandus – după ea. Deprinsă cu urcuşul, iute şi cu pasul mai mare decât al lui, i-o luă cu mult înainte. Din fugă, întoarse o dată capul. Măsurând din ochi distanţa dintre dânşii, îşi dădu seama că străinul nu mai putea pune mâna pe ea şi nici pietrele şi bulgării de pământ pe care acesta-i azvârlea nu mai aveau cum o atinge. Cu sufletul la gură de-atâta alergat, rămase locului ca să răsufle de câteva ori adânc. După ce-şi reveni cât de cât, purcese cu umblet obişnuit printre copaci, doar că nu mai mergea drept, ci cotit: un pas la dreapta, unul la stânga. Urcuşul se terminase. O vreme, Servandus o urmări cu privirea, dar deodată parcă o-nghiţise pământul. Asta se-ascunsese după trunchiul unui brad. Nemişcată, stătea să vadă ce-avea să se-ntâmple. Cel mai bun lucru ar fi fost ca decurionul să se lase păgubaş. În jur se-aşezase o linişte netulburată de niciun sunet. Parcă-mpietrise şi pădurea şi vietăţile ei. Şi-auzea răsuflarea şi i se părea că aude cum îi curge sângele prin vine. Începu să-l zărească. Urca anevoie. Se vedea cât de colo că nu era om de munte. O cuprinse un fel de nelinişte adăugată peste grija de-a se apăra de Servandus, pe care şi uitase că-l ura. Simţea că de undeva o ţintea o căutătură pe care n-o vedea. «Doar n-or fi mai mulţi», îi trecu prin minte. Fără să se clintească, fără să mişte capul, coborî pleoapele şi mătură cu privirea atât cât putu cuprinde între coada ochilor. Dintr-o tufă de ferigă o pironeau două luciri galbene. Din câte-şi putu da seama, i se păru că vietatea, care stătea nemişcată şi cu botul pe labe, ar fi lup. Acum avea de dat două lupte pe viaţă şi pe moarte. Era sigură că vietatea o pândea. Şi mai ştia că lupii mergeau, de obicei, în haite, cel puţin iarna, când foamea-i scotea din codru. S-ar fi putut ca, pe-o vreme frumoasă şi caldă ca asta de-acum, animalul să fi fost singur. Dar fiara simte omul de departe. S-ar fi mirat să fie numai o singură sălbăticiune. Cu ochii ţintă spre tufa de ferigă, îndoindu-se încet din şale, îşi desfăcu nojiţele, îşi trase-opincile din picioare şi le-nnodă de frânghia de pe umăr. Stătu apoi câteva clipe nemişcată. Se ridică încet, azvârli frânghia pe-o creangă, vârî securea la cingătoare, cu fierul în sus, şi începu să se caţere-n brad. Se atârna de crengi şi se lăsa pe spate cât putea, fiindcă altfel fierul i-ar fi intrat în coaste. Când socoti că ajunsese destul de sus ca lupul să n-o ajungă, alese-o ramură ce i se păru mai ţeapănă, se-aşeză pe ea, şi-şi petrecu un braţ în jurul bradului. Răsuflă adânc şi se-apăsă cu mâna pe inimă. Îşi aruncă ochii mai întâi după lup. Vietatea stătea acum lungită sub copac şi cu privirea-n sus: după ce se-ncredinţă că prada era acolo unde-o ştia, îşi puse botul pe labe. Era limpede că se-aşternea pe-aşteptat.

Asta îl căută din ochi pe roman. Cum înainta printre brazii din ce în ce mai deşi, îl vedea îmbrăcat în cetină şi sfârtecat de crengi. Servandus se uita în stânga şi-n dreapta. Ajuns cam la o azvârlitură de băţ de locul unde se afla Asta, se opri şi-şi plimbă ochii jur-împrejur. Mai făcu doi-trei paşi, iar stătu. Dând cu ochii de ferigă, se duse drept spre tufa mare şi galbenă şi-ncepu să izbească-n ea cu picioarele. Trase

nişte sudalme, făcu iară câţiva paşi şi-n spatele ferigii dădu de-o clină care mărginea un pârâu cât un fir de aţă. Se uită şi-n lungul apei. Nici urmă de Asta. Deodată se bătu cu palma peste fruntea şi-njură iar cu glas tare. «Să ştii că s-a urcat în vreun copac!». Porni cu pas mărunt şi cu ochii pe sus. Când se uită o dată-n jos, era la un pas de lup. Puse mâna pe pumnal şi-ncepu să ţipe:

— Fugi, jivină-mpuţită!

Cu ochii ţintă la sălbătăciune, se lăsă pe vine, adună cu stânga pietre şi pământ, se ridică-n picioare şi-ncepu să le-azvârle-n animalul pe care numai ochii-l trădau că era viu. Azvârlea şi ţipa ca ieşit din minţi. Fiara se ridică în picioare, întinse gâtul, îşi arătă colţii, fără niciun sunet. Decurionul, fără s-o scape din ochi, se aplecă iară după bulgări. În vremea asta, neslăbindu-l din privire, lupul se-apropie cu un pas. Servandus îl nimeri cu o piatră-n bot. Scoţând un urlet, jivina se dădu puţin îndărăt şi o clipă s-ar fi părut că vrea să se repeadă la om. Dar rămase locului, nemişcată, în picioare. Apropiindu-se de-a-ndăratele de-un brad, Servandus smulse câteva ramuri. Cu spatele lipit de copac şi cu ochii ţintă la animal, îşi scoase de la brâu cremenea, amnarul şi iasca. Izbuti să aprindă ramurile rupte şi să le-arunce spre lup. Speriat de foc, ca orice sălbăticiune, acesta se trase-napoi, se depărtă puţin, pe urmă se-ntoarse şi-o luă la goană pe drumul pe care şi-l alesese. Când nu-l mai văzu, romanul se lăsă lângă un brad, scoase de la brâu o năframă şi se şterse de sudoare pe gât, pe grumaz, pe faţă. De-abia după ce trecuse primejdia, i se ridicase părul măciucă, iar mădulare-i tremurau ca piftia. «Ce era să păţesc eu, ditamai omul, pentru-o muiere!». I se păru c-aude frunzele trosnind ca sub un pas uşor. «Ce-o mai fi?». Privi în dreapta, în stânga. În sus nu-i dădu prin minte să se mai uite. Roti ochii iar de jur-împrejur. Nu văzu şi n-auzi nimic. Se sculă în picioare cu inima cât un purice şi, după ce luă bine seama locului, se hotărî să se-ntoarcă în castru, altfel risca să lipsească la apelul de seară, care se făcea de fapt cât mai era lumină afară. Îşi scutură hainele de frunze şi de pământ, se-aplecă şi adună cu dreapta frunze, apoi, rezemat cu stânga de brad, le strânse-n pumn, făcându-le şomoiog, pentru a-şi curăţa încălţările. Când să se ridice, zări, la doi paşi de el, două labe aurii. O clipă rămase-nţepenit. Duse mâna la pumnal şi se-ndreptă. În faţă-i stătea un dulău ciobănesc lăţos, care-l privea ţintă.

Servandus îşi reveni.

Căpătă chiar glas:

— Hă, hă, acu' mai veni şi potaia asta!

Şi cum prima lui pornire când vedea o fiinţă mai slabă decât el era s-o lovească, se-aplecă, luă un pumn de pământ cu frunze, şi-l azvârli spre câine. Acesta se dădu într-o latură, apoi înaintă un pas către om. Mirat de îndrăzneala javrei, Servandus îl lăsă totuşi în pace.

— N-am timp acuma, că te-nvăţam eu minte!

Se gândi să cerceteze cu grijă preajma, ca să nu se rătăcească printre brazii deşi. Când îşi întoarse din nou ochii spre dulău, crezu că are vedenii. Erau trei. Celor nou-veniţi, câini de curte la vremea lor, cu părul scurt, li se vedeau coastele.

— Voi mi-aţi scăpat atunci, javrelor! N-am eu juvăţul cu mine că ce v-aş mai beli!

Şi-şi duse iarăşi mâna la pumnal. Câinii stăteau în şezut. Lungiră gâtul când văzură mişcarea mâinii. Servandus îşi făcu iute o socoteală. Cu trei deodată, sălbatici şi-nfometaţi, era greu să se pună. Mai bine mergea de-a-ndăratelea şi, când se depărta destul, pornea spre drumul de căruţă, încet, şi – pe neaşteptate pentru câini – o lua la goană. Nu strica să aibă şi-o bâtă. Şi cât mai lungă. Pumnalul era bun fie la aruncat, fie în lupta corp la corp. Alese-o creangă dinspre poalele bradului de lângă el. Încercă s-o frângă, dar nu izbuti. O crestă cu pumnalul de jur-împrejur şi o desprinse de copac. O despuie de ramurile mici şi i-o lăsă numai pe cea din vârf.

«Cu asta le dau în ochi», se gândea, în timp ce-şi vâra pumnalul în teacă. Se uită în spate, întorcând încet capul. Şi-n partea aceea erau «unu, doi, trei câini!». Stând în şezut ca şi ceilalţi, şi părând că se uitau fără ţintă. Servandus îşi roti privirea spre cei trei de la-nceput. Nu mai erau trei, erau şase. Îşi schimbaseră şi locul. Drept în faţa lui se afla acum un dulău ciobănesc. La gât avea zgărdan cu ţepi de

fier. Fusese câine de stână, câine-narmat împotriva fiarelor care la gât se-aruncau. Decurionul îşi duse mâna la beregată. Între zgărdan şi gâtul zăvodului era loc mult. Se vedea cât slăbise animalul de când nu mai păzea oile. Între cel cu zgărdan şi cei doi, care-i stăteau de-a dreapta şi de-a stânga, distanţa era mai mare decât cea care-i despărţea pe ceilalţi unul de altul. Prin urmare, el era capul haitei.

«Ăsta-i Traian al lor», gândi Servandus. «Că nu ţi-o fi ţie frică de nişte javre!», îşi făcu el curaj. Mai tăie o ramură. Pumnalul nu-i putea fi de folos. Aşa, cu câte-o bâtă-n fiecare mână, parcă se simţea mai în siguranţă. «Ce-oi fi căutat eu aci, măiculiţă?!». Dacă l-ar fi-ntrebat cineva ce-l adusese-n locul acela, n-ar mai fi ştiut să spună. Cel mai rău îl neliniştea că animalele nu i se uitau în ochi. Nu ştia de ce, dar i se părea că dacă l-ar fi privit în ochi ar fi ajuns la o-nţelegere cu ele.

— Cuţu, cuţu, cuţu, se trezi deodată spunând, şi făcu un gest cu mâna de parc-ar fi dat de mâncare la pui.

Câinii îşi amintiră de viaţa lor domestică şi-ntinseră gâturile. Când văzură că din mâna-ntinsă nu pică nimic îşi traseră capetele la loc.

Servandus strânse-un morman de ramuri cu cetină, câteva vreascuri, şi aprinse un foc. Animalele nu se clinteau. Deşi foamea le sălbăticise şi le mânase-n codru, n-avuseseră timp să uite bună parte din viaţa trăită lângă om.

Asta încremenise cu ochii la ceea ce se petrecea jos. Ar fi trebuit să-i strige romanului să se urce-n brad. Deschise gura. Îi pierise glasul. Uitase că străinul n-ar fi-nţeles oricum. Deschise iar gura, dar nu izbuti să scoată niciun sunet. Dac-ar fi coborât, scăpare tot nu era. Vietatea înconjurată de lupi sau de câini dacă-ncerca să fugă era doborâtă şi mâncată, iar dacă se hotăra să aibă răbdare şi să le obosească răbdarea, putea muri aşteptând – că ele şi răbdarea lor nu oboseau. Omul rămânea vietatea cea mai puternică atâta timp cât nu-i slăbea voinţa. La primul semn de oboseală ori de pierdere-a voinţei, omul înceta să mai fie vietatea cea mai temută. Atunci, fiara născută din fiară, ca şi animalul sălbăticit, se simţea deopotrivă cu omul şi-l nimicea.

Servandus îşi tăie o fâşie din pulpana tunicii, o-mpături şi scuipă în ea. Trecând-o printre degete şi acoperindu-le, luă cărbuni aprinşi şi-i azvârli spre câini. Aceştia îşi arătară colţii, se ridicară toţi deodată, strânseră cercul în jurul lui şi se-aşezară din nou pe labele din spate. Pe Servandus îl treceau sudori reci. Fruntea-i era acoperită de broboane, pe lângă nări i se prelingeau două dâre de apă care-i intrară în gură. Când simţi gustul acriu şi sărat al sudorii, scuipă. Câinii se uitară o dată la el, pe urmă se-ntinseră şi-şi puseră botul pe labe. Servandus se rezemă de brad. Stătu aşa o vreme, holbându-se prostit la câinii care păreau morţi. În mintea lui, totul era o-nvălmăşeală. Singurul gând închegat răsărea din când în când îndreptându-se către zei: «Zei, ajutaţi-mă să nu-mi pierd minţile!». Îi venea să-şi rupă hainele. Din creştet până-n tălpi îl apucase o nelinişte şi-un tremurat. «Zei, ajutaţi-mă să nu-mi pierd minţile!». Se depărta niţel de brad, iar se-apropie, iar se rezemă de el. «Mehercle, ce să mă fac?». Dacă mai întârzia mult, aveau să-l bage la carceră. El muncise pentru situaţia lui. N-ajungea oricine decurion. «Zei, învăţaţi-mă ce să fac!». Se uită la câini şi-l apucă furia. Văzu roşu înaintea ochilor. «Până când, javre-afurisite. Până când?». Şi, deodată, răcnind cât îl ţinea gura, se repezi cu bâtele să-şi croiască drum. Zăvozii săriră-n picioare, se-apropiară de el şi-şi arătară colţii, «Vă-nvăţ eu minte!». Servandus făcu roată cu bâtele, de data asta izbindu-i. Se năpustiră asupra-i şi-l înhăţară, de mâini şi de picioare, încleştându-şi fălcile-n carnea lui. Cu doi atârnaţi de mâini, Servandus avu putere să facă din bâte morişte, zbierând fără-ncetare: «Uă, uă, uă!». Răcnetul nu mai avea nimic omenesc. În loc să-i sperie, îi întărâtă. Se-nvârtejea întruna cu bâtele. Cu una doborî un câine, de cealaltă se-mpiedică şi, prinzându-şi un picior între ele, căzu. Duse mâna la pumnal. Dulăul cu zgărdan se repezi şi-l apucă de beregată.

Îşi înfipse colţii adânc şi-l ridică pe hingher o dată sus, apoi se prăbuşi cu el. Se auzi un horcăit scurt; pe urmă, chelălăituri şi mârâieli.

Asta nu mai răsufla şi nu mai clipea. Braţul petrecut pe după brad îi amorţise, iar degetele-i înţepeniseră şi-i îngheţaseră.

Într-un târziu, şi-l desprinse de trunchiul răşinos, lăsându-l să-i cadă pe lângă trup. Cu mâna cealaltă îşi apăsă pleoapele. I se uscaseră ochii şi-o usturau. Îi deschise din nou. Îşi ciupi şi-şi trase braţul amorţit, prin care începuseră furnicăturile. Se uită-n zare. Din ce putea ea desluşi printre crengile dese, soarele-asfinţea. Câtă vreme-şi împărţeau vânatul poate n-aveau s-o bage de seamă. Se dădu jos cu grijă din creangă-n creangă, încercând să facă zgomot cât mai puţin. Ajunsă la poalele copacului, văzu câniii aplecaţi peste pradă.

Judecând după locul în care se afla, dulăul cu zgărdan mânca faţa mortului.

Ceilalţi erau patru de-o parte, patru de alta, împărţindu-şi frăţeşte cadavrul decurionului.

Se depărtă în vârful picioarelor. Ieşită la drumul de care, se lăsă jos, se rezemă de-un brad şi-şi încălţă opincile. Se ridică, simţind un gust sălciu în gură. Dădu din cap într-o parte şi-ntr-alta: i se pusese un nod în capul pieptului. Abia apucă să se-aplece. Vărsă şi sufletul din ea. Rămase o mulţime de vreme locului, icnind. Se uită-n dreapta şi-n stânga după un strop de apă. Râul era departe, iar în jur niciun izvor, nici măcar o băltoacă. Se şterse cu năframa pe frunte, la gură.

Porni ameţită. Mergea şi scuipa. Când ajunse acasă, dădu de Panesia în poartă.

— Du-te şi te culcă, îi spuse femeia, iar după câţiva paşi adăugă:

— În locul unei vieţi creşte altă viaţă.

— Ce creşte? întrebă ea ca prin vis.

— Las-acum, ai să vezi…

În timp ce Asta dârdâia sub cergă de se zguduia patul cu dânsa, în pădure, după ce terminaseră ce fusese gustos, câinii îşi luară câte-un os să-l îngroape, obicei de pe vremea când trăiseră la casa omului.

*

Moş Dromihete căra toată noaptea pământ peste ruinele Cetăţii şi-l bătătorea. Tot mai mulţi oameni începeau să creadă că bătrânul împlinea voia Regelui. Unii ziceau că Regele i-ar fi dat cuvânt din viaţă, alţii ziceau că umbra Regelui i-l dăduse.

Cui îl întreba de ce făcea el munca aceea uriaşă, pătimindu-şi trupul bătrân, Dromihete-i răspundea: «Fiindc-aşa e mai bine».

Asta şi Panesia nu-l întrebau.

Uneori, spre seară, el le povestea întâmplări de demult, trăite şi de dânsul şi de alţii. Le povestea călătoriile lui pe mări, pe vremea sclaviei la romani. Vorbea de-o ţară prin care trecea un râu mare şi de regii ţării aceleia, care se-ngropau cu tot felul de avuţii în nişte morminte mari, înalte şi ţuguiate.

— De ce? întreba Panesia, şi faţa i se lumina de-un zâmbet blând.

— Ce anume?

— De ce se-ngropau cu avuţii?

— Fiindcă-şi închipuiau viaţa de dincolo ca pe cea de-aci, unde-ţi trebuie când una, când alta, iar ei erau regi mari, erau învăţaţi cu binele.

— Cum o fi oare viaţa de dincolo, moşule?

— Cine ştie?

— Să fie numai închipuire?

— Tu ştii mai bine decât alţii, Panesia.

— Vestirile mele sunt pentru aici.

Le mai povestea moşul despre cum treceau puterile prin lume.

— Moşule, care crezi dumneata că e a mai mare putere pe lume? întrebase Panesia.

— Dragostea, răspunsese bătrânul fără să şovăie. Dragostea dă putere ca şi ura.

Asta rămăsese cu un ciubăr în mână.

— Când a trecut vremea dragostei, vezi toată lumea la fel. Am ajuns o dată cu Zaheu, tovarăşul

stăpânei mele, într-o ţară depărtată, de-i zice Ţara Serilor. Serii ăştia sunt nişte oameni mărunţei, negricioşi, cu ochii aşa. Moş Dromihete îşi trăgea pieziş pleoapele spre tâmple. Serilor nu le place să sempreune cu alte neamuri. Cum vin străinii pe pământul lor, le picură ceva în mâncare şi-n băutură, ca acelora să le piară poftele trupului. La bătrâneţe, omul e ca după licoarea din Ţara Serilor. Trupul şi sufletul nu mai dor ca la tinereţe, dar nici nu mai tresaltă. Începi să te-nstrăinezi de toate şi de tine însuţi.

— Câte lucruri sunt pe lumea asta! se minuna Panesia.

Asta se-ntreba în sine dacă toate câte le povestea Dromihete chiar se aflau pe lume sau şi le-nchipuise el. Ei, când se gândea la dragostea lui Seguris, fiul marelui sfetnic domnesc, i se părea că visase. Dacă Servandus n-ar fi dispărut, spre bucuria multora, şi dacă n-ar fi fost căutat peste tot de-ai lui, ar fi crezut că ceea ce trăise-n acea zi în pădure era doar închipuire. Nu rămăsese dac neîntrebat, necercetat şi nebănuit a fi avut legătură cu dispariţia romanului. Zadarnic erau cercetaţi, zadarnic erau ameninţaţi. Dacii se-aşteptau să vadă iar pe vreunul de-al lor răstignit în locul decurionului dispărut. Aşa cum îl cunoşteau camarazii de arme, Servandus nu era omul care să caute alt fel de viaţă decât cea militară, în care brutalitatea lui îşi afla cel mai bine locul. Asta se hotărâse să vorbească numai dacă vreun nevinovat ar fi fost în primejdie pentru romanul care pierise. Deşi nu făcuse nimic pentru a-l fi stârnit pe Servandus în vreun fel, se simţea vinovată de moartea lui. Vinovată că amuţise, vinovată că nu-i sărise în ajutor. Când şi-l amintea cum dădea cu picioarele-n Lupei, cum izbea copiii şi cum jupuise câinii, Asta socotea că pe lume se mai făcea şi câte-o dreptate. Ar fi vrut numai să nu fi fost ea unealta dreptăţii. Zbieretele lui Servandus şi horcăitul de la urmă nu credea că avea să le uite vreodată.

Moş Dromihete bănuia că fata ştia ceva despre dispariţia legionarului. Să-i fi făcut de petrecanie n-o credea în stare. Asta aproape că nu mai mânca, iar somnul îi era tulburat de vedenii înfricoşătoare. În câteva zile ajunsese ca o umbră. O rodeau mustrările de cuget şi grija de-a nu vedea vreun nevinovat pedepsit. Pe ea, nu frica o-mpiedica să se-nfăţişeze romanilor şi să le spună adevărul, ci ruşinea.

Peste o săptămână de căutări care nu duseseră la nimic, un dac, dintre cei care tăiau lemne, dădu din întâmplare peste rămăşiţele lui Servandus: îmbrăcămintea şi-ncălţămintea sfâşiate, sânge-nchegat, câteva oase mărunte de la mâini şi de la picioare, pumnalul, medicii armatei, statul-major, veniră-n mare grabă la faţa locului. De le convenea sau nu, Servandus fusese mâncat de fiare. Rămăşiţele îi fură incinerate cu pompa cuvenită celui mort în serviciul patriei. Cei care nu-l avuseseră la inimă-n timpul vieţii, nemaitemându-se de tertipurile lui, nu se sfiiră să dea la iveală potlogăriile «eroului». Aşa că ancheta – pornită spre a lămuri ce căutase decurionul singur în pădure – îşi mai domoli zelul.

Asta răsuflă uşurată. Nu-i mai rămâneau decât mustrările de cuget. «O viaţă creşte-n locul alteia», parcă aşa zisese Panesia.

Şi-ar fi dat viaţa ca să-l învie pe netrebnicul acela.

Moş Dromihete se uita lung la fată şi aştepta s-o audă într-o bună zi descărcându-şi sufletul. Panesia înţelegea tâlcul din privirea bătrânului.

— Moş Dromihete, dumneata, care ştii atâtea minuni, n-ai şti şi ceva de uitare?

— Ce ştiu eu te face să uiţi tot, nu doar ce-ai vrea să uiţi. Aş şti ceva care să amorţească aducerea-aminte şi să te facă s-o poţi îndura.

— Atuncea, fie-ţi milă şi de amărâta asta.

O vreme, Asta înghiţi în fiecare seară nişte picături pe care Dromihete le picura cu mâna lui dintr-un şip. Fata începu să doarmă greu şi fără vise. De când se trezea, înaintea răsăritului, şi până-n noapte, muncea fără oprire. Abia acum o-nţelegea pe Panesia care putea fi asemuită cu piatra ce din vârf de munte şi până-n vale nu se oprea. Aşa îşi căuta ea uitarea sau, mai bine zis, amorţeala aducerii-aminte. «În locul unei vieţi creşte altă viaţă!». Viaţa doar cu viaţă putea fi înlocuită, doar cu viaţă putea fi plătită. Zadarnic ar fi murit ea. Abia ar mai fi pierit un om.

*

Kikinis, fostul intermediar între daci şi romani pe vremea negocierilor cu generalul Longinus, şi pe vremea asediului Cetăţii, Kikinis, dispărut o dată cu-nfrângerea dacilor, apăru din nou, în calitate de colector de furaje pentru armată. Când dădu cu ochii de bătrânul Dromihete, i se păru că-l mai văzuse cândva.

— Bătrâne, să ne mai fi întâlnit vreodată-n viaţă? i se-adresă lui Dromihete greceşte.

— Pe vremea când făcea Zaheu negoţ pe mare împreună cu stăpâna mea. Domnia-ta cumpărai de la dânşii mirodenii, giuvaeruri, ţesături. Pe mine m-a chemat totdeauna Dromihete.

— Ce vremuri!

— Pentru cine? întrebă Dromihete.

— Pentru cine voia să facă un negoţ cinstit.

— Poate. Pentru mine, toate vremurile-au fost grele. Mai ştii ceva de fosta mea stăpână şi de Zaheu? Oameni cumsecade amândoi.

— Au murit. Fosta dumitale stăpână – în patul ei, Zaheu – pe mare. Se ducea spre Iudeea, unde trăise până la căderea Masadei. Ai auzit de Masada?

— Am auzit de la Zaheu şi de la alţi iudei.

— Zaheu ne-a scăpat, pe mine şi pe mama. Toţi cei din cetate au murit de sete şi de foame… Zaheu atâta a dorit: să-şi mai vadă o dată ţara. N-a avut parte.

Dromihete se uita în pământ.

— Bătrâne, mi-nchipui ce e-n sufletul dumitale. Noi suntem înfrânţi mai demult. Am băut toate-amărăciunile-nfrângerii. Cea mai rea dintre toate e să-i vezi pe-ai tăi cum se dau cu-nvingătorul.

— Dar dumneata ce faci? îl întrebă Dromihete cu-o mustrare blândă.

— Eu sunt un om mărunt. Un negustor oarecare. Mă gândeam la un om al nostru de vază. La un general care-a trecut de partea romanilor şi-a scris despre istoria neamului său ca un străin.

— Eu mă gândesc la ce-are să se-ntâmple cu neamul meu.

— Şi ce crezi, bătrâne, că are să se-ntâmple cu el?

— Are să se-amestece cu-nvingătorii. A şi-nceput.

— Te-nţeleg.

— Nu-nţelegi. Iudeii erau răspândiţi înainte de-a le cotropi romanii ţara. Erau mulţi în Egipt, la Roma, în Ahaia. Până şi-n Ţara Serilor. Şi-acolo am întâlnit iudei. Voi sunteţi mari negustori, noi nişte plugari care ne-am apărat cât am putut pământul. Voi unde v-aţi duce vă duceţi între-ai voştri, noi n-avem la cine să ne ducem. Când v-au înfrânt romanii, aţi avut unde şi la cine să fugiţi de ei.

— Şi peste tot unde-am fugit şi unde fugim tot de ei am dat şi dăm.

Kikinis îşi trecu mâna melancolic prin barba cârlionţată.

— Noi am rămas aici cu ei. Nu putem fugi unii de alţii. Nu putem decât să ne-amestecăm.

— Dar şi ei se-amestecă.

— Mare mângâiere! Iar noi n-avem niciun general care să scrie istoria neamului nostru, nici ca un străin măcar!

O vreme nu-şi mai spuseră nimic.

— Bătrâne, poate că te-ntrebi ce caut eu pe-aci.

Dromihete dădu din cap, în semn că vechiul lui cunoscut îi ghicise gândul.

— Am încă avere în Egipt. Dar umblu să mi-o strămut.

— De ce?

— În Egipt, grecii nu-i văd cu ochi buni pe iudei, cum nu i-au văzut niciodată («Zadarnic m-am „elenizat" eu; zadarnic mă cheamă „Kikinis", pentru greci sunt tot ovrei», îşi spuse Kikinis în minte). Şi nici egiptenii. Acolo apele se tulbură şi tare mă tem că-ntr-o-zi are să fie rău, focuri, bătăi, vărsare de sânge.

— După câte-am auzit, împăratul ăsta de-acum, Traian, vă are-n nume de bine. El are ce are doar cu-nchinătorii lui Iisus. Acum s-a şi uitat că la-nceput au fost iudei.

— Ne are-n nume de bine, zici? Care bine? Crezi că are să ne ia apărarea împotriva grecilor sau a egiptenilor sau a mai ştiu eu cui? Prietenia împăraţilor! Duşmanii să aibă noroc de ea! Şi-apoi crezi că Traian o să trăiască, aşa, cât lumea? Se şi vorbeşte că-n urma lui o să vină «grecoteiul», Hadrian vreau să zic, iar ăsta e mai grec la suflet decât grecii, de la el ce s-aşteptăm?

Întrebările lui Kikinis n-aşteptau răspuns. Făceau parte dintr-o retorică interioară a unui întreg neam care, de pe vremea vechiului Egipt şi-a Babilonului, se-nvăţase să răspundă prin întrebări, într-atât se tot întrebase şi nu ştiuse ce să-şi răspundă.

— Mi-am strămutat ceva la Pont, mă gândesc că şi pe-aici, măcar o vreme, n-ar fi rău. O vreme, cred că va fi linişte şi pace.

— Pace romană.

— Bătrâne, mi-aduc aminte cât de frumos vorbea Zaheu de dumneata. Prin urmare, te socotea om de-ncredere. Eu te rog, totuşi, să nu spui nimănui ce-am vorbit noi între noi.

Dromihete zâmbi cu îngăduinţă.

— Bătrâne, cuceritorii aduc cu ei teama omului faţă de om, teama omului şi faţă de umbra lui.

Dromihete înclină capul şi coborî pleoapele ca o pecete peste cuvintele iudeului.

Kikinis se depărta încet de bătrânul care-şi ţinea mereu capul plecat şi ochii-nchişi. În sufletul lui Kikinis se lăsase o pâclă de tristeţe din care, ca un bocet, răzbătea doar un cuvânt repetat obsesiv: «Ieruşalaim, Ieruşalaim».

*

Mărunte schimbări aveau să se petreacă-n rândul trupelor. Câteva *alæ* urmau să meargă în Pannonia. Între cei care-aveau să-şi schimbe locul se număra şi centurionul Sophronios Celer Ceionius, fost ofiţer de ordonanţă al răposatului general Longinus, şi Tiberius Claudius Maximus, fost călăreţ, înaintat la rangul de decurion, cel care-i înfăţişase împăratului capul şi mâna dreaptă a Regelui învins. În sinea lor, Ceionius şi Maximus erau convinşi că deplasarea lor în Pannonia se datora tocmai «faptelor lor de arme». Ceionius aşteptase o vreme ca generalului său să i se ridice un cenotaf, meritat de cel mort în serviciul patriei, chiar dacă nu pe câmpul de luptă. Nicio demonstraţie nu l-ar fi convins acuma pe Ceionius că măruntele schimbări de trupe nu erau legate de persoana lui, de fapt de amintirea supărătoare a generalului Longinus, amintire care stăruia în mintea a doi oameni: a sa şi-a Împăratului. Îndepărtând singurul martor al celor întâmplate, amintirea avea să se-nceţoşeze.

La rândul său, Maximus, deşi minte mult mai simplă decât a centurionului, pricepea şi, mai ales, mirosea că fiecărei etape-a cuceririi i se potriveau nişte fapte şi nişte oameni. Prezenţa oamenilor care se remarcaseră într-o etapă-ncheiată devenea, dacă nu stânjenitoare, măcar nepotrivită într-o etapă nouă. Din ziua când, plin de entuziasm, îi înfăţişase împăratului trofeul maxim al războiului cu dacii, sufletul proaspătului decurion prinsese-un fel de cocleală. Mutarea lui în Pannonia, indiferent care-i erau cauzele, pentru el însemna o uşurare. Dacilor n-avea să le fie drag, iar romanilor, care se străduiau să şteargă urmele violenţei şi să le inculce învinşilor ideea de binefacere a păcii romane, de-asemenea. Într-o etapă de tatonări, la limita dintre sinceritate şi făţărnicie, era de dorit ca amintirea unor fapte săvârşite-n serviciul unei cauze să fie-ndepărtată. Romanul Tiberius Claudius Maximus, pe jumătate grec, abia aştepta să se vadă-n noul loc pe care i-l hărăzise soarta prin intermediul serviciului militar.

Cu toate că de când o cunoscuse, mereu se gândea la ea, Ceionius nu-ncercase s-o revadă pe Asta din ziua când fata trebuise să justifice prezenţa asupra ei a unui inel de mare preţ, cel pe care i-l lăsase generalul Longinus. Ceionius dusese totdeauna o viaţă în care să nu i se poată aduce-nvinuiri, mai ales de-ncălcare-a disciplinei, şi, după cum uşor îi fusese să bage de seamă, disciplina lesne se-ncalcă, dat

fiind că orice contrariere provocată unui superior putea fi interpretată astfel.

În timpul scurtei captivităţi sau «libertăţi supravegheate» la daci, pentru a nu-şi mâhni generalul, Sophronios Celer nu-ncercase nicio apropiere de fata străină. Era sigur că generalul nu se-atinsese de fată. Şi, tot aşa de sigur – că acesta fusese-ndrăgostit de ea. Din momentul când pricepuse – foarte curând după sosirea la daci – că soarta comandantului e pecetluită, Ceionius nu mai năzuise decât să-i facă superiorului său ierarhic viaţa cât mai puţin apăsătoare. Şi lui Ceionius îi şedea mintea la străină, ca şi generalului. Deşi, pe de-o parte, gândul apropierii generalului de dânsa îl mâhnea, pe de alta – ar fi socotit apropierea dintre ei ca o-mplinire a ultimei dorinţe oferite unui condamnat. Generalul nu se-atinsese de fată pentru a-şi păstra nepătat obrazul faţă de daci şi faţă de romani, romanii fiind reprezentaţi de Lucius şi de Ceionius, ultimi martori ai unei vieţi care voia să se-ncheie decent.

Când o văzuse ultima oară pe Asta, în prezenţa generalului Scaurianus şi-a lui Traian, Ceionius hotărâse să nu-ncalce cu nimic disciplina militară, prin urmare, să nu ceară favoruri care mai ales fetei nu i-ar fi fost de niciun folos şi care lui sigur i-ar fi atras antipatia celor doi mai înainte pomeniţi. La treizeci de ani, umblat prin lume, Ceionius ştia să tălmăcească privirile oamenilor. În rândurile ofiţerilor se şoptea, de pildă, că animozitatea dintre împărat şi nepotul său, «grecoteiul», s-ar fi tras de la un locotenent spre care şi-ar fi-ndreptat ochii şi unchiul şi nepotul. Avându-şi obârşia-n ordinul cavalerilor, însurat în Italia cu-o persoană de condiţia lui, tată a patru copii – dintre care pe ultimul nu-l văzuse – Sophronios Celer Ceionius era pătruns de spirit de castă şi de disciplină socială, cea familială subsumându-i-se, de disciplină personală, după cele mai bune tradiţii romane, cele care, la origini, făcuseră ca, din Latium, Peninsula să-şi întindă stăpânirea în bună parte a lumii locuite.

Acuma, când plecarea lui în Pannonia era sigură, Ceionius ceruse voie să-şi ia rămas bun de la străină.

Dac-ar fi voit să se-nţeleagă prin cuvinte cu dânsa, ar fi trebuit să ia cu el un traducător, prezenţa unui alt om ar fi lămurit cuvintele, adică i-ar fi lămurit Astei cuvintele lui Ceionios, acesta fiind sigur că fata n-ar fi scos nicio vorbă. Ar fi lămurit cuvintele, însă i-ar fi stânjenit, ca orice prezenţă străină între nişte oameni dintre care măcar unul avea să-i spună celuilalt ceva.

Şi, la urma urmei, ce-avea el să-i spună altceva decât ceea ce, bine-nţeles, ea bănuise tot timpul: cum din clipa când o văzuse gândul lui fusese plin, cotropit de făptura ei aurie, subţiratică şi fără grai.

O găsi în curtea care-adăpostea copiii orfani. Învârtea cu nădejde un mestecău într-un cazan adânc, în care fierbeau rufe. De subt pirostriile pe care se sprijinea vasul, ţâşneau flăcări albastre. Asta se opri şi-şi şterse sudoarea de pe faţă cu-o năframă pe care-o trase de la brâu. O dată cu năframa desfăcută se-mprăştie miros de busuioc şi de cimbrişor.

Când îl recunoscu pe roman îi bătu inima repede, rămase-o clipă cu mâinile-n aer şi-i zâmbi, dar zâmbetul nu risipi o anume umilinţă care i se-ntipărise pe chip. Bărbatul întinse mâna dreaptă deschisă. Asta îşi trecu amândouă mâinile peste catrinţă, se uită la ele şi, sfiindu-se câteva clipe, se hotărî în fine să-ntindă şi ea dreapta. Romanul i-o strânse şi i se uită în ochi. Chipul fetei se destinse. El îi lăsă mâna, după un timp care i se păru o veşnicie de tăcere. Nu şi-ar fi-nchipuit că n-avea să găsească niciun cuvânt şi niciun gest prin care să-i lămurească pentru ce venise. Îşi auzea inima şi-i simţea bătăile-n tâmple. Asta îl privea cu ochi mari, prin care nu trecea nicio umbră de tulburare. Uitându-se tot aşa la dânsul, scoase de la brâu o punguţă. Îi desfăcu băierile fără să-l slăbească din ochi. Răsturnă punguţa în palma stângă şi-o-ntinse romanului. În căuşul ei strălucea molcom, în cadrul lui de aur roşu, smaraldul generalului Longinus. Ceionius făcu un semn cu capul de la dreapta la stânga şi de la stânga la dreapta. Peste tot pe unde trecuse el, mişcarea aceea a capului avea o valoare de negaţie. Fata îl privi nedumerită. Bărbatul îi luă inelul din palmă, îi luă punguţa din cealaltă mână, vârî inelul în punguţă, strânse băierile şi duse mâna la cingătoarea fetei. Ea înţelese, şi-şi ascunse odorul în locul lui obişnuit.

— Asta, am venit să-mi iau rămas-bun. Plec în Pannonia.

Fata îl privea cu tristeţea nedumerită a omului care nu înţelege.

Centurionul arătă cu mâna depărtările şi-apoi se-arătă pe sine. Ea înclină capul în semn că pricepuse.

— Asta, spune-mi o dată pe nume. Spune după mine: Sophronios Celer Ceionius.

Asta tresări şi se albi la faţă.

— Ce s-a-ntâmplat? Te rog, spune: Sophronios Celer Ceionius.

— Sophronios Celer Ceionius, se auzi glasul ei scăzut şi tremurat.

Lăsă ochii-n jos. Îi ridică treptat, alcătuindu-l încet pe roman, de la vârful încălţărilor până la grumaz. Un nod îi urcă în capul pieptului, apoi în gât. Cu câteva luni în urmă, în casa din pădure, la fel i se-alcătuise-n ochi trupul şi chipul generalului mort, căruia la fel îi rostise numele. Acum, privirea i se oprise pe gâtul puternic al lui Ceionius; două vase de sânge i se zbăteau de-o parte şi de alta gata să plesnească.

Asta rămase cu capul plecat şi cu ochii ţintă la gâtul de vietate năvalnică şi tânără. Privirea i se ferea de cea a bărbatului. Acesta o apucă de bărbie, voind s-o facă să i se uite-n ochi, ea întoarse capul. Izbucni în lacrimi şi căută să-şi înăbuşe suspinele apăsându-şi amândouă palmele peste gură.

— De ce? De ce? întrebă Ceionius, încercând să-i ia mâinile de la gură.

Fata plecă spre casă. Ceionius se luă după ea. Ea intră, lăsă uşa la perete şi se duse lângă vatră, unde ardea un foc potolit subt pirostriile pe care fierbea o oală mare, pântecoasă, de subt capacul căreia ieşea un fir de abur mirosind a mâncare. Asta privea în foc prin perdeaua de lacrimi.

Copleşit de milă şi de bănuiala amintirii pe care i-o trezise, într-un elan de înfrăţire-n amărăciune, bărbatul se lăsă pe genunchi, îi prinse coapsele cu-amândouă mâinile şi-şi îngropa faţa în catrinţa fetei. Se aplecă şi-ncepu să-i sărute gleznele-nfierbântate de dogoarea focului. Apoi, se ridică, o cuprinse cu braţele de mijloc, o strânse puternic la piept, îşi ascunse palmele subt bunda ei, îi căută despicătura de la piept a cămăşii, o sărută în neştire pe gât, pe obraji, pe ochi, pe frunte, şi, găsindu-i gura, oftă din adâncul pieptului. O luă în braţe, o purtă nehotărât câţiva paşi, apoi o culcă pe pardoseală. Asta nu se-mpotrivi nicio clipă. De când, privindu-l de jos în sus, îl recunoscuse pe Ceionius, în minte îi sunau cuvintele Panesiei: «În locul unei vieţi creşte altă viaţă…». În sine-şi era încredinţată că era datoare vieţii o viaţă rodită din trupul ei. Îl lăsă pe roman s-o iubească în voia lui de vietate tânără, dornică de dragoste.

În poartă, cu câteva mişcări mângâietoare, Ceionius îi trase năframa de pe cap şi şi-o strecură la brâu, iar ei îi ascunse la cingătoare o punguţă.

Asta i se uită în ochi. Seninătatea privirii albastre străpunse sufletul romanului.

— De ce-o fi trebuind să plec? rosti el cu glas tare.

Fata înţelese doar că bărbatul spunea nişte cuvinte de părere de rău. Îi făcu semn cu mâna ca urare de drum-bun.

Romanul o privi şi-nchise ochii, apoi, cu un scurt stânga-mprejur, porni cu pas hotărât spre castru. La prima răscruce se-ntoarse o dată pe loc, dar n-o mai zări pe Asta.

Ea se şi dusese înapoi la cazanul de rufe, în care mesteca fără chef. Seara, când se dezbrăcă de culcare, îi pică de la brâu punguţa roşie ca sângele, pe care i-o dăduse Ceionius. Cu vârful degetelor simţi un obiect plat şi dur. Îi deslegă băierile şi-o răsturnă în palmă. Era un ban mare, greu – de aur, după culoare şi după strălucire – şi care părea nou. Pe-o faţă avea o femeie-nfăşurată-n nişte pânze bogate adunate pe lângă trup. Jur-împrejurul femeii, spre marginea monetei, se desluşeau, cu puncte între ele, patru litere S. P. Q. R.[{12}] Pe faţa cealaltă, se vedea un chip de bărbat cu obrajii căzuţi şi scobiţi, cu fruntea pleşuvă. Asta, punându-şi la-ncercare învăţătura furată de la lecţiile magistrului cu copiii, chinuindu-se mult, izbuti să desluşească până la urmă ce scria în jurul chipului obosit de pe ban: Gaius Iulius Cæsar. «Săracul Magister», fu ultimul gând al Astei înainte de-a adormi.

DECEBAL: O, pământ dulce, de-aş putea
Să te sărut etern lăcaş al păcii..

M. EMINESCU, *Decebal.*

romania

Fii cu inima bună... ţară binecuvântată! Tu fusăşi altarul rudirii crivăţului cu pustia, a bărbăţiei cu mintea, a slobozeniei cu puterea. Din această rudire frământată cu sânge şi sfinţită prin foc, se naşte un popor nou. Astfel povestesc bătrânii.

Al. RUSSO. *Cântarea României,* XIII.

Aici a fost Sarmizegetusa, apoi Ulpia Traiana, cu palate, cu bazilici, cu băi şi cu amfiteatre, oricât de scăzute în barbarie, dar întipărite cu pecetea de mărire a neamului roman [...] Şi tot dacii au învins, stăpânii vechi şi cari s'au svârcolit supt lanţe şi au sângerat de săbii. Tot ei, prin puterea neînfrântă a vitejiei lor şi a sfintei lor răbdări! Căci, iată, Daci adevăraţi, Daci noi de peste două mii de ani, Daci purtând ca un trofeu graiul Romei spulberate, sunt aceşti săteni de aice [...] Faţă de Roma, a cării eternitate a pierit în pulbere, ciobanul dac s'a ridicat din ţărână, şi-a durat iarăşi bordeiul de lemn, s'a aşezat în el cu datinile sale neatinse şi stăpâneşte până astăzi în umbra uriaşă a Rătezatului.

N. IORGA, *De la Haţeg la Grădişte şi la cetatea lui Decebal (în* Neamul Românesc în Ardeal şi Ţara Ungurească la 1906).

Întors în castrul roman de la Porţi, cu mesajul dacilor în josul căruia se afla şi scurta epistolă a generalului Longinus către imperátor, Lucius, libertul generalului, căpătase o permisie de trei luni pe care-avea dreptul s-o petreacă unde şi cum dorea. Sătul de umblete prin lume pentru a-şi urma fostul stăpân şi mâhnit de ultimul popas pe pământ al acestuia, Lucius abia aşteptase să se vadă la proprietatea părintească a lui Longinus, aflată pe Via Salaria, cam la jumătatea drumului între Roma şi Neapolis. Ocupat toată viaţa să-i fie de folos fostului său stăpân, om generos şi foarte apropiat de subordonaţi, Lucius nu-şi aflase niciodată vreme să-şi întemeieze o familie. Copii poate că avea prin lume, dar fără ştiinţa lui. Spectacolul pe care i-l ofereau căsniciile cunoscute nu-l prea încurajase la-nsurătoare. Din tinereţe era legat printr-o prietenie trainică, fostă iubire la vremea ei, de văduva unui amic, pe numele ei Petronia, mamă a doi copii, fiu şi fiică. Petronia şi răposatul ei bărbat, sclavi ai lui Longinus, eliberaţi o dată cu Lucius şi, ca şi Lucius, fideli fostului stăpân, rămăseseră să-şi ducă viaţa pe-un lot de pământ, vecin cu ferma generalului, unde-şi întemeiaseră o gospodărie frumoasă. Narcis, fiul Petroniei, avea o slujbă la cancelaria imperială încă de pe vremea lui Domiţian: acesta umpluse cancelaria de liberţi prin care putea fi ţinut la curent cu tot ceea ce se petrecea în familiile nobiliare şi în cele bogate, chiar nenobiliare, ce-ar fi făcut din împărat un moştenitor norocos în cazul delictului de lezmaiestate. Narcis, funcţionar cinstit, conştiincios şi de-o mare prudenţă, care n-avea pe suflet nicio delaţiune, reuşise cu greu să se menţină-n post pe vremea lui Domiţian, în schimb nu fusese dat afară o dată cu venirea lui Traian, care făcuse mare curăţenie-n rândul liberţilor din cancelaria imperială. Aceştia-şi creaseră o binemeritată reputaţie de intriganţi: delatori şi venali. Măcar cât era sita nouă, înlocuitorii vechii funcţionărimi corupte aveau o oarecare teamă şi ruşine, până ce, bine-nfipţi în noua ţesătură urmau să se dedea la aceleaşi potlogării ca şi cei de dinainte. Minus delaţiunea, poate, care – de la Augustus, iniţiatorul ei ca procedeu oficial destinat să umple caseta imperială – moderată la-nceput, ajunsese-n vremea lui Domiţian să se constituie ca o adevărată putere-n stat.

Marcellina, fiica Petroniei, ducea o viaţă-ndestulată alături de bărbatul ei, cunoscut negustor de vinuri şi de pielărie din Neapolis.

Lucius şi Petronia, care se ştiau de când lumea, se revedeau, după lungile-absenţe ale lui Lucius, ca şi când s-ar fi despărţit în ajun. Atâta doar că, vrând să-şi spună unul altuia tot ce petrecuseră din ziua despărţirii până-n ziua revederii, vorbeau deodată amândoi. Tot ce-agonisise-n viaţă Lucius îi dăduse Petroniei să folosească agoniseala aşa cum credea ea de cuviinţă. Chibzuită şi econoamă – ca omul speriat de sărăcie, a cărei amintire nu i se ştersese din minte – Petronia sporise avutul lui Lucius ca şi pe-al ei, agonisit cu bărbatu-său. Deşi Narcis şi Marcellina, crescuţi mai mult de Lucius decât de tatăl lor, mort când ei abia se ridicaseră-n pruncie, deşi ţineau la Lucius ca la un părinte adevărat, Petronia făcuse un testament prin care, în cazul când ea ar fi murit prima, îl lăsa moştenitor unic pe Lucius la moartea ei. Testamentul avea şi-un codicil care prevedea ca Lucius, neînstrăinând nimic din avut, la rândul lui să-i lase moştenitori pe Narcis şi pe Marcellina, iar în cazul morţii acestora, pe copiii lor. Testamentul fusese-ntocmit oficial în mai multe exemplare, Petronia făcându-l pe unul uitat la căpătâiul patului în care dormea Lucius. Acesta, superstiţios din fire, îşi scuipase-n sân, împrăştiase cenuşă-n cele patru zări, făcuse tot ce ştia el împotriva piezei-rele şi cum pergamentul testamentului nu se lăsa rupt, l-ar fi azvârlit în foc dacă Petronia nu i s-ar fi aşezat în faţă şi nu l-ar fi-mpiedicat.

— Ho, frate, că n-a murit nimeni fiindcă şi-a făcut testamentul.

— De ce să cobeşti, de ce să cobeşti? strigase Lucius de parcă o şi vedea moartă.

Petronia, sclavă a generalului Longinus, mulţumise totdeauna zeilor de-a fi avut parte de-un stăpân atât de bun şi de înţelegător faţă de oamenii de-a căror soartă dispunea. Mulţumea de-asemenea zeilor de-a fi avut parte-n viaţă şi de-un om pe care să se bizuie şi pe care să se sprijine, cum era Lucius.

La-nceputul legăturii lor, Petronia îşi închipuise că Lucius îi dădea doar o parte din cât chivernisise el. Când îşi dădu seama că Lucius nu păstra nimic pentru el, în vederea zilelor negre care-ameninţă pe mai tot omul, fusese tulburată de-atâta nepăsare şi de-atâta nesocotinţă în faţa vieţii.

Din acel moment hotărâse ca ea să-i poarte de grijă şi să-l apere de neprevăzut. Spaima de neprevăzut era justificată pentru Petronia, care se judecase ani de zile cu neamurile răposatului ei bărbat pentru moştenirea acestuia, cu toate că ea rămăsese cu doi copii mici de crescut.

Din clipa când îl văzuse pe Lucius în prag, la venirea lui din Dacia, Petronia simţise că ceva neobişnuit se petrecuse cu el, şi nu de bine.

— Ce s-a-ntâmplat? strigase ea, în loc de «bine-ai venit!».

Lucius dăduse cu amărăciune din cap.

— A murit stăpânul…

Îşi trântise raniţa de pe umăr şi plânsese-n voie lacrimile pe care le-nghiţise şi le-ascunsese luni de zile.

Îi povestise apoi de-a fir-a-păr fiecare zi de la plecarea din castrul aşezat în locul pe care barbarii îl numeau Porţi şi până-n ziua când se despărţise de generalul Longinus.

— Dacă tu nu l-ai văzut mort, de ce să fii atât de sigur c-a murit?

— Îmi spune inima.

— Se mai înşală şi inima câteodată. Se-nşală ea mintea, darămite inima, încerca Petronia să-i dea curaj şi să-i schimbe gândurile.

— Mintea se-nşală mereu, inima – niciodată. Când am ieşit din castru, cum mergeam în urma lui, am *ştiut* că stăpânul n-avea să mai vadă niciodată Roma şi n-avea să mai pună niciodată piciorul pe Via Salaria.

Lucius şi Petronia tăceau cum nu-şi aduceau aminte să mai fi tăcut după o despărţire atât de lungă. Petronia îşi duse deodată mâna la frunte.

— Lucius, nu cumva să sufli o vorbă despre stăpân şi despre…

— Bine, dar acolo, în Dacia, toată lumea ştie acum.

— Ştie-nu ştie, tu aici nu spui nimic. Nimănui. Dacă n-a murit, cu-atât mai bine; dac-a murit, atât le-ar trebui tâlharului de Bassianus şi zvânturatului ăluia de Nasidius, care, după ce-a supt de la soră-sa şi ultimul bănuţ, ce s-ar mai înfrupta acum şi din averea cumnatului.

*

Bassianus, libert al lui Longinus, ca mai toţi foştii lui sclavi, rămăsese-un fel de administrator al fermei fostului stăpân, fermă pe care-o custodea cu grijă şi cu folos pentru stăpân, dar şi pentru el, Bassianus, a cărui bunăstare nu se datora cu totul celor mai cinstite mijloace. Longinus ştia că era tras pe sfoară – şi chiar şi cu cât anume – dar, mulţumit că ferma nu se ducea de râpă, închidea ochii asupra neregulilor din contabilitatea veniturilor şi nu-ncercase niciodată să-l schimbe din slujbă şi nici să-l vindece de năravuri pe Bassianus.

Gaius Proculus Nasidius, fratele Augustinei (răposata soţie-a lui Longinus), om cu-o aleasă educaţie ca şi sora lui, se dovedise până la cincizeci de ani bun doar să părăduiască toată moştenirea părintească precum şi puţina avere dotală a nevesti-sii.

Ca şi Cæsar – marele Gaius Iulius – cu care familia lui părea să se fi-nrudit, Gaius Proculus avea patima jocului de cărţi şi pe-a zarurilor, dar – spre deosebire de ilustra lui rubedenie – nu aflase nicio Gallie de cucerit cu care să-şi repare finanţele pe drojdie.

Cunoscându-şi firea şi recunoscându-şi defectele (de care nu s-ar fi lăsat în ruptul capului), Nasidius avusese bunul-simţ să nu se lanseze-n viaţa publică, prin ocuparea vreunei funcţii, deoarece nu se cunoşteau îndeletniciri – remunerate de stat – care să-ngăduie să te scoli zilnic *de meridie,* după a şaptea oră a zilei[{13}]. Aşa încât, Nasidius se «ilustrase» doar prin îndeletniciri obscure de intermediar de vânzări-cumpărări, de misitii matrimoniale, fără să se-arate niciodată, ci printr-o ţesătură de relaţii subterane care făceau din el un personaj foarte la modă încă de pe vremea lui Titus. Pe-atunci se spunea

că terminarea Colosseului îi adusese bani buni lui Nasidius, care, prin Cancelaria împăratului, înlesnise unor negustori să devină furnizori de materiale ai statului pentru monumentalul amfiteatru mai-sus-pomenit, ca şi pentru alte edificii importante prin care Titus avea să-şi însemne domnia.

Pe vremea lui Domiţian, în anumite cercuri se şoptise că Nasidius n-ar fi fost străin de-anumite delaţiuni pe care le-ar fi urzit din umbră, fără să se fi constituit niciodată parte publică.

Unii pretindeau chiar că fusese instigator al denunţului lui Marcus Flavius Clemens, văr cu Domiţian. Sclavul care-i denunţase pe stăpânul său, Clemens, ca şi pe Domitilla, soţia acestuia, că sunt creştini, n-ar fi fost decât un instrument, mâna care-l împinsese fiind reprezentată de Nasidius şi de-un prieten al său dintre cei cincisprezece *sodales flaviales,* preoţi destinaţi să vegheze la respectarea cultului închinat împăratului, care se trăgea din *gens Flavia.*

Bărbat frumos, de-o spumoasă deşteptăciune, care producea mare efect social, la curent cu toate bârfele şi cu toate noutăţile, nimeni nu stătea să-i numere lui Nasidius păcatele, mai ales că lumea prin care se-nvârtea el nu suferea de cine-ştie-ce rigoare-n moravuri, nimeni neputând să pledeze de pe poziţiile neprihănirii.

Pe Nasidius îl întâlnea în cele mai diferite medii, gladiatorii şi negustorii mândrindu-se că au la masă pe cineva din neam de patricieni, cei sus-puşi dornici să se-amuze de glumele, de versurile, de cântecele, de pantomimele sale, năzbâtii la care puteai să te prăpădeşti de râs, făcute subţire şi cu haz, precum şi cu mare ştiinţă şi potriveală, după societatea-n care se afla.

Soţia lui Nasidius, Claudia – Claudina, pentru cei mai mulţi intimi, iar numărul acestora sporea cu fiecare zi – se trăgea dintr-o familie senatorială scăpătată. Cu douăzeci de ani mai în vârstă decât Claudia, Nasidius o luase-n căsătorie la treizeci şi cinci de ani. Bucuroşi s-o vadă urnită din casă de la cincisprezece ani, nestând să aleagă, părinţii fericitei, departe de-a fi fost ei înşişi modele de virtute, i-o dăduseră cu-amândouă mâinile şi nu se simţiseră datori să aibă vreo obiecţie cu privire la vârsta şi, mai cu seamă, la reputaţia pretendentului, cu-atât mai mult cu cât fata părea îndrăgostită de el până peste urechi. Păruse şi chiar fusese-ndrăgostită: cum avea s-arate vremea, Claudia se îndrăgostea cam la trei luni o dată şi, fire expansivă şi neînfrânată, nu-l lăsa pe cel care constituia obiectul amorului ei să-şi ignore fortuna. La cincisprezece ani, înaltă, cu forme cam pline deşi frumoase, părea de cel puţin douăzeci. O dată cu trecerea timpului, deşi născuse-un copil, nu se schimbase: era la fel de statuară şi de abundentă ca şi la cincisprezece ani. Deşteaptă, învăţată şi plină de farmec, era pentru bărbaţi ce era mierea pentru muşte. Deşi nu exista bărbat în Roma care să nu fi fost la curent cu faptele privitoare la puţina ei virtute, unul nu se dădea-ndărăt să-i câştige favorurile în distribuirea cărora se-arăta atât de generoasă. Nu se afla dascăl de aritmetică, de poetică, de retorică, de latină, de elină, al fiului Claudiei, care să nu fi beneficiat de farmecele ei, ca şi toţi bancherii, precum şi bună parte dintre gladiatorii Romei. Dărnicia ei erotică ţinea de-mbinarea umorilor care-o făceau să ardă pentru fiecare nou «ales», dar acel foc mistuitor n-o împiedica să se lase omagiată pecuniar, precum şi prin alte donaţii. De câte ori apărea în lume, era îmbrăcată şi pieptănată după ultima modă şi arbora cu bună-ştiinţă câte-o bijuterie de mare frumuseţe, primul surprins de-asemenea prosperitate fiind Nasidius, care nu putea să ignore că viaţa lor era o viaţă de expediente, îndoielnica virtute a soţiei sale nu-l tulbura deloc. Îi era recunoscător pentru grija pe care-o arăta cu privire la formarea intelectuală a fiului lor. Mulţi pretindeau că acesta ar fi fost doar fiul Claudiei, posibilii săi taţi fiind prea numeroşi ca să-i fi fost atribuit unul anume.

Cu mintea ascuţită din naştere şi ajutată să se rafineze prin cunoaşterea atâtor bărbaţi, Claudiei nu-i fusese greu să-şi dea seama că fermitatea de caracter şi de principii nu era însuşirea de căpetenie a lui bărbatu-său, pe care – în sinea ei, în momentele de enervare – îl numea, fără nicio reţinere, «secătură».

Conştientă că toţi bărbaţii o găseau bună de amantă, însă că nimeni nu s-ar fi îmbulzit s-o ia de soţie, Claudina hotărâse să păstreze faţada socială asigurată de căsătoria cu Nasidius.

Când mergea la Colosseum, la lupte, Claudiei nu-i scăpa privirea pe care i-o arunca Impala, cea mai vestită şi mai bogată profesionistă a amorului din Roma. Claudia îi făcea totdeauna un semn de simpatie

cu mâna, la care *lupa magna* răspundea, considerând-o cu un fel de admiraţie şi de invidie.

Impala le spusese o dată unor profesioniste ca şi ea, că Nasidia, practicând aceeaşi meserie cu ele, fusese-atât de abilă încât îşi asigurase contrafortul unui cămin şi-al unui copil.

Lucru de mirare pentru toată lumea – şi, mai ales, pentru ea însăşi – de peste un an, Claudia rămăsese fidelă unui bărbat: cel mai la modă gladiator din Roma (căruia nu i se ştia originea, despre care el nu vorbea niciodată), cunoscut sub numele de Leontes. Vorbind greceşte şi latineşte fără cusur, alegându-şi cuvintele după mediul în care se afla, era greu să-i ghiceşti obârşia. Cei mai mulţi pretindeau că Leontes era frigian. Alţii, că ar fi fost grec. Unii – dac. Faima şi-o făcuse-n arenă, practicând *ludua thrax.* Claudia nu era singura care-l declarase frumos ca Apollo şi iute ca Marte. Indiferenţa lui Leontes – faţă de oricine şi de orice – sporea ambiţia femeilor de-a-l cuceri. În arenă, nu i se vedea niciodată pe chip încrâncenarea omului care luptă pe viaţă şi pe moarte, ci doar atenţia cuiva care voia să-şi facă ireproşabil meseria.

Cumpătat la mâncare, pe băutură nici nu punea gura, privind egal peste lucruri şi peste oameni: nu i se cunoştea nicio pasiune. Se bănuia că era foarte bogat, cu toate că locuia singur într-o casă modestă, cu-o grădină foarte frumoasă, în Subura.

I se propusese în multe rânduri să deschidă o şcoală de gladiatori, dar nu se-arătase deloc interesat de-asemenea posibilitate. Ori de câte ori era invitat în lumea-bună, mulţumea dar nu accepta invitaţia. Pe cei de-aceeaşi condiţie cu el îi poftea la *thermopolium,* în Subura lui populară, şi-i asculta cu mare interes, deşi cu-o privire care părea mereu pierdută-n contemplarea a ceva cunoscut şi văzut numai de el.

*

Când se-ndrăgostise de Leontes. Claudiei nu-i rămăsese tertip muieresc nefolosit pentru a-i atrage-atenţia şi nici ocazie pe care să n-o folosească spre-a-l întâlni. Trecuseră trei luni de când imaginaţia Claudiei o luase razna, înflăcărată de mistuitoarea ei pasiune pentru Leontes: într-o zi se hotărî să-l urmărească până la el acasă, pentru a şti în ce decor să-l situeze-n închipuire.

A doua zi după această incursiune, se-aşeză pe scările casei din Subura, hotărâtă să-l aştepte pe Leontes până la sfârşitul zilelor ei dacă era nevoie, dar să nu plece până ce nu-i spunea tot ce-avea de spus. Alături pusese-un coşuleţ cu nişte trufandale cum nici împăratul nu mânca: «Ce să mănânce soldăţoiul ăsta de-mpărat! Unde să fi mâncat el aşa ceva? La măsa-n Hispania?», îl învrednicise ea în gând cu vorbe dulci de simpatie pe Traian, în timp ce trăgea mereu cu coada ochiului spre coşuleţ, iar gura îi lăsa apă.

Careva trecea cu pas rar de-a lungul gardului-viu ce despărţea curtea lui Leontes de stradă. Se făcuse-ntuneric, aşa că nu distinse chipul trecătorului. Ciulise urechea. I se păruse la-nceput că necunoscutul vorbea cu cineva. Pe urmă pricepuse că era vorba de-un cântec monoton, cântat într-o limbă necunoscută. Străinul intrase-n curte. Claudina auzea pietrişul scârţâind subt pasul rar, în timp ce cântecul continua. Fără ca ea să fi ştiut ce spuneau cuvintele, înţelegea că povesteau ceva de inimă-albastră. În glasul cântăreţului era atâta-amărăciune, c-o podidiseră lacrimile.

Cu gândul aiurea, venind agale pe aleea mărginită de chiparoşi, Leontes aproape că se-mpiedicase de Claudina când pusese piciorul pe prima dintre cele cinci trepte ce duceau la peronul din faţa uşii de intrare. Se oprise brusc şi, prin întuneric, încercase să distingă chipul femeii.

În ultimele trei luni, Claudina pritocise-n minte nenumărate discursuri menite lui Leontes. Acum i se şterseseră toate din cap. Într-un târziu, ţintuită sub privirea care-ncerca să străpungă întunericul şi intimidată de tăcerea lui încăpăţânată, se trezise că-l întreabă, cu un glas înecat în lacrimi:

— Ce cântec e cântecul pe care-l cântai?

Leontes simţi cum i se destind toate fibrele din trup şi din suflet. Nu-i răspunsese nimic. Deschisese uşa la perete şi-i făcuse-un semn să intre. Aprinsese douăsprezece torţe frumos mirositoare, aşezate pe

cei patru pereţi ai unei încăperi ce s-ar fi putut chema *triclinium,* în care se afla o masă lungă şi-ngustă, mărginită de două banchete la fel de lungi, fără spătar, şi străjuită la capete de câte-un scaun cu spătar înalt şi-ngust şi el, ca masa, aşa cum Claudia nu mai văzuse nicăieri. Pe peretele din faţă (dacă stăteai cu spatele la uşa de la intrare), mult peste-nălţimea unui om, erau prinse două pumnale ce-şi atingeau vârful curb, iar deasupra lor, niţel înclinat şi cu botul deschis spre-ncăpere, un cap de animal, care, după cum strălucea, părea de aur.

— Ce animal e ăsta? întrebase ea, impresionată de sobrietatea-ncăperii, ciudată pentru cineva obişnuit cu-ncărcătura interioarelor din ultima vreme, de când romanii, destui, prinseseră gust de opulenţă orientală şi de-acumulare.

— Lup.

— N-am mai văzut aşa ceva. Are vreo semnificaţie?

— Mă duc s-aduc ceva de mâncare. Mi-e foame.

Când se-ntorsese, găsise-un colţ de masă acoperit cu un şervet ca spuma şi bunătăţile-aduse de Claudina etalate-n talgerele de-argint în care veniseră.

Leontes purta pe braţe o tabla de lemn, pe care se aflau două blide mari, adânci, două străchini şi două linguri – de lemn şi ele – şi-o pâine rotundă.

Le-aşezase pe masă, apoi, aplecându-se, privi bunătăţile aduse de necunoscută. Se-ndreptase din şale şi se uita în ochii ei.

— Te-ntrebi probabil, cine sunt şi de ce-am venit aici.

Leontes fu nevoit să dea afirmativ din cap.

— Mă cheamă Claudia Valeria, iar pe soţul meu Gaius Proculus Nasidius.

Claudia se gândise că era bine să-şi decline numele şi calitatea ei de femeie măritată, mai ales că toată Roma auzise de bărbatu-său. Leontes nu trebuia să-şi închipuie că era una dintr-acelea…

Gladiatorul o privea şi nu se tulburase deloc de cele aflate.

N-o-ntreba nimic, ceea ce nu-i uşura Claudinei situaţia.

— Nu mă-ntrebi nimic? sunase într-un târziu, descumpănit, vocea ei.

Bărbatul făcuse din cap un semn de negare.

— Am venit aici fiindcă te iubesc.

Pentru prima oară, în ochii lui Leontes apăruse o sclipire: de ironie.

— Te miră?

— Nu mă mai miră nimic.

Se vedea că vorbele lui nu se refereau la succesele-n rândul femeilor.

Pe chipul lui smead, ars de soare, a cărui dominantă era asprimea trăsăturilor prelungi şi tăioase, nu se vedea niciodată-ncântarea de sine la care l-ar fi-ndreptăţit succesul în arenă, banii şi inimile pe care le zdrobise fără să-şi dea nicio osteneală.

— Să ştii că ţin la bărbatul şi la copilul meu.

— Se vede, spusese Leontes cu indiferenţă, în timp ce dintr-un blid trecea cu lingura în străchini o mâncare scăzută.

— Nu-ţi plac?

În timp ce vorbea, Claudina se depărtase niţel şi se-nvârtise-ncet, cu paşi mărunţi şi egali.

Leontes îi luase bine seama. În ochii lui nu era niciun licăr care să trădeze o părere. Se purta ca negustorii de sclavi şi ca geambaşii. Aceştia nu lăsau niciodată să se vadă ce anume credeau despre marfa care li se prefira pe dinaintea ochilor. Se ridicase de pe scaunul înalt şi, dintr-un pas, ajunsese lângă femeie. Ea tresărise de bucurie. Leontes îi apucase cu-o mână bărbia, iar pe cealaltă i-o proptise drept sub nas şi, cât ai clipi, îi deschisese larg gura şi-i cercetase dinţii ca un priceput geambaş de cai. Îşi depărtase mâinile şi se dusese iar la loc, pe scaun. Până să-şi revină din mirare, Claudina, rămăsese un moment cu gura căscată.

— O marfă trebuie cercetată ca lumea, altfel cine nu deschide ochii deschide punga.

Leontes vorbise fără s-o privească, în timp ce umplea străchinile cu mâncare. Tot fără s-o privească, îi spuse:

— Cât ai de gând să te-nvârteşti aşa? Vino şi mănâncă.

*

În mai bine de-un an de când dura legătura lor, Claudia aflase doar două lucruri de la Leontes: că era dac şi că ţara lui era o ţară bogată, plină de aur.

De când, la Roma, Dacia fusese declarată învinsă, în cinstea victoriei pregătindu-se o emisiune monetară care să-l înfăţişeze pe împărat cu o femeie prosternată la picioare şi cu inscripţia *Dacia capta,* Leontes era mai tăcut şi mai posomorât decât de obicei, iar Claudina tot mai dornică să-şi împingă soţul spre o situaţie publică în noua provincie. Leontes se-mbrăca adesea ca sclavii, îşi trăgea bine gluga peste ochi, mergea, cu nasu-n pământ şi cu pas târşit, urmărea tot ce se vindea prin pieţe, urmărea toate târgurile de sclavi. Îşi umpluse casa cu pocale, cu tipsii, cu tot felul de podoabe de argint şi de aur, ajunse pe tarabele Romei din prada de război a unora care luaseră parte la cucerirea Daciei, şi care acum le valorificau, îşi pusese-n gând să le-adune el pe toate, dacă se putea. Dintr-o vânzare de sclavi îşi cumpărase un băieţandru de optsprezece ani, care ştia să scrie, să citească latineşte şi greceşte şi care se dovedise a fi fost feciorul unei căpetenii dace, pe nume Chebrisis. Băieţandrul n-avusese curaj să ia otrava o dată cu părinţii şi cu cei trei fraţi ai lui în drumul care-i depărta de locurile lor, ducându-i dincolo de Istru.

*

Cu toate că Lucius n-anunţase nimănui moartea generalului Longinus, vestea se răspândise mai întâi la Roma, unde Nasidius, îndureratul cumnat al răposatului şi singura lui rudă cunoscută, se-nfăţişase pentru a fi pus în drepturile de moştenitor, deşi nu se putea invoca înrudirea cognatică[{14}]. La vârsta lui, Nasidius aflase că pe lume totul se putea. Un advocat bun şi nişte bine dirijate «donaţii» pe la Cancelaria imperială erau în stare să dovedească şi că erai neam cu Iupiter, care-ţi lăsase moştenire Olimpul. Advocatul (vechi cunoscut al lui Nasidius), persoană foarte dubioasă pe vremea lui Domiţian, evita să susţină cauze-ncurcate, în scopul de-a face să i se uite cât de cât trecutul, aşa încât îşi îndemnase clientul s-aştepte şi, de-asemenea, s-aştepte atât cât prevedea legea pentru apariţia unui testament scris ori făcut faţă de martori, cum se obişnuia în campanii.

Petronia îi spunea în fiecare zi lui Lucius:

— De n-ar ajunge averea stăpânului pe mâna pramatiei de Nasidius!

— Ce importanţă mai are? Stăpânului nu-i mai trebuie nimic. Multă vreme Nasidius n-ar ţine ferma. Ar păpa-o şi-ar ajunge, poate, pe mâna vreunui om ca lumea, cumpătat.

— Dar poate c-o fi lăsat-o stăpânul prin testament…

— Poate.

Bassianus – a cărui bunăvoinţă fusese captată de Nasidius prin nişte daruri, de-o calitate-ndoielnică dar bătătoare la ochi, precum, de pildă, nişte perne orientale cusute cu fir de aur, înfăţişând animale exotice, fructe, plante luxuriante – îl ţinea la curent pe cumnat cu tot ce-afla despre Longinus.

Administratorul îi trimitea generalului, oriunde s-ar fi aflat acesta, lista de venituri şi de cheltuieli a fermei, iar generalul răspundea prin curierii militari de primirea datelor contabile ale lui Bassianus, urându-i totdeauna sănătate şi voie-bună, lui şi familiei lui. La ultimele tabele trimise generalului, nu primise niciun răspuns, lucru de care-l înştiinţase pe Nasidius. De când începuse noua campanie din Dacia, acesta controla listele de morţi şi pe cele de dispăruţi, aduse de curieri şi expuse-n For spre

cunoştinţa publicului.

În fine, vestea bună sosise: generalul Longinus murise la datorie!

Din acel moment, Nasidius păru pişcat de streche. Nu mai trecea odată perioada prescrisă de lege pentru prezentarea legatarilor sau a legatarului! Fiecare zi îl întărea pe neconsolatul cumnat în convingerea că Longinus nu lăsase niciun testament, ceea ce-l făcea să nu prea plece urechea la stăruinţele Claudinei, care-l îndemna mereu să-şi facă rost de ceva în Dacia.

Bassianus începuse să-i trimită lui Nasidius listele cu dări de seamă, dându-i de-nţeles astfel că-l considera ca şi stăpân.

Administratorul ştia că, de fapt, până la urmă, lui îi era dat s-ajungă stăpân pe-averea Longinilor. Nasidius avea să toace repede şi-acest domeniu, iar Bassianus, răscumpărându-i datoriile, i-l lua. Dacă, graţie vreunui testament lăsat de Longinus fostului camarad de arme ajuns Împărat, domeniul revenea statului, cu un pic de osteneală şi cu ceva plocoane pe la Cancelaria imperială, Bassianus putea ajunge proprietar al domeniului. Văzând cum i se părăgineau domeniile – deoarece sclavii săi, cei mai năpăstuiţi dintre toţi, munceau de mântuială, ca oriunde nu era vorba de-o supraveghere direct interesată – statul începuse să vândă la licitaţie averile care-i reveneau prin testamente ori prin lipsa acestora.

Nasidius se deplasă până la ferma răposatului său cumnat, încărcat de daruri pentru Bassianus şi pentru Lucius, pe care ţinea să-l vadă neapărat.

Acesta, care ştia cât preţ poate să pună pe Nasidius şi pe darurile sale, îi spuse cinstit ce se-ntâmplase cu generalul, cu el, Lucius, cu ofiţerul de ordonanţă al generalului, centurionul Sophronios Celer Ceionius. Din povestirea lui Lucius – care povestire, pe-o ureche-i intrase, pe alta-i ieşise – ruda reţinuse un singur element, ce nu-i făcuse nicio plăcere: anume că Lucius nu-l văzuse pe general mort.

La puţin timp după această vizită de pietate familială, Nasidius fu înştiinţat de Bassianus că, spre tristeţea amândurora – deoarece el, Bassianus, n-avea dorinţă mai mare decât să-l servească pe Nasidius, iar acesta să-l păstreze pe Bassianus la administrarea domeniului – legatarul testamentar al generalului era Lucius.

Pe Nasidius îl cuprinse-o furie neagră la citirea epistolei lui Bassianus. Vasăzică asta-i fusese dragostea de familie lui cumnatu-său! Ei, bine, el n-avea să lase lucrurile-aşa! Cine-l asigura că testamentul nu fusese ticluit de Lucius în colaborare cu Ceionius? În faţa acestei ipoteze, logice altminteri, advocatul îi spusese că apărea un contra-argument: dacă testamentul fusese ticluit de doi inşi, cum de numai unul singur apărea ca moştenitor, exact celălalt decât cel care-nfăţişase Împăratului testamentul? Nasidius înghiţise-n sec, însă nu se lăsase. Dar dacă cei doi, Lucius şi Ceionius, mult mai subtili decât puteau să pară la prima vedere, anume ticluiseră testamentul pentru a nu fi bănuiţi, în timp ce erau înţeleşi, în secret, să-mpartă după ce Lucius ar fi intrat în posesia moştenirii?

Advocatul admitea acest argument cu o rezervă, însă: Împăratul trimisese testamentul spre autentificare la cancelarie, cu specificarea ca legatarul să fie pus în drepturi şi cât mai curând.

— Gaius, ia gândeşte-te un pic: tu crezi că împăratului i-a căzut bine faptul că Longinus nu l-a lăsat pe el moştenitor, ci pe-un libert oarecare? Şi, de vreme ce n-a avut nicio obiecţie, crezi c-ar vedea cu ochi buni atacarea testamentului şi încă de cineva care nu poate invoca nici măcar cognaţiunea? încercă advocatul să-l aducă pe Nasidius pe calea dreptei judecăţi.

— Uite ce e, izbucnise frustratul prezumtiv, dacă ţi-e teamă să te ocupi de-o asemenea speţă, n-ai decât să-mi spui, că-mi găsesc alt susţinător! Te-nţeleg. Ca să ţi se uite-anumite lucruri, acuma nu te mai angajezi decât în cauze «drepte» şi dinainte câştigate.

— Ca să *ni* se uite, răspunse celălalt, privindu-l fix. Îţi dădeam un sfat nu doar ca advocat ci, mai ales, ca prieten. *Vale!*

După care, pentru a nu mai întinde vorba, plecase, mai cu seamă că discuţia avusese lor în faţa matroanei Claudia.

— Uite ce e, Gaius, intervenise ea, după ce-l condusese pe advocat până la uşă, pentru a-i atenua cât

de cât impresia lăsată de discuţie, omul ăsta n-are nici de pierdut, nici de câştigat din moştenirea asta. El îţi spune ce e mai bine să faci. Drept la moştenire – de ce nu recunoşti? – n-ai! Pe urmă, să zicem – ai pune mâna pe ferma asta, ai păpa-o la iuţeală, ca tot ce-ai avut, la cărţi şi la zaruri…

— Slăbeşte-mă cu morala!

— Numeşti «morală» spunerea lucrurilor pe nume?

— Atunci să-ţi amintesc şi eu că-n Roma cred că-s mai mulţi ăi cu care te-ai culcat decât ăi cu care nu te-ai culcat?

— Da? Ei, nu mai spune! Şi de pe urma cui duci o viaţă de trântor de-aproape douăzeci de ani? De pe urma ălora cu care m-am culcat eu, ca să n-ajungem să cerşim!

— M-am săturat! N-ai decât să divorţezi!

— Gaius, eşti un ratat, iar eu am fost o târâtură.

— Ai fost! şi nu mai eşti?! Ţi-nchipui că, dacă te ţii de-un an cu gladiatorul ăla, te-ai făcut femeie cinstită? Du-te la el! Divorţează, şi du-te la el!

— M-aş duce şi-n brânci dacă m-ar lua.

— Un gladiator – şi nu te-ar lua! Iar eu – neam de patricieni…

— Ştiu: *gens Iulia,* neam cu marele Cæsar. Hai să lăsăm lucrurile-astea, pe care nu mai dă nimeni două cepe degerate. Când Împărat a ajuns un spaniol, lasă fumurile astea patriciene. Să divorţăm, zici. Dacă te las eu, câinii te mănâncă, iar eu sunt prea compromisă ca să mai divorţăm. Avem un fiu.

— Ai un fiu.

— *Avem* un fiu. Ştiu că-l iubeşti. Singurul lucru curat din viaţa noastră. Fă ceva pentru el! Ia-ţi ceva, caută o funcţie-n provincia asta nouă: Dacia. Luăm acolo viaţa de la-nceput şi ne purtăm corect.

— Eşti tu în stare să laşi Roma, ca să te-ngropi într-o provincie barbară?

— Sunt.

— Şi cine-mi dă mie funcţia asta?

— Împăratul romanilor ori Scaurianus, legatul său în noua provincie. Împăratul nu se poate să n-aibă niciun sentiment de vinovăţie faţă de Longinus, deci, pentru a-ţi astupa gura şi pentru ca să i te simţi obligat, ceva tot are să-ţi dea. Admiţând că ai avea nevoie s-ajungi atât de sus. Cred că-i mai bine să vedem ce se poate face pe-aici cu unul şi cu altul. Pe lumea asta totul, e de vânzare.

Claudina rostise ultimele cuvinte pe-un ton amar şi reflexiv de care Nasidius n-ar fi crezut-o-n stare.

Cel mai uimit de testamentul generalului Longinus fusese Lucius. Mai întâi, pentru că nu se-aşteptase ca fostul lui stăpân, pe care-l lăsase copleşit de gândul morţii, să mai fi găsit în el tăria să scrie şi-un testament. Apoi, fiindcă nu se gândise niciodată că generalul n-avea pe lume fiinţă mai apropiată decât el, Lucius.

Lucius şi Petronia îl plânseră pe stăpân, îi comandară un cenotaf la cel mai vestit pietrar din Roma, iar când impunătorul monument fu gata, îl aşezară alături de monumentele familiei şi împliniră ceremonialul tuturor ritualurilor pentru defunct.

Bassianus voi să cumpere ferma fostului stăpân, oferindu-i lui Lucius un preţ bun şi invocând motivele sentimentale care-l legau de-un loc în care-şi petrecuse toată viaţa. Refuzându-l, Lucius invocă aceleaşi motive. Îi îngădui, totuşi, să rămână la fermă împreună cu familia, atât cât avea nevoie pentru a se muta undeva pe-ndelete. Administratorul, prevăzător, din momentul în care moartea generalului fusese certă, începuse tratative cu-o familie care-avea de vânzare o fermă bine-ntreţinută şi doar la câteva sute de stadii de cea a Longinilor.

Nasidius, pretextând zvonul public drept sursă de informaţie, îi scrise lui Lucius o epistolă de felicitare şi de urări de bine pentru noua situaţie hărăzită de soartă unui om atât de devotat cum se-arătase Lucius faţă de regretatul general Longinus.

Dacă Lucius n-ar fi fost hârşit cu lumea şi cu tertipurile ei nu şi-ar mai fi-ncăput în piele de-atâta onoare: să primească el, un libert, o scrisoare de la un patrician.

Lucius şi Petronia citiseră şi răs-citiseră epistola şi, după o tăcere lungă, exclamaseră amândoi deodată:

— Ce-o fi vrând ăsta?

*

Nici prea târziu după această epistolă (ca efectul ei să fie uitat), nici prea devreme (ca scrierea ei să fie considerată neapărat preambulul unei intervenţii), Claudina se-nfăţişă la Cancelaria imperială, lui Narcis, fiul Petroniei, ajuns prim-arhivar la serviciul de finanţe, *a rationibus,* merit cu-atât mai important cu cât noul împărat începuse curăţirea sclavilor şi-a liberţilor din rândul funcţionărimii sale, preferând pentru aceste servicii un personal recrutat mai ales din ordinul cavalerilor.

Cu părul castaniu strâns într-un coc un pic mai jos de creştet, care lăsa să i se vadă gâtul statuar, fruntea înaltă şi urechile de-o mare fineţe, cu mers drept şi hotărât, în stola drapată aşa fel că lăsa să se ghicească piramidele micuţe-ale sânilor de-adolescentă, care nu cunoşteau fascia mamilară, Claudia Valeria Nasidia nu putea trece neobservată pe vastele culoare-ale Cancelariei.

Toţi câţi dăduseră cu ochii de ea se-ntrebaseră, gata să-şi scape din mâini catastifele, cine putea fi norocosul care-avea parte de-o asemenea petiţionară.

Uluit de-această vizită măgulitoare căreia-i bănuia un dedesubt, Narcis o primise pe Claudia cu deferenţa cuvenită unei rude a generalului Longinus, dar fără bucuria pe care i-ar fi pricinuit-o vederea ei într-un loc neutru. Narcis, la curent fără să vrea cu viaţa din lumea-bună a Romei, auzise câte ceva despre Claudia, şi trebuia să recunoască-n sinea lui că oricui i-ar fi dat inima brânci spre-o asemenea femeie.

Ca un om venit să-ncheie-o afacere, Claudia îi spusese fără ocolişuri ce-o adusese la el, lăsându-l să înţeleagă că osteneala n-avea să fie degeaba. Narcis, care nu o dată fusese solicitat în aceleaşi scopuri, învăţase că-n orice-mprejurare a vieţii era bine să spui de la-nceput ce voiai şi ce nu, oricât de brutal ai fi putut să pari:

— Eu nu pot face nimic din ce-aţi dori domnia-voastră. Însă, pentru-a vă arăta că recunoştinţa mea faţă de fostul stăpân nu s-a şters, îmi calc pe inimă şi fac ce n-am mai făcut. Vă pun în legătură cu cineva care se ocupă de-administraţia provinciei ce vă interesează, după ce mai întâi vă daţi cuvântul că nu veţi pomeni faţă de nimeni şi niciodată numele meu. Şi, vă rog, să nu cumva să-mi aduceţi vreun dar sau să vă mai arătaţi pe-aici.

Toate-acestea Narcis i le spusese cu glas scăzut, în timp ce-o conducea spre ieşire, ştiind câte urechi aveau pereţii, mai ales în locul acela. Când se despărţiseră, îi promisese că avea să fie înştiinţată chiar de personajul în chestiune, asupra locului şi-a timpului când Claudia putea să-l întâlnească, în cazul în care-acela accepta afacerea. Acela acceptase. O cântărise cu ochi expert pe Nasidia şi-n gând îşi evaluase beneficiul, fiind convins că avea să-l primească în natură. Se-nşelase. Claudia învăţase-n viaţa ei zvânturată că afacerile serioase trebuiau tratate serios şi că, oricât ar fi fost de-nclinat spre oferte-n natură, un bărbat le primea cu mai puţină tragere de inimă decât banii, sau ca supliment graţios pe lângă bani. După ce spusese ce dorea, Claudia întrebase pe-acelaşi ton sobru, de afaceri:

— Cât costă?

— În general, sau cât te costă pe domnia-ta?

Şi-o măsurase iară cu-o privire fără echivoc.

Şi ea, la rându-i, îl privise-n ochi şi, fără urmă de jignire, îi spusese clar:

— Cât costă în general, ca să fim bine-nţeleşi de la-nceput.

— Mă gândeam să vă coste mai puţin, nu se lăsase intimidat personajul de tonul de bancher versat pe care-l adoptase femeia din faţa lui.

— Când cineva îmi face un bine vreau să fie mulţumit.

Ca urmare a acestui refuz de negociere a farmecelor proprii, Claudia trebuia să se prezinte, o dată cu

numirea soţului ei pe lângă administraţia minelor din Dacia – împreună cu-o importantă sumă de bani buni şi netociţi: îi trebuise mare stăpânire de sine ca să nu scoată niciun sunet şi ca să nu rămână cu gura căscată când auzise suma. Hotărâtă să nu se tocmească, tăcuse şi-nghiţise. Avea ea ceva bani puşi deoparte, însă nu reprezentau niciun sfert din importanta sumă cerută de personaj. Acesta îi explicase – fără a-i da nume, pe care dânsa nici nu voia să le afle – că el reprezenta numai o verigă dintr-un lanţ, care trebuia uns pentru ca *máchina* să meargă. Fostele ei iubiri de durata unui anotimp, oameni cu dare de mână şi darnici – pentru a o trata ca pe cineva din lumea-bună – îi dăduseră mai ales obiecte preţioase. Doar un bancher îi pusese într-un coşuleţ cu fructe şi flori şi-o pungă de *aurei.* Acum se gândea cum să valorifice mai bine obiectele-acelea. Aurul scăzuse la preţ de când vistieria se umpluse de aurul dacilor. Să-mprumute bani? De la cine? Cine-ar fi avut atâta bănet – nu-mprumuta; cine-ar fi-mprumutat-o – n-avea. Leontes avea sigur bani mulţi, dar el era singurul faţă de care Claudia nu-şi pătase obrazul şi nici nu voia să şi-l păteze. N-ar fi crezut niciodată că avea s-ajungă să-şi cântărească viaţa şi să şi-o dispreţuiască din cauza unui gladiator, un bărbat oarecare venit să se căpătuiască la Roma, unde se vărsau toate viiturile lumii.

Când i se-nfăţişase prima oară lui Leontes era mânată de-nvolburarea sângelui. Nu-i venea să creadă că ajunsese să-l iubească şi chiar în stare să lase viaţa ei de femeie de lume şi, dacă el ar fi acceptat, să trăiască oriunde cu el. Leontes nu voia s-o ia nu fiindcă s-ar fi temut de complicaţii cu soţul ei – deoarece nimic nu era mai simplu la Roma decât să divorţezi, divorţurile fiind mai multe chiar decât căsătoriile, cum spunea o glumă – nici fiindcă Nasidia ar fi făcut un sacrificiu abandonându-şi mediul şi modul de viaţă pentru el. Nu accepta nicicum, fiindcă avea de respectat coduri personale şi, probabil, legate de lumea din care venea şi despre care ei nu-i pomenise nimic.

— Iubeşti un gladiator, mulţumeşte-te cu ceea ce poţi afla despre gladiatori, îi răspundea ori de câte ori încerca ea să-l descoase cu privire la viaţa lui dinainte de-a veni la Roma.

Claudina se gândi să-i propună lui Leontes câteva dintre lucrurile ei de valoare ca şi când ar fi fost ale altcuiva. Da, dar ar fi putut s-o bănuiască de misitie. Să roage pe cineva să-ncerce să i le vândă lui Leontes, ca şi când ar fi fost ale acelui cineva. Da, dar cine să fi fost omul pe-a cărui cinste şi discreţie să se bizuie? Şi nu era o afacere ce se putea aranja oricând, suferind amânare. Lucrurile trebuiau făcute repede şi fără nici-o zarvă-n jur. Iar plimbarea lucrurilor din mână-n mână, în vederea vânzării, nu era defel un mijloc potrivit cu discreţia. Drept care se hotărî să-i vorbească deschis lui Leontes, oferindu-i spre cumpărare lucrurile, după ce mai întâi, ca să ştie cât fac, le-arătă unui preţuitor, cunoscut şi ca om onest şi cu înaltă pricepere.

— Îţi dau banii ăştia fără să-ţi iau lucrurile. N-am ce face cu ele.

— Leontes, eşti singurul om cinstit pe care l-am cunoscut până la treizeci de ani. Dă-mi voie să fiu şi eu cinstită o dată-n viaţă. Ia lucrurile şi dă-mi banii.

Leontes îi dădu pungile cu bani, iar ea îi lăsă pe masă caseta cu odoare.

— Nu-i numeri?

Claudina se uită lung la Leontes şi, ca şi când nu l-ar fi auzit, îl întrebă:

— Dacă-ai avea un fiu, cum ai vrea să-l cheme?

— Dromihete.

— Dar o fată?

— Amalusta.

Leontes o conduse până-n stradă. Nu mai schimbară niciun cuvânt.

Spre miezul nopţii, cum n-avea somn, gladiatorul deschise într-o doară caseta. În casetoane căptuşite cu-o ţesătură pufoasă, violet, străluceau giuvaeruri şi *gemme* a căror lucrătură în sine era o valoare. De fiecare giuvaer era legată o aţă, iar de aţă – o minusculă tăbliţă de lemn cu preţul pe care-l merita obiectul. O camee ce-nfăţişa un chip de femeie văzut pe trei sferturi îl făcu să tresară. Ea era. Claudina. Pe tăbliţă sta scris ceva mărunt:

«După un original fără valoare.
Poate vreodată ţi-o va aduce-aminte pe

Claudia Valeria».

*

În vara anului 860 u. c.[{15}], Gaius Proculus Nasidius, soţia sa, Claudia Valeria, şi fiul lor, Claudius Proculus, porneau spre noua provincie Dacia: Nasidius – cu inima strânsă după viaţa fără nicio bătaie de cap pe care-o lăsa în urmă; Claudia Valeria – stăpânită de nerăbdarea celui care vrea s-ajungă, în fine, la lumină, după ce-a rătăcit printr-un labirint acoperit; tânărul Claudius Proculus – plin de curiozitatea celui dornic să vadă o ţară barbară asupra căreia Roma abia începea să-şi reverse binefacerile. În toamna aceluiaşi an, Claudia născu un băiat pe care, în ciuda tuturor protestelor lui Nasidius, îl numi Dromihetes Paulinus, mângâiat Keti.

*

Deşi entuziasmul publicului faţă de el era acelaşi ca la început, deşi rămăsese ager şi suplu, ca o panteră, deşi câştiga bani cu ghiotura, deşi curajul nu-i scăzuse, iar teama de moarte nu pusese stăpânire pe sufletul lui, într-o zi Leontes îşi anunţă spectacolul de adio.

Nici florile aruncate-n arenă şi nici protestele mulţimii dezlănţuite (care zbiera cât o ţineau bojocii «Nu pleca, Leontes, nu ne lăsa!»), nici sumele mari promise idolului şi nici sincera părere de rău a gladiatorilor (pe care-i învăţase meserie şi cu care se-arătase camarad mărinimos şi leal) nu-l înduplecară.

Aşa cum Claudia, după ce-l cunoscuse pe Leontes, îşi pusese viaţa sub semnul întrebării, la fel şi Leontes, de când ţara lui fusese-nfrântă fără speranţa întoarcerii la starea dinainte, simţea că ceva se rupsese-n adâncul lui. Pentru prima oară pricepuse ce voiau să-nsemne cuvintele «înainte» şi «după», despre care bunicul lor le vorbea ca despre două pietre de hotar despărţitoare-ale vieţii. Nu-l emoţionaseră şi nu-l zăpăciseră niciodată uralele mulţimii. Nu uitase cum aclama armata pe Domiţian, pentru ca, apoi, aceeaşi armată să nu-i atingă pe ucigaşii lui Domiţian nici cu o floare. Îi pedepsise un grup restrâns de curteni care-aveau să le plătească o poliţă personală, dreptatea ce se cerea făcută fiind doar un pretext.

Leontes simţea înfrângerea Daciei ca pe cea mai neîndurătoare lovitură a sorţii. Şi nu-şi putea alunga mustrările de cuget de-a nu-şi fi urmat bunicul când, răscumpărându-şi libertatea, acesta se-ntorsese-n ţară. Amărăciunea lui fu şi mai mare când află prin Busiris, sclavul său, fiul lui Chebrisis, de trădarea marelui sfetnic domnesc. Fără să-i fi înştiinţat nimeni dându-i numele-n vileag, o dată ce comoara dacilor fusese descoperită-n albia Sargetiei, între oameni se-ntinsese vorba despre trădător.

Fiindcă după despărţirea de Claudia în viaţă-i stăruia un mare gol, Leontes hotărî să bată întruna pieţele şi să cumpere orice lucru venit din ţara lui. În acest scop angaja şi misiţi, iar negustorilor de sclavi care se străduiau să vândă prinşii daci la stăpâni îndurători şi de treabă, cunoscuţi ca oameni cumsecade, le dădea, drept răsplată, o sumă de bani pentru fiecare captiv plasat în loc bun.

Claudina şi-nchipuise poate că Leontes acceptase legătura lor pentru frumuseţea, deşteptăciune sau pentru faima ei. Nu căutase niciunul dintr-înşii să lămurească acest lucru.

Dacă primele ei cuvinte n-ar fi fost: «Ce cântec e cântecul pe care-l cântai?», spuse cu un glas plin de-amărăciune şi înecat în lacrimi, Leontes ar fi luat-o de mână şi-ar fi dat-o pe poartă afară. Pentru că femeia care venise să i se ofere pricepuse că cel mai vestit gladiator al Romei nu era fericit, merita să-şi aplece ochii asupra ei.

Pân-a o fi cunoscut pe Claudina, Leontes nu dăduse doi bani pe spusele creştinilor cu privire la

mântuirea sufletului, ceea ce pentru el însemna schimbarea omului aici, pe pământ, lucru greu de crezut, deoarece – de când era lumea-lume – se ştia că lupu-şi schimbă doar părul. Leontes începea să se-ntrebe dacă nu cumva credinţa creştinilor pornea de la o cunoaştere mai adâncă a sufletului şi, oricum, de la o dorinţă fantezistă şi lăudabilă de-mbunătăţire a omului. Credinţa creştinilor, în naivitatea ei, îl făcuse multă vreme să zâmbească, fiind contrară pornirilor fireşti ale omului. Niciodată Leontes nu-şi simţise sufletul mai tulburat şi mai nesigur decât acum. De mult nu mai credea în zei, pe care mintea lui îi respingea aşa cum respingea şi noua credinţă a creştinilor.

Toate credinţele se bizuiau pe nevoia sufletului de-a-şi căuta un sprijin.

Leontes nu se putea dărui unei credinţe fiindcă-n el n-amuţea niciodată întrebarea: «De ce?».

Începu să ia lecţii de prozodie greacă şi latină. Să-nveţe temeinic matematica, retorica şi anatomia.

În librăria lui Lambrianus – descendent din Sosii, vestiţii librari din vremea lui Augustus – spre plăcerea amatorilor de poezie care-şi petreceau zilnic ore-n şir cercetând noutăţile, ca şi partea de anticariat a librăriei, din când în când Pylades, vestitul mim – nu se ştia dacă de plăcere sau contra cost – alături de autori care-şi scandau versurile, recita din poeţi cunoscuţi, ca şi din poeţi necunoscuţi. Doi dintre necunoscuţi stârniseră interesul ascultătorilor: unul – subt pseudonimul, naiv, Ignotus, altul – sub numele Albanus, care putea fi tot un pseudonim. Când Pylades anunţase prima dată că avea să citească versuri ale poetului Ignotus, cunoscătorii din librărie zâmbiseră indulgent. Greu de atribuit unui gen, poezia Necunoscutului ocolea sintagmele elegante cu care era obişnuit şi pe care le-aştepta publicul de la un poet. Fauni – deloc, nimfe – nu, alegorii – nici atât. Cuvinte simple, de multe ori îmbinate cu stângăcie, care puneau întrebări asupra unei lumi în care sufletul nu-şi mai afla echilibru. Natura descrisă de Ignotus n-avea nimic din aranjamentul unei grădini cu stânci artificiale, ci aducea răceala munţilor peste care suflau vuituri haine; iar cetina brazilor nu murmura diafan, ci şuiera ca un bocet lung petrecând un sfârşit de lume,

Albanus, aspirând la universalitate prin cunoaştere, prin cultura şi prin binefacerile civilizaţiei, făcea de fapt – cu multă măiestrie formală şi cu suficientă decenţă – elogiul Romei. Versurile lui aveau graţie şi uneori asociau bizar şi inspirat cuvintele, mirându-l şi-nseninându-l pe-ascultător. Albanus era poetul care dădea publicului ceea ce publicul aştepta să audă.

Un dascăl de retorică îi ceru într-o zi lui Pylades părerea despre cei doi poeţi necunoscuţi.

— Unul vrea să plângă, altul să ajungă. Primul va rămâne mereu Ignotus, al doilea se va dezvălui curând.

Vărul lui Leontes – care şi el îşi luase nume grecesc, Callichoros – ţinea librărie în For, destul de-aproape de librăria lui Lambrianus. Avea un negoţ prosper, asigurat de-o clientelă constantă ca şi de clientela-ntâmplătoare, destul de numeroasă. Librăria lui îşi căpătase nume bun prin copiile corecte după clasici. Callichoros n-avea ambiţia s-arunce pe piaţă nume noi. În librăria lui nu se făceau lecturi, dar amatorii porneau lungi convorbiri în jurul lui Homer, al lui Hesiod, al lui Vergilius, al lui Horatius, discuţii pasionate asupra unui trecut care părea că se petrecuse-n ajun. Tăcut, închis şi retras, Callichoros îşi găsise la Roma ocupaţia cea mai potrivită cu firea lui. Înainte şi după ce deschisese negoţul, se-afundase cu nesaţ în bibliotecile Romei. Începuse cu aceea donată de Asinius Pollio, prima în dată între bibliotecile publice ale Romei.

— Vere, îi spusese el o dată lui Leontes – la Roma, termele, drumurile şi bibliotecile te mai mângâie de-atâta străinătate. Pentru desfătarea trupului ai termele, pentru călătorie ai drumurile, iar pentru călătoria sufletului ai bibliotecile. Ce lucru minunat e scrisul: învie trecutul oricât de vechi ar fi! Când te cufunzi în citit, nu te mai afli nici în trecut, nici în viitor; totul e prezent. Ce minunat e scrisul!

Leontes era singurul faţă de care Callichoros îşi deschidea sufletul. Fostului gladiator îi era drag să stea de vorbă cu el, iar tăcerile lor, în doi, i se păreau izvor de gânduri pline de miez. Lui Leontes îi plăceau oamenii de la care-avea ceva de-nvăţat, de fapt, de la care-avea mult de-nvăţat, fiindcă, – obişnuit să tacă şi să-şi asculte cu atenţie conlocutorul – Leontes învăţa de la oricine câte ceva. Cel mai

mult învăţase de la bunicu-său, Dromihete, de la văru-său, Corios, ajuns Callichoros, şi de la Claudina.

— Vere, abia aşteptam să treci pe-aici!

Leontes îl privi mirat. Nu-l ştia expansiv.

— Uite-aici, şi-i arătă lui Leontes nişte suluri, cred c-am descoperit doi poeţi noi.

— De la noi?

— Da. Doi daci care scriu poezie. Unul – cu glas de tunet, altul – manierist, dar cu talent.

— Cum îi cheamă? întrebase Leontes fără interes.

— Unul îşi zice Ignotus şi celălalt Albanus.

— Ţi-au spus ei că sunt de la noi?

— Nimeni nu ştie cine sunt. Dar, dacă-ţi citesc din ei, ai să-ţi dai seama şi tu. Aici, nimeni nu-şi dă seama că anumite-ntorsături în vorbire se fac numai la noi. Romanii – cei şcoliţi, bine-nţeles – pot spune doar: e vorba de nişte străini, dar ce fel de străini, asta ei nu mai ştiu.

— Ce contează nişte străini printre-atâţia străini?!

— Nu-ţi dai seama, vere, ce-ar însemna doi poeţi din neamul nostru la Roma! Ar auzi o lume-ntreagă de ei.

După această-ntrevedere cu văru-său, Leontes hotărî să plece-n lume cu-o corabie ce-aducea mirodenii din Asia şi lemn scump din Africa. În vederea călătoriei, îşi făcu testamentul în bună ordine, prin Cancelarie, lăsând un exemplar şi vărului Callichoros. Mamei şi fratelui său li-l dădu în grijă pe Busiris, după ce mai întâi îl eliberă. Testamentul împărţea cu chibzuială averea între mamă, frate, cei doi veri-buni şi libertul său, Busiris. El cuprindea şi-o lungă listă de odoare destinate unei persoane al cărei nume precum şi locul unde putea fi-nştiinţată se aflau scrise-n caseta în care erau păstrate odoarele. Toate-acestea, pentru cazul când «întâmplarea ar face să nu mă mai întorc din călătorie».

*

Îi rugase pe toţi ai lui să nu-l petreacă decât până la Porta Ostiensis. Îi mâhnise nelăsându-i să-l însoţească până la Ostia, în port, dar îi erau grele despărţirile şi-i aminteau de cea mai grea dintre ele: despărţirea de tată-său, rămas pe câmpul de luptă. Apoi, despărţirea de locurile lor: îi petrecuse, din ce în ce mai slab, până se stinsese, un bocet tainic de tulnic. Toate sunetele pe care le-auzea – tare mai întâi, ca apoi să se piardă încetul cu-ncetul – îl tulburau. Pe măsură ce vuietul amfiteatrului se liniştea depărtându-se, îl năpădeau gânduri amestecate. În călătoria de-acum, Leontes pornea de bunăvoie, fiindcă voia să cunoască lumea – «cine nu mai are ţară măcar să cunoască alte ţări» – totuşi, când larma portului rămăsese-n urmă, în suflet i se făcu un gol. Se simţi azvârlit într-o lume pustie. Când intra în arenă, de moarte nu se temea, cu toate că-l pândea la fiecare mişcare. Se temea doar de pustiul pe care-l simţea în clipa când se termina lupta. Avea glorie, bani, sănătate, frumuseţe. Roma îi acordase drept de cetate. Atâta doar că nu-şi dorea nimic.

Bunicu-său, Dromihete, se-arătase mâhnit la ultima lor întrevedere. Din patru nepoţi, niciunul nu voise să se mai întoarcă în Dacia. «Rămâi sănătos, Leontes…». Liguris îi mai spuneau doar maică-sa şi frate-său. Chiar şi văru-său Corios – Callichoros – ca să nu-i spună pe nume, îi spunea «vere».

Ostia se depărta în zare. Priveliştea n-avea de ce să-i amintească ţara lui. Doar despărţirea. De când se despărţise de bunicu-său, pe care-l mâhnise-atâta, se-ntrebase de multe ori până unde trebuia să meargă un om pentru ţara lui. Dacia era înfrântă. Dintre toţi cei pe care-i cotropise Roma, nici unii nu se mai sculaseră. Se răsculau mereu prin multe părţi, dar atât.

Anii lui trăiţi la Roma erau mai mulţi decât cei trăiţi în Dacia. Latina o ştia acum ca şi romanii, iar limba lui începea s-o uite. O mai vorbea doar cu maică-sa, cu frate-său şi cu Busiris. Cu văru-său vorbea latineşte: convorbirile lor se legau mai totdeauna în jurul unei opere literare. Chiar dacă-ncepeau să vorbească în limba lor despre lucruri de familie, fără să-şi dea seama, se trezeau vorbind latineşte. «Nu

suntem nici de-aici, nu suntem nici de-acolo. Cine n-a fost înfrânt înţelege libertatea altfel decât cel înfrânt. Pentru cel înfrânt hotarul între „înainte" şi „după" începe ca un drumeag cu pietriş ca să se termine într-o stâncă abruptă». Cu gândul ce-i legăna singurătatea, porni să cunoască lumea.

*

Cu toate că Astei nu i se-ngroşase deloc mijlocul, nu i se lăţiseră şoldurile şi nu se schimbase deloc la faţă, doi oameni îşi dădură seama destul de repede că era însărcinată.

— Să nu mai ridici greutăţi până la naştere, îi spusese-ntr-o zi Panesia, în timp ce mesteca într-un cazan de rufe.

Magistrului i se oprise răsuflarea şi-i trecuse un junghi prin inimă când pricepuse. De când pierise netrebnicul de Servandus, nu văzuse picior de bărbat în jurul Astei. Despre bătrânul Dromihete nu putea fi vorba.

În sufletul lui – pe care-l socotea plin de milă şi de-nţelegere – se miră să afle-atâta deznădejde şi aspră judecată în faţa unui lucru firesc şi care, de fapt, nu-l privea. Continuă să-i aducă tot ce putea de mâncare, încerca să se poarte ca şi-nainte, cu toate că, de-amărăciune, nu vedea nici pe unde umblă. Nopţi în şir făcu de planton în locul unor camarazi, iar ziua uita să mănânce şi să bea. Semăna şi mai mult a cocostârc. I se mărise şi-i încetinise pasul. Nodul gâtului, ca o piramidă, stătea să-i iasă prin piele. Camarazii credeau că amărăciunea i se trăgea de la ultimul curier. Celor curioşi le dăduse de-nţeles că primise veşti supărătoare. Pe lângă mâhnirea pe care-o simţea ori de câte ori se gândea la ea, se-adăuga o bănuiala care făcea să i se-ncreţească pielea: bănuiala că netrebnicul ar fi putut fi tatăl copilului. După lungi eforturi îşi aduse-aminte ziua când fuseseră descoperite rămăşiţele lui Servandus. Îşi scrisese undeva data. Seninătatea Astei îl mai însenină. Într-o zi venea în urma ei. Asta purta pe-un umăr o cobiliţă de care-atârnau două ciuturi cu apă. Se-apropie de ea, şi o opri, punându-i o mână pe umăr. Cu băgare de seamă, coborî cobiliţa de pe umărul Astei şi, fiindcă el nu ştia s-o poarte, luă ciuturile cu mâinile. Când li se-ntâlni privirea, Magister văzu în ochii Astei o milă şi-o părere de rău fără sfârşit. Prin urmare, băgase de seamă cât era el de nefericit şi ştia şi de ce. Fără să vrea, oftă şi-nchise ochii. «De ce? Asta, de ce?», îi spunea în gând. Puse ciuturile jos şi-i trecu în faţă. Fata-l privi speriată.

— Servandus? întrebă Magister cu un glas răguşit şi tremurat, în timp ce cu-arătătorul mâinii drepte ţintea spre pântecele ei.

Chipul fetei se destinse, privirea i se linişti şi se umplu de zâmbet. Apoi dădu din cap în semn că «nu». Magister se mai însenină şi el, dar, neîncrezându-se-n semnul pe care-l făcuse fata, vru s-o audă spunând «nu». O-ntrebă rar, latineşte, apoi îşi adună toate cunoştinţele de limbă dacă, puţine câte-avea, ca s-o roage să-i spună dacă Servandus era tatăl copilului.

— Te rog, răspunde «da» sau «nu».

— Nu.

Răspunsul Astei era hotărât şi dat din toată fiinţa, cuprinsă deodată de-o mare linişte şi de-ncredere. Prin acel «nu» parcă vestea nu numai omului din faţa ei, ci lumii întregi o mare bucurie şi-o mare uşurare. Magister nu-şi amintea să fi fost vreodată mai supărat pe lume şi pe viaţă.

*

De la şaisprezece ani plecase de-acasă, de lângă mamă-sa, de lângă tată-său vitreg şi de lângă cei şapte fraţi vitregi. Ştiind de mic să citească, preocuparea lui de căpetenie, până la treizeci şi doi de ani câţi avea acum, fusese să-nveţe cât mai mult. Părinţii lui, mici proprietari de pământ în Sicilia, se-nvecinau cu-o mare proprietate. Marcellus, viitorul Magister, era îngăduit să asiste la lecţiile ţinute de diferiţi *præceptori* copiilor din familia de rang seniorial Thurinus, familie care se considera, datorită

coincidenţei de nume, descinzând din acelaşi neam cu Augustus. În perioadele de acalmie de care avusese parte între o campanie şi alta, Magister căutase continuu să-şi sporească învăţătura căpătată lângă tinerii Thurini. Cu-nvăţătura lui, plebeu fiind, ar fi putut ajunge oricum centurion. Era mulţumit să rămână legionar, mai ales când, în adâncul sufletului, trecuse la creştinism. Era mulţumit să-i înveţe carte pe străinii neştiutori din cohorte şi din *alæ* şi, mai ales, pe copiii barbari rămaşi orfani. La femei n-avusese timp să se gândească. Se mulţumise cu ce-i oferiseră lupanarele şi războiul. Timp să se-nsoare n-avusese şi nici tragere de inimă, deşi maică-sa îi propusese de mai multe ori, în permisii, câteva tinere de ispravă.

Asta nu făcuse niciun rău nimănui. Copilul nu putea fi decât rodul unei întâmplări, al unei unice-întâmplări. Viitoarea mamă avea doar o singură vină: aceea de-a fi stricat imaginea pe care şi-o făcuse despre ea Magister. Liniştea cu care-l scăpase de gândul că Servandus ar fi fost tatăl copilului – gând ce-l umplea de scârbă – cât şi seninătatea Astei îi aduceau în suflet o altă bănuială: însemna că nu fusese vorba de-o siluire.

Magister îşi ducea fără să vrea mâna la frunte. «Ce copilărie! Duc mâna la frunte, ca şi când gândurile-ar fi muşte sau ţânţari!».

Ştia şi el, ca toată lumea, că se făcuseră oarecari deplasări de trupe spre Pannonia. Cineva dintre-aceia? Acest lucru n-ar fi trebuit să aibă nici o-nsemnătate pentru Magister. Noua credinţă spunea să te lepezi de cele lumeşti, iar mila şi iertarea ta să nu cunoască margini. Magister era mâhnit că peste imaginea lui despre Asta, văzută ca-ntr-o apă limpede şi nemişcată, o mână nepăsătoare-azvârlise o piatră. Aceasta era mâhnirea din afară. Apoi era o mâhnire mult mai adâncă, mâhnirea de sine: cât de slabă îi era credinţa, dacă, în loc s-o ierte, din capul locului, pe păcătoasă, el mai întâi îşi simţea rănit orgoliul, după care se-ntreba cine era tatăl copilului şi-abia la urmă îşi impunea o fărâmă de milă. Avea de ce să fie nemulţumit de tot şi, mai ales, de sine. Şi-nchipuise până atunci că-n om credinţa pătrundea într-o străfulgerare, ca o imensă lumină care-i mătura toate ungherele obscure. Descoperea că şi-n credinţă era nevoie de efort, de colaborare, de tăria de-a te birui pe tine însuţi, încetul cu-ncetul. Revelaţia era, probabil, un har al sufletelor alese. Altminteri, în sufletul omului se petrecea o permanentă *præteritio:* vrând să treci sub tăcere ceva, tocmai de-acel ceva aduceai vorba; te pomeneşti folosind mereu în tine însuţi această figură de retorică.

Pe Asta o legase ceva de tatăl copilului? Sau era pradă uşoară, dintre cele care se ruşinau să respingă pe cel cu pofta? Sau fusese şi ea o sclavă a poftei? «Ce-ţi pasă ţie?», se mustra zadarnic Magister. Să fi fost cineva dintre cei strămutaţi la miazăzi de Ister? De ce nu? Oamenii ăştia avuseseră o viaţă, legături între ei. Asta existase şi-naintea războiului. Dintre romani, cine-ar fi putut să fie?

În viaţa lui nu-şi închipuise Magister că bastardul unei fetişcane barbare avea să-i spulbere liniştea. Îi învăţa mai departe pe micuţii daci să scrie şi să citească, pe-aceşti *pueri et puellæ Ulpiani* din noua provincie, dar nu mai avea tragere de inimă. Copiii simţeau că lui Magister nu-i erau boii acasă, cum se spunea pe la ei. Se strângeau în jurul lui şi-l priveau fără să zică nimic. La plecare se buluceau toţi să-l petreacă prin zăpadă şi-i întindeau câte ceva de mâncare pentru a-i arăta dragostea lor. Într-o zi plecă aproape plângând. *Înainte,* el le-aducea lor câte ceva bun de mâncare, *acum* îi uitase, *o* uitase şi pe ea. Mustrându-se, începu iar să le-aducă. Asta primea, dar nu mai mânca nimic din merinde, ci, în faţa lui, împărţea totul copiilor.

În primăvară, văzută din faţă, Asta părea că duce-un dovleac în catrinţă. Oamenii erau prea-nglodaţi în treburi, fiecare cu gândul la rănile lui şi la noul rost pe care trebuia să şi-l facă, pentru ca cineva să aibă timp să-şi pună-ntrebări cu privire la o femeie-nsărcinată care, de altfel, nu era singura.

Magister, care nu-ncetase o clipă să se mustre pentru slaba lui credinţă creştină, hotărâse să se-nsoare cu Asta. Căsătoriile între cetăţeni şi necetăţeni nu era permise. Dar în provincii, între cele două categorii se acceptau un fel de uniri, în sensul coabitării şi-al recunoaşterii copiilor rezultaţi din ele. Găsi de cuviinţă să-l înştiinţeze mai întâi pe bătrânul Dromihete – pe care-l socotea un fel de căpetenie spirituală

a dacilor, chiar dacă nu era declarat astfel – despre intenţiile lui cu privire la Asta. Iar în afara acestor considerente morale, şi pentru faptul că bătrânul vorbea latineşte, prin urmare nu era nevoie de mimă pentru a se-nţelege unul cu altul.

— E copilul tău? întrebă Dromihete, care nu izbutise să identifice tatăl.

— Nu.

— Atunci, vrei să se creadă că viitorul copil e-al tău?

— Nu vreau să fie-al nimănui! Cum nu-i nici Asta, după câte-am înţeles…

— Şi dacă, într-o zi, ai să te căieşti de-atâta milă câtă ţi-e acum? Eu zic să te mai gândeşti. Ai timp. Copilul nu s-a născut, iar când s-o naşte n-are să fugă aşa de repede.

— M-am gândit, moşule. Te rog s-o-ntrebi pe ea dacă n-are nimic împotrivă.

— O iubeşti? şopti moş Dromihete, privindu-l pe sub sprâncene.

— Dragostea lumească trece şi n-are nici o-nsemnătate.

Magister, roşu ca focul alături de care se aflau, spuse totul repede şi fără nicio intonaţie: ca şcolarul care-nvaţă pe dinafară.

Moş Dromihete îşi înghiţi un zâmbet, luă vătraiul, strânse jăraticul şi mai puse nişte vreascuri deasupra.

O-nştiinţă pe Asta că Magister voia s-o ia de nevastă. Îi mai spuse o dată, fiindcă, după cum îl privea, i se păru că nu pricepuse.

— Nu, răspunse ea şi-şi văzu mai departe de treabă.

— Să ştii că te iubeşte.

Astei i se lăsară colţurile gurii-n jos şi bărbia i se-ncreţi mărunt. Parcă stătea să plângă.

— Nu.

— E-un om tare cumsecade, iar pentru copil ar fi mai bine.

— Nu.

— Şi cum să-i spun?

Dromihete se uită cu blândeţe la Asta şi-i vorbi ca unui copil, pe care-l iei cu binele pentru a-l face să-şi recunoască greşeala.

— Nu.

Mai mult de-atâta, Dromihete nu scoase de la Asta. Pentru el era un lucru foarte limpede: Asta nu-l iubea pe Magister.

Magister îşi ascundea dragostea subt primitoarea mantie a milei creştine. Asta, neştiutoare de-nvăţătura creştină, nu-şi ascundea lipsa de dragoste în niciun fel.

«Săracul Magister», gândi Dromihete şi se lăsă păgubaş s-o mai peţească pe Asta.

Răspunsul primit prin Dromihete îi aduse magistrului o mare uşurare-n suflet, dar şi usturimea jignirii pe care-o simte cel care iubeşte, dar care nu este iubit. Se strădui să-şi concentreze toată atenţia asupra copiilor şi să-şi oblojească amărăciunea cu leacurile resemnării şi-ale muncii.

*

De sărbătoarea primăverii, dacii îşi împodobiră stâlpii caselor, câte mai erau, cu frânghioare de iarbă-mpletite cu flori, îşi duseră unii altora apă, sare şi colaci rotunzi, mari şi goi la mijloc, din cei care se-atârnau deasupra uşii de intrare.

Înainte vreme, se-ntindeau mese, cu miei fripţi la proţap, cu vin şi cu vinars, se juca, se petrecea, de sărbătoarea asta.

Acum, fiecare se străduise – din puţinul pe care-l avea – s-arate şi să-şi arate că nu uita să cinstească o sărbătoare din moşi-strămoşi.

Înaintea acelei zile, câteva seri la rând – după ce se culcau cei mici, Panesia şi bătrânul Dromihete –

Asta scotea din armar tăbliţele copiilor, se uita cu mare băgare de seamă la tot ce era scris pe ele şi cu coada unei linguri desena apoi ceva în cenuşă. În ajunul sărbătorii, se sculă către miezul nopţii, încinse ţestul şi împleti un colac. Suci apoi între palme un sul subţire de cocă pe care-l lipi de jur-împrejur pe faţa colacului, urmărind din ochi ceea ce desenase cu lingura-n cenuşă de-atâtea seri.

A doua zi, Magister îi puse o mulţime de-ntrebări lui Dromihete cu privire la sărbătoarea lor, asemănătoare cu-o sărbătoare a primăverii, ţinută aproape la aceeaşi dată, şi cinstită aproape la fel, de-ai lui, în Sicilia. Magister îi învăţă pe copii toată dimineaţa. Era mulţumit de ei. Începuseră s-o rupă binişor latineşte, iar la scris şi la citit mergeau neaşteptat de bine. Copiii, şi după ce pleca Magister, continuau să spună-n cor, în joacă de bună seamă, «Roma se află aşezată pe şapte coline, de aceea s-a numit *Septimontium».* Astei şi Panesiei le venea să râdă când îi vedeau cum ciripesc laolaltă, cu capul niţel pe spate şi cu gâturile-ntinse ca nişte păsări care-aşteptau să le pice de sus ceva. Începuseră să priceapă şi ele câte-o boabă din limba străinilor, dar ce lălăiau copiii toţi deodată nu era de-nţeles. Un lucru pricepuseră amândouă: că ori de câte ori îi auzeau spunând vorbele-acelea, care pentru ele nu-nsemnau nimic, moş Dromihete se posomora.

Magister le spunea copiilor *«valete!»,* şi cu pasul lui rar şi mare se-ndrepta spre drum. Asta, care-i pândise tot timpul plecarea, se luă după el şi, când îl ajunse din urmă, îi puse o mână pe braţ, apoi scoase de subt bundă ceva rotund, învelit într-o pânză şi i-l puse în braţe.

După vreo sută de paşi, biruit de curiozitate, Magister se opri, se-aşeză sub un copac, şi desfăcu nodurile pânzei în care se afla obiectul rotund dăruit de Asta. Era un colac rumen, peste a cărui împletitură se afla o şuviţă de cocă răsucită ce nu urma nicio linie ornamentală cu elemente repetabile, ci semăna mai degrabă cu joaca unui copil peste cele trei şuviţe perfect îmbinate. Magister se uită cu luare-aminte învârtind colacul în mâini. I se opri răsuflarea. Şuviţa ciudată se chinuia să scrie un cuvânt: GЯATIA. Un cuvânt ca oricare altul. Pe Magister îl răscoli cât toate cuvintele la un loc. Atârnă colacul într-un cui, sus de tot, sub un şopron. Ca să-l păstreze, trebuia să-l usuce.

Când o-ntâlni a doua zi, se opri în faţa ei, se aplecă şi zgârie cu pumnalul în iarbă un cuvânt: GRATIA.

În luna care la romani poartă numele lui Augustus, Asta născu un băiat cu piele măslinie şi cu păr negru. Păr mult, care se termina în câte un smoc răsucit ca o coadă de răţoi în frunte şi la ceafă. Şi după legiuirea dacă şi după cea romană, copilul trebuia declarat sub un nume. Moş Dromihete o-ntrebă pe mamă dacă avea vreo preferinţă în privinţa aceasta. Fără să şovăie, ea răspunse:

— Gnæus Pompeius Longinus.

Moş Dromihete făcu ochii mari.

— Bine, dar ăsta e numele unui general de-al lor, mort mai an.

— Ştiu.

— Şi vrei tu să-l cheme-aşa pe copilul tău?

— Da.

*

Notarius curator, însărcinat cu evidenţa nou-născuţilor, înţelese ezitarea şi sfiala bătrânului venit să declare un bastard sub un nume care nu-şi pierduse cu totul răsunetul în rândul legiunilor rămase din 855 în Dacia. Îi veni mai întâi să râdă. Apoi, plin de bunăvoinţă, îi explică bătrânului că, deşi personal aprecia buna intenţie a femeii dace de a-şi numi astfel copilul, el, ca mărunt funcţionar, nu-şi putea lua răspunderea de-a înscrie în registru un asemenea nume, fără avizul superiorilor, fapt pentru care-avea nevoie de trei zile. Împăratul, căci până la el pe scara ierarhică nimeni nu-şi lua răspunderea, decise că noul supus al Romei putea lua – asociat cu orice alt nume roman – numai unul singur dintre cele trei nume ale generalului Longinus, dac-aşa dorea mama copilului, pe care nu-i fu greu s-o identifice după o

asemenea alegere. Cu această ocazie, Împăratul hotărî ca viitorii supuşi din noua provincie să-şi poată lua toţi nume romane, cu excepţia numelor care-nsemnaseră ceva în istoria Cetăţii, iar numele dace să fie, pe cât posibil, romanizate pe viitor. Îşi aduse-aminte că nu ridicase niciun cenotaf în amintirea lui Longinus şi, de-asemenea, că acesta nu-l lăsase moştenitor. De curând sosise-n Dacia, într-un post pe lângă administraţia minelor de aur, Gaius Proculus Nasidius, personaj de-a cărui existenţă atunci afla, deoarece acesta nu străbătuse treptat *cursus honorum,* calea obişnuită a unei cariere romane. Ca pe-o favoare acordată amintirii defunctului Longinus, împăratul îi oferi lui Nasidius casa-n care generalul îşi încheiase viaţa. Nasidius şi Claudina, uzând de tot arsenalul desăvârşitei lor educaţii sociale şi intelectuale şi amintindu-şi de-o sobrietate cam de mult uitată, făcură o bună impresie Împăratului, care se interesă dac-aveau copii şi cum îi chema:

— Avem doi fii, Claudius şi Paulinus.

Înţelegând imperativul momentului, Claudina nu protestase cu privire la numele celui de-al doilea vlăstar al familiei.

Scaurianus şi Hadrian, mai la curent cu mondenităţile Romei decât era şeful lor suprem, nu-i pomeniră acestuia nimic despre faima de care se «bucurau» noul funcţionar imperial şi matroana sa. Scaurianus avea un principiu: să nu se-ncreadă-n ceea ce nu verifica personal. Punctul de vedere asupra Nasidiilor era, pentru moment, neutru. Hadrian considera că propria reputaţie şi propria viaţă nu-l îndrituiau să pună-n lumină neregulile de conduită ale altora.

Materialele se-adunau întruna, în vederea edificării unei noi cetăţi, capitala romană a Daciei. Ţara era organizată potrivit cu tipicul provinciilor de rang imperial, lăsată-n grija unui *legatus Augusti pro prætore,* Decimus Terentius Scaurianus, suprema autoritate locală. După un an petrecut în Dacia, Traian plecă spre Roma cu gândul la imortalizarea teribilelor bătălii care duseseră la noua cucerire. Păcat, încă o dată păcat, că Apollodor nu era de faţă acum. Monumentul – în imaginaţia Împăratului, care, pe lângă supranumele de *Germanicus,* îl câştigase şi pe cel de *Dacicus* – trebuia să-nfăţişeze epica noii victorii. Nici plecarea din Dacia, *imperatoris profectio,* şi nici sosirea acasă, *imperatoris adventum Romam,* nu puteau lipsi de pe monument. Păcat că Apollodor nu asista la aceasta *profectio,* printre cele mai importante – poate cea mai importantă! – din viaţa lui Marcus Ulpius Nerva Traianus… Cum stătea cu mâna strânsă pe frâul calului, cu ochii pierduţi spre Răsărit şi cu auzul legănat de ovaţiile-armatei, având o străfulgerare asupra viitorului, Traian simţi că, în acel moment, îşi trăia apogeul. Istoria Romei era un şir de plecări şi de-ntoarceri triumfale. Triumful trebuia înscris pe înălţime, căci direcţia lui era zenitul. O dată cu Împăratul şi cu înaltele personaje ale statului său major, plecau din Dacia, pentru a o reprezenta la Roma din partea aborigenilor, Parianeu şi Tantinis, care izbutiseră să-şi facă mână bună, mai ales pe lângă Hadrian. Înainte de-a-şi lua rămas-bun de la trupele care ovaţionau, Traian se mai uită o dată cu luare-aminte la pământul pe care se afla şi, cu conştiinţa împăcată în faţa unei datorii împlinite, îşi spuse-n gând: «Încă o etapă».

Plimbându-şi ochii jur-împrejur, pentru a-şi lua rămas-bun de la încă un pământ pe care-i fusese dat să păşească, medicul imperial, Criton, aruncând o privire şi către augustul său pacient, îşi murmură pentru sine: «Învingătorul e mai deştept şi chiar şi mai frumos decât învinsul», apoi ridică bărbia şi-şi subţie buzele, ca şi când ar fi-ncercat să depăşească o adâncă ofensă.

Hadrian – cu gândul la felul cum avea să se despăgubească de-un an de exil disciplinar (cum numea în sinea lui şederea-n Dacia), strângând frâul calului care se-arăta nervos, deşi era învăţat cu ovaţiile – îşi plimbă şi el privirea jur-împrejur, fără nici pic din regretul despărţirilor, şi luând chipul lui care amintea de corcitură între ogar şi vulpe, îşi spuse la rându-i: «Nu e rău să ştii peste cine-ai să domneşti».

Din primăvară, moş Dromihete începu din nou să care pământ pentru a ocroti zidurile Cetăţii.

Băieţelul Astei, care până la urmă fusese trecut ca nou locuitor al pământului sub numele Gnæus – mângâiat de toţi, Cicio – stătea într-o copaie-atârnată cu două frânghii într-un tei din curtea casei copiilor, spre bucuria acestora, care nu mai ştiau ce jucării să mai cioplească pentru micuţ şi ce clopoţei

să mai atârne de frânghiile copăii. Magister, dacă n-ar fi fost copiii ceilalţi şi obligaţiile lui de oştean, ar fi fost în stare să nu se mai mişte de lângă Cicio. Alături de copaia copilului, urmărindu-i cu ochi avizi fiecare mişcare, simţindu-se martor al celui mai însemnat miracol al vieţii, Magister trăia singurele lui clipe de-mpăcare într-o lume care se simţea tot mai nelalocul său şi căreia-i afla tot mai multe neajunsuri. Dacă măcar şi-ar fi-ntemeiat o familie.

Asta, singura care, până la treizeci şi doi de ani ai lui, îi inspirase gânduri de căsătorie – mila nefiind străină de-acele gânduri – Asta nu se-nvoise să-l ia de bărbat. Oştean de la şaisprezece ani, i se-acrise sufletul de străini, de războaie, de brutalitatea vieţii militare. Nici glumele grosolane-ale camarazilor nu le mai putea suporta. Îl mâhnea faptul că pe copiii orfani luaţi sub oblăduirea învingătorilor trebuia să-i înveţe istoria romanilor şi nici măcar să nu le pomenească despre poporul din care se trăgeau. «Parcă ar fi orfani şi de ţară, nu numai de părinţi», se gândea Magister şi simţea o ne-stare-n tot corpul, şi-o mare nelinişte-n suflet.

Pentru Nasidius – care, vara, suferea grozav de căldură la Roma – vara în Dacia, în casa albă din pădure, fusese o-ncântare. Iarna însă i se păru o aspră ispăşire pentru scurta fericire a verii. Istoria Romei era plină de exilaţi, de nu s-ar fi gândit decât la Ovidius, exilat la aceiaşi barbari ca şi el, dar acela nu de bună-voie. De iarna geroasă, care-ţi tăia răsuflarea, pe cine era să acuze decât pe Claudia? Pentru viaţa monotonă şi cu ore fixe a administraţiei, de care habar n-avusese pân-atunci, tot pe Claudia o acuza. Nu era zi să nu-i spună că, în primăvară, el avea să plece la Roma, iar dacă ea nu voia să-l urmeze, atâta pagubă.

— Şi din ce-ai să trăieşti? îl întreba invariabil Claudia.

— Din ce-am trăit şi pân-acum.

— Din expediente.

— Şi tu din ce-ai trăit?

— Tot din expediente. Din expedientele corpului şi-ale sufletului.

— Şi crezi că e chiar nevoie să mi-o spui?

— Da. Eu nu mai vreau să trăiesc din expediente.

— Poate că te şi căieşti de viaţa pe care-ai dus-o?

— Mi-e silă de viaţa pe care-am dus-o.

— Nu cumva ai trecut la creştinism? Cu un suflet atât de sensibil!

— Nu trebuie să treci la nimic pentru ca la un moment dat să ţi se facă silă de ceva scârbos.

— Bine că nu te-au apucat fumurile astea morale mai demult, că cine-ştie prin ce colonie-mi purtam oasele.

— Dragul meu, eu nu mai am de gând să mă prostituez, nici măcar pentru mine, cu-atât mai puţin pentru tine.

— Nu ţi-e ruşine să spui că te-ai prostituat pentru mine?

— Nu. Pentru cine să fim ipocriţi? Nu pentru tine m-am prostituat, zici tu! Atunci, de exemplu, de ce – când amanetai ceva – mă trimiteai pe mine la cămătar? Când perfectai o afacere, totdeauna dubioasă, de ce mă duceam eu în locul tău? Am să-ţi spun ceva: nu numai că m-ai împins să mă prostituez, dar în acest scop m-ai şi luat. Aveai nevoie de-un capital viu care să ţină o vreme. Nimeriseşi bine, fiindcă eram rea-de-muscă din fire. Vrei să te-ntorci la Roma? Întoarce-te! Am să-mi fac şi singură un rost aici.

În dispoziţia de spirit în care se afla – de n-ar fi fost din plictiseală şi din enervare – Claudia probabil că şi-ar fi uitat făgăduielile morale pe care şi le făcea, dacă-n preajma ei ar fi avut cu cine să le-ncalce.

Pentru a duce o oarecare viaţă socială, de care n-avea niciun chef, dar de la care nu se putea sustrage, din când în când îl invita la masă pe Scaurianus. Acesta, din plăcere sau din obligaţie – Claudia n-ar fi ştiut să spună – accepta totdeauna invitaţia. Mai invita şi alţi funcţionari cărora Nasidius, cu glumele şi cu felul lui spumos de-a conversa, le făcea seri de neuitat, mai ales în pustietatea-n care se aflau cu toţii. Fără exagerări de austeritate-n limbaj sau în ţinută, Claudia, prin comportarea pe care i-o impunea rangul,

da de înţeles că nu era dispusă la alte favoruri decât ospitalitatea. Scaurianus, taciturn şi ţeapăn, îi făcuse impresia unei cucuvele-mpăiate. Ea nu izbutise încă să-şi dea seama dacă ţinuta lui era elaborată, conform temperamentului ori consecutivă unei prostii abil vestimentate. S-ar fi putut să fie vorba şi de-o prudenţă fără fisuri, devenită o a doua natură, şi de-un dispreţ suveran pentru lume, tradus în economisirea de sine. Deşi îl socotea din cale-afară de plicticos, Claudia îl admira pe Scaurianus pentru sobrietatea lui: mânca puţin, bea şi mai puţin; orele lui de odihnă, de plimbare, de lucru, erau aceleaşi în fiecare zi; îşi făcea dinainte planuri, pe care le respecta riguros. Viaţa lui se desfăşura după o neabătută ordine, aşa cum anul îşi desfăşura neschimbat anotimpurile. Privindu-l cu ochii reci ai celui care nu investeşte niciun sentiment în obiectul privit, Claudia avea pentru Scaurianus o admiraţie pornită din raţiune: admiraţia o făcea să-i înţeleagă pe acei *viri romani* care, fără să debordeze de exuberanţa imaginaţiei, fuseseră-n stare, prin spiritul de construcţie şi prin tenacitatea disciplinei, să-ntindă puterea unei limbi de pământ peste-aproape tot pământul.

În viaţa ei zvânturată, Claudia observase cât de vulnerabili erau bărbaţii şi nu-i mai era frică de niciunul, deci nici de Scaurianus, în faţa căruia însă nu se simţea niciodată la largul ei. «Când îl văd, parcă am o piatră-n sandală. Cel mai mult mă nemulţumeşte că nu-l pot descifra…».

Din restrânsa lor societate, singurii doi care n-aveau maniere de parveniţi erau Scaurianus şi Cæcilius Publius Corvinus, al cărui bunic aparţinuse încă ordinului ecvestru. Tatăl lui Corvinus ajunsese-n ordinul senatorial. Corvinus nu ascundea niciodată proaspăta lui apartenenţă la această ierarhie. Sobru, modest, tăcut, când se hotăra să deschidă gura, spunea totdeauna lucruri cu miez şi cu haz. La patruzeci şi doi de ani, urmând cursul obişnuit al unei cariere juridice, se afla în Dacia în calitate de *curator, prudens in iure*. Rămăsese văduv cu un an înainte. Copii n-avusese. Îndată ce intra în casa Nasidia, după ce saluta gazdele, cerea să-i vadă pe copii. Cu băiatul cel mare găsea orişicând ce să vorbească. Pe Keti, care încă sugea, îl găsea adesea la sânul doicii. Aştepta până ce copilul era sătul, îl lua în braţe, îl ridica deasupra capului şi-l făcea mereu să râdă.

Scump la vorbă cu cei de-aceeaşi condiţie cu el, Corvinus părea alt om când avea de-a face cu oamenii de rând. Pepo, bucătarul Nasidiilor, abia aştepta să-l ştie invitat ca să-i gătească felurile care-i plăceau şi pe care Corvinus le mâncase şi la bunica lui maternă. Corvinus era singurul din cercul lor pe care Nasidiii nu-l invitau din obligaţie.

Într-o bună zi, doica lui Keti, cu toate că nu se-abătuse de la regimul alimentar obişnuit – care cuprindea multă ceapă şi multe lichide – nu mai avu lapte. Claudiei îi dădu imediat în gând să ceară lista copiilor de curând născuţi, ca mama unui dintre ei să-l alăpteze şi pe Keti. Uitându-se-n registru, remarcă un nume: Gnæus.

— Văd că este şi-un roman printre ei. Dar de ce are doar un prenume?

— E copilul unei barbare localnice. Din tată necunoscut. A vrut să-l numească pe copil Gnæus Pompeius Longinus. Vă daţi seama că nu-i puteam lăsa un asemenea nume.

— Şi nu ştiţi de ce voia să-l numească aşa? întrebă Claudia, uitându-se din nou la data de naştere a copilului. Îşi dădu seama că băieţelul Gnæus nu putea fi copilul cumnatului ei, generalul Longinus.

— Nu ştiu. Copilul a fost declarat de-un bătrân, pe nume Dromihete – o fostă căpetenie de-a dacilor, se pare – rudă cu Decebal, regele lor.

— Cum ai spus că-l chema pe bătrân?

— Dro-mi-he-te.

Fără să dea vreo explicaţie, Claudia ceru să-i fie trimisă mama copilului Gnæus.

— O cheamă Asta.

— Şi mai cum?

— Asta, şi-atât.

Asta se-nfăţişă la Nasidii pe la ora prânzului. Cu cât se-apropia de casa albă din pădure, cu-atât i se strângea mai mult inima. În poartă, conteni din mers şi răsuflă o dată adânc. Închise ochii, îşi potrivi în

spinare traista-n care-l purta pe Cicio, deşi era aşezată cum trebuia, închise iar ochii, răsuflă adânc şi, cu picioarele tremurând, intră în curte. Pe aleea cu pietriş alb care sclipea în soare, se opri din nou şi-şi plimbă ochii spre dreapta. Brăduţul pe care-l sădise în ziua când îl găsiseră mort pe general crescuse cam de trei palme, era des şi, aşa cum lucea în soare, părea acoperit cu pulbere-argintie. «I-a mers bine», se gândi ea, petrecându-şi privirea peste curte. Arbuştii, ca nişte bile uriaşe, erau de-un verde-roşcat. Când venise generalul dăduseră-n floare, galbeni ca păpădia. Răzoarele de flori, mai multe şi mai felurite-acum, închipuiau o stea mare cu multe colţuri. «Steaua lui a căzut!». Pe Cicio îl purta în spinare. Pe Lupei îl purtase într-o straiţă mai mică, pe mână. Se opri încă o dată şi stătu o vreme în faţa treptelor de la intrare, fiindcă-i venea să plângă. Duse mâinile şi-l apucă pe Cicio de picioare prin ţesătura sacului. Îşi luă inima-n dinţi, urcă şi bătu o dată cu mânerul de bronz în uşă.

O-ntâmpină Pepo, care nu-şi mai lua ochii de la ea. Cu toate că-n Italia femeile-aveau copii de foarte tinere, de fetiţe chiar, omul se minuna, văzând cât de tânără era viitoarea doică a lui Keti. Bucătarul şi-o-închipuise femeie matură, voinică şi cărnoasă, mamă a unei puzderii de copii. Şi, mai ales, oacheşă. Nu-şi revenea din uimire, uitându-se la fata subţiratică din faţa lui, cu obrazul alb pârlit de soare şi cu ochii ca două petice de cer. Se gândi chiar că nu ea era doica. Nehotărât cu privire la ce trebuia să creadă, începu să strige, fără să se mişte din loc:

— Veturina, stăpână, veniţi, veniţi!

Claudia şi Veturina (doica lui Keti şi soţia lui Pepo), se repeziră amândouă. Când dădură cu ochii de fată, răsuflară uşurate. Veturina se răsti la bărbatu-său:

— Ce urli aşa, frate, ca la foc, ai-nnebunit?!

Claudia îi făcu semn să tacă şi se uită la firul de aţă din faţa ei, foarte bănuitoare în privinţa posibilităţilor unui asemenea trup de-a-l hrăni şi pe Keti. Îi făcu semn să dea jos traista din spinare. Veturina o ajută şi luă copilul în braţe.

Claudia se-arătă pe sine şi-i spuse fetei: «Claudia»; continuă, arătându-i pe Pepo şi pe Veturina, rostindu-le numele.

Apoi, îndreptă mâna spre fată şi-ntrebă cu toată faţa, cu ochii.

— Asta, răspunse fata şi, arătând spre copil: Gnæus, Cicio.

Claudiei i se lungi faţa. Familia şi prietenii din copilărie îi spuneau generalului Longinus, Cicio, ca o aluzie glumeaţă la Cicaro, băieţelul ştrengar din *Satyricon*-ul lui Petronius Arbiter *(«elegantiæ arbiter»,* cum îi plăcuse lui Tacit să-l numească).

— Stăpână, s-a-ntâmplat ceva?

Veturina, născută şi crescută-n casa părinţilor Claudiei, de-aceeaşi vârstă cu aceasta, alăptate-amândouă de mama Veturinei, îşi cunoştea stăpâna aşa cum se ştia pe ea însăşi.

— Nimic, Veturina. Mi-a fost un pic ameţeală.

Veturina o privi cu îndoială.

Claudia o luă pe Asta de mână şi-o conduse-n camera copilului. Camera-n care-şi trăise Longinus ultima parte a vieţii şi plecarea din viaţă. Veturina, cu Cicio în braţe – care-acum o trăgea de păr – şi Pepo veniră-n urma lor.

Asta cercetă încăperea şi, când ajunse cu ochii-n locul unde fusese patul generalului, îşi duse mâna la gură.

Keti stătea în picioare, cu mâinile strânse zdravăn de marginea patului.

— Keti, spuse mamă-sa, arătându-l pe copil, ca Asta să priceapă.

Asta îşi topi ochii ei albaştri în ochii negri ai copilului, care deschise gura pân' la urechi şi-şi arătă singurul dinte albăstrui şi zimţat de pe falca de jos.

Claudia şi Veturina se priviră. Asta se-aplecă peste pătuţ, luă copilul în braţe, se-aşeză pe scaunul de lângă fereastră, singurul din odaie, şi, cu spatele spre cei trei oameni mari, îi dădu pruncului să sugă.

«E scaunul lui», se gândi Asta, uitându-se la Keti care-i frământa sânul cu-amândouă mâinile. Când

copilul se sătură, Asta se ridică, îl lipi de trupul ei, cu capul pe umăr, şi-l bătu pe spate până-l făcu să râgâie de trei ori. Pe urmă, îl aşeză-n pătuţ, îşi luă copilul din braţele Veturinei, şi-l puse-n spinare, se-nclină şi dădu să plece. Claudia o apucă de mână şi-o duse-ntr-o-ncăpere – «camera lui Lucius», îşi spuse Asta – unde o aşteptau lucruri de-mbrăcăminte şi lucruri de copil. Asta înţelese că erau pentru ea şi pentru Cicio. Nu-nţelese însă că ei doi trebuiau să rămână acolo. Când, în sfârşit, pricepu, arătă cu mâna că pleca, dar că avea să se-ntoarcă.

— Pepo, du-te şi tu cu ea şi vezi poate găseşti pe-acolo pe cineva cu care să te-nţelegi prin cuvinte.

Încrezător în puterea cuvântului, chiar când cuvântul nu era înţeles, ajutându-se şi de mâini, a căror vorbire părea să fie cam aceeaşi peste tot, Pepo îi propusese Astei să-l ducă el pe Cicio în spinare, dar Asta nu se-nvoi.

Dromihete, Panesia şi copiii stăteau sub tei.

— Ce fel de oameni sunt? o-ntreba Dromihete pe Asta, în timp ce lua seama bărbatului rotunjor ca un pepene, şi oacheş, care-o însoţea.

— Mi s-au părut de treabă. Copilul e bun. Vor să stau acolo.

Dromihete şi Panesia se priviră cu-amărăciune.

— Acolo are să-ţi fie bine. Ce să-i faci…

Asta îl aşeză pe Cicio în copaie. Copiii se-adunară numaidecât în jurul lui.

Ea se duse-n casă şi strânse-ntr-o năframă puţinele lucruri pe care le-avea.

Moş Dromihete îi făcu semn străinului să se-aşeze pe trunchiul de copac pe care stăteau el şi Panesia. Femeia se ridică şi-i aduse străinului o ulcea de apă.

— Mulţumesc, zise Pepo şi, întorcându-se spre Dromihete, spuse: eu sunt bucătar la familia Nasidia. Copilul mic al stăpânilor n-are ce să sugă, fiindcă nevesti-mii i-a pierit laptele. Copilul nostru are-acum doi ani. A rămas în Italia, la socrii mei. Mai avem încă patru băieţi mai mari.

— Ferice de tine, fiule.

Pepo rămase uimit când auzi latineasca limpede-n care-i vorbi moşneagul.

— Părinţii mei au fost sclavi ai familiei Nasidia. Părinţii stăpânului de-acum i-au eliberat. Am rămas în casă, fiindcă stăpâna e cumsecade şi e soră-de-lapte cu nevastă-mea. Şi stăpânul, şi dânsul e om cumsecade. A prăpădit el averea părintească, dar nu e om rău.

— Cum ziceai că-l cheamă pe stăpânul tău, fiule?

— Gaius Proculus Nasidius.

— Gaius Proculus Nasidius…

— Pe stăpână o cheamă Claudia Valeria.

«Gaius Proculus Nasidius», îşi repetă Dromihete şi, deodată, îi răsună în cap vocea stăpânei lui de la Roma: «Gaius ăsta bun băiat ar fi, de n-ar fi atât de leneş. Îl ştiu de când s-a născut, că de-o viaţă sunt prietenă cu maică-sa. Nu vine o dată aici să nu vrea să mulgă ceva bănuţi şi, cu toate că ştiu, tot îi dau, secătura! Are-o nevastă frumoasă şi de neam, dar poamă… Cum e sacul e şi peticul». Prin urmare, pe copilul lor avea să-l alăpteze Asta.

— Pe domnia-ta cum te cheamă, bătrâne? îl întrebă bucătarul, punându-i prieteneşte mâna pe umăr.

— Dromihete.

— Cum?

— Dro-mi-he-te.

— Dromihete! Aşa-l cheamă pe copilul ăl mic al stăpânilor. Eu credeam că Dromihete e nume grecesc. Nu-i grecesc?

— Nu.

— Păi, atunci, te pomeneşti că gladiatorul nostru o fi şi el de-al vostru. (Dromihete ciuli urechea şi se uită întrebător la străin). Dumitale pot să-ţi spun, că eşti om bătrân şi n-o să te-apuci să mă spui. (Pepo se-aplecă la urechea lui Dromihete). Cică Dromihete ăsta mic al stăpânilor ar fi făcut de stăpâna mea,

Claudia, cu un gladiator, unul Leontes. Pe ăştia cine-i ştie de ce neam sunt…? Stăpâna e femeie cumsecade şi omenoasă, dar are partea asta… de… (Dromihete ar fi vrut să mai audă o dată cuvintele spuse de Pepo, dar se gândi să nu-i trezească vreo bănuială.) Leontes ăsta e un bărbat falnic. L-am văzut în arenă luptându-se cu gladiatori, cu fiare. E ca pantera de iute. L-am zărit altă dată la terme. Era cu mai mulţi gladiatori. Toţi vorbeau în gura mare. Numai el tăcea. Un grec s-a apropiat de el, i-a pus mâna pe piept cam pe-aici şi l-a-ntrebat ce semn era semnul pe care-l avea în dreptul inimii.

— Ce fel de semn avea? întrebă Dromihete.

— Ca o frunză de plop. I-a răspuns grecului că era un semn din naştere. Atunci i-am auzit vocea: joasă şi frumoasă. Voce de bărbat. O-nţeleg pe stăpână-mea. (Omul se opri brusc, parcă i-ar fi tăiat cineva firul vorbei.) Bătrâne, să nu cumva să spui cuiva ce ţi-am spus.

— Îm?

— Să nu spui cuiva ce ţi-am spus. Stăpâna e femeie cumsecade, încolo, treaba ei. Şi de când cu gladiatorul ăsta, ori mi se pare mie, ori chiar s-a potolit. Acuma ai zice că e a mai aşezată femeie. S-o fi săturat, conchise el pe-un ton meditativ.

Dromihete dădu din cap, ca să se pară că lua parte la discuţie. «Or fi fost ei la Roma gladiatori mulţi cu numele ăsta, Leontes, numai că semnul de deasupra inimii nu putea fi decât pe pieptul lui Liguris, pentru străini – Leontes.»

— Şi gladiatorul ce mai face?

— Zice că s-ar fi lăsat de arenă şi c-ar fi plecat prin lume.

— Dar de copil ştie?

— Nevastă-mea, care, fiind soră-de-lapte cu stăpâna, le ştie pe toate, că toată ziua şopocăiesc una cu alta, nevastă-mea zice precum că n-ar şti.

— N-o şti, admise Dromihete.

— Bătrâne, cu fata, doica lui Keti – aşa-i spunem noi băieţelului – cu fata asta ce e?

— E copil orfan, rămas din războaie. Nu ştie nici câţi ani are.

— Dar e cinstită? adică, vreau să zic, nu pune mâna?

— E cinstită.

— Şi copilul cu cine l-o fi făcut?

— Ea ştie.

— Dac-o şti…

— Să ştii că nu e destrăbălată.

— O fi vrut să facă oare copilul sau s-o fi întâmplat?

— Doar zeii le ştiu pe toate, fiule. Omului îi e dat să ştie doar ce vede.

Asta ieşi din casă cu legătura pe mână. Puse legătura sub tei, mângâie copiii, îi depărtă de leagăn şi-l luă pe Cicio în spinare, apoi îşi trecu din nou legătura pe braţ. Se opri în faţa lui Dromihete, se lăsă în genunchi şi-i sărută dreapta.

Se-apropie de Panesia, îngenunche şi-n faţa ei, şi-i sărută mâna. Femeia îi puse mâna dreaptă pe creştet şi-i spuse:

— Copilul pe care-ai să-l alăptezi e de stirpe regească şi nu *ne* e străin.

Moş Dromihete oftă. Panesia vorbise pentru el. Asta o privi nedumerită, însă nu-ntrebă nimic.

Se ridică şi stătu nehotărâtă o clipă. Deschise de câteva ori gura până să spună ce-avea de spus:

— Spuneţi-i lui Magister sănătate din partea lui Cicio şi din partea mea.

Pepo se ridică de pe trunchiul de copac, ridică mâna a salut înspre Dromihete şi Panesia şi, în timp ce trecea în dreapta Astei, le spuse:

— Rămâneţi sănătoşi. Nu vă fie grijă de fată, că oameni suntem şi noi.

Dromihete şi Panesia, orfanii – care tăceau toţi, ca prin minune – îi duseră pân' la poartă. Pricepuseră că şi Cicio şi nana Asta plecau de lângă ei.

Uitându-se după Asta până ce n-o mai văzu, Dromihete simţi cum i se rupe ceva în suflet. «După ce ne-au luat tot, acum trebuie să le mai dăm şi mame cu lapte». Cu toate că pruncul pe care-avea să-l alăpteze Asta era strănepotul său, Dromihete nu-l putea despărţi de părinţii lui legiuiţi; în faţa-ntregii lumi, copilul Nasidiilor era încă un vlăstar răsărit din puternicul copac al cotropitorilor.

Spre seară, când arşiţa se mai domoli, Dromihete luă ciuberele şi cobiliţa şi porni să care pământ peste ruinele cetăţii.

Ostenise şi stătea cu ochii pe cer. Judecând după stele, mai era niţel până la miezul nopţii. După ultimele ciubere de pământ cărate şi bătucite, Dromihete simţea, în fiecare noapte, împăcarea pe care o dă-mplinirea unei datorii. Luna era în ultimul ei pătrar. În urma unor urcuşuri şi coborâşuri şi hârtoape-ale vieţii, era liniştitor să vezi că pe lumea asta rămânea ceva neatins, neschimbat şi neîntinat: cerul. Cu ochii la lumea de deasupra, ale cărei taine îi erau la fel de necunoscute ca şi cele omeneşti, Dromihete se ridică în picioare. Se lăsă apoi în genunchi, îşi împreună mâinile, îşi lipi fruntea de pământul cărat cu mâinile lui şi simţi cum din adâncul fiinţei i se înălţa un gând: «Vă mulţumesc, zei, pentru buna-vestire pe care mi-aţi dat-o. Vă mulţumesc, părinţi de sus, că nu ne stingeţi şi că ne-aţi trecut în altceva!».

Auzul bătrânului se-nfioră de cântatul cocoşilor, prelung, înalt şi pătrunzător ca sunetul unei trâmbiţe de biruinţă.

*

Toţi ai casei Nasidia, în frunte cu *domina,* îi îndrăgiră pe Asta şi pe Cicio. Asta înţelegea latineşte şi, cu toate că nu scotea niciun cuvânt, deşi ar fi putut, Claudia o socotea deşteaptă, judecând după rostul pe care-l avea la treabă şi după buna ei cuviinţă. Claudiei i se părea că nu văzuse niciodată atâta curăţie într-o privire, câtă vedea în ochii Astei. Toată făptura ei era pentru Claudia o-ntrupare a inocenţei. Nu-şi putea închipui cum de Asta avea un copil. Singurul element ce-o convingea de maternitatea doicii era laptele abundent cu care-i sătura pe cei doi prunci. Când o vedea alăptându-l pe unul din ei, dreaptă, fără niciun cuvânt, cu privirea plină de pace, coborâtă asupra copilului, Claudiei îi venea să-ngenuncheze precum înaintea unei divinităţi care şi-ar fi desfăşurat darurile şi puterile-n faţa ei. La-nceput, încercă să afle de la Asta câte ceva despre Dromihete. Fata dădea din cap şi-atât.

Auzind că vechea ei cunoştinţă de la Roma, Kikinis, s-ar fi aflat prin partea locului, Claudia o puse pe Veturina să i-l găsească. Ştiindu-l om pe care nu-l puteai îmbrobodi cu-ntrebări ocolite, primindu-l ca pe-un vechi prieten – Kikinis dovedindu-se cinstit în toate cumpărările şi, mai ales, vânzările-n care-i fusese mijlocitor – îl întrebă direct ce ştia despre bătrânul numit Dromihete.

— Este unchiul regelui Decebal, frate cu mama acestuia. Om înţelept şi-nvăţat, cu toate că trăit totdeauna ca un om de rând. De altminteri, aşa trăia şi Decebal, cu toate avuţiile lui. Pe mulţi îi nemulţumea asta, fiindcă nu-nţelegeau cum cineva poate, având, să se poarte ca şi când n-ar fi avut.

— Crezi că dacă m-aş duce la bătrânul ăsta ar vrea să stea de vorbă cu mine?

— Ar sta de vorbă, dar mare lucru n-aţi afla de la dânsul. Ei cu străinii nu vorbesc niciodată despre trecut. Îl consideră sacru: singurul tezaur care le-a rămas. De pe vremea când era la Roma, sclav al ilustrei Cæcilia, ştiu că Dromihete a avut doi feciori, are patru nepoţi, trei parcă – la Roma, unul – în Egipt. Mai mult nu ştiu.

— Numele *Dromihete* e un nume frecvent?

— Din câte-am priceput eu, la dânşii, numele se dau după o anumită ierarhie: unele – numai celor care descind din regi. De pildă, când cineva ajunge la ei *pontifex maximus,* i se spune Deceneu.

— Aşa vasăzică…

— Întocmai aşa cum spun. Altminteri, ce mai faci?

*

Însoţită de Asta, de cei mici şi de Pepo, Claudia începu să-şi facă mereu drum pe la «casa copiilor», cu lucruri bune de mâncare. Copiii, când o văzură prima dată, îmbrăcată cum nu mai văzuseră pe nimeni, nu-ndrăzniră să se-apropie de ea. Claudia le dădu fiecăruia-n mână din bunătăţi şi mâncă în faţa lor, ca să le dea curaj. Stătu apoi pe trunchiul de sub tei, bău apă, vorbi pe-ndelete cu Magister, cu bătrânul Dromihete şi cu Panesia.

Toamna, într-o zi, la despărţire, se uită în ochii bătrânului şi-i şopti:

— Fiul meu cel mic se numeşte Dromihete. Aşa a vrut *tatăl lui* să se numească.

În aceeaşi zi, Panesia, rămânând în urmă cu Asta şi uitându-se după Claudia, spuse: «Femeii ăsteia are să i se limpezească viaţa».

În primăvară, Keti se înţărcă singur: nu mai vru să sugă.

Asta, socotind că menirea ei în casa Nasidia se-ncheiase, îşi strânse lucrurile şi – prin gesturi şi prin câteva cuvinte latineşti, rostite fără nicio poticneală – îi explică stăpânei că ea şi fecioru-său aveau să plece, mulţumind pentru traiul bun pe care-l duseseră. Claudia şi Veturina se uitau la doică şi la pruncul ei ca la nişte rude, ceea ce nu le-mpiedica să vadă privirile pe care şi Nasidius şi Pepo i le-aruncau, şi care n-aveau nimic fratern. Fără să fie geloase, răsuflară uşurate când Asta le părăsi, gândindu-se mai ales la situaţiile neplăcute-n care cei doi suspinători o puneau pe fată.

Cum îi văzură din nou acasă pe Asta şi pe micuţ, copiii atârnară numaidecât copaia-n tei, cu toate că afară era încă destul de frig. Cel mic, oricum nu mai stătea în copaie. Se ridica singur în şezut şi, sprijinit, chiar în picioare. Timpul începu să se-ncălzească. Băieţelului i se făcu un ţarc. În orele calde-ale zilei, copiii şi Magister rămâneau în curte şi rosteau în cor cele învăţate: *silva, silvæ*...

Din ţarc, se-auzea din când în când câte-un chiot al lui Cicio:

— Va, ve!

Magister întorcea capul spre copil, iar acesta, mai întâi surâdea, apoi încerca să-şi ascundă capul subsuoară. Când se-asigura că nu-l vede nimeni, Magister îl ridica în braţe şi se uita în ochii lui până simţea că-l ustură globii, îl strângea la piept, îl punea la loc în ţarc şi, cu pasul lui mare, de semănător, pleca fără să privească-n urmă. Copilul ofta, uitându-se după el, şi, de cum îl puneau dimineaţa-n ţarc, îşi îndrepta privirea spre poartă.

Într-o zi, după ce se risipiră copiii, Magister luă micuţul în braţe şi se duse cu el sub tei. Se-aşeză pe trunchiul de copac pe care stăteau de obicei toţi ai casei, şi-l puse pe Cicio de-a călare, pe genunchi, îl aplecă niţel pe spate şi se uită lung în ochii copilului care-ncepu deodată să plângă şi-şi ascunse capul la pieptul magistrului. Înainte de-a-l aşeza iar în ţarc, Magister îşi duse policarul mâinii drepte la fruntea copilului, apoi, îi atinse coşul pieptului şi, pe rând, umerii. Asta, care tocmai ieşise-n uşă, simţi că-i fuge sângele din vine când îl văzu pe magister făcând semnul acela asupra copilului ei. O clipă, îi trecu prin suflet presimţirea unei nenorociri. Din câţiva paşi ajunse lângă magistru. În poartă îi puse o mână pe braţ, îi trecu în faţă şi se uită-ntrebător în ochii lui. I se păru că desluşeşte-ntr-înşii o hotărâre de nestrămutat şi i se mai păru că privirea magistrului plutea undeva deasupra lumii. «Ce-o vedea el, oare?», se-ntrebă Asta.

Deodată, ochii magistrului o văzură numai pe ea. În ei sclipi zâmbetul împăcării. Magister ridică mâna dreaptă-n aer şi, privind peste lume, făcu asupra femeii semnul.

Trei zile, una după alta, Magister nu se mai arătă. Nedumeriţi, copiii erau gata să se ducă-n castru, să-ntrebe ce se-ntâmpla cu dascălul lor, care le făcea din învăţătură un fel de joacă. Dromihete, Asta şi Panesia îi opriră.

A patra zi începu căutarea. Curtea, «casa copiilor», împrejurimile fură-mpânzite de romani, iar copiii – întrebaţi, Asta, Panesia şi Dromihete – interogaţi ca nişte infractori potenţiali. Asta, Panesia şi Dromihete nu se speriară de-ntrebările repetate la nesfârşit, ci de ceea ce-l aştepta pe Magister dacă era prins. Fără să le fi spus Panesiei şi lui Dromihete nimic despre semnul pe care Magister îl făcuse-asupra

copilului şi-asupra ei, semn pe care-l simţise ca pe-un rămas-bun, Asta era într-un gând cu dânşii: toţi trei erau siguri că Magister fugise către Miazănoapte, acolo unde nu erau romani.

A cincea zi, mai slab decât o umbră, cu lanţuri la picioare, Magister fu adus înapoi în castru.

Cu gândul de-a-i îndulci pedeapsa, adică de a-l trimite la ocne sau la galere pe viaţă, Scaurianus încercă să-i sugereze un răspuns:

— Te-ai rătăcit, nu?

— Am fugit.

— De ce?

Scaurianus, prin tonul egal şi calm, încerca să-i dea acuzatului timp să ticluiască un răspuns care să-l avantajeze.

— Fiindcă aş fi vrut să mai trăiesc şi altfel.

— Ce te nemulţumea?

Magistrului, cunoscător al valorii timpurilor şi-a modurilor gramaticale, nu-i scăpă imperfectul pe care-l folosi legatul.

— Lumea-n care trăim.

— E creştin, strigă cineva din mulţimea în faţa căreia se ţinea consiliul de judecată.

Se mai auziră şi alte voci care strigară: «E creştin, e creştin».

Multe priviri se pironiră-n pământ. Fără să fi fost creştini, în rândul armatei multora le era silă de delatori. Venită din atâtea guri, delaţiunea nu mai putea fi ignorată de Scaurianus, care-nghiţi o dată-n sec înainte de-a-l întreba pe acuzat:

— E-adevărat că eşti creştin?

— E-adevărat.

— Dar recunoşti autoritatea imperătorului?

— Aici, pe pământ, dăm cezărului ce este al cezărului.

— Despre aici vorbeam. Îţi pare rău c-ai încercat să fugi, nu?

— Nu! Îmi pare rău doar c-am încercat atât de târziu.

— Ce spui nu e-n apărarea ta.

— Acum, când am pierdut totul pe pământ, am câştigat dreptul de-a spune adevărul.

— Şi care crezi că e adevărul?

— Că viaţa pe care am dus-o *eu* – ucigând ca să nu fiu ucis, prădând numai şi numai ascultând orbeşte ordine – nu face nici cât un vrej uscat. Dacă asta e viaţa pe pământ, poţi pleca din ea fără părere de rău.

Prin sufletul legatului imperial trecu o undă de tristeţe. Dezertorul aparţinea speciei rare a celor care-şi păstrau demnitatea în orice-mprejurare: nici agresivitatea, nici umilinţa ipocrită – uneori chiar sinceră – a disperării, ci doar seninătatea în faţa plecării dintr-o viaţă, despre care, în sinea lui, Scaurianus gândea la fel. Numai că, pornit pe drumul unei cariere, el voia s-o-ncheie pe-nălţimi, ca majoritatea oamenilor care-şi concentrau energia asupra singurei certitudini: viaţa pământească. Delictul de opinie se pedepsise de pe când nimeni nu bănuia că într-o zi aveau să existe Roma şi romanii. Un rege-al Egiptului, de pildă, încercase, în vechime, să schimbe credinţa oficială cu-o credinţă nouă, monoteistă, credinţa în discul solar. Acel rege, Amenhotep pe numele său, când nu se mai închinase lui Amon, îşi schimbase numele, în Akhenaton, după Aton, noul zeu unic. Atâta preoţime care se vedea ruinată nu putea privi cu ochi buni o asemenea răsturnare. Şi nu numai preoţimea: toţi cei cărora le tulbura obişnuinţele. Akhenaton, primul şi ultimul faraon cu-acest nume, fusese trepanat. Trepanarea era un mod mai elegant de-a asasina, rezervat capetelor încoronate. Un fel de echivalent al invitaţiei la sinucidere pe care-o lansau suveranii Romei unor personaje căzute-n dizgraţie şi devenite, deci, inoportune. Nimic nu se schimbase pe lume în privinţa celor care nu-mpărtăşeau şi, mai ales, nu se făceau că-mpărtăşesc părerile oficiale.

Scaurianus, dornic să pătrundă-n meandrele unui suflet, ar fi continuat interogatoriul. Temându-se însă

de răspunsuri ce-ar fi putut stârni întrebări şi-n minţi mai puţin dedate cu gândirea, plin de părere de rău pentru o viaţă pierdută, curmă aici interogatoriul.

În privinţa dezertorilor, legea era clară: dezertare în teritoriu străin – pedeapsa capitală. Culpa de-a fi creştin – adept al acestei *religio ilicita,* cum o declarase Domiţian, şi pe care şi Traian o persecuta prin *rescripte* imperiale – se pedepsea, de asemenea, cu moartea. Chiar dacă unii membri din statul-major al noii provincii erau de părere că respectarea tradiţiilor religioase menţinea coeziunea spirituală a poporului – altcum, destul de precară – nimeni nu mai credea în zei, al căror cult îl practicau doar ca element de paradă, fără niciun răsunet în suflete. Cum acest stat-major răspundea în primul rând de disciplina armatei, el nu-şi putea îngădui speculaţii filosofice. Legea, bună sau rea, trebuia aplicată şi nu ei erau în drept s-o judece şi, cu-atât mai puţin, s-o schimbe. Sentinţa nu trebuia amânată. Hârşiţi prin războaie, cei din statul-major învăţaseră că nimic nu se uita mai uşor decât morţii. Părerile divergente faţă de politica oficială puteau stârni curente de opinii în rândul armatei. Sentinţa se dădu în urma unei deliberări sumare: dezertorul era condamnat la moarte. Execuţia avea să urmeze imediat. Potrivit tradiţiei, condamnatului i se-mplineau trei dorinţe, dacă ele nu primejduiau ordinea socială şi nu dăunau nimănui. În ordinea importanţei pentru el, Magister ceru: să fie crucificat – în loc să fie decapitat; să-i mai vadă o dată pe copiii cărora le fusese dascăl şi, de asemenea, pe cele două femei şi pe bătrânul care le purtau de grijă; să fie trimisă alor lui în Sicilia o epistolă pe care-o avea totdeauna asupra sa.

Execuţia urma să aibă loc înaintea mesei de prânz. Condamnatului i se oferi de mâncare, dar el o refuză.

Cu toate că nu se afla în faţa primei condamnări pe care-o pronunţase-n viaţa lui, legatul manifesta o vădită proastă dispoziţie. Îl sfătui pe condamnat să accepte pedeapsa obişnuită, ca fiind mai puţin chinuitoare. Deşi îi vorbi cu blândeţe părintească, nu reuşi să-i schimbe hotărârea.

— Băiete, la ce bun să te chinui? Eşti nebun să vrei crucea în locul securii.

— Sunt nebun de când am început să văd lumea altfel.

Chipul magistrului, cu trăsături tăioase şi înăsprite mai cu seamă de părul negru ţepos, căpătase-o dulceaţă şi-o blândeţe pe care nu le-avusese niciodată. Ochii lui negri îl îmbrăţişară pe legat cu-o privire frăţească, de parcă din gura acestuia ar fi aflat cine-ştie-ce bună-vestire.

— Dumnezeu, care este unul singur, să vă ierte păcatul! Păcatul pe care sunteţi silit să-l faceţi, înălţimea-voastră!

Patru legionari aduseră copiii, pe bătrânul Dromihete şi pe cele două femei de la care Magister îşi luă rămas-bun. Le spuse cât de mult însemnaseră ei toţi în viaţa lui, şi-şi opri ochii în ochii Astei, care-nţepenise cu Cicio în braţe. Apoi le ceru iertare dacă-i supărase cu ceva. Fără să priceapă ce spunea Magister, copiii simţiră că se petrecea un lucru neobişnuit de grav cu dascălul lor. Moş Dromihete lămuri copiilor cum ştiu mai bine cuvintele magistrului. Legionarii le făcură un semn – şi lor, şi însoţitorilor – să se depărteze. Copiii nu se mişcară nici la stăruinţele lui Dromihete. Deodată, se-aşezară toţi pe jos, pe pământul gol, îşi ridicară genunchii, îşi împreunară mâinile peste ei şi rămaseră neclintiţi: semănau cu câinii de stână care-nconjoară duşmanul şi-aşteaptă să-l biruie prin răbdare.

După ce-l culcară pe trunchiul furcii, Magister fu legat, cu braţele petrecute peste traversa grinzii patibulare. Subt picioare nu i se pusese lemnul de sprijin – *sedile* sau *cornu.* Un om cu milă îl ajuta astfel să moară mai repede.

Dromihete dădu să se-apropie de răstignit, dar doi legionari i se-aşezară-n faţă şi-i făcură semn să se depărteze.

— Aş vrea să-i spun un cuvânt de mângâiere, şopti bătrânul legionarilor.

— Spune-i-l de-aici.

— *Bene vale, Magistre!* strigă într-un târziu bătrânul.

— *Gratias tibi!* sună plin de pace glasul magistrului.

Cum stătea întins pe trunchiul ale cărui capete erau sprijinite de două capre de lemn, înalte cam până

la brâul unui om, Magister încerca să-i cuprindă pe toţi într-o privire. Pe copii nu-i vedea. Iar pe Dromihete, pe Asta şi pe Panesia – doar de la brâu până la bărbie. Pieptul Astei era acoperit de băieţelul care dădea întruna din picioarele cu călţuni albi, de lână.

După ce-l înălţată, Magister le văzu numai creştetele.

«Ce frumos e-n jur. A-nfrunzit pădurea…».

O musculiţă îi dădea târcoale pe la ochi. Începură să-l mănânce pleoapele. Vru să ridice mâna dreaptă. Uitase că mâinile îi erau legate. Strânse puternic mâna dreaptă. Simţi un cuţit atroce în umăr. «Doamne, să fii la bunul-plac al unei gâze! O ţine mult?». Pentru prima oară îi trecu o nelinişte prin suflet. «Nu mă lăsa, Doamne… Oamenii ăştia n-au să ştie niciodată cât au însemnat pentru mine. Mai ales Cicio. Până să se facă el mare, şi numele au să mi-l uite. Dar ei nici nu ştiu cum mă cheamă. Să le strig de-aici, la ce bun? Magister e destul. Sărmana mama!».

Respira tot mai greu. Trupul îi amorţise. Capul îi cădea mereu în piept. Pleoapele i se umflaseră. Abia le mai putea deschide. I se păru că vede lume multă adunată pe colina din faţă.

Dromihete îl rugă pe unul dintre legionarii de gardă să dea condamnatului o cârpă înmuiată-n apă, grăbindu-se să i-o întindă. Legionarul îl respinse pe bătrân, dar se-adresă altui legionar care se pregătea să intre în schimb şi-i ceru să aducă o cârpă udă.

— În Infern nimereşte şi fără să bea apă.

Primul legionar vărsă apa din plosca plată de la cingătoare peste-o năframă pe care, cu suliţa, o-ntinse răstignitului. Acesta nu mai avu putere să soarbă şi nici să mulţumească. Stropii de apă îi curgeau de pe bărbie pe piept.

— *Magistre, hic sumus cum tu,* răsună deodată glasul Astei care ţâşnise în picioare.

— *Tecum,* şopti Magister.

«O folosi oare la ceva?», mai avu puterea să se gândească. Nu mai simţi suliţa înfiptă-ntre coaste pentru a-i scurta agonia. La strigătul Astei, toată suflarea adunată pe colină se ridicase-n picioare.

Dincolo de oameni, mai departe, rezemată de-un copac, stătea Claudia. Văzuse creştini sfâşiaţi de fiare-n arenă, gladiatori ucişi, dar nu simţise niciodată fiorul morţii intrându-i prin suflet ca acum. La câţiva paşi de ea se afla Kikinis. Contempla cu ochi melancolici priveliştea. Sărbătorise – a câta oară singur? – ziua de Pesach. În curând avea de gând să-şi aducă familia din Egipt. «Mereu trebuie să fugim din Egipt…». Scaurianus îi acordase chiar în acea zi o întrevedere la apusul soarelui. Soarele apunea. Kikinis se-nclină spre Claudia, care nu-l văzu. «A paisprezecea zi a lunii Nisan», îşi spuse-n gând, în timp ce se-ndrepta cu pas abătut spre castru. «Şi pe *acela* tot azi l-au răstignit…».

Dacii statură un timp în picioare, nemişcaţi. Deodată, femeile începură a se roti încet. Porni mai întâi un glas, treptat adăugându-i-se altul şi altul, până se întâlneau toate, pentru ca apoi să scadă iară glas după glas, la unul singur.

O, moarte, ce ţi-aş pofti.
Viţă verde iadăra,
La mine când îi vini,
Viţă verde iadăra…

Din castru se aduse o scară dublă. Un legionar o rezemă de trunchiul furcii şi urcă, altul trecu s-o sprijine, spre mai mare siguranţă.

— Nu e bine, strigă ostaşul de sus şi coborî. Nu-i pot dezlega mâinile. S-o punem în spatele crucii.

Dromihete, Panesia şi Asta, purtându-l pe Cicio adormit în braţe, se-apropiară. Cu ochii la răstignit, romanii îi lăsară-n pace. Când mâinile rămaseră fără legături, trupul se aplecă mult înainte, deşi ostaşul rămas jos îl proptea cu lemnul suliţei. Dromihete stătu dedesubt cu braţele deschise. Legionarul mută iar scara, aducând-o în faţă, urcă din nou şi scoase frânghia de la picioarele supliciatului. Trupul se lăsă mai

întâi într-o parte, capul se izbi cu tâmpla de-un drug al scării şi rămase-aşa, sprijinit.

— Suie pe dincolo, prin spate, şi-ncearcă să-l iei în spinare, strigă legionarul de sus, fără să se-adreseze cuiva anume.

Urcă Dromihete. Se-nţepeni în tălpi, lipindu-şi pieptul de fuştei. Trase cu dreapta capul mortului pe umăr, cu stânga îl prinse de subsori. Militarul se dădu iute jos, apoi, urcându-se pe partea cealaltă, apucă leşul de picioare.

Când ajunseră jos abia trăgându-şi sufletul, Dromihete şi legionarul se uitară descumpăniţi jur-împrejur.

Asta-şi scoase bunda, o-ntinse-n iarbă şi-l culcă pe Cicio.

Se duse lângă Dromihete şi-şi trecu mâinile pe sub umerii mortului, Dromihete, lăsându-i ei povara, se depărta un pas. Panesia apucă picioarele răstignitului. Romanul răsuflă adânc şi porni spre castru. Camaradul său rămase locului, Asta şi Panesia se lăsară-ncet pe iarbă. Capul magistrului odihnea pe pieptul Astei, picioarele – în poalele Panesiei. Asta se trase niţel îndărăt, ca mortul să stea cu faţa-n sus, şi-i adună mâinile pe piept. Scoase de la brâu o năframă, i-o trecu pe subt bărbia căzută, o aduse până-n creştet şi-o înnodă, apoi îşi sprijini palmele de-o parte şi de alta a chipului care-ncepea să se răcească. «O, zei, dac-ar mai şti, sărmanul!». În părul negru al magistrului începură să cadă stropi de lapte prelinşi din cămaşa Astei. În clipa aceea, Asta simţi o durere sfâşietoare-n capul pieptului şi i se tăie răsuflarea. «Zei. De ce ne daţi atâta suferinţă? Ce v-am făcut noi?». În creştetul magistrului, boabele de lapte se amestecau cu lacrimile. Panesia legăna uşor picioarele mortului şi şoptea «Dormi, copile, dormi», uitându-se cu ochii ei albaştri şi senini, fără ţintă, în zare.

Medicul se apropia, însoţit de doi centurioni. Mergeau toţi trei în pas de front. Ai fi zis că se-ndreaptă spre cine-ştie-ce faptă eroică. Asta desfăcu năframa cu care legase capul neînsufleţitului şi i-o apăsă pe cap ca s-adune stropii de lapte, apoi o strecură la cingătoare şi-şi încrucişă mâinile la piept.

Medicul şi centurionii, izbiţi de spectacolul neaşteptat, se opriră brusc. După un timp, medicul se-apropie de mort. Îl privi mai întâi de sus şi, deşi fu sigur că-n trupul întins în faţa lui nu mai era viaţă, se lăsă în genunchi şi-i ascultă inima, aşa cum îi cerea datoria. Se ridică, îşi trecu palmele peste genunchi, apoi, uitându-se încă o dată la cel plecat din lume, întrebă, fără să se-adreseze cuiva anume:

— Câţi ani o fi avut?

— Treizeci şi trei, răspunse Dromihete înaintând spre medic, Înălţimea-voastră, continuă el, v-am ruga să-ngăduiţi să-ngropăm noi mortul.

— Sunteţi creştini?

— Nu suntem. Noi avem credinţa noastră.

— Şi-atunci de ce vreţi să-l îngropaţi voi?

— Fiindcă a fost un om bun.

— Trebui' să vorbiţi cu legatul. Nu de mine depinde.

De obicei, condamnaţii îşi săpau singuri groapa, incinerarea fiindu-le refuzată. Pentru a nu se pierde timp, groapa magistrului fu săpată de doi legionari. Locul fusese ales sub clina dealului, pe malul Sargetiei.

Dromihete se afla în faţa lui Scaurianus.

— Te-a trimis cineva? întrebă Scaurianus, după ce-l ascultă.

— Nu m-a trimis nimeni, înălţimea-ta. E vorba de mine, un moşneag, de două femei şi de-o mână de copii pe care i-a învăţat carte răposatul Magister, răspunse Dromihete, uitându-se mustrător în ochii legatului.

Pricepu încotro bătea gândul acestuia.

— Au să vă conducă patru legionari la groapă. Admit să mergi dumneata, femeile şi copiii. Dar în linişte. Şi-ndată ce corpul e-acoperit cu pământ, vă duceţi la casele voastre.

— Mulţumim.

Ca orice-nvingător în ţară-nvinsă, Scaurianus nu putea să nu se gândească la comploturi şi la instigaţii. Dacilor, desigur, nu li se şterseseră din memorie cei doi flăcăi crucificaţi ca pedeapsă pentru cei doi legionari dispăruţi. În mintea lor, pe romanul vinovat faţă de legile ţării sale îl înfrăţeau acuma cu cei doi răstigniţi ai lor. Indulgenţa legatului nu era efect al întâmplării. Scaurianus observase demult că în anumite momente menajarea susceptibilităţilor unui neam înfrânt putea avea urmări neaşteptat de bune. Concesiile fără consecinţe trebuiau totdeauna făcute. Nu se recomanda să li se conteste învinşilor calitatea de oameni. Ceea ce făceau ei acum era omenesc. Dacă nu erau lăsaţi să-l înmormânteze pe romanul pe care-l socoteau de-al lor, fiind şi el un înfrânt, gândul lor devenea politic: l-ar fi ridicat la rang de martir. De-aceea nu dăduse ordin Scaurianus să fie-mprăştiaţi oamenii de pe colina din faţa crucii, de-aceea dăduse voie femeilor să-l bocească pe răstignit şi, astfel, să-şi reverse inofensiv amărăciunea, în loc s-o prefacă-n revoltă. Dacă-şi aducea el bine-aminte, parcă şi procuratorul Iudeei lăsase familiile să-şi îngroape morţii, atunci de mult, când cu Iesus acela care stârnise atâta vâlvă.

«Cât timp mustul fierbe, nu se-nfundă butoiul. Sărmanii învinşi!». Din când în când, în sinea lui, Scaurianus îşi îngăduia să aibă alte păreri decât legatul imperial dintr-o provincie prea de curând cucerită pentru a fi fost pacificată şi dincolo de aparenţe.

Trupul magistrului – spălat de cele două femei, uns cu balsamuri, acoperit până subt bărbie cu-o pânză albă, cu cunună de merişor pe piept – se legăna pe năsălia purtată de patru legionari. Imediat în urmă, venea Dromihete; la doi paşi de el – Panesia şi Asta, cu Cicio adormit în braţe; apoi, înconjurându-le din trei părţi, ca pentru a le apăra – copiii. Când ajunseră la groapă, Cicio se trezi, îşi plimbă ochii încă somnoroşi încoace şi-ncolo şi-i opri asupra magistrului. Chiui o dată: *«Va, ve!»*. Legionarii întoarseră toţi o dată capul, se uitară la copil, zâmbiră, apoi lăsară ochii-n pământ.

Oamenii se aflau pe vârful dealului, nemişcaţi şi tăcuţi, în lanţ de câte unu.

Legionarii coborâră mortul în groapă.

— Staţi un pic, îi rugă Dromihete.

Se duse şi rupse dintr-o salcie trei mlădiţe. Două le puse cruce, cu una le-nnodă.

— Puneţi-i-o pe piept, le şopti legionarilor, şi-apoi spuse cu voce tare. Cu glas solemn ca şi când ar fi oficiat la un altar: *«Bene vale, Magistre!»*.

Cicio spunea din când în când *«Va, ve»,* cu glas mic şi potolit.

— Magistre, spune-le-alor noştri ce mai facem! Şi băiatului meu, Tresmis, şi lui spune-i, strigă precipitat Panesia.

«Iartă-mă că n-am ştiut să te ţin pe pământ, magistre!», îi spunea Asta în gând.

Un tânăr, cu un brăduţ în mâini, se desprinse dintre oamenii care priveau de sus de pe colină. Se-nclină spre cele patru zări, se-nclină în faţa romanilor ca în faţa unora de acelaşi neam cu mortul, se-nclină în faţa bătrânului Dromihete, a femeilor şi-a copiilor ca-n faţa rudelor mortului, înfipse bradul pe mormânt şi-i dădu foc. Iar când flăcările ajunseră-n vârful bradului, toată lumea se depărtă în tăcere.

Seara, târziu, femeile trimiseră pe apă lumini şi cununi de flori întru petrecerea sufletului celui plecat de la ei.

A doua zi, în curtea «casei copiilor», Asta răsădi un brăduţ.

*

Curând dup-aceea, spre marea durere-a tuturor, copiii fură duşi într-o colonie mare de orfani, aşezată-n apropiere de locul viitoarei cetăţi-de-scaun a Daciei cucerite. Toate acestea se făceau spre deplina uitare a ceea ce fusese *înainte*.

Bătrânul Dromihete stătea pe zidul cetăţii-de-scaun şi pândea în fiecare noapte stelele. Se uita pe cer până-l usturau ochii. Zidul dinspre Apus al Sarmizegetusei nu-l acoperi cu pământ. Îl lăsă aşa retezat şi despuiat, ca o rană care nu voia să se-nchidă şi ca o mustrare. Moartea pe cruce a străinului nemulţumit

de rosturile lumii lui rupsese parcă ceva din sufletul bătrânului. Nicio moarte de pân-atunci nu i se păruse mai cu tâlc decât moartea magistrului, plecată din îndoială asupra lumii, din căutarea unor rosturi mai adânci ale firii omului. Mai mult decât orice, acuma lui Dromihete îi trebuia timp să se gândească. Moartea magistrului părea să-i fi-ncheiat rostul pe lume. Se trăsese brazda inaugurală a noii cetăţi-descaun a Daciei. Luaţi de vârtejul unei construcţii atât de-nsemnate, oamenii simţeau din nou că trăiesc şi-ncepeau să uite ce fusese.

Iar cei care-abia se năşteau nici n-aveau să aibă ce să uite.

Un gând îl muncea întruna pe bătrânul Dromihete: gândul că şi lumea de dincolo ar fi putut fi la fel de strâmbă-n alcătuirea ei ca şi lumea ştiută, de vreme ce pe-amândouă le-nchipuise aceeaşi minte sau aceleaşi minţi. Moartea magistrului deschidea o nouă prăpastie pentru Dromihete. Începea iară să despartă viaţa-n două: *înainte* şi *după.* Doar când murise Amalusta mai simţise-atâta pustiu în suflet. Împăcarea nemărturisită a oamenilor cu noua stare asupra lui n-avea putere. Un covârşitor semn de-ntrebare asupra lumii îi cotropea sufletul. Într-o dimineaţă îşi adună lucrurile-n două traiste şi-şi luă rămas-bun de la Panesia, de la Asta şi de la Cicio.

— Copila mea, îi spuse el Astei, noi doi, într-o bună zi, *va trebui* să ne mai vedem.

— Unde pleci, bunule? îl întrebă ea cu un glas pierit. Cui ne laşi? Te duci şi domnia-ta?

Asta simţea bătându-i în suflet un vânt de pustietate.

«Popor înfrânt, popor înfrânt», îi trecu prin minte bătrânului, şi coborî ochii peste opincile femeilor. Amândouă, în nemişcarea lor, păreau crescute din pământ. În braţele Astei – care-şi ţinea, cu faţa fără zâmbet, capul sus şi ţeapăn – Cicio, cu mâinile ridicate ca spre-a-şi arăta stăpânirea asupra lumii, aşa cum îi înfăţişau romanii uneori pe imperători, stătea ca o-ntruchipare de biruinţă a lumii noi ce-avea să stăpânească asupra acelor locuri. «Biruinţa lumii amestecate», îşi spuse Dromihete şi, apropiindu-se de copil, îşi culcă fruntea peste picioarele lui.

«Ce-o fi-n sufletul omului care fuge de lume?», se gândea Asta, şi două rânduri de lacrimi i se oprirăn piepţii cămăşii.

— Nu pot să-ţi spun ce se-ntâmplă, şopti bătrânul şi-şi duse mâna la inimă, apoi la frunte. Eu te rog să mă ierţi că plec.

În vremea asta, Panesia, nemişcată, se uita undeva departe, ca şi când bătrânul s-ar fi depărtat de mult. Pentru ea – trecutul, prezentul şi viitorul erau tot una.

— Moşule, rosti, uitându-se mai departe-n zare, atunci când o fi, s-aprinzi un foc şi să tulnici de trei ori ca să vină Asta. Ai să găseşti tulnicul acolo unde te duci. *Acolo* se vorbeşte numai de două ori: când ajungi şi când pleci.

Deşi nu era prima dată când o auzea vorbind în dodii, Dromihete simţi un fior pe şira spinării şi se uită cu ochii mari la femeie, care dădu din cap: semn că-i spusese tot ce-avea de spus.

Dromihete le mai privi o dată pe-amândouă, îl mai privi pe Cicio, care pornea din braţele Astei ca mărul din creangă, se-ntoarse o dată pe călcâie, îşi potrivi traista-n spinare şi se-aşternu drumului cu ochii în jos. «Dacă n-ar fi venit străinii peste noi, aş mai fi plecat, oare? Amărăciunea şi dezamăgirea cuprind viaţa oricând. Cotropitorul le sporeşte, le adânceşte albia şi-n ea varsă şi-un şuvoi nimicitor de umilinţă!». La apusul soarelui se opri şi se uită spre Cetate. Linia şerpuită a temeliilor îi aduse-aminte bătrânului de pergamentele şi de pieile de vită pe care nu se mai ştia cine desenase ţărmurile pământului, pergamente mereu desfăşurate pe masa lui Zaheu în călătoriile lor pe apă. «Pe mare zici că uscatul e loc sigur şi statornic. Şi iacă-tă că e doar statornic. Ce, cum şi cât să-ţi faci pe pământ? Zei, când drumul meu se-apropie de voi, ajutaţi-mă să-nţeleg!». Cu faţa spre Cetate, bătrânul îngenunche şi-şi duse fruntea la pământ. Era aproape noapte când ajunse la pustnici. Fiecare-şi avea un loc în stâncă ori o colibă, destul de depărtate unele de altele ca locuitorii lor să nu se vadă unii cu alţii decât arareori, din întâmplare ori numai când unul îi căuta pe ceilalţi: mai bine spus, îi vestea prin tulnic ori prin lumină că le mai vorbea o dată. Ajuns în faţa unei adâncituri în peretele de piatră, adâncitură străjuită de-o uşă din crengi împletite,

Dromihete se opri şi aprinse un foc de vreascuri. Fumuriul nopţii se tulbură de umbre, douăsprezece la număr. Zece dintre pustnici erau bătrâni; cât de bătrâni, Dromihete n-ar fi putut spune. Doi erau până-n patruzeci de ani. Spălaţi, îmbrăcaţi cu haine curate, singurele două lucruri ce-i deosebeau de oamenii care nu trăiau în pustnicie erau lipsa şerparului şi lipsa încălţărilor. Privirea le era străină şi fără ţintă, ca a orbilor. Dromihete nu-şi dădu seama dacă-l văzuseră sau îl simţiseră doar. Se-aşezară toţi pe jos în faţa lui şi aşteptară.

— Sunt Dromihete. Fiul lui Ambrilis… Şi continuă povestindu-şi viaţa de când îşi aducea aminte şi până-n clipa aceea… Aşa a pierit regele nostru Decebal, mai spuse el o dată şi se opri.

— Aşa trec măririle prin lume, şopti într-un târziu una dintre voci, anevoie şi tremurat.

O vreme rămaseră toţi nemişcaţi, îngreuiaţi parcă de povara celor auzite. Primul se ridică cel ce vorbise; apoi – ceilalţi, unul după altul. Cei tineri – ultimii.

— Pacea şi curăţia fie-n gândul tău, şi-nvaţă să te desparţi de tine însuţi, rosti acelaşi glas, anevoie şi tremurat.

*

A doua seară după plecarea lui Dromihete, Panesia îşi adună lucrurile şi-i spuse Astei:

— La cântatul dintâi al cocoşilor plec. Omul meu are nevoie de mine.

— Nană, şi nu te temi că te-or prinde? întrebă Asta şoptit când îşi mai reveni din uimire.

— Nu mă prinde nimeni. Tu, Astă, nu uita şi de copilul meu.

În timp ce vorbea, Panesia se-apropie de Cicio, îl privi lung, îl luă în braţe şi-l strânse la piept cu duioşie.

— Dragul nanei, când ai să fii senator să nu ne uiţi, îi spuse ea copilului, punându-l înapoi în pat.

— Ce să fie, nană?

— Senator. Ceva mare la Roma.

— Copilul meu, Cicio?

— Nebănuite sunt căile vieţii, fata mea.

Asta îşi aminti de jurămintele de dragoste pe care şi le făcuseră ea şi Seguris, fiul lui Bicilis, marele-sfetnic regesc.

Ar fi visat ea atunci că fiul ei n-avea să fie şi-al lui Seguris? Iar Bicilis, marele-sfetnic şi de taină, câte jurăminte de credinţă nu i-o fi făcut şi el Regelui care-l ocrotise şi-l înălţase?

Ea nu ştia ce-nsemna «senator», dar, din câte-i fusese dat să vadă, aflase că pe lume se putea orice: şi ce crede şi ce nu crede omul; şi ce-şi închipuie şi ce nu.

Nimeni nu semnală şi nu observă dispariţia lui Dromihete şi-a Panesiei. Doar în luna următoare, veni un funcţionar de la *annona*[16] să se intereseze de ce sus-numiţii nu se prezentaseră să-şi ridice raţiile de alimente. Funcţionarul o rupea binişor pe limba învinşilor. Asta îl înştiinţa că cei doi plecaseră fără să-i spună unde. Se trezise fără ei. Îi tot aşteptase, dar ei nu mai veneau. Funcţionarul se mulţumi să-i scoată pe cei doi dispăruţi din evidenţa gurilor de hrănit. Pe el, atât îl interesa. Uitându-se cu plăcere la Asta, pe care-o aprecie drept frumoasă şi curăţică, înduioşat şi de Cicio, care-i zâmbea întruna, se oferi să-i găsească femeii un loc prin casa vreunui funcţionar superior dintre cei cărora le veniseră soţiile de la Roma. Asta îi mulţumi, spunându-i că ea avea oricând uşa deschisă în casa înaltului funcţionar Nasidius.

*

Spre seara aceleiaşi zile, Claudia veni s-o roage pe Asta să aibă grijă de casa albă din pădure cât timp ei aveau să fie plecaţi la Roma. Lui Nasidius i se făcuse un dor nebun de Roma, după care tânjea ca însetatul după apă; feciorul lor cel mare trebuia să-şi continue şi să-şi desăvârşească învăţătura pe lângă

magistri de mâna întâi, şi nu pe lângă cei oferiţi de legiunile din Dacia; Veturinei şi lui Pepo le ardea sufletul după copiii lor, lăsaţi în Italia. Trei motive la fel de-ntemeiate pentru a-i decide să pornească la drum. Şi, de ce n-ar fi recunoscut, şi ei, Claudiei, îi era dor de Roma, unde, fără pic de-ndoială, după o absenţă care nu era o eternitate, avea totuşi să se simtă provincială.

Bucuros că se-ntorsese şi că se vedea înconjurat de amici ca altădată, la Roma, Nasidius se dedase unei ne-ntrerupte petreceri. Din cauza exceselor sau din acea cauză a cauzelor care se cheamă sfârşitul zilelor, într-o seară a celei de-a treia săptămâni a şederii lor acolo, în timp ce făcea o libaţie lui Bacchus, i se-ntunecă dinaintea ochilor, scăpă vinul pe jos şi muri fără să-şi dea seama: cam la fel cum şi trăise.

Claudia rămase încă două luni în Capitală, pentru a lăsa lucrurile-n ordine, apoi se-ntoarse-n Dacia numai cu Keti, fiul cel mare urmând să rămână la bunicii materni şi să-şi vază de-nvăţătură până ce ea avea să-şi adune lucrurile din provincie şi să le-aducă acasă, la Roma. Simţindu-se tare singură şi având nevoie de-un sfat prietenesc, îl căutase pe Leontes. Aflase de la un sclav care păzea casa lui Leontes că acesta plecase pe mare să vadă lumea. Claudia nu şi-ar fi-nchipuit cât avea să se simtă de descumpănită după moartea lui Nasidius. Nu-şi dăduse seama pân-atunci câtă putere are obişnuinţa asupra omului. Casa albă din pădure, Asta, blândă şi liniştită, cu chip mereu uimit în faţa vieţii, cu mers ca o adiere, Cicio, voinic şi jucăuş – i-aduseseră pace-n suflet Claudiei şi-l înviorase pe Keti care, simţind apăsarea din sufletele celor mari, la Roma îşi pierduse veselia şi zburdălnicia.

*

A doua zi după sosirea Claudiei, Cæcilius Publius Corvinus trimise o epistolă de condoleanţe, cerând în acelaşi timp voie să facă o vizită familiei îndoliate. Începu apoi să vină-n casa din pădure o dată pe săptămână, ca pe vremea când trăia Nasidius. Vizitele lui aveau acelaşi caracter prietenesc de totdeauna: se petreceau în prezenţa Astei şi-a celor doi copii, cărora le inventa tot felul de jocuri şi de jucării de care părea că se bucură la fel de mult ca şi ei… Având de inspectat întreaga provincie, două săptămâni Corvinus nu se-arătă. Pentru Claudia, niciodată nu trecu mai greu timpul.

— Unde-ai fost fără să ne spui nimic? îl întâmpină ea, după două săptămâni de absenţă, uitând să-l salute.

Trecuse de mult timpul necesar pentru lichidarea situaţiei din Dacia. Claudia predase toate scriptele lui Nasidius privind administrarea minelor de aur şi, spre marea ei mulţumire, în ele nu se găsiseră nereguli. Găsea zilnic noi pretexte ca să nu-şi strângă lucrurile-n vederea-ntoarcerii la Roma, unde se simţise stingheră şi scoasă din jocurile mondene care se schimbau necontenit şi care, de fapt, n-o mai interesau, deoarece conţinutul le era mereu acelaşi. Viaţa mondenă se dovedea la fel de vijelioasă în încoronarea unor idoli ca şi-n detronarea lor. Un an petrecut departe fusese de-ajuns ca să fie uitată. Cei care înainte o-nconjurau păruseră de-a dreptul surprinşi că mai era în viaţă, lumea aceea considerând că numai la Roma, în buricul lumii, se trăia.

Se-mplini un an de la moartea lui Nasidius. În cele zece luni de când se-ntorsese-n Dacia, Claudia cita, în prezenţa lui Corvinus şi-n împrejurări potrivite, cuvinte de spirit de-ale răposatului ei soţ, având bunul-simţ să nu-l idealizeze, cum li se-ntâmpla multor văduve ocupate, până la o nouă căsătorie, cu înfrumuseţarea imaginii celui dispărut, chiar faţă de oameni care-l cunoscuseră prea bine ca să nu observe astfel de restaurări ale trecutului. De-asemenea, avusese bunul-simţ să nu simuleze cine-ştie-ce deznădejde neconsolată pe care n-o simţea. După Leontes, Cæcilius Publius era singurul om pe care-l respecta şi pentru care-ar fi dat oricât să-şi poată şterge trecutul. Fire aşezată, plin de-nţelegere şi de-ngăduinţă faţă de slăbiciunile şi de greşelile oamenilor, simplu în felul de-a se purta şi de-a vorbi, Corvinus izbutise în doi ani s-o facă să-nţeleagă viaţa dincolo de pasiuni şi să-i atenueze, până la ştergere, disperarea despărţirii de Leontes. Refuzul acestuia de-a-şi lega viaţa de-a ei fusese cel mai crunt moment din existenţa Claudiei, momentul în care-nţelesese cine era ea. Până la Leontes i se păruse

că niciuna dintre legăturile ei nu dura, fiindcă nu dorea *ea* acest lucra. Era sigură că Leontes o iubise. Îi fusese dat să descopere printr-un gladiator barbar că existau oameni care-şi puneau viaţa sub semne mai presus de jugurile erotice.

În tihna unei înserări, în timp ce se plimbau pe o potecă prin pădure, urmaţi la oarecare distanţă de Asta şi de copii, cernuţi de lumina potolită a soarelui strecurat printre frunzele copacilor, Cæcilius Corvinus, fără să se oprească din mers, îi spuse pe tonul obişnuit:

— Copiii domniei-tale au nevoie de-un tată. Într-o casă e bine să fie mână de bărbat, mai ales când ai băieţi.

Ei îi bătu inima ca o tobă. Se uită la Corvinus cu-o privire-ntrebătoare şi plină de speranţă.

— Dacă n-ai avea nimic împotrivă, aş putea fi eu acela.

Claudia îi puse o mână pe braţ şi-şi culcă obrazul pe umărul lui.

Asta, care-i privea şi se gândea ce bine le şedea împreună, îşi duse mâna la gură ca să-şi înăbuşe un strigăt de bucurie.

Într-un târziu, Claudia se desprinse de Corvinus şi se opri o clipă.

— Cæcilius Publius Corvinus, mulţumesc zeilor pentru clipa când te-am cunoscut!

În lunga şi exemplara lor căsnicie, Claudia avea să le mulţumească mereu zeilor pentru clipa aceea binecuvântată.

Curând după căsătoria lor, într-o zi, în timp ce tundea arbuştii în formă de glob, îndreptându-şi deodată ochii spre capătul aleii cu pietriş, Claudia crezu mai întâi că are vedenii, apoi că i-a sunat sfârşitul: i se opri inima.

Leontes, pironit în poartă, o privea. Ea rămase încă aplecată, se ridică în fine, îşi potrivi îmbrăcămintea cu mâna stângă, în dreapta ţinând o foarfecă, pe care apoi, uitând s-o-nchidă, o plimbă din dreapta în stânga şi din stânga în dreapta până ce, în sfârşit, îi dădu drumul în iarbă. După un timp, care Claudiei i se păru un secol, bărbatul, cu ochii-n pietrişul aleii, se-apropie de ea. Când îi despărţiră doar trei-patru paşi, îşi duse mâna dreaptă la inimă şi se-nclină. Ridicând privirea asupra ei, îi citi în ochi spaima şi uimirea celui care dă faţă-n faţă cu-o stafie.

— Nu-ţi fie teamă, Claudia. N-am venit să-ţi tulbur viaţa. Am auzit că s-ar afla în casa domniei-tale o femeie care-ar şti unde l-aş putea găsi pe bunicul meu, Dromihete.

Leontes plimbă o privire-ngăduitoare asupra Claudiei, care-abia se ţinea să nu ofteze a uşurare. Se uită în ochii lui cu un zâmbet trist. «Deci asta se-alege din toate câte sunt pe lume», îşi spuse-n sinea ei, şi prin suflet îi trecu un dor de moarte.

În capul scărilor de la intrare se ivi Asta cu cei doi copii în braţe. Părea un copac ieşit din piatră, prea subţire pentru roadele grele pe care le purta. Leontes, uitând să mai respire, îşi cufundă privirea-n ochii albaştri şi fără zâmbet ai Astei ca apa nemişcată a unui lac de munte. Claudia o privi şi ea. Dreaptă şi imperturbabilă, asemenea unei zeităţi care-ar fi binevoit să coboare printre oameni, Asta nu dădea semn că-i văzuse. De la Leontes, care părea cufundat în contemplarea unui miracol hărăzit numai lui, Claudia îşi plimbă ochii pe propriul trup cu carne pietroasă, bine-aşezată şi-nvăţată să vibreze. Faţă de femeia din capul scărilor, care – cu imaturitatea chipului şi-a trupului ei – părea coborâtă din neschimbătoarele mituri, Claudia se simţi o vietate supusă pieirii şi schimbărilor premergătoare acesteia.

În spatele Astei apăru Corvinus.

Dintr-o privire îşi dădu seama că nevastă-sa nu era în apele ei.

Recunoscându-l în necunoscutul înalt şi oacheş din faţa lui pe vestitul gladiator, nu mai avu nevoie de alte interpretări ale situaţiei, înghiţi o dată în sec şi-şi spuse că, de vreme ce nu mai putea fi evitată, întâlnirea cu Leontes – fără să fi fost cea mai plăcută din viaţă – trebuia să se desfăşoare după legile ospitalităţii.

În timp ce se-nclina în faţa oaspetelui, Corvinus îi spuse Claudiei:

— Draga mea, să-l invităm pe oaspetele nostru-n casă. V-am recunoscut, continuă el, adresându-i-se

acestuia. Deşi arareori ajung la Roma, v-am văzut în arenă.

— Vă mulţumesc… N-am venit să vă tulbur. Voiam doar s-o-ntreb pe slujitoarea domniei-voastre ce ştie de bunicul meu, Dromihete.

În casă, fiindcă nu putu să refuze invitaţia lui Corvinus, Leontes le povesti câte ceva din ce văzuse pe unde umblase-n lume. Încordarea de la-nceput dispăruse. Corvinus şi Leontes, întâlnindu-şi privirile, îşi dădură seama că ceva în sufletele lor se potrivea. Corvinus îi aduse în braţe la un moment dat pe cei doi copii:

— El este Cicio, copilul Astei, iar el este Keti, Dromihete, fiul nostru.

La ultimele cuvinte, se uită ţintă în ochii lui Leontes, care se măriră. Acesta simţi un şuvoi năvalnic de sânge prin cap şi prin inimă. Neliniştit de privirea grea a străinului, Keti se răsuci de câteva ori, apoi îşi ascunse obrazul lângă urechea lui Corvinus. În vremea asta, Cicio, pe care nimic nu-l tulbura, râdea mulţumit, cu gura pân' la urechi. Bucuria lui Leontes aflând că are un copil era umbrită de mâhnirea că-l ştia numai pe jumătate de-un neam cu el.

Seara, Claudia se duse prima-n pat, se întinse pe spate, cu mâinile pe lângă corp, şi-nchise ochii. Îi venea să plângă. De ce, tocmai când viaţa ei se limpezise, când toate erau bune şi la locul lor, de ce trebuia să vină omul ăsta să i-o tulbure? Se putea oare să-ţi ucizi trecutul?

Corvinus se-aşează lângă ea şi-i trecu braţul pe sub cap.

— Claudia mea, trebui' să ne-nvăţăm să convieţuim cu propriul trecut. E singurul duşman pe care nu-l putem scoate din joc.

Apoi o sărută părinteşte pe frunte şi pe ochii plini de lacrimi.

În acea zi, Asta îi arătă lui Leontes drumul care duce la pustnici. Merseră unul lângă altul preţ de patru ore, fără să schimbe un cuvânt. Când socoti că n-avea cum să mai încurce drumul, îi arătă cu o mână încotro s-o ia. Leontes scoase de la brâu un ban de aur punându-i-l în palma pe care-o ţinu în mâna lui şi-o atinse cu fruntea, apoi o sărută înclinându-se.

Asta tresări. Banul era aidoma celui pe care i-l dăruise Ceionius. Ce să mai înţelegi pe lumea asta? Când Leontes se depărta la vreo zece paşi, îi strigă din urmă:

— Ascultă, să ştii că domnul Cæcilius Publius Corvinus e un om tare cumsecade şi ţine la copii, de parc-ar fi ai lui.

*

De cu seară şi până aproape de răsăritul soarelui, Leontes îşi povestise viaţa în faţa bunicului său, care, foarte rar, punea câte o-ntrebare, cu ochii mereu la foc.

— Bunule, se spune la Roma că există cineva care ştie unde se află odoarele lui Decebal.

— Cine spune?

— Se zvoneşte printre-ai noştri de-acolo.

— Ai noştri?

— Da, printre daci.

— Aceia nu mai sunt de-aici… Şi nici de-acolo nu-s…

— Ca mine, bunule.

— Ca tine, fiule.

— Să fie oare adevărat ce se spune despre odoarele Regelui?

— O fi…

— Dacă l-aş şti pe cel care le ştie… i-aş da bani buni, le-aş lua cu mine la Roma şi-aş înzestra Urbea cu o galerie de minunăţii, cum a făcut Agrippa în Porticul Septa – unde se ţin alegerile – când şi-a expus colecţia de statuete aduse din Orient. Le-ar privi toată lumea. Să vadă şi ei că nu suntem sălbatici!

— Cui crezi că-i pasă cum am fost?

— Cum «am fost»? Ce, nu mai suntem?

— De-aici încolo, om fi ce ne-or lăsa *ei* să fim. *Ei* şi alţii…

— Care «alţii», bunicule?

— Crezi că pe lumea asta numai romanii umblă să prade? Aşa crezi? Un corb nu mănâncă niciodată singur!

După o tăcere îndelungată, în timp ce-azvârlea uscături în foc, Dromihete spuse ca pentru sine:

— Unii dintre cei de pe-aici au lăsat lumea încă de pe vremea regelui Corrylus şi nu ştiau ce-a urmat după el. Câţiva, oameni în putere-acuma, au venit aici de tineri. N-au ştiut cine domnea atunci, nu ştiu nici acum cine domneşte.

Leontes nu pricepu de ce-i spunea bunicu-său lucrurile astea.

Nu-ndrăzni să-l întrebe. Urmă iar o tăcere apăsătoare pentru el.

— Liguris, fiule, oamenii vin aici – şi Dromihete mătură cu dreapta aerul – unii fiindcă simt că le-a trecut timpul. Alţii, fiindcă nu se potrivesc deloc cu tiparele nici unui timp. Şi toţi pentru a fi singuri cu sufletele lor.

— De ce, bunicule? şopti Leontes, tulburat că-şi aude, după-atâta vreme, numele dintâi.

— Dacia mea a-ncetat.

— O ţară nu poate-nceta, bunule, rosti el cu glas tremurat şi mult prea tare pentru tăcerea din jur.

— Nu-ncetează, fiule, dar nu mai e aceeaşi. Lumea-n care-mi aveam locul nu mai este. Aici am în faţă doar timpul, şi doar atâta cât o mai fi. Timpurile au rămas în urmă. Timpurile fericite ale Daciei.

— Te-am tulburat venind aici?

— Când am venit eu aici m-am simţit dator – de altminteri, aşa auzisem că era obiceiul aici – m-am simţit dator să spun cine fusesem, prin ce trecusem, în fine ce se-ntâmplase de când mă ştiam eu pe lume. Privirile lor erau atât de străine cât am povestit, încât m-am întrebat dacă mă auziseră ori nu. Le-am spus cum a murit Decebal, Regele. Cel mai bătrân dintre ei şi cel mai vechi de-aici a spus doar «aşa trec măririle prin lume».

După o tăcere care sugrumase parcă toate cuvintele de pe lume, când Leontes se-ntreba dacă pădurea, muntele, focul, bunicu-său chiar nu erau doar o-nchipuire a minţii lui, se-auzi, scăzut dar limpede şi curat de orice patimă, glasul bătrânului:

— Când ţi-a rămas doar sufletul, doar către suflet te poţi întoarce.

— Bunule, izbucni Leontes, învaţă-mă să trăiesc, să trăiesc printre oameni, să-mi aflu locul şi liniştea!

— Locul poate, însă liniştea… Nu ştiu ce să te-nvăţ, băiete. Dascăli de viaţă nu se află nicăieri. Dacă mă gândesc bine, două lucruri te-aş putea sfătui, nu-nvăţa: să nu-ţi pară rău că n-ai trăit şi-ai fi putut trăi şi nici pentru ce-ai trăit.

— Adică?

— Nu lăsa viaţa netrăită şi fă-ţi-o cât mai frumoasă, dar nu pricinui rău altora. Adu-ţi mereu aminte că vine o zi a singurătăţii.

Se luminase de ziuă.

— Bunule, îngădui să-ţi mai tulbur cândva singurătatea?

— Vino când vrei. S-ar chema că ar veni lumea spre mine şi nu că m-aş duce eu spre ea.

Leontes puse-un genunchi în pământ, îşi plecă fruntea peste dreapta bunicului său, apoi o sărută.

— Cu bine, Liguris! «Dacia, Dacia *mea…»,* îşi spuse bătrânul Dromihete în gând. «Dacia mea, *infelix…».*

Leontes îşi îndreptă paşii spre lume, fără să se mai uite-n urmă. Din vârtejul de gânduri ce-i ţiuiau în cap se ridica un fir albastru netulburat şi liniştitor, ochii fiinţei aceleia care-l petrecuse spre pustnici. Se gândi la copilul său, Dromihete. Se gândi cu un gând ciudat. Îşi închipui că-i vede sângele curgând pârâiaşe prin trupul micuţ. Deodată, în roşul curat se ivea un ghemotoc vânăt, în care se-aduna sângele celălalt, al Claudiei. Nici acum, când pojarul pentru Claudia trecuse, nu se gândea la ea cu dispreţ. Dar el

nu-şi dorise un copil cu ea şi cu nimeni. Un lucru îi era limpede: un copil nu trebuia să fie-un rod al întâmplării, el trebuia să ţâşnească dintr-o-nflăcărare a sufletului, spre trecerea mai departe a tot ce era mai bun într-o fiinţă, un rod al respectului de sine însuşi. Legănându-şi mintea cu tot felul de gânduri, se trezi din nou în faţa casei albe din pădure. Cicio se juca pe-o rogojină, la umbră, iar Asta, cu spatele spre poartă, plivea un răzor de usturoi tupilat în spatele unor straturi de flori. Simţind o apăsare-n creştet, asupra căruia îşi trecu palma, se ridică şi se-ntoarse cu faţa spre poartă, de unde-o privea ţintă Leontes. I se păru că-i fugise tot sângele din vine. I se făcu un gol în cap şi-n coşul pieptului. Rămase nemişcată. Multă vreme stătu şi el împietrit lângă uscior. Cu paşi grei, care-abia se desprindeau de pământ, ajunse lângă Asta. Înclină capul şi nu ştiu ce să-i spună. Ea deschise gura de câteva ori până izbuti să-ngaime câteva cuvinte.

— Toţi ai casei şi copilul au plecat pe nepusă-masă-n Siria, da, în Si-ri-a.

Ridică apoi din umeri. Ea atât avusese de spus, iar Siria nu ştia ce este.

— Şi domnia-ta?

— Cine?

— Domnia-ta de ce n-ai plecat cu ei? N-au vrut să te ia?

— Ba ei au vrut. Dar nu plec eu aşa… Eu nu plec.

— Rămâi în casa asta?

— Pân-o veni careva mare dintre-ai lor.

— Şi-apoi?

— Apoi? M-oi întoarce de unde-am plecat şi, dacă nu s-o mai putea nici acolo, oi găsi eu un adăpost.

— Pe mine unde mă sfătuieşti să mă duc în timpul cât mai am de gând să stau pe-aici?

— Până nu vine careva în casă, poţi rămâne aici.

Din ziua-aceea, Asta nu-i mai spuse decât «poftim la masă», «bună ziua», «noapte bună». În revărsat de zori îşi lua copilul şi sapa în spinare şi pornea la muncă. Se-ntorcea pe la asfinţit. Îl asculta cu nesaţ povestind ce văzuse prin lume, pe unde umblase, îi dusese aşternut în încăperea-n care stătuse altădată Ceionius.

Într-o bună dimineaţă, Leontes se trezi înaintea Astei şi-o aşteptă cu păsatul de prânzişor, fiert şi-amestecat cu lapte, iar alături, într-o strachină, cu nişte verdeţuri.

Ea îi mulţumi zâmbind şi-i puse-ntâi lui de mâncare-n faţă, apoi, într-un blid, îşi luă pentru dânsa şi pentru Cicio.

— Asta, n-ai vrea să mergi cu mine la Roma? Îl luăm şi pe Cicio, se-nţelege.

— Nu.

— De ce?

— Nu.

— Vreau să-mi fii soţie!

— Eu?

— Nu ştiu cui să te cer…

— Zeilor.

— Răspunsurile lor n-avem cum le auzi.

Ea tăcu.

După ce stătu pe gânduri o clipă, Leontes se-nclină în faţa lui Cicio, rostind cu o anume solemnitate îndulcită de-un surâs uşor:

— Copile, dă-mi-o pe mama ta de soţie!

Asta îşi strânse lucrurile şi se-aşezară toţi trei într-o casă părăsită de la marginea pădurii. Leontes n-o-ntrebă şi nici nu căută să afle de ce, dintr-odată, nu mai voia să trăiască-n locuinţa albă şi frumoasă ca o nestemată. Înainte de-a încuia, Asta luă îndelung seama fiecărui lucru din gospodărie. Rămase cu privirea pierdută pe fereastra odăii din stânga intrării, pe urmă se-aşeză pe scaun, singurul din încăpere,

stătu nemişcată şi cu ochii-nchişi, iar când se ridică, oftă din adâncul pieptului, apoi îşi duse amândouă mâinile la gură ca să-şi înăbuşe-un suspin.

Înconjură casa, privi florile, se opri în faţa brăduţului, care acum era mai mare decât ea. «Vai nouă, celor vii! Rămâi cu bine…».

Băiatul lui Leontes şi-al Astei se născu în primăvara următoare şi primi numele Zico. Leontes n-o putu îndupleca pe Asta să meargă-n faţa autorităţilor romane pentru a se căsători după legea învingătorilor. De câte ori Leontes aducea vorba despre-această formalitate, Asta spunea: «Ce ne trebuie?». Înainte de-a pleca la Roma, fusese numai el, singur, şi declară bunurile care-aveau să le revină celor doi copii ai săi, înfiindu-l şi pe Cicio, precum şi mamei acestuia, în cazul morţii lui. Astei îi lăsă o mulţime de bani, pe care ea îi ascunse de faţă cu el.

La Roma, treburile mergeau bine pentru Leontes, care, chibzuit, îşi plasase banii în tot felul de negustorii, bine supravegheate de Busiris, fiul lui Chebrisis.

Primăvara şi-o petrecea în Dacia, lângă Asta, care-n ruptul capului nu voia să meargă la Roma, nici măcar cât să vadă vestita cetate.

*

În primăvara lui 871 u. c., fără să-i spună Astei nimic despre gândul său, Leontes se-ntoarse, hotărât să rămâie-n Dacia. Îndrăzni să-i tulbure înc-o dată liniştea bunicului Dromihete. Cu cât se-apropia de locul pustnicilor, cu-atât îi creşteau în suflet o nelinişte şi-o-ngrijorare, cele pe care oricine le simte când timp de ani de zile n-a mai văzut un om, şi mai ales bătrân. Când dădu cu ochii de bunicu-său, care stătea drept şi urmărea soarele-n apus, se-nvioră: parcă se despărţiseră-n ajun, atât de puţin se schimbase bătrânul.

— Bunule, de când nu ne-am văzut, s-au întâmplat atâtea la Roma: în Forul lui Traian s-a înălţat o columnă care-nfăţişează războaiele cu noi; Traian a murit anul trecut, în Asia; împărat e acum Hadrian. Pe Lusius Quietus, dacă ştii cine era…

— Cum să nu ştiu cine ne-a călcat pământul!

— Pe el, pe Nigrinus, guvernator la noi până de curând, şi pe încă doi i-a condamnat Hadrian la moarte, c-ar fi complotat împotriva lui. Oricum, nu l-au vrut împărat şi nici în scrisoarea împărătesei lui Traian nu s-au încrezut. Ea spunea în scrisoare că Traian, pe patul de moarte, l-ar fi înfiat pe Hadrian.

— Prinde orbul, scoate-i ochii.

— Bunule, s-au petrecut schimbări mari la Roma…

— Liguris, fiule, pe când eram eu sclav la Roma, între ovrei era o vorbă; am auzit-o întâi de la Zaheu, un ovrei cu care-avea stăpână-mea negoţ cu mirodenii, cu ţesături, cu pietre scumpe. Zicea că se-ntâlnesc doi ovrei şi unul îi spune altuia: «Ştii că undeva o vacă a fătat un viţel cu două capete!». Iar celălalt zice: «Ei?! Şi e de bine sau de rău pentru noi?»… Mie, Liguris, să nu-mi spui că s-au petrecut schimbări la Roma. Să-mi spui când or pleca romanii de la noi. Şi să-mi spui asta *mie,* care n-o să mai trăiesc o sută de ani. Peste-o sută de ani nu mai au de ce să plece.

— Bunule, dezbinările astea dintre *ei* nouă nu ne-or fi bune la nimic?

— De ce să ne-mbătăm cu apă rece?! Dezbinări – zici. Oricâte ar fi dezbinările dintr-o haită, ce-a mâncat lupul rămâne bun mâncat.

— Venisem cu gândul să rămân. Nu mai ştiu ce să zic… Tu ce mă sfătuieşti?

— Sfătuieşte-te cu mintea şi cu inima ta. Urmează calea pe care ţi-o alegi singur.

Leontes se lăsă la pământ şi-şi sprijini bărbia-n palme. Părea lovit în moalele capului.

— De cele mai multe ori, mintea spune una, inima – alta. Cine-a ales singurătatea nu mai poate da sfaturi cui trăieşte-ntre oameni. Nu te supăra pe mine, Liguris, încercă să-l mângâie Dromihete pe nepotu-său.

Lui Leontes, viaţa i se păru dintr-o dată o văgăună mărginită de pereţi abrupţi, cu neputinţă de urcat.

— Bunule, nu la mine mă gândeam atâta, cât la copiii ăştia, Cicio şi Zico.

— Roagă-te zeilor să le facă parte de zile mai bune decât ale noastre… Iar comoara lui Decebal să odihnească acolo unde *e,* ca măcar atât să *ne* rămână cum a fost.

— Bunule, cu noi ce-are să se-ntâmple?

— Ce să se-ntâmple? Viaţa nu se opreşte niciodată şi din nimic.

— Să primim chiar orice fel de viaţă?

— Decebal a ales între libertate şi viaţă. Asta e marea alegere. Altminteri, fiule, n-ai de ales decât între orice fel de viaţă sau niciuna.

— Bunule, sunt atât de mâhnit şi nu ştiu încotro s-o mai apuc.

— Fiule, povara vieţii nu ţi-o poate lua nimeni din spinare, cel mai greu e s-alegi.

Unchiaşul se uită în ochii lui Leontes cu un zâmbet copilăresc.

— Ai copii, creşte-i, apoi ai să mai vezi tu.

Cuvintele astea părură să-l mai îmbuneze pe Leontes. În faţă i se aşternea un drum. Nu ştia ce-l aştepta la capăt, însă drumul era. Îngenunche, îşi lipi fruntea de dreapta lui Dromihete şi o sărută. Bătrânul îi întinse mâna să se ridice, Îl privi în ochi, îi puse dreapta pe umărul drept, pe stângul, apoi îl strânse-n braţe. Se despărţiră fără niciun cuvânt şi amândoi ştiură că pentru totdeauna.

Leontes îi explică Astei că viitorul copiilor, Cicio şi Zico, era la Roma. Tot drumul de la pustnici până la casa din marginea pădurii, nu se gândise decât la felul cum avea să primească Asta vestea despărţirii de copii şi dac-avea să se-nvoiască să-i vadă smulşi de lângă ea pentru un viitor pe care nimeni nu-l cunoştea. Spre marea lui mirare, nu se-mpotrivi nicio clipă ca feciorii ei să-l urmeze la Roma. Nu păru nici măcar luată pe nepusă-masă de cele-auzite.

— Asta, vino te rog cu noi.

Ea dădu din cap a-mpotrivire.

— Să-ţi las bani, zise Leontes, ca să umple tăcerea cu ceva.

— Ce să fac cu ei?

De când plecase Leontes prima oară, ea nu se-atinsese de bani. Erau în locul unde-i ascunseseră amândoi.

Când se despărţi de copii, Asta le spuse:

— Mergeţi sănătoşi, dragii mamei, trăiţi după cuviinţă, şi-atunci când ăţi ajunge senatori la Roma, să nu ne uitaţi.

Copiii se priviră nedumeriţi, apoi se uitară la Leontes, căruia i se lungise faţa de uimire. Niciunul dintre ei n-o mai auzise vreodată pe Asta vorbind în dodii, cum vorbise.

*

În timpul împăratului Hadrian dispărură, încetul cu-ncetul, copiile poeziilor a doi poeţi pe care iscoadele imperiale îi identificaseră a fi daci: Ignotus şi Albanus.

Callichoros, vărul lui Leontes, cel cu librăria din For, mirosise că cei doi i se păruseră noului împărat – poet el însuşi în orele de răgaz – unul prea sumbru şi prea îndurerat de condiţia de-nvins, celălalt prea elogios la adresa romanilor, deci făţarnic prea pe faţă. Ce nevoie-avea Roma de ei?

Memorialul împăratului Traian din timpul războaielor cu dacii dispăruse şi el. Se şoptea că nepotul imperial, ajuns imperátor, ar fi avut două motive, la fel de-ntemeiate, să-l facă pierdut. Mai întâi, pentru că *Memorialul* exalta ideea expansiunii neîntrerupte a Romei, iar nepotul era de părere că imperiului îi era necesară mai degrabă întărirea graniţelor, şi-aşa prea întinse, decât lărgirea lor precară. Apoi – dacă era să-i acorzi şi esteticii măcar atâta cât i se cuvenea – pentru că *Memorialul* nu-l revela pe Traian, într-ale artei scrisului, ca pe un concurent (posibil) al lui Cæsar, unul care să fi avut şi el nevoie, doar din cauza morţii, de-un Hirtius[{17}], revizor şi continuator al lucrării curmate înainte de fine. Familiar al

marilor eleni şi-al marilor latini ai prozei şi-ai versurilor, Hadrian se mulţumise cu moştenirea unui imperiu, pe cea literară lăsată de unchiul său, Traian, nemaibătându-şi capul s-o facă şi altora cunoscută…

Cât despre celălalt *Memorial,* laconicul jurnal al lui Criton, «Getica lui», şi-acesta pierise, datorită cine-ştie-căror obscure vicisitudini ale timpului sau ale timpurilor.

Pare-se că tot acum, în aceşti ani ai unei domnii favorabile dispariţiei vestigiilor stingheritoare evocând predecesorul, se pierduse şi poemul ditirambic scris de Caninius Rufus, despre războaiele cu dacii – *«invicta gente».* Însăilarea encomiastică apărută în 863 u. c., atunci, în epoca de exaltare a victoriilor traiane, un subiect, zice-se, de actualitate, generos, vast, de înaltă poezie şi, cu toate că descriind fapte reale, părând de-a dreptul legendar *(«… tam recens, tam copiosa, tam lata, quæ denique tam poetica et quamquam in verissimis rebus tam fabulos a materia»)* avusese fortuna labilă a laudelor de circumstanţă, singura mărturie despre opera aceasta rămânând o epistolă a lui Pliniu cel Tânăr, datând din toamna anului 861 u. c., în care acesta elogia intenţia poetului *(«Optimus facis quod bellum Dacicum scribere paras»),* care se pregătea să celebreze în versuri de epopee – *«Græcis versibus»* – cele două triumfuri ale Daciculuі asupra duşmanilor de ne-mpăcat ai Romei.

Succesorul lui Hadrian, Antoninus (care-avea să fie supranumit Pius), provincial la origine, deschise din ce în ce mai larg provincialilor ca şi el porţile Senatului. Înaintea anului 909 u. c., doi senatori înmânau împăratului suplică după suplică din partea locuitorilor din Dacii, tot mai nemulţumiţi şi de-a dreptul revoltaţi de abuzurile administraţiei romane.

Aceşti doi senatori, fraţi, se trăgeau din părinţi daci şi-şi petrecuseră frageda copilărie în Dacia. Se numeau Gnæus Liguris Dromiketicus şi Zicus Liguris Dromiketicus. Tatăl lor, vestit gladiator pe vremea lui Traian, om bun şi învăţat (în ciuda fostei meserii), mare colecţionar de lucruri de artă, n-avusese alt ţel în viaţă decât să-şi educe odraslele şi să le-mpingă pe *cursus honorum.* În schimbul unei vieţi de sacrificii pe care le-o-nchinase, fostul luptător în arenă îşi manifestase o singură pretenţie faţă de cei doi feciori: anume ca ei să-şi ia soţii din Dacia. Îndeplinind voia părintelui lor, ambii se-nsuraseră de tineri cu două surori, nişte copile aproape, care ştiau să scrie şi să citească foarte bine latineşte înainte de-a fi venit la Roma. Cine le cunoştea socotea că purtarea lor de femei devotate casei şi familiei, fără fumuri de modă şi de viaţă de societate, le făcea să semene cu matroanele de pe vremea Republicii. Orice om le intra în casă le preţuia ospitalitatea. În fiecare vară veneau în Dacia; de cele mai multe ori, însoţite de bărbaţii lor şi, totdeauna, de copii, spre bucuria părinţilor ca şi-a soacrei, Asta, care muncea cum muncise-o viaţă, ajutând orfani, bătrâni, văduve.

Dromihete sunase din tulnic şi aprinsese foc atunci când îşi simţise sfârşitul aproape. Îi dăduse Astei pânza care-arăta locul unde-şi ascunsese regele Decebal comoara.

Numele Regelui era tot mai rar pomenit, fiindcă rândurile celor care-l cunoscuseră se împuţinau.

Între Dacia şi Roma era un ne-ntrerupt du-te-vino, în care se pritoceau şi se-amestecau oameni, obiceiuri, cuvinte. Unii se-mbogăţeau, alţii – sărăceau. Ca de când lumea.

*

Spre seară, în anotimpurile calde, când apuca să-şi tragă sufletul, Asta mergea adesea şi-mpodobea cu flori şi frunze un mormânt care-ajunsese una cu pământul. Apoi, o lua agale spre pădure. Mai făcea popasuri ca să se uite la flori, ca să culeagă buruieni de leac şi ca să-şi sature auzul de cântecul păsărilor şi, negreşit, se lăsa niţel sub un copac, mereu acelaşi. Mângâia cu mâna un petic de muşchi presărat cu flori. «Lupei, câtă vreme să fi trecut de-atunci?», întreba în gând, şi-ncerca să străpungă din ochi peticul înflorit.

De cele mai multe ori, îşi lua un lucru de mână şi se-aşeza pe-un trunchi de tei culcat în faţa casei. De-

acolo, vedea lumea răsărind, crescând, îmbătrânind, pierind. Trecând. Îşi lăsa lucrul în poală şi, cu ochii aiurea, măsura parcă pasul nevăzut al timpului. Atunci îşi închipuia viaţa ca pe-un râu învolburat. Ea altă apă nu văzuse. Râul te ridica, te cobora. Ea stătuse mereu pe mal şi nu-şi schimbase locul. Leontes n-o înduplecase măcar să se ducă să vadă noua cetate-de-scaun a Daciei.

Noaptea, pe răcoare, mătura zidul dinspre apus al vechii Cetăţi, deşi prea bine ştia că n-avea cum să ţină piept ierbii atotbiruitoare. Iarba se-nfrăţise cu-nvingătorul. Doar femeile bătrâne mai vorbeau limba de dinainte.

La o vreme, scoase din ascunzătoare banii lăsaţi de Leontes la-nceputul începutului. Le luă seama fiecăruia, îi prefiră printre degete. Chipuri de bărbaţi văzuţi dintr-o parte, cu o cunună în jurul frunţii. «Oameni mari de-ai lor…». Hotărî că banii aceia nu-i trebuiau. Îi dădu cui socoti că avea mai mare nevoie. I se luă ca o piatră de pe inimă. N-aştepta recunoştinţă de la nimeni.

Moş Dromihete îi ceruse ca, la ceasul când avea şi ea să simtă că se-apropie hotarul spre *dincolo,* să dea pânza de taină a regelui Decebal cuiva pe care-l socotea în stare să păstreze o taină. Dac-ar fi întrebat-o cineva cam ce credea despre oameni şi despre viaţă, ar fi dat din umeri. Se gândise pe-ndelete la toţi oamenii pe care-i cunoscuse în viaţa ei. Desfăşura pânza şi se uita la ţesătura ei întortocheată. Ştia şi cu ochii închişi să pună degetul pe locul unde era ascunsă comoara. Văzuse locul. Ar fi putut să vadă comoara. Moş Dromihete îi spusese că numai regelui îi era îngăduit să vadă comoara. Ţara nu mai avea Rege şi Asta simţea că nici n-avea să mai aibă.

Seara, se descingea de bete şi punea pe pat trei punguţe care, cu trecerea timpului, îşi schimbaseră culoarea şi ajunseseră toate aproape la fel: de un cenuşiu-întunecat. Dintr-una scotea un inel. Se uita lung la piatra lui verde care depărta şi micşora lucrurile. Îl lua de la ochi şi-l aşeza în dreapta ei. «Aşa ne depărtăm şi noi de toate!». Din celelalte două punguţe scotea doi bani gemeni şi-i aşeza în stânga ei, la oarecare distanţă unul de altul. Se uita la chipul ostenit de pe bani şi-o apuca somnul. «Ce-o fi fost şi-n sufletul ăstuia?». Îşi plimba ochii de la inelul cu piatră ca iarba la cei doi bani. Ceea ce-şi aducea ea mai bine-aminte din viaţă se-nşira ca o aţă între verdele viu al inelului şi chipul ostenit şi aducând a moarte, stând ca o strajă pe bani. Într-o noapte săpă în curtea casei trei gropi înguste şi adânci, la mare depărtare una de alta. Într-una aşeză pânza de taină a Regelui. În alta, inelul generalului Longinus. Într-a treia, unul lângă altul, cei doi bani cu chipul lui Gaius Iulius Cæsar. Paznic mai bun al tainelor decât pământul nu se afla.

Asta muncea ziua mai mult spre folosul altora decât al ei; spre seară, cu un lucru în mână – pe care-adesea îl uita în poală – se-aşeza pe trunchiul de tei; se uita la lume şi-o vedea răsărind, crescând, îmbătrânind, pierind. Trecând. Cum îi era datul.

Noaptea, pe răcoare, mătura însemnele timpului de pe zidul de apus al vechii cetăţi. Apoi mai privea niţel cerul şi se bucura să vadă stelele cum le ştia, la locul lor. «Drăguţelor, voi nu vă schimbaţi, numai norocul nostru se tot schimbă…».

Se ducea apoi agale spre casă şi adormea.

Dormea adânc şi, mai totdeauna, fără vise..

15 iulie 1982 – 19 iunie 1986

nota autorului

...Istoricul vieţii se uită larg în lumea dimprejurul lui şi vede că popoarele nu se şterg aşa de uşor de pe faţa pământului, că, dimpotrivă, ca buruienile şi copacii, care cresc parc ă încă tot mai năvalnic după câte un prăpăd de foc ori de ape, aşa şi neamurile omeneşti se păstrează pe acelaşi pământ cu mare dragoste de brazda pe care din strămoşi au arat-o.

V. PÂRVAN, *Începuturile vieţii romane la gurile Dunării,* 1923.

Potrivit unei opinii comune şi înrădăcinate, o lucrare literară de ficţiune nu este, pare-se, ţinută să respecte rigoarea adevărului ştiinţific, fantezia supunându-se altor legi (pe care, de altfel, după un bun obicei creator, cele mai adeseori le şi încalcă).

Există, cu toate astea, un minimum de date istorice stricte, în a căror absenţă, construcţia imaginaţiei – oricât de temerară – nu poate fi edificată fără pagube sensibile pentru credibilitatea situaţiilor şi pentru veridicitatea personajelor, chiar şi a celor (situaţii şi personaje) inventate. Voită sau nu, ignorarea acestei obligaţii elementare este şi mai lesne sortită gemoniilor critice, în cazul în care pe scena ficţiunii evoluează persoane şi personalităţi istorice într-un decor atestat de izvoare. «… Pentru un roman istoric îţi trebuie ca întreaga acţiune să se razime pe un fond istoric sigur care, pe lângă logica eternă a firii sale, căci aşa s'au întâmplat în adevăr faptele, mai dă şi putinţa de a pune o pecete specială, de a da o înfăţişare mai aproape de aceea a vremii şi a te arăta astfel mai sigur şi deci şi mai convingător acolo unde, lăsând realitatea, porneşti în zborul imaginaţiei: căci ştii că în urmă ai razimul adevărului istoric». (Vasile PARVAN, *Romane istorice cu subiecte naţionale,* 1903.)

Prin urmare, cele câteva sute de pagini ale cărţii se reazemă pe informaţii culese din câteva mii ale altor zeci de lucrări de specialitate: de la articole şi studii privind o chestiune particulară ori un detaliu iconografic, până la monografii şi tratate de istorie consacrate lumii antice sau, cu precădere, perioadei în care se petrec evenimentele relatate.

Aşa, spre exemplu, deşi am «inventat» *amănuntele anecdotice* ale biografiei lui Cn. Pompeius Longinus, general căruia izvoarele (în speţă, DIO CASSIUS, *Historia,* LXVIII, 12), nu-i consacră decât puţine rânduri, amplificate mai târziu de A. D. XENOPOL, nu mi-am apropriat *motivaţiile* tranşant maniheiste ale istoricului român, ci numai concluziile sale corecte: «După ce Traian trece pe pământul Daciei, Decebal închipuieşte o altă şiretenie. Înşală anume un comandant roman foarte iubit de Traian, Longinus, prefăcându-se că ar vroi să-i vorbească despre pace, şi după ce pune mâna pe el, ameninţându-l cu tot feliul de chinuri, îi cere să destăinuiască planurile lui Traian. Romanul însă rămâne mut la toate întrebările. Decebal atunci se gândeşte a se folosi într'un alt chip de prinderea lui Longinus. Trimite lui Traian răspuns că, dacă nu se va retrage din Dacia, înapoindu-i toată ţara până la Dunăre şi dându-i şi o despăgubire de război, va ucide pe Longinus cu cele mai cumplite cazne. Traian era pus într'adevăr în grea cumpănă prin viclenia Dacului. Era în luptă inima lui cu datoria lui de domn şi împărat. Deocamdată, pentru a scăpa pe Longinus de o moarte îngrozitoare, el răspunde lui Decebal într'un chip îngăimat, încât Decebal nu ştia la ce să se hotărască. Într'aceste însă Longinus scrie o scrisoare lui Traian, în care-l îmbie să strângă cu putere pe Decebal şi să-i răzbune moartea, căci în momentul când va primi scrisoarea, el nu va mai fi între vii, şi ia otravă chiar în noaptea când trimisese curierul către domnul său, nelăsând în mâinile lui Decebal decât un cadavru, care nu-i mai putea sluji la nimic. Aşa ştiau Romanii, chiar în timpul decadenţei lor, să'şi împlinească datoria! Dar şi Decebal chiar, când năimea ucigaşi sau trăda credinţa datorită vorbitorului *[sic!* voitorului] de pace, ce făcea el alta decât tot împlinirea datoriei? O datorie poate încă mai sfântă decât acea de a lupta pentru glorie şi izbândă, lupta pentru neatârnare». *(Istoria Românilor în Dacia Traiană,* I, pp. 127-128). În privinţa lui Traian, despre care informaţiile abundă, mi-am selectat faptele, cu osebire din PLINIUS (cel Tânăr), cât şi din alte surse demne de încredere, clasice, moderne şi contemporane (precum, J. J. AMPÈRE, Eugen CIZEK, Roberto PARIBENI). La fel, pentru a re-crea lumea dacică şi pe cea romană a vremii, cu toate implicaţiile politice, economice, morale, sociale, culturale, de viaţă cotidiană etc., m-am adresat, în afara lucrărilor fundamentale ale istoriografiei româneşti (A. D. XENOPOL, Vasile PÂRVAN, Nicolae IORGA, Constantin C. GIURESCU, D. M. PIPPIDI), unor cercetări exhaustive (Eugene ALBERTINI, Victor CHAPOT, Guglielmo FERRERÒ, FUSTEL DE COULANGES), dicţionarelor de antichităţi şi enciclopediilor de civilizaţie (Anthony RICH, Dumitru TUDOR), cât şi anumitor studii speciale privind artele civile (Mihai GRAMATOPOL, Paul MacKENDRICK) şi pe cea militară (Andrei ARICESCU, Vasile CHRISTESCU, V. NĂDEJDE, Cristian M. VLĂDESCU), istoria limbii (I. FISCHER, L.

QUICHERAT, Al. ROSETTI) şi pe cea a literaturii (René PICHON), istoria filosofiei (Paul JEANET-Gabriel SÉAILLES, G. Dem. TEODORESCU) şi pe cea a miturilor şi a religiilor (P. DECHARME, Pierre GRIMAL, Fr. NOÈL şi Mircea ELIADE, Charles HAINCHELIN, Denis SEURAT, Emilian VASILESCU), dreptul (J. DECLAREUIL) şi viaţa privată (Paul GUIRAUD, E. W. HEATON, René MÉNARD-Claude SAUVAGEOT).

O bibliografie – chiar şi una selectivă – ar fi, pare-mi-se, fastidioasă, şi ar putea denatura sensul romanului, împrumutându-i un aspect ştiinţific falacios, de fapt, tehnicist, de care sper să rămână străin.

Înainte de-a încheia aceste rânduri lămuritoare, fie-mi îngăduit să exprim aici sentimentele de gratitudine cuvenite celor care mi-au acordat, în momentul definitivării textului, un neprecupeţit ajutor:

Distinsului poet şi eseist, specialist în filologie clasică. Petru CREŢIA, cea mai vie recunoştinţă pentru osteneala pe care şi-a dat-o citind manuscrisul spre a-mi face valoroase observaţii privitoare la onomastica latină.

Eruditului cercetător Răzvan THEODORESCU, reputat cunoscător al culturii şi al istoriei noastre vechi, alese mulţumiri pentru acribia cu care a verificat lucrarea, consacrându-i un referat ştiinţific de înaltă ţinută.

Competentului lector de carte Maria GRACIOV, pe deplin meritată preţuire colegială pentru minuţia sugestiilor şi pentru devotamentul cu care s-a aplecat asupra acestor pagini.

I. V.

[1986]

editie ne varietur

Un învingător îi poate aduce învinsului elemente superioare de civilizație, de cultură, de fel de-a trăi. Cu siguranță însă îl va lipsi de libertate: altfel spus, de capacitatea de-a se organiza după mintea și după dorința proprie. Nici un cuceritor nu cucerește de dragul celui cucerit. Nici străbunii noștri romani nu i-au cucerit pe strămoșii noștri daci fiindcă le voiau binele și pentru că doreau să-i civilizeze după modelul Romei. Îndeobște, un popor învins se acomodează cu ocupantul, deoarece nici pe vremea libertății sale nu se poate spune că era pe deplin independent. Au existat în rîndul învinșilor daci și inși care-au pus calitatea vieții mai presus de viață. Aceștia - conformîndu-se unui cod nescris al onoarei, transmis din generație-n generație - au preferat să-și ia viața decît să accepte călcîiul cuceritorului: exemplu fiind regele Decebal cu familia lui și căpeteniile acestuia. Din partea romană, respectînd la rîndu-i codul onoarei în care fusese crescut, generalul Longinus înțelege să-și ispășească prin sinucidere vina de-a se fi lăsat prins de daci. *Sărută pământul acesta* încearcă să-nfățișeze înfruntarea dintre învinși și-nvingători, într-un plan lesne de deslușit la prima vedere; într-un plan secund, de taină - înfruntarea dintre sufletele care nu vor mai fi niciodată ceea ce au fost. În sufletul învingătorilor se strecoară bănuiala nedreptății pe care-o săvîrșesc venind să-i stăpînească pe alții. În sufletul învinșilor, chircit ca de secetă, bucuria nu va mai fi bucurie, în schimb, tristețea și umilințele vor mocni pururi. Această ficțiune care și-a dat osteneala de-a prezenta o epocă respectîndu-i mentalitatea cu gîndul permanent la învinși, seamănă a realist compendiu al istoriei neamului nostru de ieri, de azi și de mîine.

Ileana Vulpescu

EDITURA TEMPUS

{1} Anii de la întemeierea Romei *(Urbe condita).* În calendarul modern – 102.

{2} *Pe toţi o noapte ne-aşteaptă*... (Horatius, *Carmina,* liber primus, XXVIII, v. XV).

{3} Prin urmare, Longinus părăsise castrul la 29 aprilie 106.

{4} Conducător de car (de luptă sau de curse, în întrecerile de circ).

{5} Nonele cădeau în ziua de 5 a lunii.

{6} *Ante diem septem Eidus Junias 859 ab urbe condita* (sau *anno urbis conditæ); «A* şaptea zi înainte de *idele* lui iunie în (anul) 859 de la întemeierea Romei»; *idele* lui iunie căzând în ziua de 13, data scrisorii generalului Longinus, transpusă în calendarul nostru, este 7 *iunie 106.*

{7} *Psyhostasia:* cântărirea sufletelor în balanţă.

{8} La Roma – ora 7 dimineaţa; în Dacia – 8 şi un sfert. Vezi nota, p. 319.

{9} Traian a murit bolnav, departe de Roma, la 13 august 117 e. n. (în 870 u. c.), la Selinus, în Cilicia, pe coasta de sud-est a Asiei Mici.

{10} Azi, Santi Ponce. Oraş din Spania, situat pe malul drept al râului Bætis (Guadalquivir), la nord-vest de Hispalis (Sevilla), locul de naştere al lui Traian şi al lui Hadrian. I se spunea *Divi Traiani Civitas.*

{11} Procronism (anacronism de anterioritate) voit.

{12} Senatus Populusque Romanus: Senatul şi Poporul Roman.

{13} La romani, ziua *civilă* începea la miezul nopţii şi era împărţită în 24 de ore. Ziua *naturală (ziua-lumină),* determinată de răsăritul soarelui, era împărţită în 12 ore, a căror durată depindea de lungimea zilei: mai scurte – iarna, mai lungi – vara. O modalitate uzuală de orientare împărţea *ziua-lumină* în patru perioade, în funcţie de *amiaz,* astfel: I *mane* – din revărsat de zori până la începutul orei a 3-a (5 ¾ – 8 ¼)*;* II *ad meridiem* – de la ora a 3-a până la a 6-a (8 ¼ – 12); III *de meridie* – de la ora a 6-a până la ora a 9-a sau ora a 10-a (12 – 15 ¾ sau 17); IV *suprema* – până la asfinţit, ora a 12-a (19 ½).

{14} *Cognatio* sau rudenia *de sânge,* spre deosebire de *agnatio* – rudenie *civilă,* ca în cazul lui Nasidius. Legătura agnatică unea persoane aflate sub autoritatea unui *pater familias,* cosangvini sau nu.

{15} 107, potrivit calendarului modern.

{16} Serviciul aprovizionării, instituţie creată de Augustus (22 î.e.n.).

{17} Aulus Hirtius, *prætor* şi consul, partizan al lui Caesar, este autorul cărţii a VIII-a din *Comentariile* despre războiul cu galii.